

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKIFLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat SAYIN

GAZİANTEP
HAZİRAN 2011

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKIFLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT SAYIN

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

GAZİANTEP
HAZİRAN 2011

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Vakıfları

Murat SAYIN

Tez Savunma Tarihi: 27 Temmuz 2011

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Doç. Dr. Bilgehan PAMUK
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Doç. Dr. Bilgehan PAMUK

Öğr. Gör. Dr. Ahmet ÖZPAY

*Rahmetli Babam
ve
Cennet mekân aziz şehitlerimize...*

ÖZET

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKIFLARI

SAYIN, Murat

Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Haziran 2011, 238 sayfa

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Osmanlı Tarihi açısından ne derece önemliyse kurmuş olduğu vakıflar da Sosyal Tarihçilik açısından o derece önemlidir. XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti büyük bir buhranın içine düşmüştür. Devlet bu durumdan kurtulmak için çeşitli çareler aramaya başlamıştır. XVII. yüzyıl'ın ikinci yarısında (1656) Köprülü Mehmet Paşa ve devamında da Köprülü Fazıl Ahmet Paşa devleti bu vaziyetten kurtarmaya çalışmıştır. Çalışmanın asıl konusu olan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde inşa ettirdiği vakıflarla da siyasi başarılarını taçlandırmıştır. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa kütüphâne, medrese, çeşme, su kemeri, cami, han gibi yapılar inşa ettirerek toplumun her kesimini düşünmeye çalışmıştır. Ancak eldeki deliller ışığında, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa vakıflarından pek azının günümüze ulaştığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Vakıf, Vakfiye, XVII. Yüzyıl.

ABSTRACT**THE WAQFS OF KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PASHA**

SAYIN, Murat

Master's of Art Thesis, Deparmant of History

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Yunus Emre TANSÜ

June 2011, 238 pages

As much as the importance of Köprülü Fazıl Ahmet Pasha in terms of the Ottoman History, the waqfs which he founded have importance equally in terms of Social Historyography. In the XVII. century Ottoman Empire experienced a big crisis. The state started to search solutions to be able to get rid of this situation. Köprülü Mehmet Pasha who arose through the XVII. century and later Köprülü Fazıl Ahmet Pasha also tried to release the state from this situation. Köprülü Fazıl Ahmet Pasha who is the main subject of our study, enriched his political achivements with the waqfs he made build in different regions of Otoman Empire. Köprülü Fazıl Ahmet Pasha tried to think all parts of society by making library, madrasah, adeuduct, mosque, inn etc. built. However, we see that a few of the Köprülü Fazıl Ahmet Pasha's foundations survived till today. under the light of the evidences we have.

Key words: Köprülü Fazıl Ahmet Pasha, Waqfs, Charter of a Waqf, XVII. Century.

ÖNSÖZ

Vakfiyelerin Osmanlı Devletinin sosyo-kültürel ve ekonomik karakterini anlamlandırmadaki etkisi büyüktür. Bu açıdan vakıf medeniyeti ve bu medeniyetin Türk-İslam devletlerinin sosyal devlet anlayışına yansıma şekillerini kavrayabilmek için vakfiyelerin iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle üzerinde çalışma yapılan konuya da temel oluşturan İstanbul Köprülü Yazma Eserler Kütüphânesi, Vakfiyeler bölümü, 4/2447 numara da kayıtlı H. 1089/ M. 1678 tarihli Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Vakfiyesi buna güzel bir emsal teşkil etmektedir. Bu çalışmada H. 1089/ M. 1678 tarihli vakfiye temel alınarak Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın kurduğu vakıflar ve onların işlevleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında Dönemin siyasi meseleleri de kısaca anlatılarak, vakıfların dönem toplumu üzerinde ne gibi etkiler yarattığını da izah edilmeye çalışılmıştır.

Dönemin siyasi yapısı gereği sıkıntılı günler geçiren Osmanlı Devleti bu durumdan kurtulmanın çarelerini ararken Köprülü Mehmet Paşa ortaya çıkararak olağanüstü yetkilerle sadaret mührünü devralmış ve devlet içindeki kargaşaya son vermiştir. Köprülü Mehmet Paşa iç huzuru sağladıktan sonra, uzun zamandan beri siyasi bir durgunluk yaşayan Osmanlı Devleti'ni yaptığı fetihlerle yeniden eski günlerindeki duruma getirmiştir. Osmanlı Devleti'ne ilerlemiş yaşına rağmen uzun yıllar hizmet vererek vazifesini hakkıyla ifa etmiş olan Köprülü Mehmet Paşa sadaret mührünü ölürken halefi Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'ya devrederek devlet içinde çıkabilecek karışıklıklarında önünü bu şekilde almaya çalışmıştır.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa sadaret mührünü devraldıktan sonra ilk iş olarak Köprülü Mehmet Paşa'nın ölümün fırsat bilen rakiplerini bertaraf etmiş, ardından da Osmanlı Devleti'nin en geniş sınırlarına ulaşmasını sağlayan fetih hareketlerine girişmiştir.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa 1635 yılında o dönem Amasya'ya bağlı Köprü (Vezirköprü) kasabasında doğmuştur. Babası Köprülü Mehmet Paşa'nın vasiyeti üzerine, Sultan IV. Mehmed tarafından sadrazamlığa getirilmiş ve 15 yıl bu görevde kalmıştır. Çok iyi bir öğrenim gören Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Erzurum ve Şam valiliklerinde bulunmuştur. Sadrazam olduktan sonra ilk iş olarak Avusturya üzerine sefere çıkar. Avusturya'yı barış yapmaya zorlayan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, uzun uğraşlar neticesinde Osmanlı Devleti'ni yıllarca uğraştıran Girit'in fethine yönelmiş ve Kandiye kalesini alarak, Girit'i Osmanlı topraklarına katmıştır. Daha sonra padişahla birlikte Lehistan seferine çıkan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Bucaş Antlaşmasıyla Podolya'yı Osmanlı ülkesine katarak yurda döner. 15 yıllık sadrazamlığı sırasında ülkesini eskisinden daha güçlü bir hale getiren bu büyük sadrazam, sefer hazırlığı yaptığı sırada, 1676 yılında Edirne'de vefat etti. İstanbul'da Çemberlitaş karşısında, babası Köprülü Mehmed Paşanın yanına gömüldü.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa yaşadığı dönem itibarıyla hayatı ve siyasi başarılarının yanısıra yaptığı imar faaliyetleri sebebiyle de ehemmiyetle üzerinde durulması gereken bir şahsiyettir. Gerek Anadolu'da ve gerekse Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde inşa ettirmiş olduğu vakıflarla sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel olarak halkın pek çok ihtiyacına cevap vermiş, yine kendi döneminde fethedilen yerlere bina ettirdiği vakıflarla da o bölgelerin Türkleşmesine büyük katkılarda bulunmuştur.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa hayattayken bu vakıflarıyla ilgili bir belge bırakmamıştır. Üzerinde çalışılan H.1089/ M.1678 tarihli Köprülü Fazıl Ahmet Paşa vakfiyesi ölümünden sonra kardeşi Köprülü Fazıl Mustafa Paşa tarafından düzenlettirilmiştir. Vakfiyenin bir nüshasında Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunmaktadır.

Çalışma giriş kısmıyla birlikte üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında vakıf ve vakfiye kavramları hakkında kısa bir malumat verildikten sonra çalışmada kullanılan kaynak ve materyallerle, çalışmada kullanılan yöntemden bahsedilmiştir. Bunu müteakip ikinci bölümde XVII yüzyıl Osmanlı Devleti, Köprülü Mehmet Paşa ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın siyasi tarihi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise H. 1089 tarihli vakfiyenin değerlendirilmesinin ardından Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın günümüze ulaşan vakıfları hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak sonuç bölümünde ise Köprülü Fazıl Ahmet Paşa ve vakıflarıyla ilgili belgelerin incelenmesi sonucu elde edilen bilgilerden çıkarımlar

yapılarak çalışma tamamlanmıştır. Çalışmada kullanılan arşiv belgelerinde tahribat sonucu okunamaz hale gelen kısımlar transkripsiyonda (...?...) işaretiyle gösterilmiştir. Ayrıca metinlerin okunmasında yapılan hata ve yanlış okumaların da hoş görüleceği ümit edilmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda araştırmacılar zihninde bir ışık yakılabilirse bu çalışma amacına ulaşmış olacaktır.

Çalışmada emeği geçen başta, hiçbir zaman maddi ve manevi desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Ruhi ERSOY'a, belgeleri temin edilmesi bize ulaşmasını sağlayan Yrd. Doç. Dr. Sultan Murat TOPÇU' ya, vakfiyedeki Arapça metinler konusunda yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN'e, Arş. Gör. Cevdet AVCI' ya, burada adını zikredemediğim kıymetli dostlarıma, aileme ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ' ye teşekkürü bir borç bilirim...

Murat SAYIN

Gaziantep

Haziran 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. VAKIF VE VAKFIYE KAVRAMLARI.....	1
1.2. KONUNUN AMACI VE ÖNEMİ.....	7
1.3. YÖNTEM	9
1.4. KONUYLA İLGİLİ KAYNAKLAR.....	9
1.4.1. Çağdaş Kaynaklar	9
1.4.1.1. Kitâbeler	9
1.4.1.2. Vakfiyeler	10
1.4.1.3. Kronikler	11
1.4.2. Araştırma ve İnceleme Eserler	13
2. KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA’NIN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ.....	15
2.1. XVII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI DEVLETİ’NDE GENEL DURUM VE KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA’NIN SADARETİ	15
2.2. KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA (HAYATI, SADARETİ, SİYASİ FAALİYETLERİ VE KİŞİLİĞİ).....	22
2.2.1. Sadareti ve İlk Faaliyetleri	22
2.2.2. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa’nın Erdel-Avusturya Seferleri ve Vasvar Barışı.....	25
2.2.3. Girit Seferi Ve Girit’in Fethi	32
2.2.4. Lehistan Seferi	36

2.2.4. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Ölümü.	39
3. KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKFİYESİNİN DEĞERLENDİRME VE TRANSKRİPSİYONU	42
3.1. H. 1089-M. 1678 TARİHLİ KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKFİYESİNİN DEĞERLENDİRİMESİ	42
3.1.1. Uyvar'daki Vakıfları.....	46
3.1.2. Kamanıçe'deki Vakıfları	48
3.1.3. Belgrat'taki Vakıflar	50
3.1.4. Kandiye'deki Vakıfları	52
3.1.5. Köprü (Gedekara-Vezirköprü) Kasabası'ndaki Vakıfları.....	56
3.1.6. İzmir'deki Vakıfları	57
3.1.7. İstanbul'daki Vakıfları	62
3.1.8. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Vakıflarından İhtiyaç Sahiplerine Dağıtılan Para	65
3.2. KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKIFLARINDAN GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILAR.....	66
3.2.1. Vezirköprü-Fazıl Ahmet Paşa Medresesi.....	66
3.2.2. Girit-Kandiye Fazıl Ahmet Paşa Camisi- (Saint Mark Kilisesi).....	70
3.2.3. İzmir-Fazıl Ahmet Paşa Su Kemerı (Vezir Su Su Kemerı).....	71
3.2.4. İstanbul Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Kütüphânesi.	73
3.3. H. 25 SAFER 1089-M. 18 NİSAN 1678 TARİHLİ KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKFİYESİ'NİN TRANSKRİPSİYON METNİ.....	76
SONUÇ	158
EKLER.....	172
EK A. H.1089/ M.1678 KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKFİYESİNİN ORJİNAL NÜSHALARI	173
ÖZGEÇMİŞ.....	İX
VİTAE	İX

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
A.K.M.	Atatürk Kültür Merkezi
Ans.	Ansiklopedi
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	Editör
E.Ü.	Erciyes Üniversitesi.
Haz.	Hazırlayan
H.	Hicri
IRCICA	İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
K.K.	Köprülü Kütüphânesi
K.K.A.	Kuyud u Kadime Arşivi
M.	Miladi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
S.	Sayı
Sad.	Sadeleştiren
S.Ü	Selçuk Üniversitesi
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
TKGM	Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü
TTK	Türk Tarih Kurumu
V.	Varak
Vak.	Vakfiyeler
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
Y.	Yıl
Yay.	Yayınevi
Y.K.Y.	Yapı Kredi Yayınları
H.	Hicri
M.	Miladi
Fot.	Fotoğraf

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. VAKIF ve VAKFİYE KAVRAMLARI

Vakıf Arapça bir kelime olup, sözlük anlamı tutmak, hapsetmek, alıkoymaktır.¹ İstilahî manada ise anlamı bir malın, menkûl veya gayrî menkûl, toplum menfaati için Allah yoluna bağışlanması demektir.² Bir kişi mülkiyetine sahip olduğu menkûl ve gayrîmenkûl mallardan bir kısmını veya tamamını, Allah'ın rızâsını kazanma niyetiyle, halkın herhangi bir ihtiyacını gidermek üzere dinî, hayrî ve sosyal bir gayeye daimî olarak tahsis ederse, malını vakfetmiş, yani bir vakıf müessesesi kurmuş olur.³ Vakıf, VIII. yüzyıl ortalarından XIX. yüzyıl'a kadar İslâm memleketlerinin, özellikle de Selçuklular ve Osmanlılar zamanında Türk toplumunun sosyo-kültürel ve ekonomik hayatında önemli rol oynamış dinî, hukukî ve sosyal bir müessese olarak kaşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki vakıf; *“ben ve öteki arasındaki etkileşim ve dayanışma ruhunu somutlaştıran bir müessesedir”*.⁴ Vakfın menşei ve nereden geldiği konusunda ise tartışmalar çok çeşitli olmakla beraber, bu konudaki yaygın kanaate göre sadece İslâm toplumlarına özgü bir kurum değildir.⁵

¹ Bahaeddin Yediyıldız. (1986). Vakıf. *İA*, c.XIII, İstanbul, s. 153-172; Mehmet Şeker. (1987). *İslamda Sosyal Dayanışma Müesseseleri*. T.D.V. Yayınevi, İstanbul, s.142-170; Amy SINGER. (2004). *Osmanlı'da Hayırseverlik*. Dilek Şendil (Çev), Tarih Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul. s. 20.

² Bahaeddin Yediyıldız. (2002). Osmanlı Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrat Sistemi. *Osmanlı Ans.*, c.V, Güzel, H.C., Koca, S., Çiçek, K. (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.17-33.

³ “Bu davranışın arkasında her hangi bir mecburiyet veya zorlama değil, fakat insanlığa karşı ferdi sorumluluk hissi, vicdani bir hizmet duygusu, diğer bir ifadeyle iyilik, sefkat, yardımlasma, dayanışma, her hangi bir insani veya baska bir canlıyı maddi ve manevi acidan huzura kavuşturma yolunda haz duyma ve benzeri kültür değerleri ve bu değerleri kendisine ilke edinmiş kişinin iradesi yatmaktadır. Oyleyse İslam vakfını, musulman toplumlarda, İslam'ın kültür sistemi unsurlarından birinin, bu toplumlara mensup bir kişiyi harekete gecirerek, onun şahsi mallarından bir kısmını kamu hizmeti gorecek kuruluslara donusturmesi eylemi olarak tanımlamamız mümkündür.” Bk. Bahaeddin Yediyıldız. (1988). Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri, *Vakıflar Dergisi*, S.XX, Ankara, s. 403-408.

⁴ B. Yediyıldız. *Osmanlı Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrat Sistemi*. s. 17-33.

⁵ Bülent Köprülü. (1951). Tarihte Vakıf. *A.Ü.Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.8, S.3, Ankara, s. 479-518.

Mısır, Bizans, Roma ve Sasanî gibi İslam öncesi devirlerde ve İslâm olmayan medeniyetlerin de bir çeşit vakıf sistemine sahip olduğu bilinmektedir. Gerçi bu medeniyetlerde görülen sisteme tam anlamıyla vakıf demek doğru değildir. Çünkü bu saydığımız medeniyetlerde temel nokta Allah rızası değil, sadece yardımlaşmadır. Hâlbuki İslam medeniyetinde vakıfların kuruluş sebebi, vakfiyelerinde yazıldığı üzere toplumun bir ihtiyacının karşılanması yoluyla Allah'ın rızasını kazanmaktır. Böylece kişi, fazla malını Allah için cemiyete vakfederek, sosyal herhangi bir meselenin hallini sağlamaktadır. Vakfeden sayesinde halledilen bu sosyal mesele, toplumdaki zengin-fakir eşitsizliğini de gidermektedir.⁶ Bu noktadan hareketle denilebilir ki vakıf müessesesindeki inkişaf İslâm dönemiyle beraber yaşanmış ve İslâm devletlerinde bu müessese en ileri şeklini almıştır. Çünkü İslâm medeniyetinde vakıf sadece sosyal bir müessese değil aynı zamanda dinî bir mahiyette taşımaktadır. Kur'an-ı Kerim ayetleri⁷ ve peygamberin hadislerinde⁸ belirtilen, Müslümanların hayır ve yardımlaşma işlerine önem vermeleri ve iyilik ve yardımlaşmada birbirleriyle yarışmaları gerektiği olgusu İslâm toplumlarında vakfın büyük bir müesseseye dönüşmesine sebep olmuştur.⁹ İslâm tarihinde ilk vakıf kurucusu olarak Hz. Muhammed¹⁰ gösterilmekte ve sahabelerine de vakıf kurmaları ve mallarını hayır işlerine bağışlamaları yönünde teşviklerde bulunduğu bildirilmektedir.¹¹

⁶ Y. Emre Tansü. (2007). Türk vakıf medeniyeti Üzerine Düşünceler. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S.141, Y.36/1, İstanbul, s. 60-62.

⁷ Kur'anı Kerimde vakıf kelimesi geçmemektedir. Vakıf kurumuna temel oluşturan kelimeler ise birr ve infaktır. Konuyla ilgili vakfiyelerde en çok kullanılan ayet Bakara Suresi'nde geçen; "Mallarını Allâh yolunda harcayanların hâli, yedi başak bitiren ve her başağında yüz dâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allâh kime dilerse, ona kat kat verir. Allâh, ihsânı bol olan, hakkıyla bilendir." (Bakara: 261) mealindeki ayettir. Bu ayette de ifade edildiği üzere infak etmek malını Allah yolunda harcamak manasındadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Elmalılı Hamdi Yazır. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Müftüoğlu, L., Haliloğlu, M. (Sad.), Tuva Yayınları, İstanbul, s. 38.

⁸ "İnsan ölünce, şu üç ameli dışında bütün amellerinin sevâbı kesilir: Sadaka-i câriye, kendisinden istifade edilen ilim, arkasından duâ eden hayırlı evlâd." Müslim, *Vasiyye*, 14; Ebu Davud *Vesâyâ* 14; Tirmizi, *Ahkam* 36. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Canan. (2004). *Hadis Ansiklopedisi-Kütub u Sitte*, Akçağ Yayınları, İstanbul.

⁹ Ziya Kazıcı. (2003). *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*. Bilge Yayınevi, İstanbul, s. 9-10.

¹⁰ Hz. Peygamber Medinedeki ve Fedek kasabasındaki hurmalıklarını vakfederek İslam tarihindeki ilk vakıf uygulamasını yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Bayyigit. (2001), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu Olarak Vakıflar. *S.Ü. İlahiyat Dergisi*, S.11. Selçuk Üniversitesi Yay., Konya. s.59-66.

¹¹ "Hz. Peygamber, Hz. Ömer'in bir sorusu üzerine vakf; "aynını hapset, semere ve menfaatlerini sadaka ver" şeklinde tarif de etmiştir. Sahâbelerden Câbir isimli birisi, "Ben, Mekke'li ve Medine'li müslümanlardan mal ve kudret sahibi bir kimse bilmem ki, vakıf yapmış olmasın" diyerek, bu konudaki hukukçuların ittifakına (icmâ'a) işaret etmektedir." Bk. Ahmet AKGÜNDÜZ. (2002). Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri. *Türkler Ans.*, c.X, Güzel, H.C., Koca, S., Çiçek, K. (Ed.), Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.447-460

Türk- İslâm tarihinde ilk vakfın kurucusunun ise Karahanlı emiri Ebu İshak İbrahim b. Nasır Tamgaç Buğra Han olduğu bildirilmektedir.¹² Ancak olayı daha da eskilere götüren kaynakların ifadesine göre Türklerde vakıf sistemi en eski devirlerinden beri mevcuttur.¹³ Selçuklu Devletinin kuruluşunu müteakip Selçuklu Sultanları ve devlet adamları vakıflar kurmaya başlamıştır. Kurulan bu vakıflar Selçuklu Devleti'nin sosyo-ekonomik, dini ve siyasi olarak refah seviyesini arttırmıştır. Özellikle Şii-Fatımi tehdidine karşı din adamı yetiştirmek amacıyla medreseler inşa ettirilmiştir.¹⁴ S ilk akla geleni Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün 1067'de Bağdat'ta inşa ettirdiği Nizamiye medreseleridir.¹⁵ Selçuklular'ın ardından kurulan diğer Türk-İslâm devletleri ve Moğol Prensları de çeşitli vakıflar kurmuşlardır.¹⁶

Osmanlı Devletinde vakıf müessesesi daha önce görülmemiş bir gelişme sağlamıştır. Toplumun hemen hemen her türlü ihtiyaçlarına cevap vererek modern dünyadaki sosyal devlet anlayışının bir benzerini o zaman vakıflar aracılığıyla Osmanlı Devleti gerçekleştirmiştir. Gerçekten de, vakıflar sayesinde özel mülkiyet hakları ve İslâm medeniyetinin zengin mimarisi korunabilmiş, arazilerin aşırı parçalanması önlenmiş, yaşlılık ve maluliyet maaşları verilmiş, bazı yerlerde ilkel de

¹² A. Turan Yüksel. (2002). Türk İslam Medeniyetinde Vakıfların Yeri ve Önemi, *S.Ü. İlahiyat Dergisi*, S.13. Selçuk Üniversitesi Yay., Konya. s. 47-54.

¹³ Ahmet Caferoğlu makalesinde konuyla ilgili olarak; "...İster göçebe ister oturak olsun, mahallî şerait ve ahvale göre, muhtelif Türk kavimlerinin hayatında bir takım örfi ve içtimâî müesseselerin türemesi ve doğması pek tabîî olarak kabul edilmelidir. Umumiyetle, Türk Teamül Hukuku'nun vücuda getirdiği muhtelif meselelerin bariz karakterini, insani ve hümaniter oluşları teşkil etmektedir. Herhangi bir örf müessesesi bütün teferruatıyla tetkik edilirse bu vasf derhal kendisini göstermekte gecikmez. İster bu müessese bir aileye yahut bir soya, ister karabete bağlı olmayan bir cemiyet hukukuna temas etmiş olsun, bu insanî hisse en çok geniş yer veren nevîce en zengin olanı içtimâî muavenet müessesesi olup muhtelif nevilere ve mazbut ananevi kaidelere dayanıyor. Kavmine göre farklı normları muhtevîdir. Bütün Türk kavimleri arasındaki muhtelif, müteakibî muavenet sistemlerini gözden geçirdikten sonra, görüyoruz ki, Türklerde muavenet teşkilâtı, çok erken çağlarda inkişaf etmiş ve Türk teamül kanunları tarafından geniş'etilmiştir."; "...Keza, müellif Von Le Çoq'ın Şarkî Türkistan'ın Turfan bölgesinde yapmış olduğu araştırmalar sonucu elde edilen birçok Uygur vakfiyeleri de durumu, müstakil bir hükmi şahsiyet cephesinden aydınlatılabilmekten çok uzak bulunmaktadır. Yalnız bu Uygur vakfiyelerinin milâddan evvel takriben XII ilâ XIII'üncü asırlarda meydana getirildiği anlaşılmaktadır. Bu ise bize şu mühim noktayı bir dereceye kadar aydınlatılabilmektedir. Bilindiği üzere, Asyada mukim bulunan Uygur kabileleri islâmiyeti ancak XV'inci asırda kabul etmeleridir. Demek oluyor ki, bu Türk kavimlerinde vakıf fikri, İslâmiyetten önce doğmuş fakat mütekâmil bir hal alamamıştı..." Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Caferoğlu. (1942). Türk Teamül Hukukuna Göre İçtimâî Muavenet Müessesesi, *Vakıflar Dergisi*. S. II, İstanbul, s. 185-193.

¹⁴ Murat Çizakça. (2006). Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutu. *Türkiyede Hayırseverlik: Vatandaşlık, Vakıflar ve Sosyal Adalet*, Rana Zincir- Filiz Bikmen (Haz), TÜSEV Yayınları, İstanbul, s. 19-31. İslam dışı unsurlardaki vakıf müessesesi hakkında daha geniş bilgi için bk. Bülent Köprülü. a.g.m., s.479-518.

¹⁵ İsmet Kayaoğlu. (1976). Vakfın Menşei Hakkındaki Görüşler. *Vakıflar Dergisi*, S. XI, Ankara. s. 49-55.

¹⁶ A. Turan Yüksel, a.g.m. s. 47-54.

olsa bir sigorta güvencesi sağlanmış, köprüler, yollar, limanlar, deniz fenerleri, kütüphaneler, sarnıçlar, su bentleri, çeşmeler ve benzeri yapılar inşa edilip, korunabilmiş ve bunlar halkın kullanımına sunulmuş, kısacası medeni bir toplumda olması beklenen tüm sosyal hizmetler bu sistem sayesinde Osmanlı Devleti'nde yapılabilmektedir.¹⁷

Temel olarak yukarıda saydığımız hizmetlerden başka sosyal hizmetleri de mevcuttur. Örneğin; öksüz kızlara çeyiz verilmesi, köle ve cariyelerin azad edilmesi, azad edilenlere yardım edilmesi, borçlu olarak hapis olanların borçlarının ödenmesi, müflis tüccarlara yardım edilmesi, yetimler, dul kadınlar ve muhtaçlara yardım edilmesi, okul öğrencilerine gıda, elbise, öğretim malzemeleri ve gezinti gideri tahsis, yoksul ve kimsesizlerin cenazelerinin kaldırılması, fukaraya odun-kömür alınması, bayramlarda çocukların ve yoksulların sevindirilmesi, ihtiyarlara elbise verilmesi gibi sayılması uzun sürecek pek çok hizmet bu sosyal yardım vakıfları aracılığıyla yapılmaktadır.¹⁸ Bu arada Vakıfların devletle halk arasında bir köprü oluşturduğu ve aradaki kaynaşmayı sağlayarak halkı devlete bağladığı gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü vakıflar sayesinde devlet yöneticileri sosyal devlet anlayışı çerçevesinde halkın pek çok ihtiyacına karşılamışlardır. Bu da aradaki ilişkiyi iyice perçinlemiştir.¹⁹

Vakıfların fonksiyonuyla ilgili şu sözler Osmanlı Devleti'nde vakıf sisteminin nasıl işlediğini ve hangi düzeye ulaştığını göstermesi açısından kayda değerdir:

“Mesela, Osmanlı İmparatorluğu devrinde pek büyük bir inkişafa mazhar olan vakıflar sayesinde bir adam vakıf bir evde doğar, vakıf bir beşikte uyur, vakıf mallardan yer ve içer, vakıf kitaplardan okur, vakıf bir mektepte hocalık eder; vakıf idaresinden ücretini alır ve öldüğü zaman kendisi vakıf bir tabuta konur ve vakıf bir mezarlığa gömülürdü. Bu suretle beşeri hayatın bütün icaplarını ve ihtiyaçlarını vakıf mallarla temine pek ala imkan vardı”.²⁰

Türk-İslâm vakıflarının bir diğer özelliği de sadece insanları değil, Yunus Emre'nin “Yaratılanı severiz, yaratandan ötürü” sözüne binaen bütün canlıları düşünmüş olmasıdır. Bunun en güzel örneklerinden biriside Osmanlı topraklarında görülen *Kuş saraylarıdır*. Osmanlı'da XV. yüzyıldan itibaren görülen bu *Kuş sarayları* vakıf kuş evleridir. Bazıları, olağanüstü işçilikleriyle dikkat

¹⁷ Çizakça, a.g.m. s. 19-31.

¹⁸ Bayyığıt, a.g.m., s.59-66.

¹⁹ Şeker, a.g.e., s. 139.

²⁰ Yediyıldız, Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri. s. 403-408.

çekmektedir.²¹ Sadece insanları değil hayvanları bile düşünen bir medeniyetin bazı oryantalistler tarafından “*Barbar*” olarak nitelendirilmeleri de ayrıca düşündürücüdür.

Vakıf kurulurken üç aşamadan geçirilmektedir; öncelikle vakfın fikri tasarımı yapılmakta, gerekli yer bulunarak gerekli binalar yani *Müessesat-ı Hayriye* kurulmakta ve buna ek olarak bu binaların giderini karşılayacak olan gelir kaynakları belirtilmektedir. Son aşamada ise hazırlanan vakıf vakfiyesi bir duruşmayla mahkemenin onayına sunulmaktadır.²² Böylelikle mahkemenin de izniyle vakıf resmen kurulmaktadır. Bu vakfiyelerin dönemin adli kayıtları olan “*Şer’iyye Sicillerine*” kayd edildikleri bilinmektedir.

İslâm vakfının iki önemli unsuru vardır; Hayrat²³ ve akarat²⁴. İslâm hukukuna göre vâkıf olan kişi ve mevkuf olan şeyde bir takım özellikler bulunması gerekiyordu. Bunları kısaca sıralayacak olursak vâkıfta bulunması gereken şartlardan en birincisi reşid, ehl-i buluğ olmaktır. Daha sonra borçlu olmamak ve köle olmamaktır.²⁵ Mevkufta da bazı şartlar olması gerekmektedir. Bu şartlar; vakfedilen malın vâkıfın kendi malı olması, vakfedilen malın belirli olması, vakfedilen malın vakfedenin zilyesinde ve şer’an kabul edilen bir mal olması,²⁶ vakfedilen malın, hisseli ise, hisselerin davalı olmaması, vakfın konusunun akar olması yani bir yerden bir yere taşınamaması gibi özellikler göstermelidir.²⁷ Ancak bu konuda da Hanefi fakihleri²⁸ bir takım düzenlemeler yapılarak bazı taşınabilir malların da (Para, at, silah v.s...) vakfedilebileceğini bildirmişler.²⁹

²¹ Avusturyalı Sefir Busbeck, 1550’lerde Osmanlı Topraklarında gördüğü bu manzara karşısında şöyle yazmaktadır: “Türkiye’de herşey insanileşmiş, her katı yumuşamıştır. Hayvanlar bile...” Ayrıntılı bilgi için bk. Yediyıldız, Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri. s. 403-408

²² Nazif Öztürk. (2002). Osmanlı Döneminde Vakıflar. *Türkler Ans.*, c.X, Güzel, H.C., Koca,S., Çiçek, K. (Ed.), Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.433-446

²³ Vakfedilen bina veya yapılan eserlerin tümüne birden hayrat denilmektedir. Bk. Yediyıldız. Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri. s. 403-408.

²⁴ Vakıfların devamı ve toplum menfaatine kullanımı için gerekli olan maddi gücün temin olunduğu her türlü gelir akarat olarak belirtilmiştir. Bk.Yediyıldız. Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri. s. 403-408. Ayrıca bk. Akgündüz. a.g.m., s.447-460.

²⁵ Bu durumun bazı istisnaları vardır. Sefâhet sebebiyle borçlu olanların ve borçlu hacırlı ise, hacır kararından önce ki vakıfları geçerlidir. Daha geniş bilgi için bk. Akgündüz, a.g.m., s. 447-460. Ayrıca “*hacır*” ve “*mahcur*” kavramları için bk. Ferit Devellioğlu. (2005). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 565.

²⁶ Yani deniz ürünleri, domuz ve alacak paranın vakfedilmesi caiz değildir. Bk. Yüksel, a.g.m., s.47-54.

²⁷ Daha geniş bilgi için bk. A. Turan Yüksel, a.g.m., s.47-54.

²⁸ İmam-ı Azam Ebu Hanife ve onun öğrencileri İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf’un bu konuda görüş bildiren fıkıh bilginleri olarak vakfiyelerde karşımıza çıkmaktadır. Daha geniş bilgi için bk. Akgündüz. a.g.m., s.447-460.

²⁹ Akgündüz. a.g.m., s.447-460.

Osmanlı Devleti'nde diğer İslâm devletlerinden farklı olarak yeni bir vakıf türü de ortaya çıkmıştır. Para Vakıfları dediğimiz bu yeni vakıf türü, “Müstegallat Vakıflar”³⁰ grubu içerisinde değerlendirilmektedir.³¹ Para Vakıflarında vakfedilen şey bizzat paranın kendisi olmuştur. Osmanlı Devletinde dinî açıdan pek çok tartışmanın³² yaşanmasına sebep olmasına karşın serbest bırakılmıştır.

Vakıflarla ilgili her türlü bilgiyi içinde barındıran belgeler “vakfiye” olarak adlandırılmaktadır. Daha bilimsel bir ifadeyle; vakfedilen maldan kimlerin yararlanacağını, gelirlerin dağıtım usullerini, vakfın konusu ve gelirlerini ve benzeri hususları, vakfedenin irade beyanı olarak ihtiva eden ve mahkemece farazî bir dava sonucu tasdik edilen yazılı belgelere vakfiye denilmektedir.³³ Vakfiye, vakfın yönetmeliğidir. Vakfiyeler tarih boyunca taş, deri ve kâğıt gibi materyallere yazılmış bazen de vakfedilen binaların giriş kapılarının üzerine nakşedilmiştir.³⁴ Buna örnek Germiyanoglu Yakup Bey'in vakfiyesidir. Bu vakfiye aynı zamanda ilk Türkçe vakfiyedir.³⁵

Vakfiyelerin üç ana bölümden oluştuğu bilinmektedir. Bunlar; Dibace (giriş), vakfın hizmet şartları ve sonuç olarak sıralanabilmektedir. Vakfiyelerin içeriklerinde yer alan bilgileri şöyle sıralamak mümkündür;

1-Allah'a hamd ve senanın yanında vakıf kurmanın sevâbı hakkında çeşitli ayet ve hadisler.

2-Vakf olunan mallar (menkûl- Gayrı menkûl).

3-Vakf olunan malların nasıl idare olunacağı.

4-Vakfın kazancının nelerde harcanağı.

5-Vakfın kimler tarafından idare edileceği.

6-Hâkimin vakfın sıhhat ve lüzumuyla ilgili hükmü.

³⁰ Bk. Akgündüz. a.g.m., s.447-460; Bir malın kendisinden değilde kiralama veya diğer suretle elde edilen gelirinden, yararlanılmak üzere tesis olunan vakıflardır. Meselâ bir okul, bir dükkân veya nukûd (nakid, para) vakfetmek gibi. Bu durumda inşa edilen dükkân icar edilerek nukûd ise istirbâh olunarak hasıl olacak kira, gelir veya nukûddan sağlanacak rıbh, o mektebin levazımına sarf edilmek üzere vakf edilmiş demektir. Bu gibi vakıflara akar olsun, menkûl olsun “Müstegalle” denilir. Bu kelimenin çoğulu “müstegallât”dır. Hamza Keleş. (2001). Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma-Karacabey (Mihaliç) Kazası Örneği. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. XXI, Sayı.1, Ankara, s.189-207.

³¹ Keleş. a.g.m., s. 189-207.

³² Osmanlıların en büyük din adamlarından olan Ebus'suûd ve Sofyalı Balı Efendiler para vakıflarının caizliğini ısrarla savunurken, İmam Birgivi ve Çivicizade gibi ulemâ ise aksi yönde görüş bildirmişlerdir. Daha geniş bilgi için bk. Keleş. a.g.m., s. 189-207.

³³ Akgündüz. a.g.m., s.447-460.

³⁴ Kazıcı, a.g.e., s.49.

³⁵ Faruk Sümer. (1977). XIV. yy'da Türkiye. *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (XIV. Yüzyıl)*, Oktay Aslanapa(Haz.), MEB Yayınevi, Ankara, s. 5-15

7-Tarih, Şahidler'in (Şuhudü'l-hal) mühürleri ve belgenin üst tarafında hâkimin mührü.³⁶

Osmanlı döneminde kurulan vakıfların merkez tescil kütüklerine kaydedilen vakfiyeleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Verilere göre Medeni Kanunun kabulünden (1926) önce eski hukuka göre kurulmuş bulunan vakıflara ait vakfiyelerin toplam sayısı 29.000 civarındadır. Bunlardan 50 kadarı Selçuklular Dönemi'nden intikal kalan diğerleri Osmanlı dönemine aittir.

1519-1596 yılları arasında İstanbul'da 2860, 1718-1800 yılları arasında Halep'te 485 vakıf kurulmuştur.³⁷ Konuyla ilgili kayıtlar ve çalışmaların gösterdiği rakamlar doğrultusunda Osmanlı topraklarında XVI. yüzyılda 776, XVII. yüzyılda 1663, XVIII. yüzyılda 6000, XIX yüzyılda 9000 vakıf kurulduğu anlaşılmaktadır.³⁸

Osmanlılarda vakıf müessesesi Orhan Bey'le³⁹ beraber başlamıştır. Orhan Bey'i müteakip Osmanlı devleti yıkılincaya kadar padişahlar başta olmak üzere, vezirler, padişah anne ve eşleri, üst düzey devlet görevlileri ve Osmanlı zenginleri vakıflar bina ettirmişlerdir.⁴⁰ Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa da bu müesseseye önemli katkılarda bulunmuş bir Osmanlı bürokrati olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. KONUNUN AMACI VE ÖNEMİ

XVII. yüzyıl ikinci yarısında edinmiş olduğu siyasî ve ekonomik güc sayesinde Osmanlı Devleti tarihine damgasını vurmuş olan Köprülü Ailesi⁴¹ ve özelde ailenin bir ferdi olan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa⁴² çalışmanın konusudur. Burada Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın siyasi kişiliğinden ziyade onun Türk-İslâm devletleri ve özellikle de Osmanlı Devleti'nde sosyal ve ekonomik açıdan önemli bir yere sahip olan Vakıf medeniyetine yaptığı katkılar incelenmeye çalışılmıştır.

³⁶ Kazıcı, a.g.e., s. 50-51.

³⁷ Nazif Öztürk, a.g.m., s. 433-446.

³⁸ Nazif Öztürk aynı makalesinde Osmanlı topraklarında yaklaşık 30,000 vakıf kurulduğunu idda etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Nazif Öztürk, a.g.m., s.433-446

³⁹ İ.Hakkı Uzunçarşılı. (1941). Gazi Orhan Bey Vakfiyesi, *Belleten*, c.V, S.19, T.T.K, Ankara, s. 277-278.

⁴⁰ Kazıcı, a.g.e., s.50-51.

⁴¹ Köprülü Ailesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sultan Murat Topçu. (2010). *XVII. yy'ın İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk-İslam Sanatları Bilim Dalı, Kayseri.; Ömer Köprülü. (1943). *Köprülüler (Mehmet Paşa, Fazıl Ahmet Paşa, Kara Mustafa Paşa, Fazıl Mustafa Paşa, Hüseyin Paşa, Numan ve Abdullah Paşalar)*. Aydınlık Basımevi, mliİstanbul.

⁴² Abdülkadir Özcan. (2002). Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa. *İ.A.*, C.26, T.D.V. Yay., Ankara, s. 260-263.

Köprülü Ailesi, aileye ismini veren Köprülü Mehmet Paşa'nın⁴³ 15 Eylül 1656 tarihinde sadrazam olarak göreve getirilmesinden itibaren kesintisiz olarak, Fazıl Ahmet Paşa⁴⁴ ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın⁴⁵ sadrazamlık dönemleriyle birlikte 27 yıl boyunca devlet yönetimini elinde bulundurmuştur. Aile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana yenilgisinin ardından Osmanlı Devletindeki nüfuzunu ağır ağır kaybetmeye başlamakla birlikte ve bu tarihten sonra bir daha eski gücünü kazanamamıştır. Fakat buna mukabil Köprülü Fazıl Mustafa Paşa⁴⁶, Amcazade Hüseyin Paşa⁴⁷ ve Köprülüzade Numan Paşa⁴⁸ lar sadrazamlık makamına yükselmiş diğer aile fertleri olarak tarihe geçmişlerdir. XVIII. yüzyıl ortalarında devlet yönetiminde etkili olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa⁴⁹ ve kapı halkının bilinçli olarak Köprülülere başkent dışında tutma politikası sonucunda, ailenin bürokrasideki gücü tamamen kaybolmuştur. Bu tarihten sonra aile üyeleri taşrada küçük memuriyetlerde görülmektedir.

XVII. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan değişim ve dönüşüm faaliyetleri devletin çalkantılar yaşanmasına sebep olmuştur. XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra mutlak otoriteyi ele geçiren Köprülü Mehmet Paşa saraydaki yerini sağlamlaştırırken aynı zamanda da Anadolu, Balkanlar ve Orta Doğuda büyük imar faaliyetleri içerisine girmiştir. Böylelikle belki de hem kendisinden sonra gelen aile üyelerine zengin vakıflar bırakmayı hem de zayıflamaya yüz tutmuş devlet otoritesinin halk nazarında güçlenebilmesini sağlamaya çalışmıştır. Akabinde de Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın bu imar faaliyetlerini devam ettirdiği ve bu işlerde babasından hiç de aşağı kalır bir yanının olmadığı görülmektedir. İncelenen eserler ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa vakfiyesinden de anlaşılabileceği üzere Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde menkul ve gayrimenkul pek çok malını vakfederek vakıf medeniyetine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu açıdan bu vakıflar üzerinden

⁴³ Köprülü Mehmet Paşa'nın siyasi hayatı ve kişiliği hakkında daha geniş bilgi için bk. Mahmut Duman. (2006). *Köprülü Mehmed Paşa Hayatı, Şahsiyeti ve Faaliyetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Konya.

⁴⁴ Özcan. Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa, s. 260-263.

⁴⁵ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın hayatı hakkında bk. Ömer Köprülü. *a.g.e.*

⁴⁶ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Çabuk, a.g.e., s. 159-176.

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Gülser Oğuz. (2010). Terekeme Kaydından Hareketle Bir Osmanlı Veziri'nin 18. Yüzyıl Başlarındaki Yaşam Tarzı: Amcazade Hüseyin Paşa, *Milli Folklor*, Y. 22, S. 88, Ankara, s. 91-100.

⁴⁸ Bk. Çabuk, *a.g.e.* s. 192-199.

⁴⁹ Bk. Osman Atılğan. (2008). Nevşehir Damat İbrahim Paşa Halk Kütühanesi. *Nevşehir Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 9, c.3, Nevşehir, s. 56-60.

1.3. YÖNTEM

Bu çalışma ağırlıklı olarak arşiv kaynaklarına dayanan bir çalışmadır. Öncelikli olarak Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'ya ait H. 25 Safer 1089-M. 18 Nisan 1678 tarihli vakfiye Köprülü Kütüphânesi'nden temin edilmiştir. Bu vakfiye çeviri-yazı haline getirilerek çalışma içerisinde ayrıca verilmiş ve değerlendirmesi yapıldıktan sonra özellikle vakfiyeden elde edilen bilgiler eşliğinde, isimleri tespit edilen yapıların bugünkü durumları araştırılmıştır. Elde edilen bilgiler çalışma içerisinde verilmiştir.

Metin oluşturulurken, önce dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra aileye ve döneme adını veren Köprülü Mehmet Paşa ve siyasî dönemi hakkında kısa bir bilgiyi müteakip, halefi asıl konumuzu oluşturan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa çağdaş kaynaklar eşliğinde tanıtılmaya çalışılmıştır. Ardından katalog bölümüne geçilerek, önce Köprülü Fazıl Ahmet Paşa vakfiyesi ve diğer belgeler doğrultusunda imar faaliyetleri üzerinde durularak, yapı yaptırılan bölgenin seçilmesi, vakıflarda çalışan görevliler, bu görevlilere ödenen ücretler v.b... konulardan bahsedilmiştir. Daha sonra Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın inşa ettirdiği ve günümüze ulaşan eserler fotoğraf ve çizimler eşliğinde tanıtılmışlardır.

Değerlendirme bölümünde ise günümüze ulaşan yapıların dönem mimarisi içerisindeki konumları üzerinde durulmuştur. Çalışma elde edilen sonuçların belirtilmesi ile tamamlanmıştır.

1.4. KONUYLA İLGİLİ KAYNAKLAR

1.4.1. Çağdaş Kaynaklar

1.4.1.1. Kitâbeler

Kitâbelerin bize verdiği bilgiler yapının tarihi kimliğiyle ilgili önemli bilgiler içermektedir. Köprülü Ailesi tarafından inşa edilen yapılar üzerinde olması gereken kitâbelerin çoğu maalesef günümüze ulaşamamıştır. Çalışmamız açısından büyük önem arzeden Fazıl Ahmet Paşa tarafından inşa ettirilmiş ve günümüze ulaşmayı başarmış yapıların hiçbirinde kitabe bulunamamıştır. Ailenin diğer fertlerine ait yapıların da pek çoğunun üzerinde kitabe yoktur.

1.4.1.2. Vakfiyeler

Vakıflarla ilgili bize geniş çaplı bilgi veren *Vakfiyeler* vakıf sahibinin mülklerini, inşa ettirdiği yapıları, işlevlerini, gelir kaynaklarının neler olduğunu ilk elden öğrenmemizi sağlayan birincil kaynaklardır.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın, ölümü üzerine kardeşi Köprülü Fazıl Mustafa Paşa tarafından düzenlettirilmiş olan Köprülü Kütüphanesi'nde *H. 25 Safer 1089-M. 18 Nisan 1678* tarihli bir vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyenin bir nüshası da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer almaktadır.⁵⁰ Yine konuyla ilgili olarak Köprülü Numan Paşa'nın oğlu olan El-Hac Ahmet Paşa'nın⁵¹ Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan beş adet vakfiye nüshasından biri olan *H.1168-M.1754* tarihli vakfiye muhteva olarak Fazıl Ahmet Paşa tarafından Belgrad'da yaptırılan Daru'l-Kurra'nın onarımı ve sonrasında vakıfta görev alacak kişileri ve ücretlerini içermektedir.⁵² Bu vakfiyenin de bir nüshası Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır.⁵³

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'ya ait *H. 25 Safer 1089-M. 18 Nisan 1678* Vakfiye, baştaki dosya numarasının kayıtlı olduğu varakla birlikte, 65 varaktan müteşekkildir. Dosya numarasının kayıtlı olduğu varagin akabindeki varakta Arapça bir metin vardır. Bu metinde vakfiyenin tesciliyle ilgili bilgilerin yanında Anadolu ve Rumeli Kazaskerlerinin vakfiyeyi tescil ettiklerine dair ifadeleri, isimleri ve mühürleri de yer almaktadır.⁵⁴ Yazıda Anadolu Kazaskeri olarak *Muhammed bin Abdurrahim* ve Rumeli Kazaskeri olarak ta *Hamit bin Mustafa* isimleri zikredilmektedir.⁵⁵ Vakfiyenin ilk sayfalarında yer alan Kur'an'dan iki ayet⁵⁶ ve bir hadis⁵⁷ de malların neden vakfedildiği açıklanmaya çalışılmıştır.⁵⁸

⁵⁰ V.G.M.A., Defter No: 580, Sıra No: 78, Sayfa: 140

⁵¹ Behçet-i İbrahim, *Silsiletü'l Asafiyyeti Fi Devleti'l-Hakaniyyeti'l-Osmaniyye (Tarih-i Sülale-i Köprülü)*. Köprülü Kütüphanesi, Ahmet Paşa, No: 212.

⁵² Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, 7/2450

⁵³ V.G.M.A., Defter No: 76, Sıra No: 3, Sayfa:46.

⁵⁴ “Şer’i bu kitapta geçenler akar vakfının senedi gibi yazılanlar tescil edilenler büyük bir tartışmadan sonra geçen şartlar ve şer’i zabıtlar tescil edilmiştir. İçinde geçenlerin hepsi açıklanmıştır. Aydınlatılmasına hiçbir şüphe kalmadan bu vakfın doğruluğuna hüküm kılınmıştır. Ve bu konuda geçen bütün gereklerin eski şerefli imamların (âlimlerin) ve gereken usullerin onların ışığiyla giderilmiştir. Bu vakıfta hepsi gereğine uygun olarak tescil edilmiştir. Ve bende Yüce Allahın fakir kulu olan Rumeli Kazaskeri Hamid bin Mustafa (Allah hepsine rahmet eylesin) tescilini onaylamıştır...”, “Bunun içindekileri şeriat gereğince belirlemem hususuna uygun olarak yazan Anadolu Kazaskerinden Muhammed bin Abdurrahim yazmıştır.” Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V.2/a.

⁵⁵ Burada isimleri zikredilen Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanamamıştır. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V.2/a.

Vakfiyenin bazı kısımlarındaki okunamayan yerler (...?) işaretiyle gösterilmiştir. Ayrıca bunlar aynı sayfada sayfa altı dipnot yöntemiyle de belirtilmiştir. Bunun dışında okuyucuya kolaylık açısından her varaktaki satırlar yukarıdan aşağıya doğru alfabetik sıraya göre bir harf ile (a, b, c...) gösterilmiştir. Bunun dışında daha öncede belirtildiği üzere vafiyedeki dosya numarasının kayıtlı olduğu sayfa bir varak olarak kabul edilmiş ve devam eden sayfalar buna göre numaralandırılmıştır. Her resim bir varak, bir varak ise iki sayfadan müteşekkil olarak kabul edilmiştir. Bundan hareketle her varak a ve b şeklinde (Örn: V.32/a-32/b) ikiye ayrılmıştır.

1.4.1.3. Kronikler

XVII. yüzyıl tarih yazımı açısından zengin olmakla birlikte, kaynaklarda genellikle dönemim siyasi olayları üzerinde durulmuş, imar faaliyetleriyle ilgili neredeyse hiçbir bilgiye yer verilmemiştir.

Konu başlığı itibarıyla dönem hakkında bilgi veren ve ilk akla gelen eser *Silahdar Tarihi* dir. *Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa*⁵⁹ tarafından yazılan eser M.1654-1695 tarihleri arasındaki olaylar ve dönem içerisinde bürokraside görev almış kişiler hakkında kısa bibliyografik bilgiler içermesinin yanında bu kişilerin hayır eserlerinden de kısaca bahsetmektedir⁶⁰. *Osmanzâde Ahmed Taib Efendi*'nin⁶¹ eseri olan *Hadikat'ül-Vüzerâ*, Osmanlı Devleti'nin ilk sadrazamı Alaüddin

⁵⁶ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ “Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir. Elbette sabırlı davrananlara yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz.” (Nahl Suresi, Ayet: 96). Bk. YAZIR, Elmalılı Hamdi. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Müftüoğlu, L., Haliloğlu, M. (Sad.), Tuva Yayınları, İstanbul, s. 198. ; وَمَا تَقَدَّمُوا لَأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ “Kendi nefsiniz için her ne hayır yaparsanız, Allah katında onu bulursunuz.” (Bakara Suresi, Ayet: 110). Bk. YAZIR, Elmalılı Hamdi. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Müftüoğlu, L., Haliloğlu, M. (Sad.), Tuva Yayınları, İstanbul, s. 20. ;

⁵⁷ “Kim Allah'ın rızasını talep ederek bir mescid inşa ederse, Allah'ta ona cennette bir ev inşa eder.” Buhari, Salat 65; Müslim, Mesacid 25; Tirmizî, Salat 237. Bk. İbrahim Canan. (2004). *Hadis Ansiklopedisi Kütüb u Sitte*. Akçağ Yayınları, İstanbul.

⁵⁸ Bk. Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No; 4/2447, V.4/a

⁵⁹ Silahtâr Fındıklılı Mehmet Ağa (M.1658-1724) XVII. yy'ın en önemli vakanüvistlerinden biridir. İstanbul'un Fındıklı semtinde doğmuş ve iyi öğrenim görmüştür. Sultan IV. Mehmed zamanında Lehistan seferine, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın II. Viyana seferine katılmıştı. Sultan III. Ahmed zamanında silâhdarlığa yükselmiş, bundan sonra emekliye ayrılmış ve 1724 yılında da vefat etmiştir. Silahtâr Tarihi olarak bilinen eseri konumuz itibarıyla önem arz etmektedir. Eserin asıl adı “Zeyl-i Fezleke”dir, ama daha çok “Silâhdar Tarihi” olarak anılır. Silahtâr Mehmet Ağa, IV. Mehmed, III. Süleyman, II. Mustafa zamanlarında yaşamış, Damad İbrahim Paşa devrini de kısmen görmüştür. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Refik Altınay. (1933). *Fındıklılı Silahtâr Mehmet Ağa*, Kanaat Kitabevi, İstanbul.

⁶⁰ Silahtâr Fındıklılı Mehmet Ağa. (1928). *Silahtâr Tarihi*. Türk Tarih Encümeni, İstanbul.

⁶¹ Ali Canib Yöntem. (1928). Reis-i Şairan Osmanzade Ahmet Taib Efendi. *Türkiyat Mecmuası*, c.II, Devlet Matbası, İstanbul, s. 103-130.

Paşa'dan⁶² başlayıp, XVIII. yüzyıl sadrazamlarından Rumi Mehmet Paşa'yla⁶³ son bulmaktadır.⁶⁴ Bu eserde Köprülü Ailesi ile ilgili değerli bilgiler içermektedir. Konuya ışık tutacak olan bir diğer eser ise *Abdurrahman Abdi Paşa'nın Vekayi' name*'sidir.⁶⁵ Eserde 1648'den başlayıp 1682 tarihine kadar 34 yıllık olayları anlatmaktadır.

Yine *Defterdar Sarı Mehmet Paşa*⁶⁶ tarafından yazılan *Zübde-i Vekaiyat*' da dönem hakkında önemli bilgilerin yer aldığı bir kaynaktır⁶⁷. Eser M.1656-M.1704 arası olayları ihtiva etmektedir. Bu kaynaklar arasında beklide en önemlisi *Mustafa Nâimâ Efendi'nin Naima Tarihi* adıyla bilinen eseri, *Ravzatü'l-Hüseyin fî-Hulasa Ahbarü'l-Hafîkeyndir*⁶⁸. Eser M.1574 tarihinden M.1659-60 tarihine kadar meydana gelen ve bu tarihte sona eren olaylardan bahsetmektedir. Dönemim bir diğer çağdaş kaynağı *Tarih-i Raşid*'dir. *Râşid Mehmet Efendi'nin*⁶⁹ yazdığı eser dönem olayları ve kişileri hakkında bilgiler ihtiva etmesinin yanında *Naima Tarihi*'nin de bir devamı niteliğindedir.⁷⁰ Naima eserini 1660 yılına kadar getirebilmiştir. Raşid Efendi ise olayları 1660 tarihinden başlatarak 1672 yılına kadar götürür.⁷¹

*Mühürdar Hasan Ağa'nın*⁷² *Cevâhirü't-Tevârih* adlı eseri Fazıl Ahmet Paşa'nın Girit seferini konu almaktadır. Eser içerdiği detay bilgiler açısından, Köprülü Ailesi hakkında başvurulması gereken ana kaynaklardandır. Yine *Erzurumlu Osman Dede* tarafından kaleme alınan *Tarih-i Fâzıl Ahmed Paşa* adlı eser, Fazıl Ahmed Paşa'nın Girit zaferini anlatan önemli bir kroniktir. Eserin başında yer alan "bende-i kemer-beste-i etkiya Erzenü'r-Rumi Osman Dede" şeklindeki ibare aynı

⁶² Ayrıntılı bilgi için bk. Abdulkadir Özcan. (1989). Alaaddin Bey, *DİA*, c.II, İstanbul, s. 320; Tuba Karakaya Avcı, (2007). *Ahmet Refik'in "Tarih Okuyorum" Adlı Eseri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s. 22.

⁶³ Rumi Mehmet Paşa'yla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ayhan Buz. (2009). *Sokullu'dan Damat Ferit'e Osmanlı Sadrazamları*. Neden Yayınları, İstanbul. s.24.

⁶⁴ Ahmet Çoban. (2005). *Hadikatü'l Vüzera Adlı Eserin Tenkitli Transkripsyonu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, s. 87.

⁶⁵ Fahrettin Çetin Derin. (1993). *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi-nâme'si*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

⁶⁶ Abdulkadir Özcan. (2006). Mehmed Paşa-Defterdar, Sarı, Bakkalzade. *Osmanlı Tarihçileri*, Kafadar, C., Karateke, H., Fleischer. C. (Ed.), <http://www.ottomanhistorians.com>.

⁶⁷ Sarı Mehmet Paşa. (1995). *Zübde-i Vekayiât*. Özcan, A. (Haz), Ankara,

⁶⁸ Mustafa Nâimâ Efendi. (1967). *Nâimâ Tarihi*. Çev: Zuhuri Danışman, İstanbul.

⁶⁹ Raşid Efendinin hayatı ve kişiliği hakkında daha geniş bilgi için bk. Halit Biltekin, (2010), Vak'a-nüvis Mehmed Râşid Efendi, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.3, S.11, www.sosyalarastirmalar.com, s.162-171.

⁷⁰ Râşid Mehmet Efendi, (H.1282/ M.1865-66), *Tarih-i Raşid*, İstanbul.

⁷¹ Bk. *Tarih-i Raşid*.

⁷² Ebubekir Sıddık Yücel, (1996), *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-Tevârih'i*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

zamanda esere de ad olmuştur.⁷³ Bunlardan başka Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Girit seferini konu alan gazavatname ve fetihname türünden pek çok kaynaktaki bulunmaktadır.⁷⁴ Köprülüzade Numan Paşa'nın oğlu Köprülüzâde El-Hac Ahmet Paşa'nın arzusu üzerine kaleme alınan *Behçetî Seyyid İbrahim Efendi'nin*⁷⁵ *Silsiletü'l Asa'fiyyet ü Fi Devleti'l-Hakaniyyeti'l-Osmaniyye (Tarih-i Sülale-i Köprülü)* adlı eseri Köprülü Mehmet Paşa'dan Köprülüzade El-Hac Ahmet Paşa'ya kadar ailede Sadrazam olan kişilerin biyografileri ve bu kişilerin siyasi tarihlerini ihtiva etmektedir.⁷⁶ *Evliya Çelebi'nin Seyahatname'si* özellikle Köprülü Mehmet Paşa'nın Balkanlar'da ve Anadolu'da yaptırmış olduğu yapılar hakkında bilgiler içermesi açısından yararlanılan kaynaklar arasında yer almaktadır.⁷⁷

1.4.2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Konu itibarıyla ilk akla gelen eser *Ahmet Refik Altınay* tarafından hazırlanan *Köprülüler* adlı eserdir.⁷⁸ Benzer bir çalışmada *Ömer Köprülü*⁷⁹ tarafından yapılmıştır. Daha sonra *Vahit Çabuk* tarafından “*Köprülüler*” adlı bir çalışma daha yayınlanmıştır.⁸⁰

Metin Kunt Köprülü Mehmet Paşa'yı ve sadrazamlık dönemini konu alan bir doktora tezi hazırlamıştır.⁸¹ *Fehmi Yılmaz* tarafından hazırlanan *The Life of Köprülü Fazıl Mustafa Pasha and His Grand Vizierate*⁸² ve *Zeynep Aycibin* tarafından hazırlanan *XVII.Yüzyıl Sadrazamlarından Köprülü-zade Mustafa Paşa*

⁷³ Erzurumlu Osman Dede'nin hayatı ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ağah Sırrı Levend. (1956). *Gazavatnameler ve Mihaloğlu Ali Bey Gazavatnamesi*, TTK, Ankara, s.122.

⁷⁴ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ayşe Pul. (2004). *Girit Savaşı ile İlgili Bir Kaynağın Tahlili (TTK Kütüphanesinde Bulunan Girit Fethi Tarihi Başlıklı Yazma)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

⁷⁵ M.Fatih Gökçek. (2006). *Behçetî Seyyid İbrahim Efendi “Tarih-i Sülale-i Köprülü” (Transkripsiyon ve Tahlil)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. VII-VIII.

⁷⁶ Behçet-i İbrahim. *Silsiletü'l Asa'fiyyeti Fi Devleti'l-Hakaniyyeti'l-Osmaniyye (Tarih-i Sülale-i Köprülü)*. Köprülü Kütüphanesi, Ahmet Paşa, No: 212.

⁷⁷ Evliya Çelebi Bin Derviş Mehmed Zilli. (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini*. Kahraman, S.A., Dağlı, Y. (Haz.)İstanbul.

⁷⁸ Ahmet Refik. (2001). *Köprülüler*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

⁷⁹ Ömer Köprülü. *a.g.e.*

⁸⁰ Vahit Çabuk. (1988). *Köprülüler*. Kültür Bakanlığı, Ankara.

⁸¹ Metin Kunt. (1971). *The Köprülü Years: 1656-1661*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Princeton Üniversitesi, New Jersey.

⁸² Fehmi Yılmaz. (1996). *The Life Of Köprülü Fazıl Mustafa Pasha and Grand Vizierate*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

*Döneminde Osmanlı Devletinin Siyasî ve Sosyal Durumu*⁸³ adlı çalışmalar Köprülü-zade Mustafa Paşa hakkında detaylı bilgiler ihtiva etmektedirler. *Selim Hilmi Özkan* tarafından Amcazade Hüseyin Paşa ve dönemindeki olayları konu alan bir doktora tezi hazırlanmıştır.⁸⁴ Bunların dışında ailenin biyografyasını konu alan çeşitli ansiklopedilerde yazılmış maddeler bulunmaktadır.

Köprülü Ailesi'nin genel olarak imar faaliyetlerini konu alan çalışmalarda yapılmıştır. *Yasemin Kartal* tarafından hazırlanan "İstanbul'da Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler" adlı yüksek lisans tezi ilk akla gelenlerdendir. Ailenin İstanbul'daki imar faaliyetleriyle ilgili yapılan ilk çalışmadır. Bu eseri müteakip Köprülü Ailesi'nin baninliklerini konu alan bir başka çalışma daha yapılmıştır ki, en kapsamlı ve geniş olanı budur. Bu çalışma Sultan Murat Topçu tarafından hazırlanan *XVII. Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler* adlı doktora çalışmasıdır. Bundan başka yine *Metin Kunt* tarafından Köprülü Mehmet Paşa ve Fazıl Ahmet Paşa'nın vakfiyelerini konu alan bir çalışma hazırlanmıştır. Bu çalışmalardan başka çeşitli ansiklopedi, dergi ve kitaplarda aile üyelerine ait yapılar hakkında makaleler ve maddeler yayınlanmıştır.

⁸³ Zeynep Aycibin. (2001). *XVII. Yüzyıl Sadrazamlarından Köprülü-zâde Mustafa Paşa Döneminde Osmanlı Devletinin Siyasî ve Sosyal Durumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalı Ortaçağ Tarihi Programı, İstanbul.

⁸⁴ Selim Hilmi Özkan. (2006). *Amcazade Hüseyin Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri (1644-1702)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta.

İKİNCİ BÖLÜM

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA’NIN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ

2.1. XVII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI DEVLETİ’NDE GENEL DURUM ve KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA’NIN SADARETİ

XVII. yüzyıl Osmanlı Devletinde savaşların yanında iç ve dış bunalımların yaşandığı bir devir olarak kayıtlara geçmiştir. Bu döneme damgasını vuran olayların neticesi olarak merkezi idareyi ellerinde bulunduran Kapıkulları iyice güçlenmiş, iktidar mücadelesi içinde olan vezirler da onları kullanma yolunu tercih etmişlerdi.⁸⁵ Yine o dönemin başlarında Sultan I.Ahmet’in (1603- 1617) saltanatıyla beraber değişen Osmanlı saltanat sistemi⁸⁶ beraberinde bir takım boşlukları da doğurmuştur.

Bu devri müteakip Sultan II. Osman (Genç) (1618- 1622) tahta çıkmış ve Osmanlı Devletini kaybettiği eski gücüne kavuşturmaya çalışmıştır. Bunu sağlamak amacıyla ilk olarak düzensiz ve başıboş hareket eden Kapıkullarını ıslah etmeye çalışmıştır.⁸⁷ Ancak Kapıkulları bu planlardan haberdar olunca Sultan II. Osman’ı tahttan indirerek, hayatına son vermişlerdir (1622).⁸⁸ Sultan II. Osman’ın katledilmesinin ardından düzen iyice bozulmuş ve kaynakların ifadesiyle devlet içindeki ıslahat faaliyetleri XIX. yüzyıl gibi ileri bir tarihe kadar ertelenmek zorunda kalmıştır.⁸⁹

⁸⁵ Feridun Emecen. (1999). *Osmanlı Devleti Tarihi*, c.I, İhsanoğlu, E. (Ed.), İstanbul, s. 49.

⁸⁶ Sultan I. Ahmet döneminde Osmanlı saltanat sisteminde meydana gelen bu yöntem değişikliğine “Ekber ve Erşed” sistemi adı verilmiştir. Bu sistemin temelinde hanedanın en büyük ve en akil üyesine hükümdarlık hakkı veren bir uygulama söz konusudur. Daha geniş bilgi için bk. Mehmet İpşirli. (1999). *Osmanlı Devleti Tarihi*, c.I, İhsanoğlu, E. (Ed.), İstanbul, s. 142.

⁸⁷ Genç Osman bu meselenin halli için önce ticaret ve esnaflıkla uğraşan Yeniçerileri disiplin altına almaya çalışmış, daha sonrada Hotin seferi dönüşü hac bahanesiyle Anadolu’ya geçip Sekbanlara ve Mısır Cündileri’ne dayalı bir ordu teşkil etmek istemiştir. Ancak yukarda da zikrettiğimiz üzere tahttan indirilerek katledilmiştir. Bu Osmanlı tarihinde direk padişahı hedef alan ilk isyandır. Daha geniş bilgi için bk. Orhan Şaik Gökyay. (1976). Sultan Osman’ın Şahadeti, *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, s. 187-256.

⁸⁸ Yaşar Yücel. (1979). Yeni Bulunan II. Osman Adına Yazılmış Bir Zafernâme, *Belleten*, S.170, Ankara, s. 1- 12.; Erhan Afyoncu. (2001). Tartışma: 10 Soruda Genç Osman. *Popüler Tarih Dergisi*, S.12, İstanbul, s. 16-21.

⁸⁹ Emecen, *a.g.e.*, s. 50.

Osmanlı Devleti bu kötü gidişata ve yönetim zaaflarına rağmen Avrupa'daki gücünden pek bir şey kaybetmemiş, hatta bu dönemde Avrupa'nın dışındaki bölgelere seferler bile düzenlenmiştir. Lehistan'da İskender Paşa'nın⁹⁰ faaliyetlerinin (1620) ardından bu dönemde Lehistan Meselesinin halli için Sultan II. Osman bizzat bir sefer düzenlenmiş (Hotin Seferi- 1621) ancak yapılan bu sefer neticesinde bir sonuç elde edilememiştir.⁹¹

Osmanlı Devleti'nin karşıkarşıya kaldığı bir diğer sorunda saray kadınlarının yönetimde etkin hale gelmeleri neticesinde devletin yönetim zafiyetine düşmesidir. "Kadınlar Saltanatı"⁹² adıyla bilinen ve Kanuni Sultan Süleyman'ın yaşlılık devresinden (1550) başlayarak Köprülü Mehmet Paşa'nın sadaretine (1656) kadar süren bir dönemde saray ağalarının da olaylara müdahil olmaları neticesi durum içinden çıkılmaz bir hal almıştır.⁹³ Köprülü Mehmet Paşa'nın sadareti öncesinde de Padişah IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan'la⁹⁴ babannesi Kösem Sultan⁹⁵ arasında yaşanan hâkimiyet mücadelesinde Hatice Turhan Sultan kayın validesi Kösem Sultan'ı öldürterek gücü eline geçirmiş ve yönetimi bilinçli olarak Köprülü Mehmet Paşa'ya devretmiştir.⁹⁶

İşte tam bu dönemde içinde bulunduğu bu olumsuz durumdan kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti'nin çeşitli çözümler aradığı görülmektedir. İlk olarak yukarıda da bahsedildiği üzere bir takım ıslahatlar yapılmaya çalışılmış ve nihayet Köprülüler dönemiyle birlikte Osmanlı Devleti bu ıslahatların bir kısmı

⁹⁰ İskender Paşa Sultan II. Osman (Genç) döneminin Özi Beylerbeyidir. Lehistan üzerine yaptığı seferde Purut kıyısında bulunan Yaş'ta Leh kuvvetlerini büyük bir bozguna uğratmıştır (20 Eylül 1620). Ayrıntılı bilgi için bk. Orhan Şaik Gökyay. a.g.m., s. 187-256.

⁹¹ Emecen. a.g.e., s. 50

⁹² Bu kavramı ilk olarak ortaya atan ve aynı isimle birde kitap yayınlayan Ahmet Refiktir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Refik Altınay. (2005). *Kadınlar Saltanatı*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

⁹³ İlber Ortaylı. (2009). *Son İmparatorluk Osmanlı*. Timaş Yayınları, İstanbul, s.78.; İlber Ortaylı Osmanlı'nın çöküşünde Kadınlar saltanatı dediğimiz dönemim herhangi bir etkisinin olmadığını öne sürmektedir. Ancak o dönem Avrupa'nın Otuz Yıl savaşları neticesinde ayrışması ve Avrupada Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğunun çökmesiyle beraber Osmanlı devletine saldırabilecek bir gücün kalmaması Osmanlı devletinin büyük bir buhrana düşmesini engellemiş olsa gerektir. Nitekim ilerleyen dönemlerde Avrupa'da tekrar birleşme çabalarının hâsıl olduğunu ancak bunun 1800'lü yılların sonlarına doğru başarılabildiğini görmekteyiz. Ve ne gariptir ki bu birleşimin ardından 1915 yılında başlayan I.Dünya Savaşında Osmanlı Devleti Avrupalılara yenilerek yıkılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. S. Hilmi Özkan. (2009). XVII. yy'ın Sonlarında Hristiyan Birliği Projesi ve Osmanlı-Fransız İlişkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Dergisi*, S.19, Isparta, s.61-72.

⁹⁴ Yaşar Yücel ve Ali Sevim. (1990). *Türkiye Tarihi*. c.III, T.T.K., İstanbul, s. 106-109.

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Mücteba İlgürel, (1966). Kösem Sultan'ın Bir Vakfiyesi. *Tarih Dergisi*, c.16, S.21, İstanbul, s. 83-94.

⁹⁶ Ortaylı, a.g.e., s.78; Lord Kinross. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü*. Gaspıralı, M. (Çev), Altın Kitaplar, İstanbul, s. 296-304; Yücel ve Sevim. a.g.e., s. 106-109.

gerçekleştirmeyi başarmıştır. Yine XVII. yüzyıl içerisinde Avrupa’da meydana gelen olaylar da bir taraftan Osmanlı Devleti’nin bu kötü gidişatındaki temel etmenlerden biri olurken Köprülüler’in sadaretine de yardımcı olmuştur. Örneğin Coğrafya Keşifleri ve Avrupa’da silah teknolojisindeki hızlı ilerleme Osmanlı Devleti’ni olumsuz şekilde etkilerken, Otuz Yıl Savaşları⁹⁷ neticesinde Avrupa’da meydana gelen bunalım ise Osmanlı Devleti’nin Avrupa’dan gelebilecek tehditlerin önüne geçmesini sağlamıştır.⁹⁸ Bu bunalımın devam ettiği dönemde Köprülü Mehmet Paşa’nın, Osmanlı tarihinde bir ilk olarak, farklı bir şekilde sadarete getirilmesi görülmektedir.

Kaynakların verdiği bilgilere göre XVII. yüzyıl ikinci yarısında sadaret makamına yükselen Köprülü Mehmet Paşa’nın doğum yeri hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. *Behçetî İbrahim* eserinde Köprülü Mehmet Paşa’nın Rumeli’de Köprü isimli bir kasaba’da doğduğunu belirtmektedir.⁹⁹ Fakat Köprülü Mehmet Paşa’nın H. 1070-M. 1661 tarihli vakfiyesinde; “...yine vilayet-i mezburede zikr olunan Arnavud Belgradi Kazasına tabi benim vatan-i aslim olan Rudnik nam karyede olan cami-i şerif...” şeklinde geçen bilgidен aslen paşanın Arnavutluk’un Berat Kazası’na bağlı Rüdnic köyünden olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁰ *Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa ve Osmanzade Ta’ib*, Köprülü Mehmet Paşa’nın Arnavut asıllı olduğunu doğrular¹⁰¹. *Amasyalı Abdizade Hüseyin Hüsameddin*, ise *Amasya Tarihi* isimli eserinde Köprülü Mehmet Paşa için;

⁹⁷ Otuz Yıl Savaşları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bekir Sıtkı Baysal. (1988). *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi*. c.II, I.Kitap (Otuz Yıl Savaşı Devri), TTK, Ankara.

⁹⁸ Daha geniş bilgi için bk. George WAGNER. (1981). 30 Yıl Savaşları Döneminde Osmanlı ve Avusturya İmparatorluklarının Politikası. *Osmanlı Ansiklopedisi*, c.II, İstanbul, s.147-166

⁹⁹ “Mevalid-i aslisi Rumeli’nde Köprü nam Kasabadan Hasan Hüseyin ibn Mustafa Ali Alaybeği ibn Ali nam kimesnenin ferzendidir...”. Behçet-i İbrahim, *Silsiletü’l Asaifiyyeti Fi Devleti’l-Hakaniyyeti’l-Osmaniyye (Tarih-i Sülale-i Köprülü)*. Köprülü Kütüphanesi, Ahmet Paşa, No: 212, V.2b; Ömer Köprülü Mehmet Paşa’nın Amasya civarında Köprü Kasabası’nda doğduğunu belirtmektedirler. Bk. Ömer Köprülü. a.g.e., s. 11.

¹⁰⁰ Köprülü Kazası’na bağlı kazanın kuzeyinde, Luguntsi ve Letevetsi köyleri ile sınırdış olan köy günümüzde de Rudnik olarak anılmaktadır. Rudnik kaynak suyun çıktığı yer manasına gelmektedir. Tımar olarak tasarruf olunan köyde 1544 tarihinde 1 müslim, 59 gayri Müslim, 6 mücerred, 4 bive bulunmaktadır. Müslüman olarak kayıtlı olan reaya çift tasarrufunda bulunmaktadır. Köyde yetiştirilen ürünler arasında buğday, arpa, yulaf, çavdar, bostan, nohut, burçak, mercimek, pirinç başta gelmektedir. Bunun yanında bağcılık, arıcılık, meyveciliğin de yapıldığı köyde resm-i gügöl adı altında kaydedilen ipek böceği yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Köyün hasılı 1544’te 7996 akçedir. 1831 tarihinde köyde 96 nefer kayıtlıdır. Ömer Kul, (2000). *XV-XVI. Asırlarda Köprülü Kazası (1453-1544)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Van, s.128; Rüdnic bugün Makedonya’ya bağlıdır.

¹⁰¹ Silahtâr Fındıklılı Mehmet Ağa. (1928). *Silahtâr Tarihi*. c.I, Türk Tarih Encümeni, İstanbul, s. 225; Ahmet Çoban. (2005). *Hadikatü’l Vüzera Adlı Eserin Tenkitli Transkripsyonu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, s.87.

“Köprili Mehmed Paşa Arnavud Belgrad-i kazasına tabi Ruzniğin Adalı Köy’den devşirilmiş bir kuloğlu olduğu halde Amasya’nın Köprü Kasabası’nda Türk muhitinde doğdu. Türk anasının sütüyle beslendi. Türk kafasıyla büyüdü, Amasyalıların himmetleri sayesinde Türklüğü korkunç uçurumdan kurtaran bir harika-i fitrat oldu”.¹⁰² demektedir. *Ahmet Refik*’te yine Köprülü Mehmet Paşa’nın Anadolu’da Vezirköprü’de dünyaya geldiğini söylemektedir.¹⁰³

Köprülü Mehmet Paşa’nın geçmişine ilişkin ilk bilgiler XVIII. kaynaklarına dayalı efsanevi anlatılardır. XVIII. yüzyıl ilk yarısında, İon Neculce¹⁰⁴ adlı yazarın derlediği bir halk hikâyesine göre, Balkanlar’ın Köprülü Köyü’nden Mehmet adlı bir genç, yine Arnavut asıllı, Gika isimli genç bir Hristiyan dostu ile hayat şanslarını denemek üzere İstanbul’a gelmişler ve ayrılırken, yiyecek ekmek bulurlarsa, birbirlerini arayacaklarına dair söz vererek birbirlerinden ayrılmışlar.

Zamanla, Köprülü Mehmet önce vezir ve sonrada sadrazam makamına kadar yükselmiş, Gika ise Buğdan’a giderek, orada hatırı sayılır boyarların¹⁰⁵ arasına girmiştir. Köprülü Mehmet Paşa, bir divan esnasında, eski dostu Gika’yı, Buğdan’dan gelen bir heyetin arasında görünce, kendisini tanıyıp tanımadığını sormuş, Köprülü “tanımıyorum” cevabını alınca da, vaktiyle yolda gelirken neler konuştuklarını hatırlattıktan sonra: “sen unutmuş isen ben unutmadım” diyerek kendini tanıtmış ve sonra: “işte şimdi, seni Buğdan’a voyvoda tayin edeceğim” diyerek verdiği sözü yerine getirmekte kararlı olduğunu göstermiştir.¹⁰⁶

Köprülü Mehmet Paşa’nın devlet hayatı saray mutfağına girmesiyle başlamıştır. Akabinde bir takım başka vazifelerde bulunduktan sonra kaynakların ifadesiyle geçimsizliği yüzünden taşraya gönderilmiştir.¹⁰⁷ Amasya’nın Köprü kasabasına giderek oraya yerleşen Köprülü Mehmet Paşa, kasabanın hatırlı isimlerinden Yusuf Ağa’nın¹⁰⁸ kızı Ayşe Hanım’la¹⁰⁹ evlenmiştir. Köprülü’nün

¹⁰² Amasyalı Abdizade Hüseyin Hüsameddin. (1928). *Amasya Tarihi*. c.IV, Aydınlık Matbaası, İstanbul, s. 196.

¹⁰³ Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 14.

¹⁰⁴ 1672-1745 yılları arasında yaşamış ünlü Romen vakanüvistir. Ayrıntılı bilgi için bk. http://en.wikipedia.org/wiki/Ion_Neculce

¹⁰⁵ Romanya toplumunda eskiden aristokrat kesime verilen ad. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Memet Yetişgin. (2006). Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler. *Selçuk Üni. Sos. Bil. Ens. Dergisi*, S.16, Konya, s.671-702.

¹⁰⁶ Mustafa Ali Mehmet, (1989), Romen Vakayinamelerine Göre Köprülü Sadrazamlar ve Bazı Olaylar. *V. Milletler Arası Türkoloji Kongresi İstanbul 23-28 Eylül 1985*, Tebliğler, III. Türk Tarihi, c.2, İstanbul, s. 449-458.

¹⁰⁷ Silahtâr, c.I, s.225.

¹⁰⁸ Kaynaklarda Yusuf Ağa’yla ilgili bilgi çok sınırlıdır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Köprü Kasabası ziyaretinde kasabadaki yapılardan bahsederken Yusuf Ağa’nın yaptırdığı eserlerden de bahseder. Evliya Çelebi. (1970). *Seyahatname*. c.IV, Danışman, Z. (Çev), İstanbul, s. 98; Birde

sonraları Hüsrev Paşa'nın¹¹⁰ 1628 de sadarete getirilmesiyle beraber, Paşa'nın hazinedarı olarak görev aldığını ve devamında da Hüsrev Paşa'yla beraber İran seferine katılarak ona danışmanlık ettiği bilinmektedir.¹¹¹ Mehmet Paşa, Hüsrev Paşa katledildikten sonra bazı voyvodalıklar, İstanbul'da ihtasab ağalığı, Tophâne nazırlığı, silahtarlık, sipahiler ağalığı, Cebecibaşılık ve Vezir-i Azam Kemankeş Kara Mustafa Paşa¹¹² zamanında kapıcılar kethüdalığına getirilir.¹¹³ H. 1053- M. 1643'te beş ay kadar Amasya Sancak Beyliğinde bulundu, daha sonra ise 1644'de Sadrazam olan Sultan-zâde Mehmet Paşa¹¹⁴ tarafından kendisine iki tuğ verilerek Trabzon valiliğine tayin edildi¹¹⁵

Köprülü Mehmet Paşa 1648'de Karaman Beylerbeyi iken, padişaha karşı isyan eden Sivas valisi Varvar (Vardar) Ali Paşa'nın¹¹⁶ üzerine Karahisar sancak beyi Hüseyin Paşa ile birlikte padişah fermanı ile gönderildi.¹¹⁷ Çankırı yakınlarında yapılan savaşta Varvar Ali Paşa'ya esir düştü. Fakat tam öldürüleceği sırada İbşir Paşa¹¹⁸ kuvvetleri yetişerek kendisini kurtardı.¹¹⁹ Melek Ahmet Paşa'nın¹²⁰ sadrazamlığı sırasında (1650-1651) Köprülü Mehmet Paşa Anadolu Eyaleti yöneticiliğine atandı, fakat Kösem Sultan'ın müttefiki olan Yeniçeri Ağaları Köprülü'ye karşı sadrazama baskı yaparak onu görevden aldirttilar. Sadrazam Gürcü

Amasya Tarihi isimli eserinde Abdizade Hüseyin Hüsameddin; "1011'de eşkıyayı Celaliye'nin hücumuyla Köpri Kasabası metruk olduğundan şu evkafın mütevellileri camileri, mektepleri kısmen imar etmiş ve Köpri ayanından (Yusuf Ağa) diğer hamam inşa ve birkaç metruk mescidi imar..." şeklinde verdiği bilgi onun bu bölgede nüfuzlu bir kimse olduğunu ve çeşitli binalar inşa ettirdiğini bize göstermektedir. Bk. Amasyalı Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *a.g.e.*, s. 378.

¹⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Sultan Murat Topçu. (2009). Osmanlılar Döneminde Güçlü Bir Kadın Bani: Köprülü Ayşe Hanım, *Kadın/Woman 2000*, c.X, S.1, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi, s.45-84.

¹¹⁰ Bk. Buz. *a.g.e.*, s. 91.

¹¹¹ Metin Kunt. *a.g.m.*, s.38

¹¹² Bk. Buz. *a.g.e.*, s. 95.

¹¹³ Silahtâr, I, s. 225.; Metin Kunt, hamisi öldürülen Mehmet Paşa'nın normalde kariyerinde düşüş olması gerekirken görevlerinde kalmasını muhtemelen kendisine yeni bir koruyucu bulmuş olmasına bağlamaktadır. Bk. Metin Kunt, *a.g.t.*, s.39; Naîmâ ise Köprülü Mehmet Paşa'nın sadrazam yapılmasında çok büyük rol oynayan Mimar Kasım Ağa'nın Kemânkeş Kara Mustafa Paşa'nın sır dostu olduğunu ve hatta Kasım Ağa'nın bu nedenle gözden düşüp Gelibolu'ya sürüldüğünü belirtmektedir. Köprülü Mehmet Paşa'yı koruyan Mimar Kasım Ağa bile sürülürken kendisine bişey olmaması Köprülü Mehmet Paşa'nın saray içerisindeki güçlü bağlantılarını göstermesi açısından son derece önemli bir örnektir. Bk. Naîmâ Tarihi. c.IV, s. 1986.

¹¹⁴ Bk. Buz. *a.g.e.*, s. 99.

¹¹⁵ Silahtâr, I, s. 225. Tayyip Gökbilgin. (1967). Köprülüler. *İ.A.*, c.VI, M.E.B.Yay., İstanbul, s. 893.

¹¹⁶ Haluk Gökalp. (2006). Çobanlıktan Valiliğe, Valilikten Asiliğe: Varvarî Ali Paşa ve Makalat-ı Varvarî. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 22, Gökkuşbu Yayınevi, İstanbul, s. 111-134.

¹¹⁷ Naîmâ, c.IV, s. 1811.

¹¹⁸ M.Münir Aktepe. (1970). İbşir Mustafa Paşa ve Kendisi ile ilgili Bazı Belgeler, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 24, İstanbul, s. 45-58.

¹¹⁹ Tayyip Gökbilgin, *a.g.m.*, s. 892-908..

¹²⁰ Buz. *a.g.e.*, s. 107.

Mehmet Paşa¹²¹ tarafından Divan-ı Hümâyûn'a alınan Köprülü Mehmet Paşa bir hafta sonra görevinden alınarak¹²² Köstendil Sancağı'na sürüldü ve kısa süre sonrada azlolunarak Köprü Kasabasına gönderildi.¹²³ Köprülü Mehmet Paşa'nın ilerleyen günlerde birkaç defa yeniden merkezle bağlantı kurmaya çalıştığı ancak bunda başarılı olmadığı ve Köprüye dönmek zorunda kaldığı görülmektedir.¹²⁴

Köprülü Mehmet Paşa, Boynu Yaralı Mehmet Paşa'nın¹²⁵ sadaretini müteakip İstanbul'a gelmiş ve taraftarlarının Valide Sultan'a¹²⁶ yaptığı telkinler neticesinde sadrazam olması için bizzat Valide Sultan tarafından göreve çağırılarak mühür kendisine verilmiştir. Ancak Köprülü Mehmet Paşa mühür bazı şartlar karşılığında ancak kabul edebileceğini bildirmiştir.¹²⁷ Şartların Valide Sultan

¹²¹ Buz. a.g.e., s. 110.

¹²² “Mimar kasım Ağa'ki valide kethüdası idi evvelce Siyavuş Paşa'nın azlinde “Gürcü Paşa sadaretin hakkından gelemez” deyu söylemişti. Bu fikri kendisine çırak aden Darüssaade Ağası'nın arzusu dışında olmağla, Kasım Ağa'nın bu mütaalası, ağanın ve Gürcü Paşa'nın malumu olduktan, ikisi de Mimar Kasım Ağa'ya soğuk davranıp, fırsat gözetirlerdi. O dahi gafil bulunup valide hazretleriyle zaman zaman devlet ahvaline dair konuştukça valide; kendisine “Kasım Ağa, devletin geliri az masrafı çok... Bu hal nereye varacak? Gürcü Paşa'dan dahi bir hizmet vucuda gelmedi” deyu sorduktan, Kasım Ağa söze fırsat bilip; Devletlü sultanım, merhum Hüsrev Paşa hazinedarlığından çıkma Köprülü Mehmet Paşa vardır. Vezir-i Azam olmağ mümkün ise istenildiği gibi bu işin hakkından o gelir. Başka bir kimsenin bu müşkül işin hakkından geleceğini bilmem. Dedi. Valide cevap verup: Henüz halk arasında adı sanı olmayan adama mühür nice verülür? Dedikte: Sultanım, anın kolay yolu budur ki, evvela kubbe veziri edersiz, sonra hizmetinizde kullanmak kolaydır. Dedi. Valide ağası bu sözü padişaha söyledikte... Padişah Kızlar Ağası'nı çağurup: Köprülü Mehmet paşa, derler bir adam var imiş. Devlet-i Aliyyeye hizmet etmeye muktedir rey ve tedbirde hünerli imiş. Anı kubbenişin veziri edelim. Dedikte darussaade ağası: Makuldür padişahım, ancak ben kulun da sorup sual edeyim. Deyu taşra çıktı. Ve o saat Gürcü Paşa'ya haber uçurup, “bu fikri padişaha ilka eden yine Koca Kasım kethüdadır, tiz ikisi dahi yollansın” demekle ol gün Köprülü Mehmet Paşa'yı Köstendil sancağına sürdüler. Ve Darüssaade Ağası Gürcü Paşa ile birlikte valideye varup: “Behey sultanım, halk arasında Kethüdanız Kasım Ağa, “Mührü Köprülü Mehmet Paşa için alıvermek hususunda sultanıma beş yüz kese akçe vermiş” deyu mühür-ü şerif-i mezada vermiş şeklinde duyulmuş. Dile düşmeniz makul değildir. İsteddiğiniz birini kethüda edup, Kasım Ağa'yı birkaç gün uzaklaştırın. Şu manasız sözler yatışsın” şeklinde bir iftira uydurarak Mimar Kasım Ağa'nın Kıbrıs'a sürülmesini sağladılar.” Naîmâ. c.V, s. 2212.

¹²³ Behçetî, V.3a.; “...mah-ı zilhiccenin eva'ilinde iki tuğlu beglerbegilerden Köprülü Mehmed Paşa'ya Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'nın şefa'ati ile kubbe vezarete inayet buyurulmuş idi. Lakin divan-ı Hümâyûn'a ancak id-i şerif tehniyesi için varmak müyesser olup bayram-irtesi cum'a gününde Vezir-i a'zamın arzıyla vezareti ref olup yine beglerbegilik elkâbıyla Köstendil sancağına yollandı ve kendü ile Ağa mâ-beyninde vâsita-ı alâka olan Mi'mar-başı Kasım Ağa'yı dahi Kıbrıs'a nefy ettiler...”. Derin, a.g.t.,s.34.; Silahtâr, Köprülü'nün bu olaydan sonra bazı önemsiz mansıplarda kaldığını ve kapu arasında ve defterdar ve baş baki kulu hanelerinde hapsolunduğunu belirtmektedir. Bk. Silahtâr. c.I, s.225.

¹²⁴ Burada zikredilmesi gereken iki önemli olay vardır. Birincisi Tarhuncu Ahmet Paşa'nın sadareti, ikincisi ise İbşir Paşa olayıdır. Bu iki olayda da merkezle yeniden bağlantıya geçmeye çalışan Köprülü başarılı olamayarak yeniden Köprü kasabasına dönmek zorunda kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. KUNT. a.g.t., s.45-47.

¹²⁵ Kaynaklarda Boynu Eğri veya Boynu Yaralı şeklinde zikredilmektedir. Bk. Buz, a.g.e., s. 118

¹²⁶ Valide Hatice Turhan Sultan. Bk. Ahmet Refik. Köprülüler. s.11.

¹²⁷ “Devletlü padişahım! Evvela huzur u hümayuna her ne telhis eder isem icra olunup aksi yapılmaya... İkincisi en küçükten en büyüğe kadar mansıplar, memuriyetler ve rütbelerin verilmesi hususunda kat'ıyyen hiçbir taraftan tavsiye ve şefaitle bu kullarına ısrar buyrulmaya ki,

tarafından kabulünü müteakip Köprülü Mehmet Paşa 26 Zilkade Cuma 1066 (15 Eylül 1656) tarihinde sadaret mührünü almıştır.¹²⁸

Olağanüstü yetkilerle sadarete gelen Mehmet Paşa ilk olarak Venediklerin ablukası altında olan Limni ve Bozcaada'yı geri alarak işe başlamış ve daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın Orta Avrupa siyasetini devam ettirerek 1658'de Erdel üzerine yürümüş ve orada Varat (1660)¹²⁹ adında yeni bir eyalet teşkil etmiş, ancak Erdel meselesini tam olarak çözmeden Abaza Hasan Paşa'nın¹³⁰ isyanı sebebiyle Anadolu'ya dönmek zorunda kalmıştır.¹³¹ Döndükten sonra öncelikle isyan bastırılmış (1659) ve Anadolu'da bozulan devlet otoritesi yeniden inşa edilmeye başlanmış sonra da bir takım ihya faaliyetlerine girişilmiştir.¹³²

Köprülü Mehmet Paşa H.1072-M.1661 tarihinde Edirne'de yakalanmış olduğu ağır bir hastalık sonucunda vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine önceden İstanbul'da yaptırmış olduğu türbesine defnedilmiştir¹³³. Ahmet Refik eserinde Köprülü Mehmet Paşa'nın son anlarında Sultan IV. Mehmet'in kendisinden sonra kimin vezir olmasının uygun olduğu sorusuna cevaben, Köprülü Mehmet Paşa'nın; "Oğlumdan gayrısını ehil göremiyorum." diye cevap verdiğinden bahsetmektedir.¹³⁴ Köprülü Mehmet Paşa zekâsı ve ilerlemiş yaşının vermiş olduğu tecrübeler sayesinde kısa zamanda Osmanlı bürokrasisini eline geçirmeyi başararak, kendisinden sonra aile üyelerinin devlet kademelerinde görev almasını sağlamıştır.

padişahımın devletine en faydalı olan devlet adamlarını kullanmak kâbil ola. Çünkü "El'afat tevellüde mine's-şefa'at" yani "afetler şefaatlerden doğar" anlamınca, ihtilallerin sebebi, yerinde olmayan şefaatlerdir. Üçüncüsü, vezirlerden ve vükeladan birini, ya parasına rağbet ederek yahut iyi itikadı yüzünden ortak yerine koyup, bu kullarının istiklalı zedelenmeye... Dördüncüsü, bu kulları hakkında arz sahibi olan münaflıklara söz fırsatı verilmeye.. Çünkü herkes, devletten hisse almak ister. Herkesi memnun etmek mümkün değildir. Bu yüzden sadrazamların hasedcileri ve düşmanları çok olur. Halkın hücumunu kesip, fesadı defetmek için kötülme kapusunu kapamaktan başka çare yoktur. Bu dört şarta riayet ile müsaade buyurulursa Allah'ın yardımıyla ve duanız berakatiyle sadrazamlık hizmetinin hakkından gelmek mümkündür¹²⁷." Naîmâ. c.VI, s. 2712.

¹²⁸ Naîmâ, c.VI, s. 2712.

¹²⁹ Varat Eyaleti'nin kuruluş hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Özcan vd. *Osmanlı Ansiklopedisi*, s. 131.

¹³⁰ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 55-56.; Özcan vd. *Osmanlı Ansiklopedisi*, s. 131.

¹³¹ Abaza Hasan Paşa Anadolu'ya tam hakim olma amacıyla isyan etmiş ve halkı da iktisadi ve sosyal reformlar yapacağına dair vaatlerle etrafına toplamıştı. Zorda olsa kanlı bir şekilde bastırılan Abaza Hasan Paşa İsyanı Osmanlı Devleti'nin düştüğü durumu göstermesi açısından da kayda değerdir. Bk. Emecen. *a.g.e.*, s. 52.

¹³² Emecen. *a.g.e.*, s. 53.

¹³³ *Tarih-i Raşid*. c.I, s. 19.

¹³⁴ Ahmet Refik. *Köprülüler*. s.92.

2.2. KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA (HAYATI, SADARETİ, SİYASİ FAALİYETLERİ ve KİŞİLİĞİ)

2.2.1. Sadareti ve İlk Faaliyetleri

H.1045-M.1635-36 yılında Amasya'nın Köprü Kasabası'nda dünyaya gelen Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Köprülü Mehmet Paşa'nın Ayşe Hanım'dan olan üç erkek çocuğundan en büyüğüdür.¹³⁵ Behçet-i İbrahim Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın doğum tarihi olarak şu ifadelerle yer vermektedir;

“...Müşarün-ileyhin şecere-i vücudunun semere-i kesiretü'l-enfa'ıdır ki bin kırk beş tarihinde Anadolu'da Köpri nam Kasaba'da zat-ı necabet-aludı mehd-i zemine ser-nihade olmuştur...”¹³⁶

Yedi yaşında babasıyla İstanbul'a gelmiş ve Osman Efendi gibi dönemin ünlü ulemalarından çeşitli dersler almış,¹³⁷ Karaçelebizade Müftü Aziz Efendi'den¹³⁸ mezun ve mülazım olmuştur.¹³⁹ Köprülü Mehmet Paşa'nın inayetiyle hariciye ve dâhiliye medreseleri ona verilmiş ve Kasım Paşa, Sahn-ı Seman ve Sultan Selim medreselerinde müderrislik yapmaya başlamıştır.¹⁴⁰ Bu tarihten itibaren “Paşazade” lakabıyla anılmaya başlanmıştır¹⁴¹ Köprülü Fazıl Ahmet Paşa sonraları Süleymaniye Medresesinde de görevde bulunmuştur.¹⁴² Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın devam eden süreçte çok çabuk yükselişi ve beraberinde ilmiye sınıfındaki dedikodunun artması Köprülü Mehmet Paşa'nın Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'yı ilmiye sınıfından çıkartarak, mülkiye sınıfına geçirmesine sebep olmuştur.¹⁴³

Mülkiye sınıfına geçmesini müteakip Fazıl Ahmet Paşa, Köprülü Mehmet Paşa'nın sadrazamlığının ardından H.1069-M.1659 tarihinde Erzurum valiliğine atanmıştır. Birkaç gün Bursa'da kalan Fazıl Ahmet Paşa, Kapucular Kethüdası İbrahim Ağa'yı İstanbul'a göndermiş ve gerekli levazımın toplanmasını müteakip, verilen yeni bir tuğ ile 2 Muharrem 1069 (30 Eylül 1659) tarihinde Erzurum'a

¹³⁵ Behçetî. V.76b

¹³⁶ Behçetî. V.76b

¹³⁷ Silahtâr, c.I, s. 658.

¹³⁸ Karaçelebizade hakkında daha geniş bilgi için bk. Nermin Yıldırım. (2005). *Kara Çelebi-Zade Abdulaziz Efendi'nin Zafername Adlı Eseri (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad) Tahlil ve Metin*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, s. IX.

¹³⁹ Defterdar Sarı Mehmet Paşa. (1995). *Zübde-i Vekayiât*. (Haz: Abdülkadir Özcan), Ankara, s. 6-7.

¹⁴⁰ Abdülkadir Özcan. (2002). Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa. *İ.A.*, c.26, T.D.V. Yay., Ankara, s. 260-263.

¹⁴¹ Silahtâr, c. I, s. 658.

¹⁴² Behçetî. V.76b

¹⁴³ “...ashab-ı tarik süfehasından ba'z-ı sözler Köprülü Mehmed Paşa merhumun Sem'ine irişmekle, tarikten nefret ve oğlunu anlar beynine islakden sıyânât edüp...”. Bk. *Zübde-i Vekayiât*. s.7.

gitmek için yola çıkmıştır. Yol üzerinde olan Köprü Kasabası'nda üç-dört gün kaldıktan sonra Erzurum'a varmıştır.¹⁴⁴ Burada sekiz ay kadar kaldıktan sonra Şam Valiliğine atanan (H. 1070-M.1660) Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Şam Valiliği esnasında, padişah'tan bir hatt-ı hümayün çıkarttırarak halktan alının *Daşışa* ve *Kariba*¹⁴⁵ adındaki vergileri kaldırdı.¹⁴⁶ Bu uygulama bölge halkıyla devlet arasındaki buzların erimesini sağladığı gibi halkın devlete olan bağlılığını da arttırdı. Yine Şam valiliği esnasında eşkiyalık eden Dürzi¹⁴⁷ Aşiretleri üzerine gidip Şihâb¹⁴⁸ ve Ma'an oğullarının¹⁴⁹ eşkiyalık faaliyetlerine son vererek, onları yıllık 500 kese vergiye bağladı. Vergileri toplamak üzere oraya gönderdiği Şam defterdarı Ali Paşa (Efendi) vasıtasıyla Sayt, Beyrut ve Safed havalisini beylerbeylik haline getirdi.¹⁵⁰

Bu iki hareketi neticesi Fazıl Ahmet Paşa hem bölge halkının gözünde iyi bir yer edinmiş oldu, hem de saray nezdinde değeri arttı. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Şam'daki görevini başarıyla ifa ettikten sonra Halep Beylerbeyliğine atanmıştır. Ancak Fazıl Ahmet Paşa bu yeni görev yerine gitmeden önce İstanbul'a çağırılmıştır.¹⁵¹ İstanbul'a dönmesinin akabinde yaklaşık iki ay kadar İstanbul kaymakamlığı görevinde bulunan Fazıl Ahmet Paşa, babasının hastalığının

¹⁴⁴ Ebubekir Sıddık Yücel. (1996), *Mühürdâr Hasan Ağa'nın Cevâhîrî't-Tevârîh'i*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, s. 122.

¹⁴⁵ Bu vergilerin bazen 30-40 yük akçeye kadar çıktığı bildirilmiştir. Bk. Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.

¹⁴⁶ "...Medine-i Şam-ı Şerife dahil oldukda "azîmü'l alay olub şehrin içinden geçerken cümle şehir halkı ve fukara vü zu'afâ feryad idüp efendimize böyle hitap iderler: Ya Ebe'l-Fukara! Ya Ebe'l-mesakin. İşte açlıktan kırıldık etmeğin elli dirhemi iki akçeye, anun dahi vücû yok ve hayli zamandır ot yerüz ve sana müntazırız... efendimiz dahi Mısır Beglerbegisine mektûp gönderüp ve on bin gurûş poliçe edüp; bize birkaç gemi zahire yetiştirün, yohsa Şam halkı açlıktan kırıldı... Ve bundan akdem Şam-ı Şerif paşaları olan, Şam fukarasından deşîşe ve karîp ta'bir iderler bu hizmetten otuz kırk yük akçe tahsil oluna gelmiş iken efendimiz, ol hizmetten aslâ bir habbe almayup ve bu hizmeti âsitâneye bildürüp Şam Fukarası bu hizmetten aciz ve tahammüle takadları kalmayup hizmet-i mezbure fukaradan ref olunur ise ne güzel ve illa fukaranun halin bir Mevla bilir..." Mühürdâr Hasan Ağa. s. 124.; Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.

¹⁴⁷ Dürziler için bk. M. C. Şahabettin Tekindağ. (1954). Dürzî Tarihine Dair Notlar, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c. 7, S. 10, İstanbul, s. 143-157.

¹⁴⁸ Şihaboğulları için Bk.M. C. Şahabettin Tekindağ. (1958). Şihaboğulları. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c.9, S.13, İstanbul, s. 31-45.

¹⁴⁹ Bk. Tekindağ. Dürzî Tarihine Dair Notlar. s.143-157.

¹⁵⁰ Mühürdâr Hasan Ağa, s. 126; Silahtâr, c.I, s.214-216.

¹⁵¹ Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Halep Beğlerbeyliği ile ilgili bilgi sadece Silahdâr tarafından aktarılmaktadır. Silahdâr, I, s. 618. Dönem hakkında bilgi veren diğer kroniklerde bu konuyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Tahmini olarak bu konuyla ilgili diğer kaynaklarda bilgi bulunmamasının sebebi Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın görev verildiği halde bu göreve hiç başlamamış olmasıdır. Ayrıca İstanbul'a çağırılmasını Mühürdâr Hasan Ağa; "...Efendimizin pederi, merhum Köprülü Mehmed Paşa sadr-ı a'zam iken gayetiyle hasta ve bi-mecal olub efendimize hatt-ı şerif gelüp; sen ki Şam Beglerbegisin, sen iki konağı bir idüp ve asitane-i saadetüme bir gün evvel gelüp rikabıma yüz süresin. Tarihin bin yetmiş birinde 1071 (1660-1661) efendimiz dahi bir iki yüz adamle taraf-ı asitaneye revane oldu..." sözleriyle anlatmaktadır. Daha geniş bilgi için bk. Mühürdâr Hasan Ağa, s. 127.

ağırlaşması üzerinre Edirne'ye gitmiştir. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Köprülü Mehmet Paşa'nın ölümünden sonra Sultan IV. Mehmed'in emriyle sadaret mührünü de devralmıştır. (*H. 6 Rebi'ül-evvel 1071-M.9 Kasım 1660*).¹⁵²

Fazıl Ahmet Paşa ilk olarak Anadolu'da babasının ölümü üzerine ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmakla işe başlamış ve Aydın taraflarında isyan eden sipahilerin üzerine eniştesi Kaplan Mustafa Paşa'yı¹⁵³ göndererek bertaraf ettirmiştir.¹⁵⁴ Yine kaynakların verdiği bilgilere göre Köprülü Mehmed Paşa'nın ölümüne sevinen Şeyhü'l-islam Bursalı Mehmed Efendi başta olmak üzere devlet kademesinden bazı kişileri de idam veya azlettirerek asayişini sağlamıştır. Yaptığı bu işleri meşrulaştırmak içinde bu kişileri yolsuzluk veya siyasi suçlu olarak göstermiştir.¹⁵⁵ Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tıpkı Köprülü Mehmed Paşa gibi Sultan IV. Mehmed'i devlet yönetimine karıştırmadan sükûneti sağlamayı ve bozulan devlet otoritesini yeniden kurmayı planlamaktaydı. Bu amaçlarda kaynaklardan öğrenildiği kadarıyla sadaretinin ilk yıllarında devlet içindeki hiçbir başıboşluğu kabul etmemiş hatta gördüğü düzensizlikleri şiddet ve cebir kullanarak bertaraf etmiştir.¹⁵⁶ Bu sayılan olaylardan başka içte herhangi bir sorunla karşılaşmayan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa devam eden süreçte bir takım fetih hareketlerine girişmek amacıyla hazırlıklara başlamıştır.

¹⁵² Rivayetlere göre hasta yatağındaki Köprülü Mehmet Paşa Padişah IV. Mehmed'e , "Rahat etmek isterseniz benden sonra sadaret makamını oğlum Fazıl Ahmet Paşa'ya veriniz" demiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Özcan vd. *Osmanlı Ansiklopedisi*. s. 142.

¹⁵³ Fazıl Ahmet Paşa devrinin en tanınmış simalarından biri olan Kaplan Mustafa Paşa, Köprülü Mehmet Paşa'nın damadı ve Fazıl Ahmet Paşa'nın eniştesidir. Fazıl Ahmet Paşa'nın emrinde pek çok sefere katılarak büyük yararlılıklar göstermiştir. Fazıl Ahmet Paşa'nın sadarete geldiği dönemde Anadolu'daki Sipahi zorbaları üzerine gönderilmiş ve bir dönem Kaptan-ı Derya olarak görev yapmıştır. Daha sonra Fazıl Ahmet Paşa'nın Avrupa'ya yapmış olduğu bütün seferlerde görev almıştır. Zigetvar'ı Avusturyalılar'ın kuşatması sırasında Kaplan Mustafa Paşa yardıma gelerek Avusturya askerlerine kayıplar verdirmiştir. Saint-Gottard Savaşı sırasında Kaplan Mustafa Paşa kuvvetleri ağır bir yenilgi almış ancak daha sonra imzalanan Vasvar Antlaşması bu yenilgiyi unutturmuştur. Daha sonra Kaplan Mustafa Paşa'yı Lehistan Seferinde görüyoruz. Ancak o bölgede yaşanan olumsuz hadiseler ve İran tehdidi neticesi Kaplan Mustafa Paşa Osmanlı Devleti'nin Doğu sınırına gönderilmiştir. Bk. Özcan vd. *Osmanlı Ansiklopedisi*. s. 142-152.

¹⁵⁴ Özcan vd. (1996). *Osmanlı Ansiklopedisi*. s.142.

¹⁵⁵ Konuyla ilgili olarak Ahmet Refik'in eserinde kullandığı ifade son derece dikkat çekicidir. Burada Fazıl Ahmet Paşa'nın yaptığı idamlar için Fazıl Ahmet Paşa'ya değil, babası Köprülü Mehmet Paşa'ya atıfta bulunarak; "*İhtiyar Köprülü, can düşmanı olan kişileri mezarının derinliklerinden de ölüme mahkum ediyordu.*" Demektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 98.

¹⁵⁶ Bk. Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 98.; Özcan vd. *Osmanlı Ansiklopedisi*. s. 142; Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.; Özcan. Köprülü Fazıl Ahmed Paşa. s. 260-263.

2.2.2. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Erdel-Avusturya Seferleri ve Vasvar Barışı

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın içindeki huzuru ve otoriteyi sağladıktan sonra babasının bıraktığı yerden Avrupa siyasetini devam ettirir ve ilk olarak Köprülü Mehmet Paşa'nın Abaza Hasan Paşa isyanı sebebiyle yarım bırakmak zorunda kaldığı Erdel meselesine yönelir. Erdel meselesinde daha önce bahsedildiği üzere Köprülü Mehmet Paşa döneminde Varat kalesi alınarak burada yeni bir eyalet teşkil edilmiş ve ardından da Köse Ali Paşa serdar, Apafy Mihaly'de¹⁵⁷ Erdel kralı olarak seçilmişti.¹⁵⁸ Ancak Avusturya bu durumdan pek memnun değildi ve Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki nüfuzu Avusturya'yı kaygılandırıyordu. Avusturya bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin atadığı Apafy Mihaly'i tanımayarak onun yerine Kemeny Janos'u (Kimyanoş) Erdel prensi yapmak istemişler ve Janos'a verdikleri destekle Apafy Mihaly'nin üzerine göndermişlerdir.¹⁵⁹

Bu gelişmeler üzerine Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Apafy Mihaly'ye yardım etmesi için görevlendirdiği Yanova Beylerbeyi Küçük Mehmet Paşa'yı Janos'un üstüne gönderdi ve Segesvar civarında Küçük Mehmet Paşa kuvvetleri Kemeny'nin kuvvetlerini bozguna uğrattı ve Kemeny'nin kendisi de öldürüldü (1662).¹⁶⁰ Bir süre Erdel'de bir sıkıntı olmadı. Ancak çok geçmeden yeniden Avusturyalılar'ın Osmanlı tahkimatlarına tecavüzlerde bulunması üzerine Osmanlı ordusu Avusturya üzerine sefer hazırlığına başladı. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa bu kararıyla hem Avusturya'nın Erdel topraklarındaki nüfuzunu kırmak niyetindeydi, hemde Girit'e yapacağı sefer öncesi Avusturya'dan gelecek tehlikenin önünü almak istiyordu. Bu sebeple önce Venedikliler üzerine yapılmak istenen bu sefer, gelişmeler üzerine Erdel'e üzerine yapılmaya karar kılınır (13 Nisan 1663).¹⁶¹

Edirne'den hareket eden Osmanlı ordusu Belgrad'a geldiği vakit, Avusturya elçi göndererek anlaşma teklifinde bulunmuştur.¹⁶² Osmanlı Devleti ise Erdel

¹⁵⁷ IV. Mehmet'in Apafi Mihal'i Erdel Tahtına çıkarması Osmanlı Devleti'nin Erdel üzerindeki siyasetinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri bu siyaset gereği Macar Tahtını kontrol altında tutmaya çalışarak, Avusturya İmparatorluğu ile arasında bir tampon bölge oluşturmak istemiştir. Bk. H. Şevket Çağatay Çapraz. (2011). XVII. Yüzyıl Macar Millet Anlayışının İdeolojik İçeriği Açısından Bir Örnek: Kuruz Hareketi Ve Askeri Potansiyeli. *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa Ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, S. 28, Karam Yayınları, Ankara, s. 67-84.

¹⁵⁸ Özcan v.d. *Osmanlı Ansiklopedisi*, s. 143.

¹⁵⁹ Özcan. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, s. 260-263.

¹⁶⁰ Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.

¹⁶¹ Ahmet Refik. *a.g.e.*, s. 101.; Özcan vd.. *a.g.e.*, s. 143.

¹⁶² Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.

topraklarından derhal Avusturya ordusunun çıkması ve bazı kaleleri boşaltması şartı ile bir anlaşmaya varılabileceğini beyan etmiştir.¹⁶³ Avusturyalılar'ın teklifleri kabul etmemesi üzerine ordu ilerleyişine devam etmiş ve Essek'te (Ösek) elçiler tekrar sulh teklifinde bulununca Veziriâzam Fazıl Ahmed Paşa bu sefer eski isteklerinin üzerine Avusturyalılar'ın Zitvatoruk'la kaldırılan yıllık 30.000 altın verginin tekrar verilmesini kabul etmeleri şartıyla bir sulh olabileceğini bildirmiştir.¹⁶⁴ Avusturya elçileri Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'ya Avusturya imparatorunun ilk iki teklifi kabul edeceğini ancak vergiyi kabul edemeyeceklerini bildirirler. Osmanlı ordusu Budin'e vardıktan sonra yapılan müzakereler sonunda Slovakya'da bulunan Uyvar üzerine yürüme kararı alınır. Bu arada Osmanlı ordusu Budin'deyken Avusturya elçilerinin yeniden barış teklifinde bulunmaları üzerine Fazıl Ahmet Paşa anlaşma şartlarını daha da ağırlaştırır.¹⁶⁵

Osmanlı ordusu, bu görüşmelerden sonra, Budin'de 11 gün daha geçirdi ve Estergon tarafına doğru yola koyuldu. Vişegrad'da bir süre dinlendikten sonra, Estergon ovasında çadır kuruldu. Bu sırada, Estergon nehri üzerine yapılmakta olan köprü bitmek üzere idi. İki ayda tamamlanması gereken köprü, çok daha kısa bir süre içerisinde tamamlandığından, muhafazasına Kaplan Mustafa Paşa ile Niğbolu valisi Kadızâde İbrahim Paşa memur edildiler. 4 Ağustos 1663 günü, Budin valisi Köse Ali Paşa ile Halep beylerbeyi Gürcü Mehmed Paşa ve Anadolu Beylerbeyi Vezir Yusuf Paşa, on oda yeniçeri ile birlikte, köprüden karşı tarafa geçerek, düşmanın herhangi bir saldırısına karşı muhafaza görevini üstlendiler.¹⁶⁶ Osmanlı ordusu köprü inşası ile meşgul olup, karşı tarafa asker geçirmekte iken, Macar asıllı iki kişi, Osmanlı ordusundan kaçarak, Uyvar kalesinin kumandanı Forgacs'ın yanına vardılar. Bunlar, düşmana Osmanlı ordusunun durumu hakkında bilgi vererek, köprü'yü geçmek üzere olduklarını, hattâ Ciğerdelen yakasında 3.000 Osmanlı askerinin muhafızlıkla görevlendirildiğini, bunların bir baskınla kırılması halinde büyük bir üstünlük kazanılacağını bildirdiler. Uyvar kalesi kumandanı Forgacs, hemen on bin kadar

¹⁶³ Özcan vd., *Osmanlı Ansiklopedisi*, s. 143.

¹⁶⁴ Mehmet ÖZ. (2002). II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl. *Türkler Ans.*, c.IX, Güzel, H.C., Koca,S., Çiçek, K. (Ed.), Ankara, s.711-729.

¹⁶⁵ Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Avusturya'dan yeni talepleri, Avusturya'nın Kanuni Sultan Süleyman döneminde ödediği 30.000 altın vergiye ek olarak Kuyucu Murat Paşa zamanında alınan 200.000 kuruşluk vergiyi de istemesidir. Fazıl Ahmet Paşa bu şartları Avusturya'nın da kabul etmeyeceğini bildiği halde öne sürmesindeki sebep muhtemelen Avusturya'yla bir barış yapmak niyetinde olmadığını göstermektir. Ayrıntılı bilgi için bk. Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.

¹⁶⁶ Çabuk, a.g.e., s. 84.

süvari ve piyade savaşçı seçerek, Osmanlı kuvvetlerine baskın yapmaya karar verdi.¹⁶⁷

Forgacs, sabah erkenden askerini harekete geçirdi O gün, karakol hizmetinde bulunan Niğbolu valisi Kadızâde İbrahim Paşa ilk saldırıda geri çekilmek zorunda kaldı. İbrahim Paşa'nın içine düştüğü zor durumu-gören Halep Beylerbeyi Gürcü Mehmed Paşa, sonrada gürültüyü duyan bütün Osmanlı kuvvetleri harekete geçti ve Akşama kadar süren şiddetli savaş sonrasında Forgacs kuvvetleri bozguna uğradı. İki binden fazla düşman askeri öldürüldüğü savaş sona ererken, Kaplan Mustafa Paşa ile Anadolu beylerbeyisi Yusuf Paşa da, yetiştiler. Bunlar firar etmekte olan düşmanı takip ederek, bir haylisini kırdılar ve bütün ağırlıklarını ele geçirdiler. Uyvar kalesi komutanı Forgacs, kaçarak Uyvar kalesine girdi ve yakalanmaktan kurtuldu.¹⁶⁸

Ciğerdelen savaşı adı verilen bu savaştan sonra ilerlemeye başlayan Osmanlı ordusu nihayet 12 ağustos günü Uyvar kalesinin batı tarafındaki Beç kapısı olarak bilinen kapının karşısında görünür ve sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın otağı, burada Tepsi ovası olarak bilinen mevkiye kurulur. Avusturyalılar, çeşitli hile ve tuzaklarla Türk ordusunun ilerlemesini engellemek istemişse de bir başarı elde edememişlerdir ve 17 ağustos günü, sadrazam askerlere kuşatma için malzeme dağıtılmasını emreder. Daha sonra, ortadan sadrazam Fazıl Ahmet Paşa, Sağ kolda ise Bosna beylerbeyi Vezir Köse Ali Paşa ve sol koldan da, Anadolu beylerbeyi Vezir Çerkeş Yusuf Paşa kuşatmaya başladılar. Komaran kapısı tarafına da Karaman beylerbeyi Vezir Kaplan Mustafa Paşa kuşatmaya başladılar.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Çabuk, a.g.e., s. 84.

¹⁶⁸ Çabuk, a.g.e., s. 85.

¹⁶⁹ Kuşatma başlamadan önce adet olduğu üzere Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Uyvar kalesi komutanı Forgacs'a gönderdiği mektupta; *"Sen ki Orta Macar'ın a'yânından Forgacs vesair kalenin kapudanlarıdır. Malumunuz ola ki hâlâ şevketlü azametli ve mehâbetli ve kudretlü, yer yüzünün halifesi ve cemi' padişahlarının ulusu islâm padişahı efendimiz veziri ve serdâr-ı sipehsâlârı ve Allahü Sübhânehu ve Teâlâ hazretlerinin emr-i şerifi ve peygamberimiz iki cihan güneşi Muhammed Mustafa aleyhisselâtu vesselamın mucizât-ı kesiretü'l-berekâtiyle serasker-i nusret-şîârı olup yer götürmez ve haddü hasri yok İslâm askeri ve kuvvetli efendimiz emriyle fermânıyla İnşaallahu Teâlâ Uyvar kalesinin feth ü teshiri niyyetiyle asâkir-i nusret-mansûre ile geldik. Eğer kaleyi teslim edersen, içinde olan büyük ve küçük her kim var ise olsun, cümlesine aman-ı Allah ve aman-ı Resul verilip, can ve malınıza taarruz olunmayıp, murad eylediğiniz mahalle irsal ve isal olunursunuz. Kalmak murad idenlerinizin mal ve mülkleri ellerinde ibkâ olunur. Şöyle ma'lûm oluna ve inşaallahu melikü'r-rahîm cenk ile feth olundukda, kebîr ve sağır ve fakîr ve ganî her kim olur ise olsun aman verilmeyüp, yerleri ve gökleri yoktan var iden şeriki ve nazîri yok Allahü Sübhânehu ve Teâlâ hazretlerinin avn-u inâyetiyle inşaallahu teâlâ cümlesi kılıçtan geçirilir. Şeriat-i şerifimizin hükmü budur ki yazılmıştır. Azametlü efendim, padişah-ı İslam hazretlerinin bu kalede Murâd-ı şerifleri Macar halkına ne mertebe lütf ve ihsan için olduğu malumları olaydı, evladların kurban ederlerdi. Vesselam"* diyerek kalenin teslim edilmesini istemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Çabuk, a.g.e., s. 87-88.

Uyvar kuşatması sürerken Ahmet Giray emrindeki 80.000 kişilik Kırım kuvvetleri de Uyvar önüne geldi. Eflak ve Boğdan beyleri de kuvvetleriyle birlikte onlarla birlikteydi. Bu sırada Uyvar kalesine yardım için gelmiş olan Avusturya başkumandanı Montecuccoli kumandasındaki 30.000 kişilik Avusturya ordusu, Uyvar kalesinin karşı yakasında, ordugâh kurmuştu. Montecuccoli'nin,¹⁷⁰ kuşatmayı yaracağı haberini alan, sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa, Kırım, Kazak, Boğdan ve Eflak askerlerinden mürekkep 80.000 kişiyi görevlendirerek, Montecuccoli kuvvetlerini ansızın bastırmak teşebbüsünde bulundu. Avusturya yardımcı kuvvetleri beş yüz kadar asker ile pusuya yatıp, geçidi tutmak üzere ileri çıktılar. Ancak Tatar askerleri başka bir yerden ansızın suyu geçerek, bu kuvvetlerin arkasına düştüler. Bunlardan başka, diğer bazı birlikler de nehri geçmeyi başardılar. Öncülerle savaş başlayınca düşman taburu tamamıyla hücumla geçti. Bu sırada çevrede bulunan Tatar askerleri ile öteki kuvvetler düşmana hücumla geçtiler. Montecuccoli'nin askerleri kısa zamanda mağlubiyete uğradılar. Düşmandan iki bin kadarı kırıldığı gibi, pek çoğu da esir oldular. Ayrıca Avusturya kuvvetlerinin bütün ağırlıkları, Türk askerleri tarafından ele geçirildi.¹⁷¹

Kuşatmanın on dördüncü günü yeniçeriler kale hendeklerine toprak sürmeye giriştiler. Kale hendekleri doldurulduktan sonrada hücum emri verildi. Köse Ali Paşa ile Anadolu beylerbeyi Vezir Yusuf Paşa kollarından atılan topraklarla, surlar harabe haline getirildiği için, buralardan saldırılar düzenlendi. Hücumlar öyle şiddetli oldu ki, zaman zaman gediklerden içeri girildi ve burçlara tırmanıldı. Bu savaşlar sırasında Anadolu beylerbeyi Vezir Yusuf Paşa ve Rumeli beylerbeyi Bıyıklı Ali Paşa şehit düştü.¹⁷² Kuşatma bu karar üzere sürerken, akına giden Kırım askerleri ile Yalı ağası çeşitli ganimet malları, zahire ve kalabalık esir grupları ile döndüler; onların getirdiği mallar, orduya büyük bir rahatlık kazandırdı. Kırım askerleri ile

¹⁷⁰ Montecuccoli, 1 Ağustos 1664'te Raab Nehri'nden geçen Köprülü Ahmed Paşa'nın yönetimi altındaki 100 bin kişilik Osmanlı Ordusu'nu St. Gotthard'da büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Uyvar Kalesi kuşatmasında da Avusturya kuvvetlerinin başkomutanıdır. Osmanlı Ordusu karşısında direnemeyerek Uyvar Kalesi'nin teslim olmasına da neden olmuştur. St. Gotthard'da ki Türk yenilgisinin nedenleri hakkındaki; “Çok sayıdaki Türk topları, vurdukları noktada etkili olmalarına karşın kullanımda atak değil, yeniden yüklenmesi ve onarımı ise zaman alıyor. Çok miktarda cephane tüketiyor, gürültü yapıyor ve çarkları, yatakları, siper ve toprak setleri parçalıyor. Bizim topraklarımız daha kullanışlı ve bizim Türklerden daha üstün oluşumuzun sırrı burada...” şeklindeki ifadesi aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin yıkılışının da sinyallerini vermesi açısından dikkat çekicidir. bk. V.J. Parry. (1974). İslam'da Harp Sanatı. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 28-29, İstanbul, s. 193-218.

¹⁷¹ Çabuk, a.g.e., s. 90.

¹⁷² Silahdar. c.I. 257-279.

akıncıların bu başarısı, Türklerin moralini yükselttiği gibi, kaledekilerin yardım bekleme ümitlerini tamamıyla yok etti.¹⁷³

Karşılıklı top ateşinde üstünlüğü elinde bulunduran Osmanlı topçuları, düşmana göz açtırmadıklarından dolayı, kalede sıkıntı had safhaya ulaşmıştı. Surların iyice yıpranıp düşman da savunmada yetersiz kalınca Türk serdengeçtiler hendek duvarlarına asılmaya başladılar. Sonunda, Rumeli beylerbeyliğine getirilen Mustafa Paşa'nın fikri ile kale divan dibi kazılarak desteğe alındı. Hemen harekete geçen lağımıcılar, o gece yirmi arşından fazla yer kazarak, suru kalın direkler üzerine aldılar. Sabah namazı ateş verilince, toplar da buraya ateşe başlayınca, hendek yıkılarak, suya doğru kaydı. Arkasında bir tepe gibi toprak yığını görüldü. Burada her ne kadar gedik açıldı ise de, yukarı tırmanmak hayli müşkül olduğundan, askerler saldırıya geçemediler. Fakat Türk ordusu, bu durumda lağım kazma işini çeşitli yerlerde tekrarladılar. Kaledekiler ise, karşı lağım harekâtı ile açılan gedikleri kapadılar. Her iki taraf da büyük kayıplar vermesine rağmen, kanlı çarpışmalar uzun süre devam etti.¹⁷⁴

Viyana'dan herhangi bir yardım gelmemesi, kaledeki askerin top atışlarında ve yürüyüşlerde büyük kayıplar vermesi giderek erzak ve cephane sıkıntısının baş göstermesi, müdafileri daha çok düşündürmeye başlamıştı. Birkaç gün böyle geçtikten sonra, Türk lağımıcılar üç koldan yeni lağım kazma işine koyuldular. Lağım patlatıldıktan sonra da, askerin yürüyüş için hazır bulunmaları emredilince, bunu duyan kaledeki Avusturya ordusu başkumandanı Forgacs, kaleyi kurtarmaktan tamamen ümidini kesti. Kuşatmanın otuz sekizinci günü, beyaz bayrak ile aman istediklerini bildirdiler. Mal ve canlarına zarar gelmemek üzere, aman dileriz dediler. Sadrazam düşmanın istedikleri kabul etti. Uyvar'daki Düşmanın istediği Hususlar şunlardı:

1. Mal ve canlarına zarar gelmeyecek.
2. Tatar yüzü görmeden gidilecek.
3. Ağırlıkların nakli için bin kadar araba verilecek.
4. Kaleyi büyük fedakârlıkla muhafaza ve müdafaa ettiklerine dair, imparatora gösterilmek üzere ellerine mektup verilecek.
5. Kaleden çıkmayınca, Osmanlı askerleri kaleye girmeyecek.
6. Kendilerine zahire verilecek.

¹⁷³ Silahdar. c.I. 257-279.

¹⁷⁴ Çabuk, a.g.e., s. 91.

7. Yaralılar kalede kalıp, iyi olduktan sonra, yerlerine dönebilecek.

8. Kaleden çıkınca, bayrakları açılıp, trampetleri çalınarak gidilecek.¹⁷⁵

Bu şartlar Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından kabul edildikten sonra Osmanlı ordusu kaleye girdi ve külliyetli miktarda cephane, top ve erzak ele geçirildi. Uyvar'daki askerleri ve gitmek isteyen halkı, Komaran adasına götürmekle Kaptan Mustafa Paşa görevlendirildi. Kale içinde kalmak isteyen halka da izin verildi. Böylece, Fâzıl Ahmed Paşa, ilk seferinde, son derecede iyi savunulan sağlam Uyvar kalesini Osmanlı devletine kazandırmış oldu (13 Eylül 1663).¹⁷⁶ Bu arada Uyvar kuşatması sırasında Reisü'l-küttap Şamizâde'nin padişaha yazdığı ve sadaret mührünün damadı İbrahim Paşa'ya verilmesini istediği mektuplar Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın eline geçince Fazıl Ahmet Paşa bir hattı hümayun çıkarttırarak ikisininide, idam ettirmiştir.¹⁷⁷

Uyvar'ın fethiyle beraber burada bir eyalet kurulmuş ve Osmanlı batıdaki en geniş sınırlarına ulaşmıştır.¹⁷⁸ Uyvar kalesinin alınmasını müteakip Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Kaplan Mustafa Paşa ve Sarı Hüseyin Paşaları Novigrad, Nitra ve Leva gibi kaleleri fethetme ve Tatar kuvvetlerini de Macaristan içlerine akına göndererek kendisi de Belgrad'a döndü.¹⁷⁹ Amacı kışı burada geçirerek baharda yeniden bir Avusturya seferine çıkmayı planlıyordu. Ancak Zigetvar'ın kuşatıldığını duyunca buradan tekrar hareket kararıyla Zigetvar üzerine gitmeyi karar verdi. Ancak yöredeki beylerin durumun kontrol altında olduğunu bildirdikleri haberi alınca yeniden Belgrad'a döndü (21 Şubat 1664) ve Zigetvar ve Peçuy kalelerine de takviye birlikler gönderdi.¹⁸⁰ İlk baharla birlikte ordu sefere hazırlanırken Fazıl Ahmet Paşa Kanije kalesinin muhasara edildiği haberini aldı ve ilk olarak Kanije'yi muhasaradan kurtardığı gibi o bölgedeki Yenikale'yi de fethetti. Bu gelişmeler üzerine iyice

¹⁷⁵ Tarih-i Rasid, c.I, s.48.

¹⁷⁶ Silahdar. c.I. 257-279.

¹⁷⁷ Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.

¹⁷⁸ EMECEN, a.g.m., s.53. Kaynakların ifade ettiğine göre Uyvar halkı Osmanlı yönetimini iki ay gibi kısa bir sürede benimsemişlerdir. Bunun sebebi olarakta Uyvar'da Osmanlı'nın izlediği vergi siyaseti gösterilmektedir. Son derece adilane yaklaşımlar ve hoşgürünün sonucu Osmanlı siyasetinin başarısı olarak kabul edilmektedir. "...Osmanlıların hâkimiyeti Slovakya'da 143 yıldevam etmiştir. Uyvar bölgesi 23 yıl süre ile, Filek bölgesi 40 yıl, Rima Sonbatbölgesi 133 yıl, Cigerdelen (Parkan, Štúrovo) bölgesi ise tam 14 yıl Osmanlı İmparatorluğuna dahil idi. Bu kadar uzun süren Osmanlı hâkimiyeti yalnız bizim tarihimizde değil, aynı zamanda Orta ve Güney-doğu Avrupa tarihlerinde de derin izler bıraktı." Daha geniş bilgi için bk. Josef Blaškovič. (2008). Osmanlılar Hakimiyeti Devrinde Slovakya'daki Vergi Sistemi. *Çekoslovakya'da Türklük*, Gedikli, Y. (Der.), Doğu Kütüphanesi, s. 89-118.

¹⁷⁹ Özcan. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, s. 260-263. Josef Blaškovič. (1978). Sadriazam Köprülüâde (Fazıl) Ahmed Paşa'nın Ersekujvar Bölgesindeki Vakıfları 1664-1665, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi. S. 9, İstanbul, s. 293-342.

¹⁸⁰ Özcan. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, s. 260-263.

paniğe kapılan Avrupa¹⁸¹ Avusturya'ya yardım etmeye başlamışlardı.¹⁸² İşte Fazıl Ahmet Paşa'nın Yenikale'yi almasını müteakip kuzeye doğru ilerlemeye başlayan Osmanlı Ordusu Raab Suyu kenarına geldiği vakit, Avusturya kumandanı Montecuccoli'de bu bölgeyi korumak amacıyla Raab suyu'nun karşı yakasına gelmişti.¹⁸³ Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Csakany denilen yerden ordusuyla beraber nehri geçmek istediysede şiddetli direnişle karşılaşınca bu mümkün olmadı ve devam eden süreçte ordu batıya doğru ilerleyerek St. Gotthard köyü yakınlarında Avusturya ordusuyla karşı karşıya geldi.¹⁸⁴ Burada Raab kalesine ilerlemek isteyen Fazıl Ahmet Paşa nehir üzerine bir köprü inşa ettirdi. Ancak köprü nehrin yağın yağmurlardan dolayı taşkın akması sebebiyle pek dayanıklı olarak inşa edilmedi. Sonra Bosna Beylerbeyi İsmail Paşa ve Kaplan Mustafa Paşa komutasında 10.000 kişilik ilk Osmanlı birlikleri karşı tarafa geçirildi.¹⁸⁵ Bu birlikler başlangıçta düşmana üstün gelmeyi başarmışlarsada daha sonra arkadan destek gelememesi ve birliklerin kendisinden sayıca çok fazla olan düşman kuvvetleri karşısında erimesi neticesinde ikindiye doğru savaş Osmanlı Devleti'nin aleyhine sonuçlandı.¹⁸⁶ 1664 St. Gotthard savaşı her ne kadar Osmanlı aleyhine sonuçlanmış olsa da, Avusturyalılar gerek kendilerinin de büyük kayıplar vermesi ve gerekse de Fransa tehdidinden çekinmeleri neticesi daha büyük bir savaşı göze alamayarak Osmanlıdan barış istemişlerdir.¹⁸⁷ İşte bu isteğe olumlu yanıt veren Köprülü Fazıl Ahmet Paşa 10 Ağustos 1664'de Avusturyalılarla Vasvar Antlaşmasını imza etmiştir.¹⁸⁸ Bu anlaşmaya maddelerinden bazıları şunlardır;

- 1- Osmanlı ve Avusturya askerleri Erdelden çekilecek ve Apafy Mihaly'in krallığı tanınacak.
- 2- Uyvar, Novigrad ve Varat Osmanlı Devletine bırakılacak.
- 3- Dört ay içerisinde Avusturya Osmanlı Devletine 200.000 altın verecek.
- 4- Zitvatoruk anlaşması her iki devlet arasında yürürlüğünü koruyacaktı.
- 5- Barış anlaşması 20 yıl süreyle yürürlükte kalacaktı.¹⁸⁹

¹⁸¹ Başta Vatikan, İspanya, Saksonya ve Brandenburg'un asker ve para yardımlarından başka Fransa kralı XIV. Louis bizzat 5000 Fransız gönüllüsünü Montecuccoli komutasına vererek Avusturya'ya destek olmuşlardır. Bk. Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.

¹⁸² Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.

¹⁸³ Özcan vd.. *Osmanlı Ansklopedisi*, s.145.

¹⁸⁴ Özcan vd.. *Osmanlı Ansklopedisi*, s.145.

¹⁸⁵ Özcan vd.. *Osmanlı Ansklopedisi*, s.145.

¹⁸⁶ Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.

¹⁸⁷ Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 114-115.

¹⁸⁸ Ahmet Refik. *Köprülüler*. s.114.

¹⁸⁹ N. Jorga, (2005), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Epçeli, N. (Çev), c.4, İstanbul, s. 118.

Vasvar Barışı devlet merkezinde büyük bir sevinçle karşılanmış, anlaşmanın ardından da Fazıl Ahmet Paşa Edirne'ye dönmüştür (1665).¹⁹⁰

2.2.3. Girit Seferi Ve Girit'in Fethi

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Erdel meselesinin hallinden sonra bu defa asıl büyük hedefi olan Girit konusuna eğilmiştir. Bilindiği üzere 1521'de Rodos 1571'de Kıbrıs Osmanlılar tarafından alınmasının ardından, Osmanlı Devletinin Akdeniz siyaseti gereği tam hâkimiyet açısından sacayağının son parçası olarak Girit'in alınması da elzem hale gelmişti.

Osmanlı Devleti Girit adasını sadece Akdeniz hâkimiyeti açısından istememekteydi. Bunun yanında Girit'in yabancı devletlerin elinde olması Ege Denizindeki ve Çanakkale Boğazındaki hâkimiyetine gölge düşürmekle kalmamakta ayrıca dolaylı olarak İstanbul'u da tehdit etmekteydi.¹⁹¹ Ayrıca adadaki korsanlar da¹⁹² Osmanlı Devletinin adayı alması için başlı başına bir sebeptir. İşte bu sebeplerden dolayı Girit meselesinin bir an önce halledilmesi gerekmektedir.

1645 yılında Osmanlı Ordusu Girit'e ilk seferini yapmış, ancak savaş 1669 yılında nihai Osmanlı Devleti'nin başarısı ile sonuçlanmıştır. 1645'teki sefer neticesinde Resmo ve Hanya Osmanlı yönetimine girmiştir. Ancak devam eden süreçte Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın sadaretinin ilk yıllarında öncelikle Avusturya ve Erdel meselelerine ağırlık vermesi neticesinde adada tam hakimiyet sağlamamıştır.¹⁹³ Ayrıca o bölgedeki Osmanlı birlikleride merkezden sürekli yardım istemelerine rağmen bir türlü onlara gereken yardım gönderilemiyordu. 1650'li yıllara gelindiğinde Kandiye hariç adanın neredeyse tamamı hâkimiyet altına alınmıştır. Ancak Kandiye 1669 tarihinde, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın üstün gayretleri neticesinde, Osmanlı hâkimiyetine alınarak adanın fethi tamamlanmıştır.¹⁹⁴

¹⁹⁰ N. Jorga. *a.g.e.*, c.4, s. 118; Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 117.

¹⁹¹ A.Nükhet Adıyeke, Nuri Adıyeke (2007), *Türk Denizcilik Tarihi Açısından Girit Savaşı ve Önemi, Fethinden Kaybına Girit*, Babıali Kültür Yayıncılık, Adıyeke A. N., Adıyeke, N.(Haz), İstanbul, s.15-26. Bilindiği üzere Girit seferi öncesi Venedik tarafından Çanakkale Boğazı uzun müddet abluka altına alınmıştır. Bu abluka Marmara denizinden Osmanlı gemilerinin çıkmasına izin vermediği gibi İstanbul'u dahi tehdit etmektedir. Ve yine bu ablukanın neticesi olarak Girit'te Osmanlı bir türlü istediğini elde edememiştir. Fazıl Ahmet Paşa'nın Sadaretiyle birlikte bu mesele hallolunmuştur.

¹⁹² Nuri Adıyeke. (2002). Girit Savaşları ve Birleşik Hristiyan Orduları. *Türkler Ans.* c.IX, Güzel, H.C., Koca, S., Çiçek, K. (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 738-745.

¹⁹³ Özcan vd.. *Osmanlı Ansklopedisi*, s.146.

¹⁹⁴ Nükhet Adıyeke.-Nuri Adıyeke. *a.g.m.*, s.15-26.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Avusturya'yla Vasvar barışını imza edip merkeze dönünce yaptığı ilk işi devlet ileri gelenlerini bir araya toplayıp Girit meselesi hakkında gerekli görüşmeleri yapmak olmuştur. Görüşmelerden çıkan sonuç bir an önce Girit'in üzerine gidilip oranın fethedilmesi şeklindedir.¹⁹⁵ Fazıl Ahmet Paşa bir an önce sefer hazırlıklarının başlamasını emretmiştir. Bu arada Vasvar barışından haberdar olan Venedik Osmanlı payitahtına elçiler göndererek görüşmeler yapmaya başlamış ancak bunlardan bir sonuç elde edememişlerdir¹⁹⁶. Buradan da anlaşılacağı üzere Fazıl Ahmet Paşa kesinlikle bir anlaşma yapmak niyetinde değildir. Onun istediği Girit'i bir an önce Osmanlı topraklarına dahil etmektir.

Sefer hazırlıklarının tamamlanmasının ardından Edirne'ye gelen Padişah IV. Mehmet Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'yı Girit serdarı tayin ederek seferi başlatmıştır. 15 Mayıs 1666'da Edirnedan ayrılan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Teselya'ya gelip buradan ordusunu toparlayarak Benefşe limanı üzerinden yaklaşık 70.000 kadar askerle beraber Hanya'dan Girit'e ulaştı. Yaklaşık altı aylık bir bekleyişin ardından 25 Mayıs 1666'da Kandiye kuşatması başladı.¹⁹⁷

Bu arada Kandiye savunmasını Venedikli komutan Morosini üstlenmiş ve Avrupa'dan yardım istemişti. Morosini'nin bu yardım çağrısına rağmen Avrupalı devletlerden pek bir yardım gelmemiştir. Papa IX. Clement işi bizzat üstlenmesine ve Avrupalı prenslerin söz vermelerine rağmen Morosini beklediği yardımı alamamıştır.¹⁹⁸

Girit'in alınmasının neden bu kadar uzun sürdüğü konusuna gelince; kaynaklar ilk olarak daha önce de belirtildiği üzere Osmanlının Doğu Avrupa'da ki savaşları sebebiyle Girit kuşatmacılarına yeterli yardım ve asker gönderememesi, ayrıca Akdeniz'de Venedik'te hala üstünlüğü elinde bulundurması ve Osmanlı gemilerini sürekli sıkıştırarak onları yağmalaması da adanın alınmasını güçleştirmiş ve savaşın uzamasına sebep olmuştur.¹⁹⁹

Çarpışmalar çok şiddetli olarak devam etmekteydi. Bu arada ilk 7 aylık zaman zarfında Osmanlı ordusunun kaybı yaklaşık 8000 kişiyi bulmuştu.²⁰⁰ Kışında

¹⁹⁵ Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.

¹⁹⁶ Çabuk. a.g.e., s. 116-177.

¹⁹⁷ A.Nükheth Adıyeke, Nuri Adıyeke. a.g.m., s. 20.

¹⁹⁸ Morosini'ye yardım Papalık ve Malta donanmalarının yanında, Fransa kralı XIV. Louis'ten gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Nuri Adıyeke. a.g.m., s. 738-745.

¹⁹⁹ Nükheth Adıyeke.-Nuri Adıyeke. a.g.m., s.15-26.

²⁰⁰ Nuri Adıyeke. a.g.m., s. 738-745.

bastırmasıyla birlikte Osmanlı askerlerinin saldırıları durmuş ancak kuşatma hala devam etmekteydi. Bir diğer taraftan Venedikliler ise sürekli elçiler göndererek barış tekliflerinde bulunuyorlardı ancak Fazıl Ahmet Paşa her defasında bu elçilere barışın ancak kan dökülmeden kalenin teslim edilmesiyle mümkün olabileceğini vurguluyordu. Bu arada kışı fırsat bilen Fazıl Ahmet Paşa gerekli olan asker ve mühimmat tedariki içinde bir takım yöntemlere başvurmuştu.²⁰¹ Ayrıca bu zaman zarfında kuşatmanın kaldırılmasının kalenin fethedilmesini geciktireceği düşüncesiyle kışın tabyalarda ve hendeklerde geçirilmesine karar verilmiştir.²⁰²

16 Haziran 1668’de yeniden harekete geçen Osmanlı kuvvetleri Fazıl Ahmet Paşa’nın tedbirleri sayesinde asker ve mühimmat yönünden güçlenmiş ve yine Fazıl Ahmet Paşa’nın kışın döktürdüğü Venedik usulü büyük toplar sayesinde ateş üstünlüğünü de eline geçirmişti. Bu olayı müteakip Venedikliler zor duruma düştüklerini anlayarak yıllık 20.000 altın karşılığında kalenin kendilerinde kalması şartıyla barış yapmak istemiş ancak Fazıl Ahmet Paşa tarafından bu teklif reddedilmiştir. Bu arada yeniden kışın gelmesiyle birlikte bu saldırılardan da bir sonuç alamayan Osmanlı kuvvetleri yine metrislerde, hendeklerde kışı geçirir.²⁰³ Bu arada savaşın uzaması bizzat padişahı harekete geçirmiştir. Padişah IV. Mehmet Edirne’den hareket eder ve Dimetoka, Gümölcine, Kavala, Serez ve Selanik üzerinden Yenişehir’e kadar gelmiştir.²⁰⁴ Bu gelişme üzerine sadrazam savaş meclisini toplayarak 1 yıl daha kuşatmaya devam etme kararı alarak, kuşatmanın şiddetini arttırır.²⁰⁵ Bu arada Venedik kuvvetlerine Fransız birlikleri de katılmıştır. Fazıl Ahmet Paşa bu zaman zarfında Venedik kuvvetlerinin yeni gelen yardımlarında etkisiyle Türk ordusuna karşı büyük bir taarruz hareketine girişeceği haberini alınca gerekli tedbirleri alarak bu büyük tehlikenin de önüne geçmiş olur. Venedik ve Fransız kuvvetlerinin birkaç başarısız huruç harekâtı Türk kuvvetlerinin üstün bir şekilde karşı koyması neticesinde sonuçsuz kaldı.²⁰⁶ Bu huruç harekâtlarının da başarısız olması ve Venedikli kale komutanı Morosini ile Fransız komutan Due de Noailles arasında anlaşmazlık çıkması neticesinde Fransızlar desteklerini çekerek

²⁰¹ Ersin Gülsoy.(2004). *Girit’in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)*. TATAV Yayınları, İstanbul, s. 139.

²⁰² Ersin Gülsoy. a.g.e., s. 140.

²⁰³ Özcan vd.. *Osmanlı Ansklopedisi*, s.147.

²⁰⁴ Padişahın bizzat sefere katılmak için yola çıkması Venediklileri dahada telaşlandırmış ve bizzat padişaha elçiler göndermişlerdir. Padişah IV. Mehmet’de veziriazama haber göndererek bu işin bir an bitirilmesini emretmiştir.bk. Özcan vd.. *Osmanlı Ansklopedisi*, s.147.

²⁰⁵ Gökbilgin, a.g.m., s. 892-908.; Ersin Gülsoy. a.g.e., s.154.

²⁰⁶ Çabuk. a.g.e., s.133-134.

adadan ayrıldılar.²⁰⁷ Ve bu olayın üzerine Venediklilerin bütün umutları tükendi. Artık kale kumandanı ve kale içindeki diğer halk teslim olmaktan başka bir çarelerinin kalmadığını anlamışlardı. Morosini kesin olarak barış şartlarını kabullenmek zorunda kaldı. Böylece 5 Eylül 1669 günü, çeyrek asır süren Osmanlı-Venedik savaşına son veren bir barış anlaşması imzalandı.²⁰⁸ Kandiye kalesi önünde imzalanan Osmanlı-Venedik anlaşmasına göre:

1. Kandiye kalesi kendi cephanesiyle teslim olunacak.
2. Suda ve İşperlonga Venediklilerde kalacak.
3. İki taraf, esirleri serbest bırakacak.
4. Galata'da Venedik elçisi belli bir yerde oturacak.
5. Kale'de kalmak isteyenlere dokunulmayacak, can ve mal güvenlikleri sağlanacak.

6. Venedik büyük elçisi. İstanbul'da çeşitli hediyeler ile gelecek.²⁰⁹

Nihayet 28 Eylül 1699'da komutan Morosini kalenin anahtarlarını Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'ya göndererek kendiside Girit'ten ayrılmıştır.²¹⁰

Girit'in alınması üzerine Osmanlı Devleti tam olarak Akdeniz'de hâkimiyeti ele geçirmiştir. Bu fethin tamamlanması Fazıl Ahmet Paşa'nın padişah ve saray nezdinde itibarını daha da arttırmıştır. Savaş sonunda Venedik ve Osmanlı Devletleri arasında imzalanan anlaşmaya göre Suda, Granbosa ve İşperlanka Kaleleri²¹¹ hariç Kandiye ve adanın çoğu Osmanlı Devletine bırakılmıştır.²¹²

Girit Savaşları 24 yıl sürmüş ve Osmanlı Devleti'nin yaklaşık 30.000 asker kaybına sebep olmuştur. Bu zaman zarfında adanın fethi için harcanan cephaneye ve diğer mühimmat sayıları dikkate alındığında Osmanlı Devleti'ne bu kadar pahalıya mal olan başka bir yerin olmadığı görülecektir.²¹³ Venediklilere bırakılan yerler hariç diğer bölgelerdeki bütün kiliseler camiye çevirilmiş ve Osmanlı devlet erkânı tarafından çabucak imar faaliyetlerine başlanmıştır. Son olarak Fazıl Ahmet Paşa Girit'e vali olarak Ankebud Ahmet Paşa'yı atayarak kendisi de Edirne'ye dönmüştür.

²⁰⁷ Çabuk. a.g.e., s.136.

²⁰⁸ Çabuk. a.g.e., s. 137.

²⁰⁹ Anlaşma metni ve ayrıntılı bilgi için bk. Çabuk. a.g.e., s. 137-138.; Gülsoy. a.g.e., s. 162-163.

²¹⁰ Gülsoy. a.g.e., s.165.

²¹¹ Venedik devleti bu kaleleri adayı ileriki dönemde yeniden almak için girişeceği faaliyetlerde kullanmak amacıyla özellikle istemiş ve almıştır. Ancak bu mümkün olmamış ve 1715'te Osmanlı son seferde bu kaleleri de alarak adadaki Venedik hâkimiyetine tamamen son vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Gülsoy. a.g.e., s. 162.

²¹² Gülsoy. a.g.e., s. 162-163.

²¹³ Özcan vd.. *Osmanlı Ansklopedisi*, s. 150.

Bu arada Kanuni Sultan Süleyman döneminde dostlukları sağlanan Fransızlar ise Köprülüler öncesi devletin zayıf durumundan faydalanarak Osmanlıya düşmanlık etmeye başlamış, hatta Girit ve Erdel meselelerinde de Osmanlı askeri düşman saflarında pek çok Fransız'la mücadele etmiştir.²¹⁴ Bahsettiğimiz üzere Osmanlı Devleti'nde bu buhranlı yıllar yaşanırken Fransızlar bir Hristiyan Birliği fikrini ortaya atmışlar ve bu doğrultuda Papalığında desteğiyle beraber Osmanlı Devleti'ne karşı gerek Erdel meselesinde ve gerekse de Girit meselesinde düşmanca bir tavır izleyerek Venedik'e destek olmuştur.²¹⁵ Ancak Girit'in başarılı bir şekilde Osmanlı Devleti tarafından alınmasıyla beraber Fransa hemen Osmanlı'ya yaptığı bu düşmanlığı bir kenara bırakarak anında çıkarlarını korumanın peşine düşmüştür. Bu sebeple İstanbul'a birçok elçilik heyeti göndererek ilişkileri iyi düzeyde tutmaya çalışmıştır.²¹⁶ Bu girişimlerin sonucunda Osmanlı Devleti'yle Fransa arasında yeni bir ticaret anlaşması imza edilmiş ve bu anlaşmayla beraber Fransızlar eskiden olduğu gibi bir takım ticari, dinî ve siyasî imtiyazlara sahip olmuşlardır.²¹⁷

2.2.4. Lehistan Seferi

Fazıl Ahmet Paşa Erdel ve Girit meselelerinin hallinden sonra bu defada Lehistan'a yönelmiştir. Bu seferin sebebi ise o bölgede daha önce Lehistan'a bağlıken iç karışıklıklar neticesi Lehistan'dan ayrılarak Kırım hanlığına, dolaylı olarak ta Osmanlı Devleti'ne, bağlanmış olan Ukrayna Kazaklarını, Lehistan ve Rusya'nın saldırılarına karşı korumak istemesidir.²¹⁸

Ukrayna Kazakları Rusların ve Lehlilerin baskılarına maruz kalmış ve toprakları Rus ve Lehler arasında paylaşılmıştır. Bunu müteakip Kazak hatmanı Doraşenko Osmanlı Devleti'nden yardım isteyince Osmanlı Kazaklara yardım etmeye karar vermiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti için yeni bir saha açılmış olur.²¹⁹ Bu arada Kırım Hanlığı'nda da han değişimi olmuş Adil Giray²²⁰ görevden alınarak

²¹⁴ Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 157-170. Girit savaşı sonrası sadrazamı ziyaret eden Fransız elçisi Növantel'in Türklerle Fransızların eskiden beri dost olduğu yönündeki sözlerine karşı Fazıl Ahmet Paşa; "Evet, Fransızlar bizim dostumuzdur, fakat onları daima düşmanlarımızla beraber görüyoruz!..." demiştir. Ahmet Refik. *Köprülüler*. s.162.

²¹⁵ S. Hilmi Özkan, a.g.m., s. 61-72.

²¹⁶ Faruk Bilici. (1999). XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İki Savaşının Anatomisi: Saint-Gotthard ve Kandiye. *XIII. Türk Tarih Kongresi*, c. III, I. Kısım, Ankara, s. 139-151.

²¹⁷ Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 166.

²¹⁸

²¹⁹ Emecen, a.g.m., s. 53.

²²⁰ Adil Giray Osmanlı'nın Kazak Atamanı olarak atadığı Doroşenko'yu tanımayarak onun rakibi olan Hanatko'ya yardım etmek istemiş ve bu yönde bir takım hareketler yapmıştır. Bunun neticesi

yerine Selim Giray getirilmiş, bu yeni Kırım hanı Selim Giray Osmanlıdan yardım isteyen Kazak atamanı Doraşenko'ya²²¹ yardım etmiş, böylelikle Doreşenko kendisine muhalif Kazakları itaat altına almıştır.²²²

1672 Haziranında Edirne'den hareket eden Osmanlı ordusu Selim Giray ve Kazak Atamanı Doraşenko'nun da katılımıyla beraber 18 Ağustos 1672 tarihinde Kamanıçe Kalesini kuşatmışlardır. Kamanıçe kalesi Lehistan'ın en çok güvendiği kalelerden birisiydi. Gerçekten de korunaklı ve kuşatmalara son derece dayayıklı olan bu kale şaşırtıcı bir şekilde 9 gün gibi kısa bir sürede Osmanlı kuvvetleri tarafından alındı ve ardından Lehlilerle beş maddelik bir anlaşma imzalanmıştır.²²³ Kamanıçe'nin alınmasından sonra kalenin muhafızlığına Özi beylerbeyi Halil Paşa²²⁴ tayin edilerek çeşitli kale ve palankalar alındıktan sonra Bucaş Kaleside Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Bu fethin ardından Lehistan'ın isteği üzerine Bucaş anlaşması (12 Ekim 1672)²²⁵ imza edilmiştir.

Anlaşmayı imzalamak üzere, Osmanlı tarafından Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Reisü'l-küttâb Firenk Mustafa Efendi, Çavuşbaşı Süleyman Ağa ve divân-ı hümayun tercümanı görevlendirildi. Lehistan tarafından ise, Volkinic, kale muhafız kumandanı François Lubomirski ile ikinci kumandan ve hazinedar katıldılar.²²⁶ Anlaşmanın birinci maddesi gerçekten çok ağırdı ve Lehistan Devleti'nin bağımsızlığını önemli ölçüde yıpratmakta idi. Yedi maddeden ibaret olan Bucaş barış anlaşmasının şartları şunlardır

1. Lehistan kralı, her yıl kasım ayından kasım ayına, Osmanlı hazinesine, yirmi iki bin altın pişkeş verecektir.

olarak Osmanlı Devleti tarafından görevden alınarak yerine Selim Giray Kırım Han'ı olarak atanmıştır. Bk. Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 176.

²²¹ Osmanlı Devleti siyaset gereği Ukrayna Kazaklarını üç parçaya ayırmış ve bunları o şekilde idare etmiştir. St. Gotthard Savaşını müteakib yıllarda Kazak atamanları arasında sorunlar yaşanmaya başlamış, bu atamanlardan Zaporog Kazakları'nın lideri Brohoveski ile Sarıkamış Kazakları'nın lideri Doroşenko anlaşmazlığa düşerek Brohoveski Ruslar'a Doroşenko ise Osmanlı Devletine katılmıştır. Doroşenko'nun Osmanlı Devleti'nin Rumeli seferlerinde Osmanlı'yla birlikte hareket ettiğini kaynaklar ifade etmektedir. Bk. Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 175-176.

²²² Özcan vd., *a.g.e.*, s. 150.

²²³ Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 182-183.

²²⁴ Osmanlı Devleti'nin Kamanıçe-Lehistan Seferi sırasında Özi Eyaleti'nin Beylerbeyi olan Halil Paşa bu sefere katılmış ve Kamanıçe'nin fethiyle beraber bu kalenin muhafızlığına atanmıştır. Bk. Özcan, v.d. *Osmanlı Ansiklopedisi*. s. 150-151.

²²⁵ Sabire Arık. (2005). Polonya Kralı III. Jan Sobieski Hükümdarlık Dönemi. *A.Ü.D.T.C.F Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 38, c. 24, Ankara, s. 213-238.

²²⁶ Çabuk. *a.g.e.*, s.151.

2. Podolya ülkesi, eski hududu ile ve kalelerindeki cephane ve mühimmatıyla, Osmanlılara teslim edilecek, Lehistan kuvvetleri, bu kaleleri boşaltacak.

3. Ukrayna ülkesi, eski hududu ile Kazak Hatmanı Doroşenko'ya verilecek ve bu bölgedeki Lehistan askerleri Ukrayna'yı tamamen boşaltacaktır; 151

4. Lehistan krallığının İslâm Giray Han zamanından beri Kırım hanlarına vermeyi taahhüt ettiği vergi, yine her yıl Kırım hazinesine teslim edilecek, buna karşılık Kırım hanı hiçbir suretle Lehistan topraklarına saldırıda bulunmayacaktır.

5. Osmanlı Devleti Avrupa kıta'sında herhangi bir devlet ile savaşa tutuştuğu sırada, Lehistan Devleti, Osmanlılarla savaş yapan devlete herhangi bir vesile ile yardımda bulunmayacaktır.

6. Lemberg (İlbav) şehrinin zapt edilmeyip muhasarasının kaldırılmasından dolayı, Lehistan hükümeti bir defaya mahsus olmak üzere seksen bin kuruş verecektir.

7. Podolya eyaletinde zapt edilen ve edilmeyen kırk sekiz parça palanga Osmanlılara teslim edilecektir.²²⁷ 152

Fakat Lehistan açısından bu anlaşmanın şartları kabul edilemez görünmektedir. Çünkü Ukrayna ve Kamançe-Podolya bölgesinin kaybedilmesinin yanı sıra Lehistan'ın Osmanlı Devleti'ne her yıl 220,000 altın vergi vermek zorunda olması, Polonya Kralını da Osmanlı Devleti'nin vasalı yapmaktadır.²²⁸ Bu anlaşmayı kabul etmeyenler arasında meclisin yanı sıra o zamanlar krallık hatmanı olan Jan Sobieski²²⁹ de bulunmaktadır. Dolayısıyla Polonya Meclisi 1673' de Sobieski'nin liderliğinde büyük bir orduyu onaylar ve bir kez daha Osmanlı-Polonya orduları Hotin' de karşı karşıya gelir. Bu kez Hüseyin Paşanın komutasındaki Osmanlı orduları başarısız olduğu gibi, Hotin de Osmanlı'nın ellerinden çıkar (1673).²³⁰ Köprülü Mehmet Paşa bu durumdan son derece rahatsız olur ve Babadağına çekilmiştir. Savaşın kaybedilmesindeki en büyük sebep olarak Osmanlı ordusunun yeterli sayıda olmayışı gösterilmektedir. Ancak Osmanlı ordusu kendini kısa süre içerisinde toparlamış ve bizzat Sultan IV. Mehmet'in önderliğinde 1674 Haziranında yeniden Ukrayna üzerine sefere çıkmış ve padişah henüz yoldayken Hotin Kalesinin

²²⁷ Çabuk. a.g.e., s.152.

²²⁸ Dariusz Kolodziejczak. (2002). 1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler. *Türkler Ans.*, c.IX, H.C. Güzel, S.Koca, K.Çiçek (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.679-685.

²²⁹ Bk. Arık. a.g.m., s. 213-238.

²³⁰ Tarih-i Raşid, c.I, s. 311-313; Silahtâr Tarihi, c.I, s. 569-603

yeniden düşmandan alındığı padişaha bildirilmiştir.²³¹ Sultan IV. Mehmet bunun üzerine yoluna devam ederek Ukrayna topraklarında 1,5 aylık bir harekâtın ardından Edirne'ye dönmüştür. Padişahın ardından Babadağı muhafızı vezir Şişman İbrahim Paşa²³² pek çok kale ve palankayı almış ve onun ölümü (1676) üzerine de yerine getirilen Şam valisi Şeytan (Melek) İbrahim Paşa²³³ başarılı bir harekâtın ardından Jean Sobieski'yi İzvançe kalesinde kuşatmış ve Sobieski'yi barış istemek zorunda bırakmıştır. Osmanlı orduları serdarı Şeytan (Melek) İbrahim Paşa ile Polonya temsilcileri arasında, verginin kaldırılması ve iki Ukrayna kalesinin Polonya 'ya verilmesi kaydıyla daha önce yapılan Bucaş anlaşması şartlarında bir ateşkes yapılmıştır (21 Mart 1677).²³⁴ Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın ömrü ne yazık ki bu anlaşmayı görmeye kifayet etmemiştir.

2.2.4. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Ölümü.

Aralıksız 15 yıldan fazla sadaret makamında kalan Fazıl Ahmet Paşa, bu sürenin yaklaşık dokuz yılını cephelerde geçirmiştir. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, iyi bir asker ve âlim olmasına rağmen, özellikle bazı yakınlarının etkisiyle içkiye mübtelâ idi. İkinci Lehistan seferinden döndükten sonra, hastalığı giderek artmaya başlamıştı. 1676 yılında, padişahın Edirne'ye hareketi üzerine kendisi de yola çıkmış, ancak, Ok Meydanı'nda toplanan divana başkanlık edememişti. Bu hali ile Edirne'ye doğru yola çıkan Fazıl Ahmed Paşa, yolda Ergene Köprüsü yakınlarında bulunan Karabiber²³⁵ (Çorlu ile Karıştıran arasında) çiftliğinde vefat etmiştir (3 Kasım 1676). Öldüğünde henüz 41 yaşında bulunuyordu. Yakalanmış olduğu siroz hastalığı neticesinde vefat etmiştir²³⁶. Fazıl Ahmet Paşa'nın dört hanımının bulunduğu

²³¹ Özcan, v.d. a.g. e., s. 152.

²³² Sultan IV. Mehmet'in de bizzat katıldığı Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Lehistan seferi sonucunda Halep Valisi iken Fazıl Ahmet Paşa'nın hastalığı sebebiyle Sultan IV. Mehmet'le beraber Edirneye dönmesi üzerine Serdar tayin olunmuş ve 1675 baharında Lehistan taraflarına geçen Şişman İbrahim Paşa, Podolya'da Kırım hanı Selini Giray ile buluştu. Osmanlı ordusu, Bucaş anlaşması ile Türklere verilmesi gereken, 48 adet palangayı tahrip etti. Osmanlı ordusunun karşısına Lehistan kralı olan Jan Sobiyeski çıkamadı. O yıl kış mevsiminde Serdar Şişman İbrahim Paşa vefat etti. Bk. Çabuk, a.g.e. s. 157.

²³³ Özcan. (1998). Melek İbrahim Paşa. *Güneydoğu Araştırmaları Dergisi*, S.12, İstanbul, s.221-235.

²³⁴ Özcan. Melek İbrahim Paşa. s. 221-235.

²³⁵ Karabiber Çitliği günümüze ulaşmayı başaramamıştır. Çiftliğin dâhil olduğu Karasinit Köyü ise Cumhuriyet'in ilk yıllarında ismi değiştirilerek Kırkgöz adını almıştır. Karabiber Çitliğiyle ilgili elimize ulaşan tek bilgi şu an Köy Muhtarı olan Kani Arık tarafından aktarılan bilgilerdir. Telefonla görüşebildiğimiz Kani ARIK'ın ifade ettiğine göre bu çiftliğin arazisi 1938 yılında köylülere dağıtılmıştır ve çiftlikten hiçbir eser kalmamıştır.

²³⁶ Özcan. Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa. s. 260-263.

"Tarih-i Vefatı

Canib-i Edirne'ye etmiş iken azm-i dürüst

vakfiyesinden anlaşılmaktadır²³⁷. Paşanın kaynaklardan ve vakfiyesinden anlaşıldığı üzere hiç evladı olmamıştır.

Fazıl Ahmed Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nda, Sokullu Mehmed Paşa'dan sonra, en uzun süre sadrazamlık görevinde kalmış büyük paşalardan birisidir. Kendisi uzun boylu, iri gözlü, dolgun vücutlu, yuvarlak çehreli, ağır başlı bir kişi idi. Devrinin tarihçileri kendisini, âlim, fazıl, yumuşak huylu, âdil, doğru ve açık kalpli, akıllı ve cömert bir vezir olarak tanıtır. Kendisine yakıştırılan bu meziyetler, birçok Avrupalı tarihçi tarafından da tasdik edilmektedir.²³⁸ Babası Köprülü Mehmed Paşa, ölürken kendisine üç vasiyette bulunmuş, Fazıl Ahmed Paşa'da, bunları aynen yerine getirmiştir. Babası tarafından, Anadolu'daki vakıflarının unutulmaması, Rumeli'de yarım kalmış, han ve cami gibi hayratı ile İstanbul'daki Çemberlitaş'da bulunan hayratının tamamlanması, emektar adamlarından, o tarihlerde Varat beylerbeyi olarak görev yapan Hüseyin Paşa'yı gözetmesi gibi şahsına ait istekleri oğlu gerçekleştirmiştir.²³⁹

Fazıl Ahmed Paşa, ilme verdiği değeri göstermek için, Ayasofya yakınlarında bir kütüphane meydana getirmiştir. Buraya kitaplar satın alarak zenginleştirmiştir. Bu arada, kendisinin müderrislik yaptığı zamanlarda ve daha sonra elde ettiği değerli kitapları buraya hediye etmiştir. Fazıl Ahmet Paşa ilim ve sanat adamlarının hamisi idi. Mühürdarı Hasan Ağa²⁴⁰, Mazaki²⁴¹, Nabi²⁴², Zühdi²⁴³, Reisülküttap Talip Ahmet Efendi gibi isimler Fazıl Ahmet Paşa tarafından daima desteklenmişlerdir²⁴⁴. Kandiye kuşatması sırasında Şâir Mezâkî Fazıl Ahmet Paşa'nın yanından ayrılmamıştır. Kamanîçe fetihnemesini ise şâir Nâbî ve *Tarih-i Uyvar* adlı eseri

Çorlı'da oldu mekr-i reh-zen Ahmed Paşa

Haber-i fevtin işitdi didi tarih Zeki

Vatan-ı cennet ola mesken-i Ahmet Paşa (H.1087-M.1676)''.

Ayvansarayî Hüseyin Efendi. (2001). *Hadikat'ül Cevami (İstanbul Camileri ve Diğer Dinî- Sivil Mi'mari yapılar)*. Galitekin, A.N. (Haz), İstanbul, s.284.

²³⁷ "...ömrü vefa etmeyüp civar-i rahmet-i rahmana intikal buyurduklarında varest-i âli tarik-ü'l-iras vel-ihsan dört zevce-i metrukalarına ve valide-i mükerrermelerine ve bana vel-ebeveyn iki kız karındaşlarına mahsara olmağla...". Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V. 7b.

²³⁸ Çabuk. a.g.e., s.156.

²³⁹ Çabuk. a.g.e., s.157.

²⁴⁰ Mühürdâr Hasan Ağa'nın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ebubekir Sıdık YÜCEL. (1996).*Mühürdâr Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-Tevârîh'i*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

²⁴¹ Muhammed Kuzubaş. (2006). 17.Yüzyıl Şairi Mezâkî'ye Göre Lehistan Savaşı. *Turkish Studies*, c.1, S.2, s.236-248.

²⁴² Mustafa Tatcı. (2009). Şâir Nâbî'nin Muhyiddin-İ Arabî'ye Bir Medhiyesi. *Tasavvuf Dergisi*, (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2), S. 23, İstanbul, s. 413-423.

²⁴³ XVII. yüzyıl Osmanlı tarih yazımının önemli isimlerinden biridir. Bk. Abdülkadir Özcan.Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Kaynakları. ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-219097/h/edityazisi.pdf

²⁴⁴ Gökbilgin. Köprülüler. s. 903.

yazan ikinci tezkireci Zühdf'dir. Ayrıca, kendisinin takdirini kazanan Şâir Fenni'yi Cizye kâtipliğine tâyin etmiş, mühürdarı olan Hasan Ağa ise, Cevâhirü't-Tevârih adı ile Köprülülerin siyasi tarihlerini kaleme almıştır. Bunlardan başka, İstanköylü Hezarfen Hüseyin Efendi de, Fazıl Ahmed Paşa'nın takdirlerini kazanmıştır. Hâlî, Nailî, Tâlibî, Neşâtî gibi şâirler de onun meclisinde bulunmuşlardır. Fazıl Ahmed Paşa'nın nesri çok kuvvetliydi. Elinden çıkan siyâsî yazılar, o devrin en güzel siyasi yazı örnekleri olarak kabul edilmekte idi. Derviş Ali adlı bir ustadan hattı meşk etmiştir.²⁴⁵

Yerli ve yabancı tarihçiler tarafından itidalli, müsamahakâr, sabırlı, azimli, ileri görüşlü, ilmin ve âlimlerin, sanatın ve sanatçıların hamisi, babasının aksine yumuşak kalpli, dindar, adil, rüşvet düşmanı, zeki, cömert, istişareye önem veren ve ne yaygın olarak da kendisine lakap olarak verilen “Fazıl” bir kişi olarak anılır. Özellikle fıkıh ve felsefe alanında derin bir bilgisi olduğu da belirtilmektedir.²⁴⁶

²⁴⁵ Çabuk. a.g.e., s.158.

²⁴⁶ Özcan. Köprülüzâde Fazıl Ahmet Paşa. s. 260-263.

3. BÖLÜM: KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKFİYESİNİN DEĞERLENDİRME VE TRANSKRİPSİYONU

3.1. H. 1089-M. 1678 TARİHLİ KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKFİYESİNİN DEĞERLENDİRİMESİ

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa vefat ettiğinde ondan kalan bin kese²⁴⁷ kadar nakit akçesi Hazine-i Hümayun'a alınıp, bütün malları ve mülkleri kardeşi Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa ile kız kardeşine devredilmiştir.²⁴⁸ Köprülü Kütüphânesi'nde bulunan *H. 25 Safer 1089-M. 18 Nisan 1678* tarihli, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Vakfiyesi'ne göre Uyvar, Kandiye, Kamaniçe, Belgrat, İstanbul, Köprü (Vezirköprü)²⁴⁹ ve İzmir'de vakıf eserleri bulunmaktadır.²⁵⁰

Köprülü Mehmet Paşa ölmeden önce hastalığının ağırlaşması üzerine oğlunu yanına çağırılmış ve ona vasiyette bulunmuştur. Vasiyetinde Anadolu ve Rumeli'de yarım kalan hayratının tamamlanması ve İstanbul'daki külliyesinin bitirilmesini istemiştir.²⁵¹ İşte Köprülü Mehmet Paşa'dan sonra sadareti devralan, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa işe babasının kaldığı yerden başlayarak, bir taraftan.

²⁴⁷ XVII. Yüzyıl ortalarında 1 kese akçe, 40.000 akçeye denk gelmektedir. Daha geniş bilgi için bk. İ.Hakkı Uzunçarşılı. (2001). *Akçe. İA*, c.I, M.E.B.Yay., İstanbul, s. 232.

²⁴⁸ Mustafa Nuri Paşa. (1992). *Netayicü'l-Vukûat (Kurumları ve Örgütleri ile Osmanlı Tarihi)*, c.I-II, Çağatay, N. (Sad), Ankara, s. 308. Fakat paşanın mirasçıları arasında annesi ve dört eşinin de olduğu vakfiyesinden anlaşılmaktadır. "...vareste-i ali tarikü'l-miras vel-inhisar dört [V.8/a] zevce-i metrukalarına ve valide-i mükerremelerine ve bana (Mustafa Paşa) ve li-ebeveyn iki kız karındaşlarına..."[V.8/b]. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler, No: 4/2447, V.8/a-8/b.; Metin Kunt, vakfiyede sadece Fazıl Ahmet Paşa'nın vakıfları değil aynı zamanda kardeşi Fazıl Mustafa Paşa'nın da vakıflarının yer aldığını belirtmektedir. İ. Metin Kunt. a.g.m., s. 194. Fakat vakfiyede geçen Fazıl Mustafa Paşa'nın yukarıdaki açıklamalarından da anlaşılabacağı üzere, bu mallar kendisine miras yoluyla intikal etmiştir.

²⁴⁹ Önceleri Amasya vilayetine bağlı olan bu kasaba daha sonraları Samsun vilayetine bağlanmıştır. Kafa karışıklığına sebep olabileceğinden hareketle bu açıklama gerekli görülmüştür.

²⁵⁰ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447.

²⁵¹ "...merhum köprülü hayatta iken oğluna vasiyet idüp; oğlum Ahmet; işte ben ahirete gidiyorum Allah u Teala imandan ayırmaya. Sana üç vasiyetim vardır. Biri Anadolu'da olan vakıflarımı unutmayasın ve biri Rum-ilinde na-tamam olan gerek han ve gerek cami ve gayri olan hayratımı gözden biragup unutma. Emma ki Dikilitaş yanında kalan na-tamam hayratım can ile ana pek mukayyed olasın ve biri dahi Varat'ta olan Hüseyin Paşa'yı gözden bırakma..." bk. Mühürdar Hasan Ağa. s. 142-143.

devletin siyasi durumunu düzeltmeye başlamış, diğer taraftanda imar ve iskân faaliyetlerine dikkatle eğilmiştir

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın vakıfları incelendiğinde genellikle kendi sadrazamlığı döneminde fethedilen bölgelerden kendisine temlik olarak verilen yerlere yapılar yaptırdığı görülmektedir. Bununla birlikte, kadim Osmanlı toprağı olan bölgelerde çeşitli yapılar inşa ettirmiştir.

Vakfiyede bahsedildiğı üzere İstanbul, İzmir gibi yerlerde de çok sayıda vakıf eser bırakmıştır. Fazıl Ahmet Paşa vakfiyesinde, kendi döneminde alınan, Uyvar, Kandiye ve Kamanice'de²⁵² birer cami, yine Kamanice'de bir muaalimhâne, bir adet han ve bir adet kütüphâne, Belgrad'ta bir adet Darü'l-Kurra²⁵³, 15 adet çeşme, sekiz adet su terazisi ve iki adet şadırvan yaptırmıştır.²⁵⁴ Fazıl Ahmet Paşa bunların dışında "vatan-ı aslim" dediğı memleketi Köpri'de (Vezirköprü)' de bir adet medrese ve yine İzmir'de 57 adet çeşme, bir gümrükhâne, iki adet han, bir adet hamam ve bir Frenkhâne²⁵⁵ inşa ettirmiştir. Bunun dışında yine İstanbul'da babasının (Köprülü Mehmet Paşa) külliyesine bir adet kütüphâne dahi ekletmiştir.²⁵⁶

Aşağıdaki tabloda H. 1089- M. 1678 tarihli Köprülü Fazıl Ahmet Paşa vakfiyesine göre paşanın inşa ettirmiş olduğu vakıf eserlerinin bulundukları yerler ve sayıları verilmiştir.

²⁵² "...Uyvar Kal'ası haricinde vaka-ı hin-i fetihde taraf-ı saltanat-ı aliyyeden kendilerine temlik-i sahih ile temlik buyurulan ledel-ahali vel-ceryan-ı ma'lumü'l-hudud mülk arsasında Ve yine Kandiye Kal'ası merhumu mezburun mübaşeretleriyle feth ve tashir olundukta dâhilinde vaki taraf-ı saltanat-ı aliyyeden kezalik temlik buyurulan bena zira ile tü'len 68 ve arzen 20 zira arsa üzerinde ve yine Kamanice kal'ası dahilinde hin-i fetihde taraf-ı saltanat-ı aliyyeden merhum meşarü'n ileyh hazretlerine kezalik temlik buyurulan tu'len 162 ve arzen 90 zira' arsa üzerinde üç adet cami-i şerif yanında eyvan ve mabed-i azime'l-bünyanlar müceddeden bina ve tarikiyle mülkünden ifraz ve vakf edüp nas'a onlarda salavata izin..."[V.4/b] "...verdikten sonra izn-i sultani ile her birinde salavat-ı cema eda olunup vakf-ı lüzüm gittikten sonra..."[V.5/a]. Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.4/b-5/a.

²⁵³ Darü'l-Kurra İslam Dünyası'ndaki medreselerin Kur'an-ı Kerim öğretilen bölümlerine verilen addır. Ayrıntılı bilgi için bk. Mefail Hızlı. (1987). Kuruluşundan Osmanlılar'a Kadar Medreseler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, c.2, Yıl. 2, Bursa, s.273-281.

²⁵⁴ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447.

²⁵⁵ Osmanlı ülkesinde yabancı elçilerin ikmaet ettikleri konaklara verilen isimdir.

²⁵⁶ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447.

Tablo 1. H. 1089/M.1678 Tarihli Vakfiyeye Göre Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Vakıf Eserlerinin Bulunduğu Yerler ve Sayıları²⁵⁷

Yapı \ Şehir	Uyvar	Kamaniçe	Kandiye	Belgrat	Köprü Kasabası	İzmir	İstanbul	Toplam
Cami	1	1	1			1	1 ²⁵⁸	5
Medrese			1 ²⁵⁹	1 ²⁶⁰	1			3
Saray	1 ²⁶¹							1
Çeşme				15		57		72
Su terazisi				8				8
Şadırvan			1	2				3
Muallimhâne		1						1
Han		1		1		2		4
Bedesten (Bezestan)						1		1
Hamam			1			1		2
Gümrükhâne						2		2
Kütüphâne							1	1
İmam Menzili		2	2		1			5
Dükkân	176		90	11		93		370
Su Kuyusu	1		11					12
Değirmen	15	10						25
Selh-hâne ²⁶²	1							1
Ev- Menzil	15	6	17	2		1		41
Toplam	210	21	124	40	2	158	2	557

Ayrıca tabloda gösterilenlerin dışında talebe odaları, su sarnıçları (sahrıç), divanhâneler, mahzenler, ahırlar, tahtanî ve fevkanî odalar, şemhâneler, fırınlar, kilerler, değirmenler²⁶³ ve değirmenci odaları, varoşlar²⁶⁴, köy arazileri, mezralar, bağ, bahçe ve bostanlar, dağlar, yaylak ve meralar, manastırlar, kiliseler, eski kilise

²⁵⁷ Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447. V. 4/b-21/b

²⁵⁸ Vezir Hanı avlusunda yer alan mescit.

²⁵⁹ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.6/b.

²⁶⁰ Darü'l-kurra.

²⁶¹ Vakifyede: “*Ve Estergon kapısı kurbunda vaki lede'l- ahali ve'l-ciran malum el-hudut Şirinpek Sarayı demekle maruf sarayımı...*” şeklinde ifade edilmektedir. Bk. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No:4/2447. V. 11/a.

²⁶² Hayvan kesilip yüzülen yer. Mezbâha. Bu kelime galat olarak, “salhâne” şeklinde kullanılmaktadır. Bk. <http://www.osmanlicaturkce.com/?k=Selhane&t=@>

²⁶³ Bunlar: Dinekli Dakik (Un) değirmeni ve dinekli aba değirmeni, at değirmeni, su değirmeni, darı değirmeni gibi isimler altında vakfiyenin muhtelif sayfalarında zikredilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447.

²⁶⁴ Varoş, ya da banliyö, bir kentin şehir merkezinden uzak, genellikle il veya ilçe sınırına yakın dış bölgelerine verilen addır. Türkçe'de bu sözcüklere karşılık olarak oluşturulmuş *yörekent* ve *dolaylık* sözcükleri de yaygın olmamakla birlikte kullanılır. Bk; <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

yerleri, Yahudihâneler, sobalı ve sobasız odalar, mutfaklar, dehlizler ve kârhânelerde vakfedilmiştir.²⁶⁵

Burada saydığımız yapılar bazen müstakil ve bazende başka bir vakfın içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Vakfiyenin verdiği bilgiler ışığında en çok inşa edilen yapıların çeşme ve dükkân olduğu görülmektedir. Bu da “*Vakfın efdali, nasın kenduye esedd ihtiyaç ile muhtaç olduğu bir şeyi vakf etmektir.*”²⁶⁶ Sözünden hareketle en fazla ihtiyaç duyulan şeylerden vakfetmenin daha hayırlı olduğu görüşünün bir göstergesi olmalıdır. Bir başka dikkat çeken nokta ise İzmir, Kandiye, Uyvar ve Belgrat’ta inşa edilen yapıların fazlalığıdır.²⁶⁷ Hatta İzmirde inşa edilen yapıların sayısının fazlalığı dolayısıyla Köprülü ailesi için; Osmanlı hanedanının yerinde gözlerinin olduğu yolunda söylentiler bile çıkarılmıştır.²⁶⁸ Bu bölgelerdeki yapıların fazla olmasının sebebi bölge halkının ihtiyaçları ve Osmanlı Devleti’nin buraları geliştirmek istemesi olmalıdır.

Yine vakıflarda çalışanların ücretleri konusunda vakfiyenin ayrı bir bölümünü meydana getirmektedir. Fazıl Ahmet Paşa’nın vakfiyesinde, vakıfta çalışan görevlilerin ücretleri esedi kuruş²⁶⁹ olarak belirlenmiştir. Tahminen bunun sebebi, dönemde akçenin devamlı değer kaybetmesi ve vakıfta çalışanların daha güvenilir bir para olan esedi kuruşu tercih etmelerine sebep olmuştur.²⁷⁰

Fazıl Ahmet Paşa bu bölgelerde sadece yapı inşa ettirmekle kalmamış bölgenin imarı noktasında birçok faaliyette bulunmuştur. Özellikle vakfiyeden anlaşıldığı kadarıyla Belgrat ve İzmir’de şehirlerin su ihtiyacını karşılamak için su yollarının geçtiği güzergâh üzerinde birçok çeşme ve su terazisi inşa ettirmekle kalmamış bu şehirlerdeki su yollarının tamirlerini de yaptırtmıştır.²⁷¹ Ayrıca yine bu

²⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447.

²⁶⁶ Ömer Hilmi Efendi. (1307). *İthafü'l-Ahlâfı Ahkâmı'l-Evkaf*. Matbaa-yı Amire, İstanbul, s.15.

²⁶⁷ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447.

²⁶⁸ Mustafa Nuri Paşa. *Netayicü'l-Vukûat.* s.120.; Ahmet Refik. *Köprülüler.* s. 191.

²⁶⁹ Hollandalıların "rex daller" adıyla darbettikleri gümüş paraya, üzerinde arslan resmi bulunduğu için Osmanlılar “arslan-lı kuruş” veya “esedî” adını vermişlerdir. Esedî Osmanlılar’ın güney eyaletlerinde “köpek” anlamında “Ebukelb” takma adıyla anılmaktaydı. XVII. yüzyılda genel olarak arslanlı-esedi kuruş 70 akçe’ye denkti. IV. Mehmed Cerrah Mustafa’ya yaptırdığı mekanik darphâne Türk kuruşlarını bastırmıştır. Bu kuruşlar için arslanlı kuruş model olarak seçilmiş, böylece yeni basılan kuruşlara, üzerinde arslan resmi olmadığı halde “esedî kuruş” adı verilmiştir. Esedi Kuruş hakkında daha fazla bilgi için bk; Mustafa Öztürk. (2002). Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi. *Türkler Ans.*, c.X, Güzel, H.C., Koca, S., Çiçek, K. (Ed.), Ankara, s. 808-810.

²⁷⁰ 1658’de 70 akçe olan 1 esedi kuruş, 1660’da 100 akçeye yükselmiş ve yüzyılın sonunda 1 esedi kuruş 120 akçeye kadar yükselmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Öztürk. a.g.e., s. 808-810.; Cemal Güven. (2004). Niğde-Bor Bölgesinin 1794-1799 Yılları Arasındaki Askerî Yükümlülükleri (387 No’lu Bor Şer’iyye Siciline Göre). *S.Ü. Sos. Bil. Dergisi*, S.11. Konya. s. 391-405.

²⁷¹ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V. 5/a-6/b; V. 17/b- 21/a.

bölgelerde birçok dükkân, su değirmeni ve evi vakfetmesi, Fazıl Ahmet Paşa'nın gerek bölge insanının ihtiyaçlarının ve gerekse yapılarının giderlerinin karşılanmasına yönelik bir çalışma içerisinde bulunduğunu göstermektedir.

3.1.1. Uyvar'daki Vakıfları

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Uyvar'da, 1663 tarihinde fetihten itibaren, şehrin imarı için pek çok faaliyette bulunmuştur. Vakfiyesinden elde edilen bilgilere göre şehirde bir adet cami, 176 adet dükkân, 15 adet ev, bir adet su kuyusu, bir adet selahane ve 15 adet değirmen inşa ettirmiştir²⁷². Paşa'nın Uyvar'da inşa ettirmiş olduğu cami günümüze ulaşmamıştır²⁷³. Vakfiyede dikkati çeken en önemli husus Uyvar'da inşa ettirilen 176 adet dükkândır. Bu kadar dükkânın burada inşa ettirilmesi şehrin bir

²⁷² "...Uyvar Kalesi dâhilinde vaki etraf-ı erbaası tarık-ı amm ile mahdud bena zira'i ile tülen 130 ve arzen 88 zira arsa üzerinde olan sekiz bab sade ve kargir dükkânlarımı ve köşe başında tahtanı iki oda ve fevkani bir oda ve mahzen ve ahıra müstemil mülk-ü menzilimi ve ona muttasıl iki tahtanı oda ve iki kiler ve bir mahzen ve ber-miktar-ı mahuttayı müstemil mülk-ü menzilimi ve ona muttasıl üç oda ve bir fırın ve iki mahzen ve bir ahır mühtevi kemer kapılı bir mülk-ü menzilimi ve kemer dekakin-i harasinde tahtanı üç oda ve bir kiler ve bir mahzen ve dekakini ve üzerinde bir odayı müstemil mülk-ü menzilimi ve meydan..."[V.9/a] "...köşesine nazır etraf-ı erbaası tarık-ı amm ile mahdud on beş bab tahtanı odaları müstemil menzilimi ve menzil-i mezkûr mukabelesinde cami meydanına nazır yedi dükkân ve bir fevkan-i oda ve iki tahtanı oda ve bir mahzen ve bir fırını müstemil menzilimi ve ana muttasıl tahtanı iki oda ve bir mahzen ve bir ahur ve mahhutayı müstemil menzilimi ve ana muttasıl tahtanı bir kemer oda ve bir sade oda ve iki kiler ve bir mahzen ve bir fırın ve bir su kuyusunu müstemil menzilimi ve menzili mezkûr verasında tahtanı bir kemer oda ve bir sade oda ve bir mahzen ve bir fırın ve bir fevkani odayı müstemil menzilimi ve menzil-i mezbura muttasıl bir tahtanı oda ve bir kiler ve bir ahur ve bir miktar-ı mahuttayı müstemil menzilimi ve sabiküzzikr meydan'a nazır ekmekçi dükkânının ardında miri bağdayı vaaz olunan anbar önünde..."[V.9/b] "...sabit-uz-zikr olan odada vaki etraf-ı erbaası tarık-ı amm ile mahdud tülen 128 ve arzen 88 zira arsada mebni büyü-tu-adidiye müstemil beş bab menzillerim ile sekiz adet dükkânlarımı ve cam-i kebirin canib-i yesarında meydana nazır tu'len 130 ve arzen 86 zira arsada mebni 11 bab dükkânlarımı ve cami-i mezburun canib-i yesarında köşede vaki 11 dükkân ve iki odalar ve selh-hanemi ve cami-i şerifin etrafında Estergon Kapısı demekle maruf kal'a kapısı cesarından tu'len Nehr-i Nitre cisrine varıncaya tarık-ı amm'ın yemin ve yesarında vaki arzen 15 zira arsa üzerine mebni 130 adet dükkânlarımı ve kala-i mezburun dâhilinde bir sakfde üç gözet değirmeni ve kal'ayı mezbure haricinde Estergon..."[V.10/a] "...canibinden Nitre nam nehr ile dayir iki sekafta on iki göz su değirmeni. Ve ol mahalde cevane-i erbaasını su muhiti olup ada tabir olunur bir arsamı. Ve kal'a tarafında vaki led'el-ahali ve l-ciran malum el-hudut tülen bin yirmi buçuk ve arzen sekiz yüz kırk zira mülk arsamı vakfeyledim ve hattı hümayun u şevket-i makrun ile mirasım merhum ve mağfurleh karye Nankör ve Kışkerma' Mahalle-i Ayatofalube nam karyelerimin edip Estergon sancağında Narhid nahiyesinde Şuran nam varoşumu. Ve yine nahiye-i mezburede Kadımuş nam karyenin arazisini. Ve yine sancak-ı mezkûrun Neza nahiyesinde Komyatin nam varoşumu. Ve yine nahiye-i mezburede Tartuş nam karye ve Kışvırad nan hazretlerine temlik buyrulup bi-hisab-ı el-ırs bana isabet..."[V.10/b] "...mülk arazilerimi ve yine nahiye-i mezburede Kerak ve El-Harsin ve Kışköşü ve Nanender ve Nadsek ve Felşuçornuk ve Alşuornuk ve Malmisk ve Bankesü ve Batu ve Tarak nam mezralarımı ve Estergon Kapısı kurbunda vaki ledel-ahali vel-ciran malümü l-hudud Şirinpek Sarayı demekle ma'ruf sarayımı..."[V.11/a]. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler, No: 4/2447, V.9/a-11/b.

²⁷³ Ekrem Hakkı Ayverdi. (1979). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri (1. Ve 2. Kitap)*, İstanbul, s. 266-267.

ticari alt yapısının olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda savaş zamanı neredeyse durma noktasına gelen ticaret bu yapılar sayesinde yeniden canlandırılmak istenmiştir.

Tablo 2. Fazıl Ahmet Paşa'nın Uyvar'daki Vakıf Eserleri

Cami	1
Dükkân	176
Ev	15
Silahhâne	1
Su Kuyusu	1
Değirmen	15
TOPLAM	209

Tablo 3. H.1089 tarihli Vakfiyeye göre Fazıl Ahmet Paşa'nın Uyvar'daki Vakıflarında Görev alanlar ve Ücretleri²⁷⁴

Vaiz²⁷⁵	6 esedi kuruş 2 sülüs ²⁷⁶
İmam-Hatip²⁷⁷	4 esedi kuruş 1 rub ²⁷⁸ + 2,5 esedi kuruş
Müezzin-i evvel²⁷⁹	2,5 esedi kuruş
Müezzin-i sani²⁸⁰	2 esedi kuruş
Devr-han (hevan)²⁸¹ (3kişi)	3 sülüs esedi kuruş
Kayyum²⁸²	1 esedi kuruş 1 sülüs
Ferraş²⁸³	1 esedi kuruş 1 sülüs
Ab-Keş²⁸⁴	1 esedi kuruş 2 sülüs
Meremmetçi²⁸⁵	1 esedi kuruş 2 sülüs
Kennas²⁸⁶	1 esedi kuruş
Câbi²⁸⁷	2,5 esedi kuruş
Katip	2,5 esedi kuruş
Muallim-i Mektep	2 esedi ²⁸⁸ Kuruş
Halife²⁸⁹	1 esedi kuruş 1 rub'
TOPLAM	30 esedi kuruş ve küsürleri²⁹⁰

²⁷⁴ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.54/b-V.55/a.

²⁷⁵ Dinî mekânlarda insanlara dini öğütlerde bulunan görevli. Bk; Devellioğlu. *a.g.e.*, s.1133.

²⁷⁶ Sülüs burada 1 esedi kuruşun 3'te 1'i oranına denktir.

²⁷⁷ Vakfiyedeki ifadeye göre burada görevli imam imamet için ayrı para, hatiplik için ise ayrı para alacaktır. İmamet için 4 esedi kuruş 1 rub ve hatiplik için 2,5 esedi kuruş alacaktır. Bk. Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.54/b-V.55/a.

²⁷⁸ Rub' 1 esedi kuruşun çeyreği anlamındadır.

²⁷⁹ Birinci müezzin. Müezzin: ezan okuyan. Bk. Devellioğlu. *a.g.e.*, s. 711.

²⁸⁰ İkinci müezzin.

²⁸¹ Camide devamlı olarak Kur'an-ı Kerim okumakla görevli kişi. Bk. Devellioğlu. *a.g.e.*, s.182.

²⁸² Cami hademesi. Bk. Devellioğlu. *a.g.e.*, s.498.

²⁸³ Cami, mescid, imaret gibi yerlerin temizliğini sağlamak ve kilim, halı, hasır gibi mefruşatını yaymak hizmetleriyle vazifeli olan kişiler hakkında kullanılır bir tâbirdir. Ayrıca süpürgeci anlamıda vardır. Bk. Devellioğlu. *a.g.e.*, s. 261.

²⁸⁴ Su çekmek ve dağıtmakla yükümlü olan görevlidir ki "Saka" dahi denilmektedir. Bk. Devellioğlu. *a.g.e.*, s.5.

²⁸⁵ Meremmet: tamir etmek, onarmak. -çi: Tamirci. Bk. Devellioğlu. *a.g.e.*, s.620.

²⁸⁶ Süpürücü, çöpçü, temizlikçi. Bk. Devellioğlu. *a.g.e.*, s. 508.

²⁸⁷ Akaratin kirasını toplayan tahsildardır. Bk. Devellioğlu. *a.g.e.*, s.121.

²⁸⁸ Vakfiyede sadece "iki kuruş" olarak yazılmıştır. Muhtemelen bir yazım hatası söz konusudur. Doğrusu 2 esedi kuruş olmalıdır. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V.56/a.

²⁸⁹ Resmi makamlarda Baş Katib'in yardımcısıdır. Baş Katib'in olmadığı durumlarda o sorumludur. Buradaki anlamıda budur. Bk. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 318.

Yukarıda zikredilen vakıf binaların bulunduğu yerler, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'ya temlik olarak verilmiş olan yerlerdir. Uyvar Osmanlı'nın yeni fethettiği bir bölge olması hasebiyle Türk-İslam memleketi şekline dönüştürmek için yoğun bir imar faaliyet girişilmiştir.²⁹¹ Ayrıca buraya sadece Fazıl Ahmet Paşa değil diğer Osmanlı ileri gelenleride pek çok vakıf eser bina etmişlerdir.

3.1.2. Kamanice'deki Vakıfları

Fazıl Ahmet Paşa'nın imar faaliyetinde bulunduğu diğer bir şehirde Kamanice'dir. Kamanice Fazıl Ahmet Paşa'nın döneminde Osmanlı toprağı haline gelen yerlerden birisidir. Fethi müterakip diğer bölgeler gibi burada da imar faaliyetlerine başlanmıştır. Böylelikle Kamanice'ye bir cami, bir adet han, 6 adet ev, 10 adet değirmen inşa ettiren Fazıl Ahmet Paşa şehrin çeşitli yerlerinde de kendi mülkü olan arsa²⁹² ve bir adet bahçeyi vakfetmiştir.²⁹³ Kamanice'de inşa ettirilen

²⁹⁰ Küsüratlar hesaplanmamıştır.

²⁹¹ Fazıl Ahmet Paşa'nın Uyvar'daki vakıflarıyla ilgili bir çalışma için bk. Josef Blaškovič. Köprülüzâde (Fazıl) Ahmet Paşa'nın Ersekujvar Bölgesindeki Vakıfları, s. 293-342.

²⁹² Burada bahsedilen arsalar müstakil arsa değildir. Vakfiyeden de anlaşılacağı üzere arsaların müstemilatında bir takım yapılar bulunmaktadır. Bk. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler, No: 4/2447, V.7/b- V. 16/a-b - V.17/a-b.

²⁹³ "...Ve yine Kamanice kal'ası dâhilinde taraf-ı saltanat-ı aliyyeden merhum müşarü'n-ileyh hazretlerine kezalet-i temlik olunan cami-i mezbur arsasına mülhak arsa üzerinde ta'lim-i sıbyan için soba ve sofalı bir muallimhane Ve yine kala-i mezburede Binadıbiçka Mahallesi'nde vaki bir taraftan Manastırviç viranesi ve üç taraftan tarik-i amm ile mahdud tu'len yetmiş ve arzen onbeş zira arsa üzerinde bir bab fevkani ve üç bab tahtani odaları ve bir mahzeni ve bir orta sofayı ve ahur ve havluyu müstemil hatip ve imam-i evvel sakın olacak bir menzil ve yine kala-i mezburede cami-i mezburun tetemmatından olup imam-i sani ve muallim-i sıbyan ve müezzin-i evvel ve müezzin-i sani ve kayyim-i evvel ve sani ve ferraş sakınler olmağ için her birine münasibi ile merhum ve müşarü'n-ileyh temessükü ile verdiği..."[V.7/b] "...hudutları malume-i büyut-u-adideyi müstemil menazil bina buyurup bu mezkurattan darü'l-kurra ve muallimhaneyi ve medreseyi ve hicret-i emlakında nafiraz ve ta'lim ve taallime izin verip, ta'lim ve taallime dahi bulunmağla vakf-ı lüzüm görüp ve menazil ve han dahi emlakından ifraz ve iskân ve nüzüle izin verip, menazil-i mezburelerde erbab-ı sakınler ve han-ı mezburda ebna-i sebil mürür ve ubur edüp ve meyah-ı mesbeleden şarap ve intifa-i inam-i sebgat edüp evkaf-ı mezkure lüzüm gittikten sonra ve yine müşarü'n-ileyh hazretlerinin azimet-i şerifleri zeyl-i sahifede mezkur olan akarar ve menkulat'ın tertib-i vakf ve tayin-i harç ve sarf üzere iken takdir-i rabbani ömrü vefa etmeyüp civar-i rahmet-i rahmana intikal buyurdıklarında vareste-i ali tarik-ül-iras vel-inhisar dört..."[V.8/a] "...zevce-i metrukalarına ve valide-i mükerrermelerine ve bana ve li-ebeveyn iki kız karındaşlarına mahsara olmağla mütevaffa-yı mezburun cem'i, akar ve menkul ve nükud ve hali ve aruz ve esas beyt ve avane-i nihasiyye ve gayr-i nihasiyye ve bil cümle ism-i mal itlak olunur kalil ve kesir ve celil ve hakir cem-i terekesinden her biri yedimde olan 1088 muharreminde mahmiye-i İstanbul'da Mahmut Paşa mahkemesinde naib-el-şeri olan Mehmed Efendi imzasıyla memzi ve bin seksen dokuz saferü'l-hayrında mahkeme-i mezburede naib-el-şer'i olan İbrahim Efendi imzasıyla memzi-i hicac-ı şeriyeye natika olduğu üzere a'li tarik et-taharric el-şer'i her birini istifa eyleyüp amme-i mirasa muteallike cem-i idauavi mütalibet ve iman ve muhasımattan her birimiz ahır-i ebra-i amm ile ibra eyledikten sonra merhum mezburun tayin-i mesarif edeceği..."[V.8/b] "...evkafı ihya ve vezayif-i mürtezika ve sair mesarifi için terekesinden benim hisse-i irsiyyeme tayin ve tahsis olunan emlak-i irsiyyemden olup..."[V.9/a]. Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.7/b-8/a-b, V.9/a; "...Ve Kamanice Kal'asında Söğütlük Suyu Nehri'nde Şemgu ve Ledcafu Ermeni harabesi demekle ma'ruf tu'len on beş ve arzen on dört göz değirmen ve

camii ve han Fazıl Ahmet Paşa'nın diğer pek çok eseri gibi günümüze ulaşmayı başaramamıştır.

Tablo 4. Fazıl Ahmet Paşa'nın Kamanice'deki Vakıf Eserleri

Cami	1
Han	1
Ev	6
Değirmen	10
Arsa	Muhtelif Sayıda
Bahçe	1 ²⁹⁴
TOPLAM	19

değirmenci hanesi ve bir kargir oda ve bir mahzen ve yine tu'len ve arzen on beşer zira bir göz harabe darı değirmeni ve yüz yirmi adet söğüt ağaçları ve yine tu'len yetmiş ve arzen kırk zira bir küt'a bahçemi ve yine tu'len seksen ve arzen altı zira havlumu ve yine Kal'ayı mezkure dahilinde vaki bir taraftan Françevi zimmi ve bir taraftan Nehr-i Varoş ve iki taraftan tarik-i amm ile mahdud tu'len otuz ve arzen on zira beş göz mülk değirmeni ve yine tu'len kırk ve arzen yirmi zira bir soba odalı ve dehlizli..."[V.16/a] "...değirmenci hanemi ve yine bir taraftan nehr-i varoş ve bir taraftan Aleksandra ve iki taraftan tarik-i amm ile mahdud tu'len ve arzen onar zira üç göz değirmenimi ve yine tu'len yirmibeş ve arzen yirmi zira değirmenci odası arsa-i halemi ve yine iki taraftan nehr-i Varoş ve bir taraftan Ludus ve Luduşmkfu ve bir taraftan tarik-i amm ile mahdud tu'len yirmi ve arzen on beş zira dört göz değirmenimi ve tu'len yirmi ve arzen on beş zira bir sobalı oda ve bir dehliz ve yine bir oda ve havlumu ve yine Kal'ayı mezkure dahilinde Hansıvan Mahallesi'nde bir taraftan Bedroy ve bir taraftan Şimko menzilleri ve bir taraftan Yovan Manastırı ve bir taraftan tarik-i amm ile mahdud bina zira-i ile tu'len yetmiş ve arzen yirmi üç zira arsa üzerinde mebni dört sobalı odaları ve iki..."[V.16/b] "...sobasız odaları ve bir zir-i zemin mahzeni ve havluyu ve matbah ve dehliz ve bahçeyi müştemil mülk menzilimi. Ve yine kal'a-yı mezbure dâhilinde Seneti Yovan mahallesinde vaki bir taraftan Romal ve bir taraftan Rus Zimmi menzilleri ve bir taraftan tarik-i amm ile mahdud tulen elli ve arzen on sekiz zira arsa üzerinde mebni olan sobalı üç oda ve sobasız iki oda ve havluyu müştemil mülk menzilimi. Ve yine kal'a-yı mezkure köprüsü gözünde tulen yirmi ve arzen on zira' üç göz dakik değirmeni ve bir göz darı değirmeni ve dört adet kazgan ve iki harabe oda ve havlusu ile mecmu' arsa tu'len seksen ve arzen elli zira' bir mülk kârhanemi ve yine tu'len ve arzen yirmişer zira harabe dinekli üç dakik değirmeni ve dinekli bir darı değirmeni ve yine tu'len otuz ve arzen yirmi..."[V.17/a] "...zira bir harabe değirmenci hanesi ile dinekli âba değirmeni ve yine Kal'ayı mezkure dâhilinde Burusta Mahallesi'nde Batçam Manastırı demekle maruf tu'len yetmiş ve arzen kırk zira' arsayı ve üzerinde olan mülk ü ebniyemi vakfyledim..."[V.17/b]. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447. V.16/a-17/b.

²⁹⁴ Burada bahçeyle birlikte eşcar-ı gayrı müsmere sınıfından söğüt ağaçlarının da vakfedilenler arasında olduğunu görmekteyiz. Bk.

Tablo 5. H.1089 tarihli Vakfiyeye göre Fazıl Ahmet Paşa'nın Kamanıçe'deki Vakıflarında Görev alanlar ve Ücretleri²⁹⁵

Hatip	6 esedi kuruş 1 rub'
İmam-ı evvel	3 esedi kuruş 3 rub'
İmam-ı sani	3 esedi kuruş 3 rub'
Müezzin (iki kişi)	6 esedi kuruş
Devr-i havan (üç kişi)	9 rub' esedi kuruş (2,5 esedi kuruş)
Kayyum (iki kişi)	4 esedi kuruş
Ab-keş	1 esedi kuruş 1 rub'
Ferraş	2 esedi kuruş
Meremmetçi	1 esedi kuruş 1 rub'
Kennas	1 esedi kuruş 1 rub'
Sıbyan mektebi hatibi	2,5 esedi kuruş
Muallim-i sıbyan	3 esedi kuruş 3 rub'
Halife-i mekteb	1 esedi kuruş 1 rub'
Cabi	1 esedi kuruş 1 rub'
Kâtip	1 esedi kuruş 1 rub'
TOPLAM	36 esedi kuruş ve küsuratı

3.1.3. Belgrat'taki Vakıflar

Belgrat 1521 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından alınmıştır. Fazıl Ahmet Paşa'nın vakfiyesinde imar faaliyetlerinde bulunduğu diğer bir şehir olarak Belgrat geçmektedir. Fazıl Ahmet Paşa Belgrat'ta bir adet darü'l-kurra, 15 adet çeşme, yedi adet su terazisi, üç adet şadırvan, bir adet han, üç adet menzil, 11 adet dükkân, iki bahçe ve bir arsa'yı²⁹⁶ içeren vakıflara sahiptir. Belgrat, Osmanlı

²⁹⁵ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.60/a-61/b.

²⁹⁶ "...Ve yine Medine-i **Belgrat**'ta Habil Efendi Mahallesi'nde vaki şark tarafından ba'zan Kulaksız İbrahim Ağa ve ba'zan müm-i ileyh Habil Efendi kızları mülkleri ve garb tarafından ba'zan Celalizade ve ba'zan Hüseyin Paşa ve ba'zan Hava hatun ve ba'zan El-hac Ramazan ve El-hac Ahmet ve Muslu Çelebi mülkleri ve iki tarafından tarik-i amm ile mahdud mülk arsasında müşahedesi mirat-ı kalp hizan-ı muhabbet Enver-i fazl-ı irfan olmağa size yirmi kemerli kargir ve kurşun örtülü bir darü'l-kurra ve talebe-i ilm tecvid-i sakın olacak odalar ve şeyhü'l-kurra sakın olmağ için darü'l-kurra kurbunda vaki ledel ahali vel-ceyran-ı malumü'l-hudud kargir..."[V.5/a] "...hariciyesi sobalı iki oda ve bir fırın ve bir anbar ve bir miktar mahutayı müstemil bir menzil. Ve yine Medine-i mezburede bir han-ı refiü'l-bünyan ve yine İnhan Mahallesi'nde cami kurbunda bihisab-ı terbi yüz altmış zira' sokaklı ve dört yüz elli zira' kaldırımlı mülk taşları ile bir çeşme ve yine Medine-i mezburede Kosko Mahallesi'nde vaki Bosna Sarayı'ndan gelen tarik-i amm üzerinde etrafında bi-hisab-ı terbi' iki yüz zira' kaldırımlı bir çeşme ve ana karib bir su terazisi ve yine Medine-i mezburede El-Hac Piri Mahallesi'nde vaki Sava'dan gelen tarik-i amm üzerinde etrafında bihisab-ı mezbur üç yüz zira taş kaldırımlı bir çeşme ve ana karib bir bab su terazisi ve yine Medine-i mezburede Yusuf Ağa menziline muttasıl bir su terazisi ve yine Medine-i mezburede muhtesip..."[V.5/b] "...Hasan Ağa menzili karşısında dahi bir su terazisi ve yine Medine-i mezburede Eski saray kurbunda bir su terazisi ve yine Medine-i mezburede Ramazan Ağa menzili karşısında bir su terazisi ve yine Medine-i mezburede İbrahim Çelebi Mahallesi'nde Vezirzâde

Ordularının Batıda toplandığı bir karargâh üssü olarak kullanılmıştır. Fazıl Ahmet Paşa'nın Belgrad'ta inşa ettirmiş olduğu Darü'l-kurra, çeşme ve su terazileri de günümüze ulaşamamıştır.

Tablo 6. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Belgrad'daki Vakıf Eserleri

Darü'l-Kurra	1
Menzil	3
Han	1
Çeşme	13
Su Terazisi	7
Şadırvan	3
Mektep	1
Mahzen	1
Dükkân	11
Oda	2
Bahçe	2
Arsa	1
TOPLAM	46

Sarayı kurbunda dört yol ağzında camiye muttasıl etrafı taş kaldırımlı hayat-ı ifza bir çeşme ve yine Medine-i mezburede Ebubekir Efendi Mahallesi'nde bir su terazisi ve yine Medine-i mezburede Kuyucu Mahallesi'nde cami harimine muttasıl bi-hisab-ı terbi' dört yüz zira' kaldırımlı bir çeşme ve yine Medine-i mezburede Kapudan Mahallesi'nde Tuna İskelesi'nden gelen tarik-i a'mm üzerinden etraf-ı erbaasında bi-hisab-ı mezbur yüz seksen zira' kaldırımlı bir çeşme ve yine Medine-i mezburede Tirbala... "[V.6/a] "...Mahallesi'nde cami hariminde sakfî şişe tavanlı bir şadırvan ve yine Medine-i mezburede Turgut Paşa Cami-i kurbunda bir şadırvan ve yine Medine-i mezburede mevazi-i adide de dokuz adet çeşmeler..." [V.6/b]. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V.5/a-6/b; "...**Belgratta** ebna-yı sebil için bina olunan hane muttasıl olup, bir tarafı Sandıkçı menzili ve tarafeyni tarik-i amm ile mahdud büyü-tu-adideyi müştemil mülk menzilimi ve hanı-ı mezburun canib-i yemininde vaki bir mahzen ve on bir bab dükkanlarımı ve hancı ile nalbant sakın olacak iki bab odalarımı ve han kapusu karşısında tu'len ve arzen bi-hisab-ı terbi' iki yüz zira' mülk..." [V.11/a] "...arsamı ve darül-kurranın şark tarafında vaki tu'len yüz otuz ve arzen yirmi zira zat-ı eşcar-ı müsmere ve gayrı-müsmere mülk bahçemi ve garb tarafında vaki tu'len elli dokuz ve arzen otuz altı zira mülk bahçemi vakfeyledim..." [V.11/b]. Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.11/a-11/b.

Tablo 7. H.1089 tarihli Vakfiyeye göre Fazıl Ahmet Paşa'nın Belgrat'taki Vakıflarında Görev alanlar ve Ücretleri²⁹⁷

Şeyhü'l-Kurra ²⁹⁸	16 esedi kuruş 2 sülüs
Baş halife, İkinci halife, Üçüncü Halife ²⁹⁹	3 esedi kuruş
İmam	3 esedi kuruş 1 sülüs
Müezzin (2 kişi)	2 esedi kuruş
Talebe (14 kişi)	14 esedi kuruş 14 sülüs
Mûkîd-ı kandil ³⁰⁰ (2 kişi)	2 sülüs esedi + nısf esedi kuruş
Cabi	2 esedi kuruş
Meremmetçi	1 esedi kuruş
Su yolcu ³⁰¹ (2 kişi)	6 esedi kuruş 2 sülüs
Ferraş	Nısf esedi kuruş
Zebilkeş ³⁰²	1 esedi kuruş
Kennas	Nısf esedi ³⁰³ kuruş
TOPLAM	48 esedi kuruş ve küsuratı

3.1.4. Kandiye'deki Vakıfları

Kandiye 1669 tarihinde Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından feth edildikten sonra gerek Fazıl Ahmet Paşa³⁰⁴ ve gerekse Köprülü ailesinin diğer üyeleri tarafından burada birçok vakıf eseri inşa ettirilmiştir. Köprülü Ailesi dışında saltanat üyelerinden Valide Turhan Sultan ve Osmanlı bürokrasisinin ileri gelen kişileri tarafından da bölgede birçok yapı yaptırılmıştır. Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiye'de

²⁹⁷ Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V.56/a-57/b.

²⁹⁸ Darü'l-Kurra'nın baş hocasıdır. Hafızların başıdır. Şeyh kelimesinin sözlük anlamı bir tekke veya zaviyede reislik eden, müritleri bulunan kimse demektir. Daha geniş bilgi için bk. Devellioğlu, a.g.e., s. 995.

²⁹⁹ Her biri birer esedi kuruş ücret almaktadır. Burdaki halifeler Şeyhü'l-Kurra'nın halifeleri, yardımcılarıdır. Bk. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V.56/b.

³⁰⁰ "...Ve darü'l-kurrada bir kimesne mûkîd-ı kandil olup darü'l-kurra eşar-ı zevatının kandilini dahi ikad edüp beher şehr iki sülüs esedi kuruşa mutasarrıf ola. Ve Medine-i mezkurede vaki olan hanın derun ve birununda ve menşalarında olan kanadili bir kimesne ikad edüp beher şehr nısf esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola...". Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447. V.57/a.; Mûkîd: ateş yakıcı, Mûkîd-ı Kandil; Kandilleri yakmakla görevli kişi. Bk. Devellioğlu. a.g.e., s. 680

³⁰¹ Osmanlı Devleti'nde Su yolları ve Su yolculuk kavramları hakkında bk. Selda Kılıç. (2004). Su Yolları ve Su Yolcu Esnafına Dair Bazı Tespitler. *AÜ. DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.XXIII, S. 36, Ankara, s. 175-188. ; Mehdi İlhan. (2008). Osmanlı Su Yollarının Sevk ve İdaresi, *AÜ. DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.XXVII, S.44, Ankara, s. 41-66.

³⁰² Zebil: Gübre, dışkı, pislik, çöp. Zebil-keş; Çöpçü, temizlikçi. Bk. Devellioğlu. a.g.e., s. 1174.

³⁰³ Vakfiyede sadece "nısf kuruş" olarak geçmektedir. Muhtemelen bir yazım hatası söz konusudur. Doğrusu "nısf esedi kuruş" olmalıdır. Buradaki nısf 1 esedi kuruşun yarısı manasındadır. Bk. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447. V.57/b.

³⁰⁴ Köprülü Fazıl Ahmet Paşa bölgede hayır eserleri yaptırmakla kalmamış, aynı zamanda fetihten sonra bölgedeki Hristiyanların kiliseleri olmadıği için başka yerlere gitmesini önlemek amacıyla St. Mathaios Kilisesi'nin inşa edilmesi ve kilise görevlilerinin temin edilmesini emretmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Elif Bayraktar. (2005). *The Implementation Of Ottoman Religious Policies In Crete 1645-1735: Men Of Faith As Actors In The Kadı Court*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.37-38.

inşa ettirmiş olduğu camiye, bir adet hamam, 90 adet dükkân, 17 adet ev, 11 adet su kuyusu, birçok bağ, bostan ve arazinin gelirleri vakfedilmiştir³⁰⁵. Vakfiyeden

³⁰⁵ “...Ve yine **Kandiye**’de cami-i şerifin harimi içinde bir şadırvan ve yine Kandiye’de cami-i şerife muttasıl bir mekteb-i latif ve yine kal’ayı mezkurede vaki bir tarafından Komaki ve bir taraftan Filado mülkleri ve iki tarafından tarik-i amm ile mahdud bena zira-i ile tülen 25 ve arzen 24 zira arsa üzerinde mebni bir tahtanı ve sekiz fevkani odaları ve divanhane ve dört bab mahzeni ve iki ahuru ve üç kemerli sahrıç (sarnıç) ve sekiz demir pencere ve nerd-ban (merdiven) altında iki bab odayı müştemil imam-ı evvel sakın olacağı bir menzil ve yine kala-i mezkurede ledel-ahali...”[V.6/b] “...vel-ciran malumü’l-hudud tulen ve arzen otuz sekiz zira-i arsa üzerinde mebni yedi bab fevkani oda ve divanhane ve tahtanı beş bab oda ve bir mahzen ve iki sahrıç ve bir ahur ve iki tarafında havalıyı müştemil imam-i sani sakın olacak bir menzil...” [V.7/a]. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V.6/b-7/a.: “...Kandiye Kal’ası haricinde vaki Topaltın’ın sınırından sahil-i bahrın şark tarafından nezarete nam mevziden İbrahim Paşa yurdu altından Pediye nam Karye yoluna ondan Taşlı Dağı altından ince yol ile harabe Şirahaneye ondan Cemaşuy Deresi’nden Aktepe’ye ondan sed kenarında olan Şirahaneye ondan Fertek Yolu ile yeniçerilerin eski karakolludan...”[V.11/b] “...Bursa nam karyeden hamam yerine ondan Bursa Köyü sınırı ile eski ordu altında tarik-i amm’a, ondan Rumeli Karakolu hanesine, ondan Hasan Paşa Köprüsüne ondan sed üzerinde mağaraya ondan yolun sol tarafında harabe şirahaneye ondan Fenike Nam karyeye ayrılan yol başına ondan alay yolu ile tepede olan üç yol başına ondan ok yolunun üzerine uğrayıp alay yolu ile Fenike Deresi’nden yine zikr olunan alay yolu ile yerli büyük kayaya ondan baş muhasebeci seddinden mağaralar üstünden mezarlığa ondan binlik kasaphaneden aşağı sed ile Vardiye Kal’ası altında harabe şirahaneye ondan aşağı yine üç yolbaşında harabe şirahaneden uluyol altında eski bina yerinden deryaya doğru dikilen nişan taşları ile Sed Deresi’nin deryaya...”[V.12/a] “...muhtelit olan mahalden deryaya muntehiye olan araziye vakf eyledim. Ve Kandiye sancağı’nda Minafoça nahiyesinde Ayavarvara ve Ayatoma nam ve Rusm-u Sancağında Minilayutma Nahiyesinde Mağarmıs nam karyelerin arazisini ve zikr olunan Ayavarvara nam Karyede manastır-i Ayayalba ve Manastır-i Ayayaniliki ve Ayaina nam mütevahhaları ve zikr olunan Ayatoma nam karyede Ayaanton münuhu ve Ayayorgi hareküti ve Krastodliya nam mülk manastırımı cümle bağ ve bostan ve arazi ve yaylak ve mera ve cibali ile vakfeyledim. Ve yine Kandiye Kal’ası dahilinde imam-ı sani sakın olan menzilin tahtında vaki altı bab dükkânlarımı ve Valton nam kemer kapıdan dışarı çıkarken sağ canibinde olan on beş bab dükkânlarımı ve zikr olunan kapının sol canibinde vaki bir bab...”[V.12/b] “...fevkani odalar ile on bir bab odaları dükkânlarımı ve yine onlara muttasıl yedi bab dükkânlarımı ve zikr olunan kapının arasında üç dolabımı ve yine Kal’ayı mezküre dahilinde cephe karşısında vaki birer bab fevkani odaları olan on adet dükkânlarımı ve yine onlara muttasıl iki mülk dükkânlarımı ve cephehanenin aşağı tarafında vaki tu’len yirmi dört ve arzen sekiz zira arsa üzerinde mebni altı kıt’a dükkân ve iki mahzen ve üzerlerinde dört bab odalarımı ve ona muttasıl üç dükkân ve üç mahzen ve bir matbah ve dört fevkani odaları müştemil menzilimi ve yine ana muttasıl fevkani dört bab oda ve bir divanhane ve tahtanı iki oda ve bir kemer kapı arası ve bir sahrıç ve on demir pencereleri müştemil menzilimi ve yine ol mahalde fevkani iki oda ve hayat ve tahtanı bir divanhane ve bir...”[V.13/a] “...matbah ve beş bab oda ve bir su kuyusu ve nerd-ban başında iki bab oda ve ahur ve havluyu ve Kenise yeri ta’bir olunur arsayı ve üç mahzen ve üç dükkân ve iki demir pencerelere müştemil menzilimi ve yine ol mahalde beş dükkân ve bir sahrıç ve bir mahzen ve beş fevkani odaları ve havluyu müştemil menzilimi ve yine kal’ayı mezkurede Tersane Kapusu kurbunda üç fevkani oda ve üç mahzen ve iki dükkana müştemil menzilimi ve yine ol mahalde on oda ve dört mahzen ve bir dükkanı müştemil menzilimi ve yine ol mahalde bir fevkani odalı bir dükkanı ve yine ol mahalde üstünde bir odalı ve ardında fevkani ve tahtanı iki oda ile bir dükkân ve yine ol mahalde bir oda ile bir dükkân ve yine ol mahalde iki kat odalar ile...”[V.13/b] “...bir dükkana müştemil menzilimi ve yine ol mahalde beş bab fevkani odaları ve divanhane ve su kuyusunu ve tahtanı bir odayı müştemil üç kapılı menzilimi ve yine yedi bab oda ve dört bab mahzen ve havlu ve bir dükkanı müştemil menzilimi ve yine ol mahalde vaki etrafı erbaası tarik-i amm ile mahdud fevkani üç oda ve bir divanhane ve tahtanı üç oda ve bir divanhane ve kebir ahur ve kemer kapı arası ve bir su kuyusunu ve iki mahzeni ve ahura muttasıl bir küçük odayı müştemil menzilimi ve tersane kapısını nerd-banı altında iki küçük mahzenlerimi ve yine tersane kapısının sağ canibinde tu’len yirmi dört arzen sekiz zira’ iki kapılı bir mahzeni ve mahzen üzerinde tu’len on beş arzen on zira’ bir odayı ve yine tersaneye karib mahalde vaki bir taraftan Milota mülkü ve bir taraftan mahzen ve iki...”[V.14/a] “...taraftan tarik-ı amm ile mahdud tu’len on sekiz ve arzen on dört zira bahçeyi ve iki odayı müştemil Keniseri yeri tabır

anlaşıldığı üzere Fazıl Ahmet Paşa, Kandiye’de 90 adet dükkân inşa ettirmiş ancak bir türlü fetihden önce Kandiye’nin elinde bulundurduğu ticarî potansiyeli yakalayamamıştır. Allaire Brumfield’e göre Girit ilk çağlardan bu yana tahıl, zeytin ve şarap üretiminde önemli bir merkezdir. Özellikle şarap ve zeytinyağı, ticaret ve adanın beslenmesinde önemli rol oynamaktaydı ve ada fethedildikten sonra bile oraya yerleşen Müslümanlar yerel kullanım için şarap üretmeyi sürdürdüler. Fakat Osmanlı döneminde ticari ağırlık şaraptan zeytinyağına dönünce, doğal olarak şarap üretiminin azalması ve ihracatının neredeyse yok olması, adanın ve Kandiye’nin de ticari potansiyeli düşmüştür.³⁰⁶

Tablo 8. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa’nın Kandiye’deki Vakıf Eserleri

Cami	1
Hamam	1
Dükkan	90
Ev	17
Su kuyusu	11
Bağ, bahçe ve arsa	Muhtelif Sayıda
TOPLAM	120

olunur menzili ve yine tersane havlusunda vaki tu’len yirmi iki ve arzen dokuz zira birbiri üzerinde iki bab mahzenleri ve ana muttasıl tu’len on bir ve arzen beş zira iki küçük mahzenleri ve liman ile tersane kapısı arasında İbrahim Paşa’nın su mahzenine muttasıl tu’len ve arzen altışar zira olan dükkanı ve üzerinde olan odayı ve yine ol mahalde vaki birbirlerine muttasıl her birinin üzerlerinde birer fevkani odaları olan on üç dükkanımı ve yine Tersane kapısına muttasıl tu’len iki ve arzen on iki zira’ bir dükkanı ve üzerinde bir odayı ve İbrahim Paşa Cami-i kunbunda vaki bir taraftan cami harimi ve bir taraftan İbrahim Paşa mahzenleri ve iki taraftan tarik-i amm ile...”[V.14/b] “...mahdud iki bab odaları ve altında iki mahzen ile bir fevkani ve liman kapısının sol canibinde vaki bir taraftan Can Filibo mülkü ve üç taraftan tarik-i amm ile mahdud dört bab tahtanı ve bir bab fevkani odaları ve beş mahzeni ve iki su kuyusunu ve bir miktar arsayı müstemil menzilimi ve yine ol mahalde etraf-ı erbaası tarik-i amm ile mahdud dört bab mahzen ve iki oda ve bir divanhane ve iki sahriç ve bir miktar havluya müstemil menzilimi ve ol menzile karib bir taraftan Can Filibo ve bir taraftan Nikolaki ve iki taraftan tarik-i amm ile mahdud tu’len altmış altı ve arzen otuz altı zira’ arsa-yı halemi ve yine ol mahalde vaki etraf-ı erbaası tariki amm ile mahdud üç bab tahtanı ve üç bab fevkani odaları ve üç bab mahzeni ve havluyu müstemil menzili ve yine kal’ayı mezkure dâhilinde...”[V.15/a] “...vaki bir taraftan Erkoni mülkü ve üç taraftan tarik-i amm ile mahdud tu’len iki yüz on iki ve arzen yüz yirmi dört zira’ olup altı adet su kuyusunu ve üç kıta havzı müstemil mülk bostanımı ve yine kal’ayı mezkure dahilinde Yüksek Tabya demekle maruf mahalde Ayusapostolos Mahallesi’nde vaki etraf-ı erbaası tarik-i amm ile mahdud bena zira’ ile tu’len yetmiş dört ve arzen otuz yedi zira’ mülk arsası ve arsa-yı mezbure tahtında mahfur olan otuz yedi adet mülk buğday kuyularımı ve yine üç tarafı tarik-i amm ve bir tarafı Şahin Bey menzili ile mahdud dahilîye ve hariciyede buyut-u-adide ve hamam ve sahriçi müstemil mülk menzilimi ve yine menzili mezbure mukabelesinde iki tarafı tarik-ı amm ve bir tarafı Halil Paşa menzili ve bir tarafı ba’zen miri fırınlar ve ba’zan tarik-i amm ile mahdud...”[V.15/b] “...eşcar-ı müsmere ve gayrı müsmereyi müstemil mülk bahçemi vakf eyledim...”[V.16/a]. Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.11/a-16/a.

³⁰⁶ Allaire Brumfield. (2004). Osmanlı Girit’inde Tarım ve Kırsal Yerleşme, 1669-1898 Modern Bir Kazı Alanının Yüzey Araştırması. *Osmanlı Arkeolojisi*, Editörler: Uzi Baram-Lynda Carroll, Altınok, B. (Çev), Kitap Yayınevi, İstanbul, s.49-89.

Tablo 9. H.1089 tarihli Vakfiyeye göre Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiye'deki Vakıflarında Görev alanlar ve Ücretleri³⁰⁷

Hatip	7 esedi kuruş ve nısf esedi kuruş
İmam-ı evvel	5,5 esedi kuruş
İmam-ı sani ³⁰⁸	5,5 esedi kuruş
Devr-i han ³⁰⁹ (4 kişi)	12 rub'
Ser-mahfil olana (1 kişi)	1 esedi kuruş
Müezzin-i evvel	3 esedi 3 rub'
Müezzin-i sani	3 esedi 1 rub'
Müezzin-i salis	3 esedi 1 rub'
Kayyum u evvel	2 esedi kuruş
Kayyum u sani	1 esedi kuruş 3 rub'
Ferraş ³¹⁰ (4 kişi)	5,5 esedi kuruş 1 rub
Mukid-i Kanadil	2 esedi kuruş
Meremmetçi	3 rub'esedi
Suyolcu	1 esedi kuruş
Kâtip	3 esedi kuruş 3 rub'
Cabi	2,5 esedi kuruş
Muallim-i mekteb	3 esedi kuruş 3 rub'
Halife	2,5 esedi kuruş
Kaymakam-ı Müteveli	(?) ³¹¹
TOPLAM	50,5 esedi kuruş ve küsuratı

Molly Greene buna sebep olarak şarap üretiminin yanında, bu dönemde Avrupa'nın içinde bulunmuş olduğu ekonomik kriz dolayısıyla şaraba olan talebin düşmesinin de önemli rol oynadığını ifade etmektedir.³¹² Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiye'deki vakıfları ile ilgili kadı defterlerinde birçok belge bulunmaktadır.

³⁰⁷ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.57/b-59/b.

³⁰⁸ İmam-ı evvel ve imam-ı sani vakfa ait olan menzillerde ikamet etmektedirler. Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.58/a.

³⁰⁹ "...Ve beş nefer ehl-i Kur'an cami-i mezkûrda devr-i havan birisi ser mahfil olup badet-tilavet dua-i hayr edip ser mahfil olana ayda bir esedi kuruş ve dördüne ayda üçer rub' esedi kuruş verile..." Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V. 58/a.

³¹⁰ "...Ve iki kimesne ferraş-ı cami olup her birine ayda bir buçuk esedi kuruş verile ve bir kimesne harem ferraşı olup beher şehir bir esedi ve bir rub' esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola ve bir kimesne memşa ferraşı olup beher şehir bir buçuk esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola..." Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V. 58/b.

³¹¹ "...Ve istikamette ilm akaratı içinde makbul ve müslim-i müdebbir ve akil bir herdmend-i kâmil kaim-makam-ı müteveli olup mütevellinin rey-i miktarı vazifeye mutasarrıf ola..." İfade edildiği üzere Kaymakam-ı müteveli'nin maaşı mütevellinin belirdeliği makul bir miktar olacaktır." Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V. 59/b.

³¹² Aynı zamanda Molly Greene, Osmanlılar döneminde şehirdeki ticari faaliyetlerde yeniçerilerin büyük bir ağırlığı olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Molly Grene. (1993). *Kandiye 1669-1720: The Formation of a Merchant Class*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Princeton Üniversitesi, New Jersey. s. 344.

H.1081-M.1670 tarihli bir kayda göre Magarites ve Agios Thomas³¹³ köyleri Defterdar Ebu Bekir Efendi³¹⁴ tarafından Ahmet Paşa'nın vakıfları içerisine dâhil edilmiştir.³¹⁵

3.1.5. Köprü (Gedekara-Vezirköprü) Kasabası'ndaki Vakıfları

Fazıl Ahmet Paşa “vatan-ı aslim” dediği Köprü Kasabasına da bir medrese inşa ettirmiştir³¹⁶.

Tablo 10. H.1089 tarihli Vakfiyeye göre Fazıl Ahmet Paşa'nın Köprü Kasabası'ndaki Vakıflarında Görev alanlar ve Ücretleri³¹⁷

Müderris ³¹⁸	15 esedi kuruş
Talebeye	18 esedi kuruş ³¹⁹
İmam	1,5 esedi kuruş
Müezzin	3 rub' esedi kuruş
Kayyum, kennas, bevvab ³²⁰	1,5 esedi kuruş
Dershânenin döşeme hasır, şem ve revgan ve kandilleri için	3 esedi kuruş
TOPLAM	39 esedi kuruş ve küsuratı

Köprü Kasabası'ndaki vakıfta görev alan kişilerin diğer yerlerdeki vakıf görevlilerinden daha düşük ücretler aldığı vakfiyeden anlaşılmaktadır. Ücretlerin daha düşük olmasının bu kasabanın küçük bir yerleşim yeri olmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Yine Fazıl Ahmet Paşa bölgede bulunan annesi

³¹³ Bu köyler Girit adasıdır.

³¹⁴ Ümit Ekin. (2010). Sakk Mecmualarının Tarih Araştırmalarında Kaynak Olarak Kullanılması Üzerine Bir Deneme. *Bilgi Dergisi*, S. 53, s. 115-138.

³¹⁵ Elif Bayraktar, *a.g.t.*, s.64-65.

³¹⁶ “...ve vilayet-i Anadolu'da vatan-ı aslileri olan Köprü demekle ma'ruf Kasaba-i Gedekara'da vaki bir taraftan Küçük Mehmed oğlu hanesi ve bir taraftan müderris efendi sakin olacak menzil ve bir taraftan mekabir-i müslimin ve bir taraftan tarık-ı amm ile mahdud mülk arsası üzerinde talebe-i ulum sakin olub bizzat ve bittabi' müstecalib-i saadet-i uhreviye olan ulum-u nafla müdarese ve müzakere itmeleri için on iki hücre ve bir dersane ve tetimmat ve havluyu müstemil bir medrese-i müessese ve müderresi sakin olmağ için buyut-u adideyi müstemil bir menzil...” Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447. V.7/a.

³¹⁷ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V. 59/b-60/a.

³¹⁸ Vakfiyede talebenin eğitimi için bir müderris ifadesi kullanılmamış ve bu görevin sanki Ayşe Hanım'a verildiği gibi bir ifade kullanılmıştır. “...Ve kasaba-i Köprü'de valide-i macidim Ayşe Hatun selmehalluhu tealanın evkaf-ı mesarufı için galle-i cümle evkafından beher sene 120 esedi kuruş verile ve yine kasaba-i mezkurede müceddeden ebna olunan medresede talebeyne haftada beş gün ders deyüp ayda 15 esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola...” Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447. V. 59/b.

³¹⁹ “...Ve medresenin 12 hücrenin her birinde sakin olan talebe-i ilmin her birine ayda birer buçuk esedi kuruş verile...” Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V. 59/b. Burada verdiğimiz 18 rakamı her hücrede en az bir kişi kaldığı düşünülerek hesaplanmıştır.

³²⁰ “...Ve bir kimesne kayyum ve kennas ve bevvab olup beher şehr bir buçuk esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola...” Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.60/a.; Bevvab: Okul hademesi, kapıcı. Bk. Devellioğlu. *a.g.e.*, s. 93.

Ayşe Hanım'a ait vakıf eserlerinin onarımı için yılda 120 esedi kuruşluk bir bütçenin, Fazıl Ahmet Paşa'nın vakıflarının toplam gelirinden ödenmesi için şerh düşülmüştür.³²¹ Köprü Kasabası'ndaki evkafının giderlerinin, bütün vakıflarının gelirlerinden karşılanması da şart koşulmaktadır.³²²

3.1.6. İzmir'deki Vakıfları

XVII. yüzyıl başlarında değişen ticaret merkezlerinin etkisiyle İzmir hızlı bir ticarî gelişim içerisine girmiştir. Bu gelişimin farkına varan Köprülü Mehmet Paşa, şehirdeki ticarî potansiyelden yararlanmak maksadıyla bir takım faaliyetlerde bulunmuştur.³²³ Köprülü Mehmet Paşa'dan sonra sadrazam olan oğlu Fazıl Ahmet Paşa da bizzat kendisi şehirdeki ticari faaliyetlerin destekçisi ve hamisi olmuştur. Bu maksatla şehirde iki adet han, bir adet bedesten, 57 adet çeşme, 93 adet dükkân, bir adet hamam ve bir adet gümrükhâne inşa eden Paşa ayrıca şehirde birçok arsayı da vakfetmiştir.³²⁴ Şehirde inşa ettirmiş olduğu oldukça büyük gümrükhâne binası ile

³²¹ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V. 59/b.

³²² "...Ve bu cümle mesarif-i mezkûra cümle evkafımın müsteğallatından verile." Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447. V.60/a.

³²³ "1610 ve 1620'lerde Felemenk, İngiliz, Fransız ya da Venedikli tüccarların temsilcileri Halep, Bursa veya İskenderun'da karlı ticari faaliyet yürütecekleri umudunu büyük oranda kaybederek İzmir'e ve diğer batı Anadolu liman kasabalarına gelmeye başladılar. 1640'lara doğru İzmir büyük bir ticari potansiyelin merkezi haline geldi. Köprülü Mehmet Paşa'nın 1653'te sadrazam olmasıyla birlikte, İzmir civarındaki bölgeyi ve diğer uzak eyaletleri idari anlamda yeniden İstanbul'a bağlamaya başladı. 1656 da Venediklilerin Çanakkale boğazına yönelik, ablukasının yaşattığı sıkıntıları iyi bilen Mehmet Paşa, İzmir bölgesinde bir kalenin yapılması gerektiğine karar vermişti. Uzunca bir süredir bu tür bir kaleden yoksunluk sadece askeri açıdan değil aynı zamanda idari anlamda da bir zayıflık demektir. Böyle bir yapı olmaksızın yetkililer limana girip çıkan gemilerin gümrük vergilerini ve diğer harçları ödemelerini sağlayamazdı. 1656 yenilgisinin hemen ardından Köprülü böyle bir kale yapılmasını emretti. 1658 ya da 1659 'da Sancakburnu Kalesi'nin yapımının bitirilmesiyle devlet limanı istediğinde kapatabilme ve kenti Venedikliler ile başka saldırganlara karşı savunma konumunu kazanmakla kalmadı aynı zamanda deniz yoluyla yapılan ticareti daha rahat denetleyebilme ve vergileri daha kolay toplayabilme şansını yakaladı. Yönetim bu şansını hemen kullanmaya başladı. Osmanlılar İstanbul'un fethi öncesinden beri, Karadeniz'den Ege Denizi'ne açılan başlıca kanalı denetleyen boğaz kalelerinden vergi topluyordu. 1650'lerin sonlarında Köprülü'nün yetki ve gücü yeniden merkezileştirme stratejisinin bir parçası olarak benzer bir uygulamada Sancakburnu'nda yürürlüğe konuldu. Şehrin bu potansiyelinin bir getirisi olarak 17.yy sonlarında İzmir'de ilk kez yüksek memurlar vakıfların hamileri olmaya başladılar." bk. D. Goffman vd. (2003). *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, Yalçın, S. (Çev). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul, s. 101-119.

³²⁴ "...Ve Medine-i **İzmir'de** Kasab Hızır Mahallesi'nde vaki malume'l-hudut tahtani elli bab ve fevkani elli dört bab odaları müstemil müceddeden ebna olunan kargir mülk han-ı kebirimi ve yine han-ı kebir müttasıl tahtani on yedi bab oda ve bir mahzen ve fevkani on sekiz bab odayı müstemil kargir sağır mülk hanımı ve yine han-ı kebir müttasıl yirmi dört bab mülk dükkânlarımı ve yine bezestan tabir olunur mahzenli ve fevkanileri odalı kırk dört bab mülk dükkânlarımı ve yine bezestani mezburun zahirine müttasıl yirmi dört bab..." [V.17/b] "...mülk kargir dükkânlarımı ve yine bezestan-ı mezburun gümrük tarafında olan kapısı önünde iki bab mülk kargir mahzenimi ve bezestan-ı mezburun önünde Hüseyin Ağa selh-hanesine varınca ledel ahali ma'lumatü'l-hudut mülk arsa-i haliyemi ve yine bezestan-ı mezbure müttasıl derya üzerinde vaki on sekiz oda ve bir matbah ve altında mahzenli bir sağır hamam ve ahura müstemil müceddeden

ebna olunan mülk gümrükhanemi ve yine Medine-i mezburede mülk-ü müşterem olan malumü'l-hudud def'a bir gümrükhanemi ve fevkani iki bab odalarını ve yine bir mülk börekçi fırını ve yine bir bab fevkani oda ve bir şerbetçi dükkânını ve yine malumü'l-hudud cümle müştemilatı ile bir mülk Yahudihanemi ve Yahudihaneye muttasıl iki bab tahtani hanemi ve yine hamam küllhanına muttasıl fevkani ve tahtani..."[V.18/a] "...büyüt-u-adide-yi müştemil bir bab hanemi ve yine kal'a duvarına muttasıl Lebdezya'da vaki malumü'l-hudud iki bab mülk şem'hanemi ve yine Medine-i mezburede Çukurçeşme denmekle ma'ruf bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Ali Reis Mahallesi'nde Abdülkadir oğlu Hasan duvarında olan bir çeşme ve yine Medine-i mezburede Çiçek Mahallesi'nde Sadıkzade Halil Efendi duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Bazaryeri Mahallesi'nde Tellak el-Hac Muhammed duvarında olan çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Mahalle-i Cedid'de vaki tarik-i a'mmda Balcı Ömer'in duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede Uzun Hüseyin Ağa Hamamı kurbunda El-Hac Muhammed'in duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede Topal Mustafa Çelebi duvarında olan bir çeşmeyi ve yine..."[V.18/b] "...mahalle-i mezburede Şerbetçi Cafer Paşa duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Kefeli Mahallesi'nde El-Hac Mustafa duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede üç yol ağzında Kaimoğlu Ahmet duvarında olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede Yahudiler içinde Mihalavki nam zımmi duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede vaki Küçük Mehmed Ağa duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede Irgat Pazarı kurbunda Kalaycı Murad duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede Karayani nam zımmi duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede Beylikçi duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede Kasap Bodur Ali duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede sed başında Terzi..."[V.19/a] "...Yorgaki duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Cami-i Atık Mahallesi'nde El-Hac Hüseyin duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede Solak Mahmud Ağa-zâde Abdülkerim Ağa duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede El-Hac Süleyman oğlu Mehmed Ağa duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede Ali Yazıcı hanesinin köşesinde olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede El-Hac Halil duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Hızır Efendi Sokağı'nda El-Hac Ali damadları duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede El-Hac Muhammed Camii kurbunda olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Balandozoğlu Sokağında El-Hac Süleyman duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Uzun Yol'da Ümmühan Hatun..."[V.19/b] "...Mescidi'ne karib Süleyman duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Baba Hasan Bey duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede El-Hac Mahmud Cami-i duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede Sabuncu El-Hac Recep duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede kara Hüseyin Ağa Sokağı'nda Ali Yazıcı duvarında olan bir çeşmeyi ve El-Hac Hasan duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Kaplan Paşa Çarşısı'nda Orta İskele'de dört yol ağzında mahzen duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Ahmet Ağa Camii hatibi Abdurrahman Efendi duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede el-Hac Hüseyin Camii kurbunda olan bir çeşmeyi ve yine medine-i mezburede Hatuniye Mahallesi'nde..."[V.20/a] "...Demirci El-hac Mehmed Mescidi mukabelesinde olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede Musalla kurbunda El-Hac Osmanoglu duvarında olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede Eş-Şeyh Mustafa Efendi duvarında olan bir çeşmeyi ve şeyh-i mezburun ammesi Mehmed ağa duvarında olan bir çeşmeyi ve yine mahalle-i mezburede Tilkilik nam mahalde vaz olunan teraziye muttasıl olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede Osman Çavuş duvarında olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede Mahmud Efendi Cami-i şerifine mukabil olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede Seyyid Ömer duvarında olan bir çeşmeyi ve Medine-i mezburede Hasan Hoca Mahallesi'nde Hasan Hoca Mektebi duvarında olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede Leblebici Hanı kapısına muttasıl olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede mahkeme kurbunda El-Hac Ebubekir Mektebi duvarında olan bir çeşmeyi..."[V.20/b] "...ve mahalle-i mezburede Tahıl Pazarı vasatında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Kasap Hızır Mahallesi'nde Aydınoğlu El-Hac Muhammed duvarında olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede Hüseyin Paşa Hanı kurbunda olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede Havva hatun duvarında olan bir çeşmeyi ve mahalle-i mezburede Hüseyin Çavuş duvarında olan bir çeşmeyi ve yine Medine-i mezburede Frenk Mahallesi'nde Fransız Balyozu mukabelesinde olan bir çeşmeyi ve İngirüs Balyozu duvarında olan bir çeşmeyi ve han duvarında gümrüğe mukabil olan bir çeşmeyi ve gümrük içinde olan bir çeşmeyi ve Kal'a kurbunda olan bir çeşmeyi ve hamam kurbunda olan bir çeşmeyi ve yine hamam-i mezbur kurbunda Yahudi-hane içinde olan bir çeşmeyi vakf ve tesbil eyledim..." [V.21/a]. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447. V.17/b-21/a.

şehre giriş çıkış yapan malların daha düzenli bir şekilde saklanmasını sağlamıştır.³²⁵ Ayrıca şehrin imarı noktasında yaptırdığı hayır eserlerinden ziyade, şehrin önemli caddelerini kaldırım taşları ile donattırarak daha modern bir şehir imajı vermeye çalışmıştır. Daha önceki sayfalarda bahsettiğimiz üzere Fazıl Ahmet Paşa'nın bu faaliyetleri saray içerisinde bir takım dedikoduların çıkmasına sebep olmuştur.³²⁶

Fazıl Ahmet Paşa'nın İzmir'de Kasap Hızır Mahalle'sinde³²⁷ büyük ve Küçük olmak üzere iki adet hanı bulunmaktaydı. Büyük Vezir hanı bugünkü Mimar Kemalettin Caddesi üzerindeydi.³²⁸ 1905 yılı sigorta planına göre, ortada açık avlusu bulunan han, ikinci katında revak uygulaması yer verilmiş kare planlı bir yapıdır.³²⁹ Büyük vezir hanının altta (tahtanî) 50 ve üstte (fevkanî) 54 adet odası ve küçük hanın altta 17 üstte 18 adet odası ile bir mahzeni bulunduğunu vakfiyeden öğrenilmektedir.³³⁰ Bedestenin ilerisinde inşa edilen büyük han 1677'de tamamlanmıştır.³³¹ 1688 tarihindeki büyük İzmir depreminden sonra çıkan yangında şehirdeki birçok han yok olmasına rağmen Fazıl Ahmet Paşa hanının sadece odaları ve odaların içindeki mobilyaları yanmıştır.³³² Bunda en büyük faktör bu hanın diğer hanlardan farklı olarak tamamen taş malzemeden yapılmış olmasıdır. Ayrıca bu yangında yok olan bir diğer Fazıl Ahmet Paşa yapısı bedesten ise Fazıl Ahmet Paşa tarafından finanse edilerek yeniden inşa ettirilmiştir³³³. Han, 1922 yılındaki büyük yangında büyük hasar görmüş ve yangından geriye kalan kısımları da belediye tarafından tamamen yıkılmıştır.³³⁴

1905 yılına ait sigorta planında Küçük Vezir Hanı'nda ortada avlusu olan, iki katlı bir düzenlemeye sahip olarak çizilmiştir.³³⁵ Bu handa 1922 yangınında tamamen yanmış geri kalan kısımları da belediye tarafından yıktırılmıştır³³⁶. Fazıl Ahmet Paşa'nın vakfiyesinde geçen hamam ise Balık Pazarı'nda Bedesteninin arka tarafında

³²⁵ D. Goffman vd. *a.g.e.*, s. 122.

³²⁶ Bk. Mustafa Nuri Paşa. *Netayicü'l-Vukuat*. s.120.; Ahmet Refik. *Köprülüler*. s. 191.

³²⁷ Paşa'nın hanı inşa ettirdiği dönemlerde burası İzmir'de ticaretin kalbi olarak tanımlanan bir noktadaydı. Necmi Ülker. (1974). *The Rise of İzmir (1688-1740)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Michigan Üniversitesi, s. 39.

³²⁸ Bozkurt Ersoy. (1991). *İzmir Hanları*, A.K.M. Yay., Ankara, s. 119.

³²⁹ Ersoy, *a.g.e.*, s. 119.

³³⁰ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.17/b.

³³¹ Necmi Ülker, *a.g.t.*, s.39.

³³² Necmi Ülker, *a.g.t.*, s.44.

³³³ Necmi Ülker, *a.g.t.*, s.53.

³³⁴ Nahide Şimşir. (1999). *İzmir'in Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1730-1792)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, İzmir, s. 228.

³³⁵ Ersoy, *a.g.e.*, s. 120.

³³⁶ Ersoy, *a.g.e.*, s. 121.

bulunmaktaymış.³³⁷ Maalesef bu hamamda günümüze ulaşamamıştır. Hamam, *H.1173-M.1759-1760* tarihinde bir seneliğine 50 kuruş zamlı kiraya verilmiştir.³³⁸ Yine *H.1179-M.1765-1766* tarihinde 800 kuruş kira ile hamamın İsmail adında bir kişi tarafından işletildiği anlaşılmaktadır.³³⁹

Tablo 11. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın İzmir'deki Vakıf Eserleri

Han	2
Bedesten	2
Çeşme	57
Dükkan	93
Hamam	1
Bağ, bahçe ve arsa	Muhtelif sayıda
TOPLAM	155

Tablo 12. H. 1089 tarihli Vakfiyeye Göre Fazıl Ahmet Paşa'nın İzmir'deki Vakıflarında Görev Alan Kişiler ve Ücretleri³⁴⁰

Kaim-makam-ı müteveli ³⁴¹	7,5 esedi kuruş
Katip	2,5 esedi kuruş
Câbi-mutemet ³⁴²	5 esedi kuruş
Suyolcu ³⁴³	10 esedi kuruş
Meremmetçi	2,5 esedi kuruş
Bevvab, mukîd-ı kandil, Pasban ³⁴⁴ , Zebilkeş, Kennas (6 kişi)	12 esedi kuruş
Toplam	39,5 esedi kuruş

XVII. yüzyıl ikinci yarısında elde etmiş olduğu ticarî potansiyelle birlikte oldukça gelişen İzmir'de, gelişimle birlikte bir takım sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. Bunların başında şehrin su ihtiyacı karşımıza çıkmaktadır. Bu maksatla Köprülü Fazıl Ahmet Paşa şehrin yakınındaki Buca ve Halkapınar düzlüklerinden şehre su getirmek üzere su kemerleri inşa ettirmiştir.³⁴⁵ Ayrıca bu suyollarının üzerinde 57 adette çeşme inşa ettirmiştir.³⁴⁶ Paşanın İzmir'de inşa ettirmiş olduğu bu

³³⁷ Şimşir, *a.g.t.*, s. 227-228.

³³⁸ Şimşir, *a.g.t.*, s. 310.

³³⁹ Şimşir, *a.g.t.*, s. 310.

³⁴⁰ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.61/b-62/a.

³⁴¹ Müteveli makamına vekalet eden ve ona ait vazifeleri ifa etmek üzere yargıç tarafından nasbolunan kişi. Bk. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 482

³⁴² "...Ve bir kimesne dahi cabi ve mu'temed olup ayda beş esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola...". Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.61/b.

³⁴³ Su tesislerinin isale hatlarının bakım ve onarımından sorumlu olan kişilerdir.

³⁴⁴ Gece bekçisi. Bk. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 854.

³⁴⁵ Necmi Ülker, (1974), *a.g.t.*, s.60.

³⁴⁶ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V. 18/b-21/a.

çeşmelerden hiç biri günümüze ulaşmamıştır.³⁴⁷ Fazıl Ahmet Paşa şehrin önemli caddelerinin kaldırım taşları ile döşenmesini emrederek, şehrin görünümünü de değiştirmeye çalışmıştır.³⁴⁸

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet İktisat Tasnifi, 622 numarada bulunan Fazıl Ahmet Paşa'nın İzmir'deki vakıflarının H.1141-M.1728-1729 tarihli muhasebe bilançosunda vakıf eserlerinin durumu hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.³⁴⁹ Bu kayıtlara göre Fazıl Ahmet Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu Büyük Han ve Küçük Han'daki dükkânları ile bitişiğinde yer alan dükkânlar genellikle yabancılara kiraya verilmiştir. Ayrıca vakfın Frenkhâne ve gümrük çevresinde dükkânları bulunmaktadır. Vakfın şehirdeki bedestene bitişik bulunan dükkânları da Büyük ve Küçük hanların dükkânları gibi Gayri-Müslimlere kiraya verilmiştir. Son olarak vakfın cami ve hendekte bir miktar dükkânı bulunduğunu öğrenilmektedir.³⁵⁰

Vakfın bu tarihteki (H.1141-M.1728-1729) yıllık geliri 10,623 kuruş'tur.³⁵¹ Yine aynı tarihte hanın dört kapısı yenilenmiş, gereken yerler tamir edilmiş cephe camları konulmuş, dış kapıya perde alınmış ve hamamhânenin kiremitleri aktarılmıştır. Ayrıca Frenkhânenin bazı yerlerinin kiremitleri aktarılmış, mutfak ocağı tamir edilmiştir. Gümrük binasının doğusundaki köşk çok yıprandığı için yıkılarak yeniden yapılmıştır. Yine gümrüğün iç kısmı ve tahta örtüsü çok eskidiğinden dolayı yenilenmiştir. Aynı tarihte hamam etrafındaki dükkânlar ve suyolları da tamir edilmiştir.³⁵² H. 1736 tarihli bir fermanla Köprülü Fazıl Ahmet Paşa evkafından olan gümrük hâne ve suyollarının müteveli tarafından tamiri için, keşif yapılması istenmektedir.³⁵³

Ayrıca vakfiyede belirtilmeyen fakat tarihi belgelerden varlığından haberdar olduğumuz Kasap Hızır Mahallesi'nde Fazıl Ahmet Paşa tarafından inşa edilmiş bir cami bulunmaktaydı. Bu camiye aynı zamanda Balıkpazarı Camisi ismi de

³⁴⁷ İzmir su yapıları üzerinde hazırlanmış bir yüksek lisans tezinden hareketle Fazıl Ahmet Paşa'nın inşa ettirmiş olduğu bu çeşmelerden hiç birinin günümüze ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Gül Geyik. (2007). *İzmir Su Yapıları (Çeşme, Sebil, Şadırvan)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Erzurum.

³⁴⁸ D. Goffman vd. a.g.e., s. 122.

³⁴⁹ Nahide Şimşir. (2004). Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın İzmir'deki Vakıflarına Ait Hicri 1141 Tarihli Bir Muhasebe Bilançosu. *Osmanlı Araştırmaları (Makaleler -I)*, İstanbul, s. 43-72.

³⁵⁰ Nahide Şimşir, a.g.m.,s.48.

³⁵¹ Nahide Şimşir, a.g.m.,s.48.

³⁵² Nahide Şimşir, a.g.m.,s.50.

³⁵³ S.Murat Topçu. (2010). Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği. *Karadeniz Dergi*, Yıl.2, S.8, Ankara, s.68-88.

verilmektedir.³⁵⁴ H.1178-M.1764 tarihli bir belgede vakfın mütevellî kaim-makamı olan Osman Efendi arzıyla yevmi altı akçe vazife ile müezzin atanmasına dair bilgi bulunmaktadır.³⁵⁵

3.1.7. İstanbul'daki Vakıfları

Fazıl Ahmet Paşa'nın en önemli eserlerinden biride İstanbul'da yaptırmış olduğu kütüphânesidir. Kendisinin ilme olan merakı ve hatta bir dönem medrese hocalığı yapmış olması onu böyle bir yapı yapmaya iten sebepler arasındadır.³⁵⁶ Kütüphânenin inşa edildiği alan dönemin ve hatta günümüz İstanbul'unun en işlek mekânıdır. Kütüphânenin burada inşa edilmiş olmasında muhtemelen babasının tarihi kaynaklarda alay konusu olan okuma yazma bilmediği şeklindeki aile üzerinde kurulmak istenen baskının bir tezahürü olmalıdır.³⁵⁷ Aynı zamanda Türk kütüphâneciliğinin ilk temellerinin atıldığı bu yapının kullanım koşulları da vakfiyede ayrıntılı bir şekilde ifade edilmektedir.³⁵⁸ Kütüphâne içindeki kıymetli yazma eserler nedeniyle araştırmacılar için önemli bir merkezdir.

Kütüphâne bu günkü ayrı bir bina görüntüsünün aksine Köprülü Mehmet Paşa'nın yaptırdığı külliye'nin bir parçası olarak Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Külliye binasını kütüphâneye bağlayan yapıların zamanla tahrip olması ve araya başka binaların eklenmesiyle bu gün o ayrı bina görüntüsüne bürünmüştür.³⁵⁹ Yapımcısının Mimarbaşı Mustafa Ağa³⁶⁰ olduğu düşünülmektedir.

³⁵⁴ Katipzade Ahmed Reşid oğlu Hacı Halil Efendi Vakfı'na ait 27 Rebiü'l-evvel 1179 (13 Eylül 1765) tarihli Vakfiye'de Balıkpazarı'nda bulunan Köprülüzade Camisi'nde dersi'am olan Seyyid Abdullah Efendi'ye vazifesi karşılığında vakıftan günlük altı akçe verilmesi şart koşulmaktadır. Bk. V.G.M., Defter No: 732, Sıra No:7.

³⁵⁵ Nahide Şimşir, *a.g.t.*, s. 266.

³⁵⁶ Buna örnek gösterilebilecek en önemli olaylardan biriside Hasan Ağa'nın kütüphanesi ve kitapları olayıdır. Fazıl Ahmet Paşa, Hasan Ağa Cevahirü't-Tevarih'ini yazarken, Hasan Ağa'nın emrine birçok belge ve kitabı vermiştir. Ancak Hasan Ağa vefat edince Ağa'nın Kütüphanesi Fazıl Ahmet Paşa'ya kalmıştır. Galland, bu kütüphane için; "*oldukça güzel ve alâka-bahş, tarihi eserlerden mürekkep bir kütüphane...*" demektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Antoine Galland. (1973). *İstanbul'a Ait Günlük Anılar 1672-1673*. (Şerhlerle Yayınlayan: Charles Scheter), c.I, Örik, N. S. (Çev), T.T.K., Ankara, s. 196-197.

³⁵⁷ Ahmet Refik, *Köprülüler*, s. 96-97.

³⁵⁸ "...Ve üç nefer-i emin ve dindar ve müstakim ve sahib-i vakar kimesneler hafız-ı kütup olup hafız-ı kütub u evvel..."[V.61/a] "...olan ayda yedi buçuk esedi ve sanisi ayda üç esedi ve üç rub' esedi ve salisi ayda üç esedi ve üç rub' esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve kütüphanede bevab olana ayda iki buçuk esedi kuruş verile. Ve mücellid-i kütup olan kimesneye ayda üç rabi verile..."[V.61/b]. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V. 61/a-61/b.

³⁵⁹ Şeşen, *a.g.e.*, s. 1.

³⁶⁰ Daha önceleri meremmetçi iken Sultan I. İbrahim döneminde Mimarbaşı Kasım Ağa görevinden azledilince onun yerine getirilmiştir. Kaynakların ifadesiyle bu döneme kadar mimarbaşılık vazifesine atanan kimse hayatının sonuna kadar bu görevde kalıyordu. Kasım Ağa'nın azli ve yerine Mustafa Ağa'nın getirilmesi bu kuralında değişmesine sebep olmuştur. bk. Şerafettin Turan.

Çünkü o dönem Mimarbaşı Mustafa Ağa İstanbul'daki pek çok yapıya imza atmıştır.³⁶¹ Kütüphâne dışındaki mermer kitabede³⁶² H. 10772/ M. 1661 tarihinde yaptırıldığı yazılmakla birlikte kütüphânenin yapım tarihi ve mimarıyla ilgili elmizde kesin bir bilgi yoktur.³⁶³ Kütüphânenin iki defa tamir gördüğü ve ayrıca Köprülü ailesi tarafından daima himaye edildiği ve onların vakfettiği yazma ve matbu kitaplarla da sürekli içeriğinin zenginleştirildiği belirtilmektedir.³⁶⁴

Vakfiyede kütüphâneyle ilgili dikkat çeken bir başka konuda, kütüphâneye vakfedilen kitaplardır. Bu kitapların isimleri vakfiyede ayrıntılı olarak verilmiştir.³⁶⁵ Kitaplar vakfiyede iki bölümde sıralanmıştır. İlk bölüm V. 21/b'den başlayıp V.44/a'da biter. Bu varaklar arasındaki vakfedilen kitaplar yaklaşık 1240 cilttir. İkinci bölüm vakfedilen kitapların listesi ise V.44/b'den başlayıp, V.53/b'de son bulur. Bu ikinci kısımda ise 328 cilt yazma eserin listesi verilmiştir. Vakfiyede toplam 1622 cilt civarında eser kaydedilmiştir. Bu iki ayrı bölüm arasında ise (V. 44/a-44/b) kütüphânede çalışacak olan 3 görevliden (Hâfız-ı Kütüb) ve bu görevlilerin vazifelerinden bahsetmektedir. Buna göre görevlilerin; haftada üç gün güneşin doğuşundan batışına kadar kütüphâneyi açmaları ve kendilerinin dışarıya kitap çıkarmamaları ve çıkarılmasında izin vermemeleri, ayrıca yararlanmak isteyenlerin kütüphânede okumaları, eğer ki dışarı vermek gerekirse de kefil veya rehin karşılığı 3 ay veya zaruri hallerde 6 aya kadar dışarıya çıkarılmasına izin vermeleri gerektiği, bu zaman zarfının sonunda da kitapların verilen kimselerden geri alınarak yerine konulması gerektiği şart koşulmaktadır.³⁶⁶ Kitap listelerinin sonunda

(1963). Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları. *A.Ü.DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.1, S. 1, Ankara, s. 159-202.

³⁶¹ Şeşen, a.g.e., s.1.; Z. Kenan Bilici. Osmanlı İmparatorluğunda 17.yy'ın Genel Görünüşü. www.turkiyekulturportali.gov.tr

³⁶² Ramazan Şeşen eserinde bu tarihi vermekle beraber, mermer kitabenin sonradan konulması sebebiyle bu tarihin yanlış olduğunu ifade eder. Bk. Ramazan Şeşen, v.d. (1986). *Köprülü Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*. c.I, IRCICA, İstanbul, s. 4.

³⁶³ İ.Hakkı Uzunçarşılı. (1951). *Osmanlı Tarihi*. c. III, Ankara, s. 438; Şeşen, a.g.e., s. 4.

³⁶⁴ Mehmet Süreyya. (1996). *Sicil-i Osmâni*. c. I, (Çev: Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 262-263.; Şeşen vd. a.g.e., s. 6.

³⁶⁵ Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V. 21/b-53/b.

³⁶⁶ "...Bu mezkuratı vakıf ve habs edüp şöyle şart eyledim ki hizane-i kütubda hafız-ı kütüp olan üç nefer kimesneler hıfzedüp hizaneden taşra ihraç etmeyüp ve ettirmeyüp haftada üç gün ki yevm el-ahad vel-sülâsa ve hamis günleridir. Tulua'-yı şemsden asra değin hafız-ı kütüp..."[V.44/a] "...olan kimesneler kütüphanede meks edip taleb-i ulum ve Verrakin varub hizane-i mezburede mütala'a ve istinsah edip hasbe-i el-iktiza ihraç olunmak lazım gelirse vali-i evkafın Marifeti ile kendilerine itimat gelir kimesnelere kefil-i malı veyahut rehn-i kavi ile vereler üç aydan ziyade ve yahut ledd-i şeddât el-ihtiyac altı aydan ziyade kimesnede meks olunmayıp verilen kimesnelerden alınıb hizanede hıfz oluna..."[V.44/b]. Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.44/a-44/b.

ise ikinci bölümdeki kitapların yine rehin veya kefil karşılığı olarak ilim talebelerine da 6 ay süreyle verilebilceği şart kılınmıştır.³⁶⁷

Köprülü Kütüphânesi ve oradaki yazma eserlerle ilgili olarak geniş kapsamlı bir çalışma kaleme alan Ramazan Şeşen eserinde kitaplar ve konularıyla ilgili olarak tafsilatlı bilgiler vermektedir. Şeşen eserinde vakfiyede ismi geçen eserlerden 6 tanesinin günümüze kadar ulaşmadığını bildirir.³⁶⁸

Tablo 8. H. 1089 tarihli Vakfiyeye Göre Fazıl Ahmet Paşa'nın İstanbul'daki Vakıflarında Görev Alan Kişiler ve Ücretleri³⁶⁹

Hafız-ı kütüb-u evvel ³⁷⁰	7,5 esedi kuruş
Hafız-ı kütüb-u sani	3 esedi kuruş 3 rub'
Hafız-ı kütüb-u salis	3 esedi kuruş 3 rub'
Bevvap	2,5 esedi kuruş
Mücellit ³⁷¹	3 rub esedi
TOPLAM	16 esedi kuruş ve küsuratı

Fazıl Ahmet Paşa'nın eğitime verdiği önemin bir diğer göstergesi de vakıfları içinde yer alan medrese ve darü'l-kurra'da okuyan talebeler için vakıflarının yıllık gelirlerinden 500 altının onlara verilmesini şart koşmasıdır.³⁷²

Bunun dışında İstanbul'da yine Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi içerisinde bina edilen hanın da (Bu günkü adıyla Vezir Hanı) Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından yaptırıldığı söylenmekle beraber vakfiyede bu hanla ilgili bir bilgi

³⁶⁷ "...Bu mezkuratı dahi vakf ve habs edip şöyle şart eyledim ki hizane-i kütubda zikr-i mürur eden huffaz-ı kütüb olanlar talebe-i uluma dahi kavi ve yahud kefil-i mal ile verib her altı ayda yine alıp hizanede hıfz edip ziyade meks ettirmeyeler." [V.53/b]. Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.53/a.

³⁶⁸ Şeşen. a.g.e., s. 8.

³⁶⁹ Vakfiyede, Köprülü kütüphanesinde görevli olan bu kişilerin bahsinin, Kamanice'deki vakıflarda görevli olanlar anlatılırken geçtiği görülmektedir. İlk etapta bu kişilerin Kamanice'de bir kütüphanede görevli olan kişiler olduğu düşünülebilir. Ancak belgelerde ve vakfiyede Kamanice dâhilinde Fazıl Ahmet Paşa'nın bir kütüphane yaptırdığına veya bir kütüphanesi olduğuna dair bir bilgi olmadığından burada bahsedilen kişilerin İstanbul'daki kütüphanede görevli olan kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiyede; "...Ve üç nefer-i emin ve dindar ve müstakim ve sahib-i vakar kimesneler hafız-ı kütup olup hafız-ı kütub u evvel olan ayda yedi buçuk esedi ve sanisi ayda üç esedi ve üç rabi esedi ve salisi ayda üç esedi ve üç rabi esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve kütüphanede bevvab olana ayda iki buçuk esedi kuruş verile. Ve mücellid-i kütup olan kimesneye ayda üç rub' verile." Şeklinde bir ifadeyle belirtilmektedir. Bk. Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.61/a-61/b.

³⁷⁰ Hâfız-ı Kütub; Kütüphanedeki kitapları hıfzeden, saklayan kütüphane me'muru, kütüphaneci. Bk. Devellioğlu. a.g.e., s. 310.

³⁷¹ Mücellid: teclid edenler, kitap ciltleyen, ciltçi. Bk. Devellioğlu. a.g.e., s. 704.

³⁷² "...ve beşyüz altın dahi vali vakfyediyle talebe-i ulum ve fukara-ı salihine bizal oluna on altından ziyade bir kimesneye i'ta ve ittifak olunmaya...". Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.61a.

bulunmamaktadır. Bu hanın Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırıldığı Köprülü Mehmet Paşa'nın külliyesiyle ilgili yazdırdığı vakfiyesinde beyan edilmiştir.³⁷³ Ancak Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın bu hanın içinde bulunan mescidi yaptırdığı kaynaklar tarafından bildirilmektedir.³⁷⁴

3.1.8. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Vakıflarından İhtiyaç Sahiplerine Dağıtılan Para

Fazıl Ahmet Paşa da tıpkı babası, annesi ve diğer Osmanlı büyükleri gibi Mekke ve Medine fukarasının da koruyucusu olmuştur. Bu maksatla vakıf gelirlerinden her yıl 1000 altının Mekke ve Medine fukarasına ayrılmasını şart koşturmuştur.³⁷⁵ Bunun yanında öğrencileri ve diğer fakirleride düşünerek 500 altında onlar için ayırmıştır.³⁷⁶

Tablo 9. H. 1089 Tarihli Vakfiyeye Göre Mekke, Medine ve Diğer Fakirlere Dağıtılacak Para.

Mekke Fukarasına	500 Şerifi Altın
Medine Fukarasına	500 Şerifi Altın
İlim Talebelerine ve Diğer Fakirlere	500 Şerifi Altın
TOPLAM	1500 Şerifi Altın

Fazıl Ahmet Paşa'nın vakfiyesinde dikkat çeken bir başka nokta şu ki; Vakıfın akaratından elde edilen gelirden, vakfiyede bildirilen yerlere harcanıldıktan sonra artan miktarın annesi Ayşe Hanım'a hayatta olduğu müddetçe verilmesini şart koşturmuştur.³⁷⁷ Ayşe Hanım'ın vefatından sonra ise bu paranın 4'te 1'inin Mekke ve Medine fakirlerine gönderilen 1000 altına eklenmesini, 4'te 1'inin de diğer fakir fukarayla, öğrencilere verilen 500 altının üzerine eklenmesini, kalanının da vakıf mütevellisini kendisine ayırmasını veya akrabalarına dağıtmasını veya yine öğrenciler

³⁷³ Topçu. a.g.t., s.68.

³⁷⁴ Topçu. a.g.t., s.68.

³⁷⁵ "...ve cümle evkafımdan beher sene 500 şerifi altın ifraz olunup Mekke-i mükerrreme fukarasına ve 500 altın dahi Medine-i münevvere fukarasına irsal oluna...". Köprülü Kütüphanesi, Vakfiyeler, No: 4/2447, V.62/a.

³⁷⁶ "...Ve beşyüz şerifi altın dahi vali-yi vakf yeddiyle talebe-i ulum ve fukara-i salihine bedel oluna on altından ziyade bir kimesneye i'ta ve ittifak olunmaya meğer ziyade müstehakkından ola." İfadeden de anlaşılacağı üzere bu 500 altın fakirlere taksim edilirken, Fazıl Ahmet Paşa kişi başı 10 altından fazla verilmemesini şart koşturmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V.62/a-62/b.

³⁷⁷ Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V.62/b.

ve fakirlere bağışta bulunmasını eğer bu türlü verilecek veya verecek kimse kalmazsa da bu paranın, Müslüman fakirlere dağıtılmasını şart koşmuştur.³⁷⁸

3.2. KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKIFLARINDAN GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILAR

3.2.1. Vezirköprü-Fazıl Ahmet Paşa Medresesi

Medrese bugün Samsun iline bağlı Vezirköprü’de, Fazıl Ahmet Paşa Mahallesi üzerinde bulunmaktadır. Yapı üzerinde inşa ve onarım kitabeleri yoktur. Fakat Ahmet Paşa’nın Köprülü Kütüphâne’sinde bulunan H. 1089/M.1678 tarihli vakfiyesinde;

“...ve yine kasaba-i mezburede (Köprü Kasabası) müceddeden ebna olunan medresede talebeyne haftada beş gün ders deyip ayda on beş esed-i kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve medresenin 12 hücrenin her birinde sakin olan talabe-i ilmin her birine ayda birer buçuk esedi kuruş verile...”³⁷⁹

şeklindeki ibareden ve yine aynı vakfiyedeki;

“...ve vilayeti Anadolu’da vatani aslileri olan Köpri demekle ma’ruf Kasaba-i Gedekara’da vaki bir taraftan Küçük Mehmet oğlu hânesi ve bir taraftan müderris efendi sakin olacak menzil ve bir taraftan mekâbir-i müslimin ve bir taraftan tarîk-i a’mm ile mahdud mülk arsası üzerine talebe-i ulûm sakin olup bizzat ve bittabi müsteclib-i saadet-i uhreviye olan ulûmu nafia müdarese ve müzakere etmeleri için 12 hücre ve bir dersihâne ve tetimmat ve havluyu müştemil bir medrese-i müessise ve müderrisi sakin olmağ için buyûd u adideyi müştemil bir menzil...”³⁸⁰

ifadesinden bu medresenin Fazıl Ahmet Paşa tarafından vakfiyenin düzenlenme tarihten kısa bir süre önce inşa edildiği söylenilebilmektedir.³⁸¹

³⁷⁸ “...Ve mesarif-i mezkureden fazla kalan müstegallet-i vakfımdan validim müma-ileyha Ayşe Hatun hazretlerine hayatta oldukça vali-yi vâkıf rey ettiği minval üzere ita eyleye. Bade vefatihe takriben kendilere ita olunan miktarın nısfı harameyn el-şerifeyn fukarasına tayin olunan bin altına zam oluna ve nısf-ı ahiri dahi talebe-i ulum ve fukara-i salihine tayin olunan beş yüz altına zamm oluna. Ve bu cümle mesarif ve kâmdan fazla kalan galleti vali-yi vâkıf olanlar akrabalarına ve sair vücuha u birre ve kendilerine infakta kadr-ı maruf-i muhtar olalar. Eğer ber-mukteza-yı tesadüf rüzgar. Ve tekalib-i ezmine ve isar galat-ı evkaf-ı mezburemi ber-mucib şurut u mezkure sarfa hevadis-i eyyam mafi’ olursa mecmu’ u gallat fukara-yı ehl-i İslama tasadduk ve inam oluna...” Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447, V.62/b

³⁷⁹ Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447. V.59/b.

³⁸⁰ Köprülü Kütüphanesi. Vakfiyeler. No: 4/2447. V.7/a.

³⁸¹ Zerrin Köşklü Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde bulunan Fazıl Ahmet Paşa’nın yukarıda bahsettiğimiz vakfiyesinin bir kopyasına dayanarak, yapının Fazıl Ahmet Paşa’nın sadrazamlığı döneminde (M. 1661-1676) inşa edilmiş olması gerektiğini belirtmektedir. Zerrin Köşklü. (1999). 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, c.I. Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s. 93.

Çeşitli onarımlar³⁸² geçiren medrese, günümüzde İlçe Halk Kütüphânesi olarak kullanılmaktadır.³⁸³ Medreseyi diğer medreselerden ayıran en önemli özelliği bağımsız olarak inşa edilmiş olmasıdır.³⁸⁴ Bu yönüyle medrese, Bursa İnebey ve XVI. yüzyılda Eyüp'teki Sokullu Medresesi'nde uygulanan plana benzer şekilde inşa edilmiştir.³⁸⁵

Doğu-Batı doğrultuda dikdörtgen bir plana sahip olan medrese tamamen kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Doğuda yer alan dershâne hücresi ana beden duvarlarından dışarıya taşırılarak vurgulanmıştır.³⁸⁶ Dershâne hücresinin güney ve doğu cephesi üzerinde altta iki adet dikdörtgen formlu pencere ve bu pencerelerin üstte tam ortasına gelecek şekilde açılmış birer adet sivri kemerli pencere bulunmaktadır. Dershâne hücresinin kuzey cephesinin üst kısmına da bir adet sivri kemerli pencere açılmıştır. Doğu cephenin kuzeyinde bir adet dikdörtgen formlu pencere açıklığına yer verilmiştir. Medresenin güney cephesi üzerinde içteki hücreleri aydınlatan dikdörtgen formlu 12 adet pencere açılmıştır. Her hücre iki pencere ile aydınlatılmaktadır. Yapının batı cephesinin kuzeyine bir adet dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Medreseye batı cephesinin ortasında yer alan oldukça sade tutulmuş basık kemerli bir ana kapıdan geçilerek girilmektedir.³⁸⁷

Medresenin iç mekânı, açık bir avluyu dört yönden kuşatan üzeri kubbe ile örtülü revaklar ve bu revakların kuzey ve güneyde arkasında yer alan 6'şardan 12 adet öğrenci hücresi ile doğuda yer alan dershâne hücrelerinden oluşmaktadır (Fot.2). Yapının giriş eksenini ile dershâne hücresi önünde yer alan revakın avluya bakan kısımları yanlarda geniş ve yüksek tutulmuş iki kemer ile ortada daha dar ve alçak tutulmuş hafif sivri kemerle belirginleştirilmiştir. Bu kısımların üzeri beşik tonozla örtülmüştür. Avlunun tam ortasına zeminden yükseltilmiş sekizgen bir şadırvan bulunmaktadır. Avluyu çevreleyen revakların üzerleri pandantiflerle geçilen kubbelerle örtülmüştür. Revakların üst örtüsü avluya bakan kısımlarda yuvarlak ve sekizgen formlu sütunlar tarafından taşınmaktadır.³⁸⁸

³⁸² Medresenin geçirdiği onarımlar için bakınız: Zerin Köşklü, *a.g.t.*, s.93; M. Sami Bayraktar. (2005). *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum, s. 171.

³⁸³ Topçu. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği. s.68-88.

³⁸⁴ Metin Sözen, vd., (1975). *Türk Mimarisinin gelişimi ve Mimar Sinan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 268.

³⁸⁵ Sözen, vd, *a.g.e.*, s. 268.

³⁸⁶ Zerrin Köşklü, Medreseyi bir külliyeyle bağımlı olmadan, karşılıklı iki sıra hücrelerden oluşan plan tipinde inşa edilmiş medreseler gurubu içerisinde değerlendirmektedir. Bk. Köşklü, *a.g.t.*, s.347.

³⁸⁷ Topçu. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği. s.68-88.

³⁸⁸ Topçu. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği. s.68-88.

Avlunun kuzeyinde ve güneyinde yer alan revakların arkasında altışar adet öğrenci hücresi bulunmaktadır (Fot.3). Bu hücrelerden güneyde yer alanlara, merkezden batıya kaydırılmış düz lentolu kapılardan girilmektedir. Bütün hücrelerin üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Hücrelerin güney cepheleri üzerinde ikişer adet dikdörtgen pencere bulunurken, doğu cepheleri üzerinde ocak ve dolap nişleri yer almaktadır. Güneyde yer alan öğrenci hücrelerinin giriş kapıları da batıya kaydırılmış olup, giriş kapılarının doğusuna birer adet dikdörtgen pencere açılarak hücrelerin aydınlatılması sağlanmıştır. Düz lentolu kapılardan girilen hücrelerin üzerleri kubbe ile kapatılmıştır. Hücrelerin kuzey cepheleri üzerinde ocak ve dolap nişleri bulunmaktadır. Bu cephede simetriyi sadece doğudaki son hücre bozmaktadır. Bu hücrenin doğu cephesi üzerine bir adet dikdörtgen pencere açılmıştır.

Medrese avlusunun doğusunda yer alan derşhâne hücresi gerek boyutları ve gerekse kubbe yüksekliği ile yapıya hakim bir vaziyettedir (Fot.4). Doğu cephenin tam ortasında yer alan giriş kapısının kuzey ve güneyine birer adet dikdörtgen pencere yerleştirilmiştir. Basık kemerli giriş kapısından geçilerek derşhânenin içine girilmektedir. Derşhâne kare planlı olup üzeri tromplarla geçilen kubbe ile kapatılmıştır. Doğu ve güney cephelerinin alt seviyelerine açılan ikişer adet dikdörtgen formlu pencere ve doğu, güney ve kuzey cephelerin üst kısımlarına açılan sivri kemerli alçı şebekeli birer adet pencere ile derşhâne aydınlatılmaktadır (Fot.5). Derşhânenin güney cephesinin tam ortasında mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrap kesme taştan oldukça sade bir şekilde inşa edilmiştir.³⁸⁹ Dönemin baskent ve büyük şehirlerindeki medreselere kıyasla biraz daha küçük ve yalın bir plân düzeninin görüldüğü yapı, plânıyla erken devir Bursa medreselerini hatırlatmaktadır.³⁹⁰

³⁸⁹ Topçu. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği. s.68-88.

³⁹⁰ Sami Bayraktar. (2006). Samsun'da Türk Mimarisinin Gelişimi. *Geçmişten Geleceğe Samsun Sempozyumu Kitabı*, Yılmaz, C. (Ed.), Samsun B.Bel. Kül. ve Eğit. Hiz. Daire Başk., Samsun, s.399-425.

Fot.1. Medrese Genel Görünüm³⁹¹

Fot.2. Medrese Avlusu³⁹²

³⁹¹ <http://www.kenthaber.com/karadeniz/samsun/vezirkopru/Rehber/medreseler/fazil-ahmet-pasa-medresesi-tas-medrese>

³⁹² Topçu. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği. s.68-88.

3.2.2. Girit-Kandiye Fazıl Ahmet Paşa Camisi- (Saint Mark Kilisesi)

Günümüzde Yunanistan toprakları içerisinde bulunana Girit Adası'nın Kandiye şehrinde Aya Ana Mahallesi'nde bulunmaktadır (Fot. 7). Yapı Girit'in fethiyle (1669) beraber Fazıl Ahmet Paşa tarafından kiliseden camiye çevrilmiştir. Kiliseyi camiye dönüştürülen önüne beş bölümlü bir son cemaat mahalli ve minare eklenmiştir. Günümüzde son cemaat mahalli sağlam bir şekilde ayakta duruken, minaresi kaide kısmına kadar yıkılmıştır (Fot. 8). Beş bölümlü son cemaat mahallinin üzeri düz ahşap damla örtülmüştür (Fot. 8).

Minare kuzeybatı köşede yer almaktadır. Tamamen kesme taş malzemeden inşa edilmiş olan minareye giriş kuzeyinde yer alan yuvarlak kemerli kapı ile sağlanmaktadır. Minare kaide kısmının biraz üzerinde, gövdenin başlangıç noktası hizasından itibaren yıkıktır. Bitişigindeki ev ile cami duvarı arasında sıkışık bir vaziyettedir (Fot. 9).

Fot. 7. Girit-Kandiye Fazıl Ahmet Paşa Camisi ³⁹³

³⁹³ <http://www.trivago.com.tr/kandiye-31148/camikirisesinagog/church-of-saint-mark-1109890>

Fot. 9. Minare Kaidesi (M. Zeki İbrahimgil Arşivi'nden)

3.2.3. İzmir-Fazıl Ahmet Paşa Su Kemerı (Vezir Su Su Kemerı)

İzmir Yeşildere çevreyolu üzerinde yer alan su kemeri üzerinde inşa ya da onarım kitabeleri bulunmamaktadır. Fakat tarihi kaynaklarda geçen bir takım bilgilerden Fazıl Ahmet Paşa'nın şehrin su ihtiyacını karşılamak maksadıyla, şehrin yakınındaki Buca ve Halkapınar düzlüklerinden şehre su getirttiği bilinmektedir³⁹⁴ (Fot. 10). Şirinyer Tren İstasyonu yakınında kaynayan bir pınardan beslenen Vezir su yolu, 55 cm. kalınlığında yan duvarları olan 60 cm. genişliğinde bir mecra ile Melez Çayı'nı güney-kuzey yönünde yer alan yüksek bir su kemeriyle aşır, sol sahilde yamaç boyunca kavis çizerek İzmir'e ulaşmaktadır³⁹⁵. Bu su yolu üzerinde Buca yolunda Peygamber Elias vadisi olarak da adlandırılan Kokluca'yı geçtikten 2 km. sonra 160 m. uzunluğunda ve 1674 yılından beri üzerinden Vezir Su geçirilen ilk kemerle karşılaşılmaktadır.³⁹⁶

Kemer kuzey-güney doğrultuda hafif eğimli bir şekilde uzanmaktadır. Kemerin güneyinde sadece tek bir kemer gözü bulunmaktadır. Arada olan kemer

³⁹⁴ Necmi Ülker, *a.g.t.*, s.39.

³⁹⁵ <http://www.izsu.gov.tr/standartPage.aspx?id=175>.

³⁹⁶ Bülent Çelik. (2000). XVIII. Yüzyıl İzmir Ticareti Hakkında Düşünceler ve Vezir Hanları, *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.20, S.31, Ankara, s. 219-231.

gözleri yıkılmıştır. Günümüzde kuzeyde yer alan dört kemer gözü ile güney uçta bulunan bir adet kemer gözü sağlam bir şekilde ayakta durmaktadır. Kemerin inşasında moloz taş malzeme kullanılmışken, kemerler tuğla malzeme ile örülmüşlerdir. Kuzeyde yer alan ilk üç açıklık sivri kemerlerle oluşturulmuştur. Bunların güneyinde yer alan ve iki katlı kemer uygulamasının bulunduğu kısımda, alt kattaki açıklık basık kemerle oluşturulmuştur.³⁹⁷ Bu kemer açıklığının güneyinde yer alan ve sadece kalıntıları tespit edilen kemer gözünün ve bundan sonra devam eden kemer gözlerinin de, güney uçtaki kemer kalıntısı da dikkate alınacak olursa iki katlı olarak devam ettikleri anlaşılmaktadır³⁹⁸ (Fot. 11). Kemerin doğuya bakan cephesi üzerinde kemer açıklıklarının aralarında payandalar yer almaktadır.

Foto.11. Vezirsu Su Kemer Kuzey Kısmı 2 (Foto: Ünal Öziş)³⁹⁹

³⁹⁷ Topçu. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği, s. 68-88

³⁹⁸ Topçu. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği, s. 68-88

³⁹⁹ Ünal Öziş vd. (1999). İzmir'in tarihi su getirme sistemleri. *İzmir Su Kongresi Bildirileri*, İzmir, s.45-56.

Fot. 12. Vezirsu Su kemeri Güney Bölümü⁴⁰⁰

3.2.4. İstanbul Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Kütüphânesi.

Kütüphâne bugünkü Divanyolu üzerinde Çemberlitaş semtinde Sultan II. Mahmud'un türbesinin karşısındadır. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından babası Mehmet Paşa'ya ait külliye'nin bir parçası olarak, Köprülü Mehmet Paşa'nın vasiyeti üzerine inşa ettirilmiştir.⁴⁰¹ Yapımcısının Mimarbaşı Mustafa Ağa olduğu düşünülmektedir.⁴⁰² Kütüphâne dışındaki mermer kitabede⁴⁰³ H. 10772/ M. 1661 tarihinde yaptırıldığı yazılmaktadır. Ancak bu tarihin yanlış olduğu saptanmıştır. Tüm bu bilgilerle birlikte kütüphânenin yapım tarihi ve mimarıyla ilgili elimizde kesin bir bilgi yoktur.⁴⁰⁴ Kütüphânenin iki defa tamir gördüğü ve 1911'deki ikinci tamirde, daha önce klasik Osmanlı kütüphânelerinde bulunan minder, kilim, halı ve rahleler kaldırılarak, onların yerine masa, sandalye ve yeni kitap dolapları yerleştirilmiştir.⁴⁰⁵ Kütüphânenin Köprülü Ailesi tarafından daima himaye edildiği ve

⁴⁰⁰ Topçu. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği. s. 68-88.

⁴⁰¹ Şeşen vd. *a.g.e.*, s. 1.

⁴⁰² Şeşen vd. *a.g.e.*, s.1.; Z. Kenan Bilici. (t.y.). Osmanlı İmparatorluğunda 17.yy'ın Genel Görünüşü. www.turkiyekulturportali.gov.tr

⁴⁰³ Ramazan Şeşen eserinde bu tarihi vermekle beraber, mermer kitabenin sonradan konulduğunu ve kitabe üzerindeki bu tarihin yanlış olduğunu ifade eder. Bk. Şeşen, v.d. *a.g.e.* s. 4.

⁴⁰⁴ Uzunçarşılı. *a.g.e.* s. 438; Şeşen, *a.g.e.*, s. 4.

⁴⁰⁵ Hakan Anameriç. (2006). İstanbul Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, *Türk Kütüphaneciliği*, c.20, S.2, Ankara, s. 195-202.

onların vakfettiği yazma ve matbu kitaplarla da sürekli içeriğinin zenginleştirildiği belirtilmektedir.⁴⁰⁶

Köprülü Kütüphânesi Osmanlı Devleti'nin ilk halk kütüphânesidir. Vakfiyede belirtildiği üzere yasak olmakla birlikte zarurî durumlarda 3 ve 6 ay süreyle dışarıya kitap verilebilmektedir. Bunun yanında Arapça, Türkçe ve Farsça çok sayıda el yazması ve matbu kitabı bünyesinde ihtiva etmesi, araştırmacılar için büyük bir önem arz etmektedir. Günümüzde üç tarafı yol ile çevrili bahçe içerisindeki bu yapı taş ve tuğlanın almasıık düzenlemesi ile kurulmuştur. Kütüphâne binası, revaklı bir giriş bölümü, bir depo ve bir okuma salonundan oluşmaktadır. Kare planlı yapının üzeri pandantifli, dıştan sekizgen karnak üzerine oturtulmuş bir kubbe ile örtülmüştür. Batı yönünde dört basamakla çıkılan revaklı bölüm öne alınarak buraya T şeklinde bir düzenleme getirilmiştir. Altı mermer sütun üzerine baklava başlıklı, sivri kemerli revakın üzeri dört kubbe ile örtülmüştür. Revakın orta eksenindeki basık kemerli bir kapıdan kütüphâneye girilmektedir (Foto. 13).

Foto. 13. Köprülü Kütüphânesi dıştan görünüm⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Mehmet Süreyya. (1996). *Sicil-i Osmâni*. c.I, Kahraman, S.A. (Çev), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 262-263; Şeşen, a.g.e., s.6.

İç mekân yanlarda altta birer, üstte ikişer, girişin karşısında altlı üstlü üçer pencere ile aydınlatılmıştır. Pencereilerin üzerlerinde sivri boşaltma kemerleri bulunmakta olup dikdörtgen sövelidirler. Pencereiler dıştan köfeki taşından, içten de yalnızca alt pencereiler mermer sövelidir. Kubbenin içerisi ve pandantifler kapı üzeri kalem işleri ile bezenmiştir. Burada kahverengi, siyah ve kırmızı renklerdeki bezemeler arasında “C” ve “S” kıvrımları dikkati çekmektedir. Pandantiflerde kırmızı zemin üzerine yapılmış çiçek motiflerinin altına Maşallah yazısı ile *H.1181* (1667–1668) tarihi yazılıdır. Bunun yanı sıra iç kapı üzerinde de yine Maşallah yazısı ile *H.1289* (1872) ve *H.1327* (1911) tarihleri yazılıdır. Buna dayanılarak kütüphânenin 1872 ve 1911 yıllarında onarıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁰⁸

Köprülü Kütüphânesiyle ilgili birden fazla katalog çalışması kaleme alınmıştır. Bunlardan en kapsamlı ve geniş olanları Sultan II. Abdülhamid döneminde hazırlanan “*Devr-i Hamîdî Fihristleri (Defterleri)*”⁴⁰⁹ ile, Ramazan Şeşen, Cevat İzgi ve Cemil Akpınar tarafından hazırlanan “*Köprülü Kütüphânesi Yazma Eserler Kataloğu*”⁴¹⁰ adlı eserlerdir.

Foto. 15. Köprülü Kütüphânesi İç Mekân⁴¹¹

⁴⁰⁷ <http://www.yazmakutup.gov.tr/koprulu/kutuphane.html>

⁴⁰⁸ <http://www.ibb.gov.tr/sites/ks/tr-TR/1-Gezi-Ulasim/kutuphaneler/Pages/koprulu-kutuphanesi.aspx>

⁴⁰⁹ Anameriç, a.g.m., s. 195-202.

⁴¹⁰ Ramazan Şeşen vd. (1986). *Köprülü Kütüphânesi Yazma Eserler Kataloğu*, IRCICA, İstanbul.

⁴¹¹ <http://www.yazmakutup.gov.tr/koprulu/kutuphane.html>

3.3. H. 25 Safer 1089-M. 18 Nisan 1678 Tarihli Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Vakfiyesi'nin Transkripsiyon Metni.

[Varak 1]

Dosya No: Köprülü 4 / 2447

[Varak 2]

[2/a]

1. Üstteki Arapça Metin:

"Ya-tebir ma-fihi inde subutihi şer'an

*Ketebehu a'lil fakir zafere an'hu."*⁴¹²

2. Ortadaki Arapça Metin:

*"Ma- zukkire fi Hazal kitab-il şer'i ves-seki'- muteber el-mer'i min-vakf el-akar vel-kütup vel-hikem vel-tescil ba'del muhasama car'e ledeyhi ve zevabilehu şer'ie ve kuyudehu ve şera'ilehu meriyye ve cem'i ma'cera fihi vezaha led'el-vazih beyne (bed'i) vuzuhan la-yek'ab u'rab el-irtibab a'la men'aretihi vezhaten tazmahil ubarel el fesad min levame varihi fehukumet bi-sihhati haze'l vakıf ve lüzümü hifi cemi'i ma-alime min hususihi ve umumihi a'la tezhip men bere nlüzüme'l vakf min eimmeti'l-hüda alimen bil-hilaf el-vak'a beynel e-imme el-eslaf el-eşraf ve mura'ien lima yecibu mura'tehu umumen fi tescilil evkaf ve e'nel Abdül-Fakir ilallah el-melikü'l leadn Hamit Bin Mustafa el-kazibi Asker Rumeli Af-Allahu anhumu."*⁴¹³

3. Sondaki Arapça Metin:

*"Şer'i kadı bi muktezahu ve yeğmelu ma-abvahu itarrerehu el-fakir ila subhanehu Muhammed bin Abdurrahim El-Kadı-Asker Anadolu affe-anhumu"*⁴¹⁴

⁴¹² "İçindekiler ispat edildiği takdir de şer'i sayılıyor. Yazan fakire Allah rahmet etsin." Kerim Türkmen (Çev.)

⁴¹³ "Şer'i bu kitapta geçenler akar vakfının senedi gibi yazılanlar tescil edilenler büyük bir tartışmadan sonra şartlar ve şer'i zabıtlar tescil edilmiştir. İçinde geçenlerin hepsi açıklanmıştır. Aydınlatılmasına hiçbir şüphe kalmadan bu vakfın doğruluğuna hüküm kılınmıştır. Ve bu konuda geçen bütün gereklerin eski şerefli imamların (âlimlerin) ve gereken usulların onların ışıyla giderilmiştir. Bu vakıfta hepsi gereğine uygun olarak tescil edilmiştir. Ve bende Yüce Allahın fakir kulu olan Rumeli Kazaskeri Hamid bin Mustafa (Allah hepsine rahmet eylesin) tescilini onaylamıştır." Kerim Türkmen (Çev.)

⁴¹⁴ "Bunun şeriat gereğince içindekileri belirleme hususuna uygun olarak yazan Anadolu Kazaskerinden Muhammed bin Abdurrahim yazmıştır." Kerim Türkmen (Çev.)

[Varak 3]

[3/a]

a- *Elhamdülillahi rabbbil alemin. Vesselatü vesselamü...*

b- *ala seyyidina Muhammedin ve alihi ve sahbihi ecmaîn.*⁴¹⁵ Emme ba'd...

c- iş bu mecelle-i şer'iyyenin inşa ve tahriri. Ve vesika-yı...

d- mer'îyyenin mûcib-i imla ve tastiri olan...

e- sahibü'l- hayrat ve'l-hasenat. Ve rağîbü'l-mesübât...

f- ve'l-müberrât. Merhum ve mağfurleh vezir-i azam...

g- Ahmet Paşa ibnü'l- vezirü'l-azam Mehmet Paşa...

ğ- hazretlerinin li-ebeveyn karındaşları olan sahibü'l- izzet...

h- ve'l-ikbal. El-mahalli bi-haliyye'l- fazl-ı ve'l- kemal...

[3/b]

a- Mustafa Bey Efendi hazretleri meclis-i şer'i-yi hatır...

b- lazımu'l-tevkirin zekeratı evkafa li-eclit'tescil-i mütevellî nasib...

c- buyurdıkları Fevzi Mustafa bin İbrahim mahzarında ikrâr-ı sahih-i...

d- şer'î. Ve i'tiraf-ı sarîh-i mer'î. Buyurup karındaşım...

e- merhum ve mezbur Ahmet Paşa hazretleri hâl-i hayatlarında...

f- huzurât-ı vehîbü'l-atebe kendi bi-itâ' eylediği...

g- alanın şükrünü tedarik ile mikdar-ı mürûrunu hayrat-ı...

ğ- azîme. Ve Müberra-yı cesîme ile sarf eyleyip izhâr-ı naim-i dar-karar...

h- için imtisalen basrû'l-mülkü'l-gaffar. Ve rağbete'n...

ı- mevaidü's-settar. Bu dünya-yı dinîyyenin halin...

i- ve afitab-ı ömrün zevaline. Ve sipher-i feleğin alan.

j- u fanus ve çerhin hayaline. Müşahede idüp...

k- ahval-i pür ahval cihana arif olup o an fırsatı...

[Varak 4]

[4/a]

a- ganimet bilüp arıza-i rabbü'l- izzete. Ve nazm-ı ahval-i ahirete...

b- mübaşeret idüp *mâ indeküm yenfed ve mâ indallahi baki*⁴¹⁶...

⁴¹⁵ “Âlemlerin rabbi olan Allaha şükürler olsun. Salat ve selam Hz. Muhammed ve onun ali ashabına olsun...” Kerim Türkmen (Çev.)

⁴¹⁶ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ “Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir.” (Nahl Suresi, Ayet: 96). Bk. YAZIR, Elmalılı Hamdi. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Lütfullah Müftüoğlu, Murat Haliloğlu (Sad.), Tuva Yayınları, İstanbul, s. 198.

- c- mefhum u şerifi tabi-yi pak. Seriü'l-idraklerine minsak...
- d- *ve mâ tukaddemû li enfûsiküm min-hayrin tecidûhü indallâh*⁴¹⁷...
- e- ve mentuk u münifinden zihn-i şer'î'l-intikalleri agâh olup...
- f- amel-i hasenelerinin medidi menkat'i ve müntehi olmayıp...
- g- secal-i in'amı eşha-yı en'ama şamil. Ve kavaid-i âmmeleri...
- ğ- havas ve avama kâfi ve kâmil. Olup safhâb-ı rüzgârda...
- ı- zuhur bulan asâ. Hayr-ı hilaf mesabesinde fil-etraf-ı...
- i- ve'l-ifzar. Sebeb-i zikr ü cemil ve lede'l-mülkü'l-gaffar...
- j- bais-i ecr-i cezil olacak imale azîmet. *Ve men bena mesciden*...
- k- *benallahu beyte fil-cenneh*⁴¹⁸ hadis-i şerîfinin mefhumunu mülâhaza...
- l- buyurup kendi mübaşeretleriyle feth ve teshir olunan...
- [4/b]
- a- Uyvar kal'ası haricinde vakî hin-i fethde taraf-ı...
- b- saltanat-ı aliyyeden kendilerine temlik-i sahih ile temlik...
- c- buyrulan lede'l-ahali ve'l-cibran-ı malumü'l-hudud...
- ç- mülk arsasından. Ve yine Kandiye kal'ası merhum u mezburun...
- d- mübaşeretleriyle feth ve teshir olundukta dahilinde vâki' taraf-ı...
- e- saltanat-ı aliyyeden kezalik temlik buyrulan bina zira' ile...
- f- tulen altmış sekiz ve arzen yigirmi zira' arsa üzerinde...
- g- ve yine Kamaniçe kal'ası dahilinde hin-i fetihde taraf-ı salatanat-ı...
- ğ- aliyyeden merhum müşarü'n-ileyh hazretlerine kezalik temlik...
- h- buyrulan tulen yüz altmış iki ve arzen doksan zira'...
- ı- arsa üzerinde üç adet camî-i şerif-i bülend-eyvan...
- i- ve mabed-i azimü'l-bünyanlar müceddeden ebna ve tarîki ile mülkünden...
- j- ifrâz ve vakfidüp nesha anlarda salâvata izin...

[Varak 5]

[5/a]

- a- virdikten sonra izn-i sultanî ile her birinde salâvat-ı...

⁴¹⁷ وَمَا تَقَدَّمُوا لَأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ “Kendi nefsiniz için her ne hayır yaparsanız, Allah katında onu bulursunuz.” (Bakara Suresi, Ayet: 110). Bk. YAZIR, Elmalılı Hamdi. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Lütfullah Müftüoğlu, Murat Haliloğlu (Sad.), Tuva Yayınları, İstanbul, s. 20.

⁴¹⁸ “Kim Allah'ın rızasını talep ederek bir mescid inşa ederse, Allah'ta ona cennette bir ev inşa eder.” Buhari, Salat 65; Müslim, Mesacid 25; Tirmizî, Salat 237. Bk. İbrahim Canan. (2004). *Hadis Ansiklopedisi Kütüb u Sitte*. Akçağ Yayınları, İstanbul.

- b- cem'a eda olunup vakf-ı lüzum gittikten sonra.
- c- ve yine Medine-i Belgrat'ta Habil Efendi Mahallesinde vâki'...
- ç- şark tarafından bazen Kulaksız İbrahim Ağa ve bazen de mûmâ-ileyh...
- d- Habil Efendi kızları mülkleri ve garp tarafından bazen...
- e- Celalîzâde ve bazen Hüseyin Paşa ve bazen hevacetü'n...
- f- ve bazen el-Hac Ramazan ve el-Hac Ahmet ve Muslu Çelebi mülkleri...
- g- ve iki tarafından tarîk-i a'mm ile mahdud mülk arsasında...
- ğ- müşâhedeşi mera'at-i kalb-i hizan muhabbet-i envâr-ı fâzl-ı irfân...
- h- olmağa size yigirmi kemerli kargir ve kurşun örtülü...
- ı- bir darü'l-kurra ve talebe-i ulûm u tecvid sakın olacak odalar...
- i- ve şeyhü'l- kûrra sakın olmağ için darü'l-kurra kurbunda vâki'...
- j- lede'l-ahali ve'l-ciran malumü'l-hudud kargir...

[5/b]

- a- hariciyyesi sobalı iki oda ve bir firun ve bir anbar...
- b- ve bir miktar mahattayı müştemil bir menzil. Ve yine Medine-i...
- c- mezburede bir han-ı ref'iü'l-bünyan. Ve yine İnhan...
- ç- mahallesinde cami kurbunda bi-hisab-ı terbi yüz altmış zira...
- d- sekaflı ve dört yüz elli zira kaldırımlı mülk taşlarıyla bir...
- e- çeşme. Ve yine medine-i mezburede Koska Mahallesinde...
- f- vâki' Bosna sarayından gelen tarîk-i a'mm üzerinde etrafında bi-hesab-ı...
- g- terbi' iki yüz zira kaldırımlı bir çeşme. Ve ana karib bir su terazisi...
- h- ve yine medine-i mezburede el-Hac Pirî Mahallesinde vâki'...
- ı- Sava'dan gelen tarîk-i a'mm üzerinde etrafında bi-hisab-ı mezbur...
- i- üç yüz zira' taş kaldırımlı bir çeşme. Ve ana karib bir su...
- j- terazisi. Ve yine medine-i mezburede Yusuf Ağa menziline...
- k- muttasıl bir su terazisi. Ve yine medine-i mezburede Muhtesib...

[Varak 6]

[6/a]

- a- Hasan Ağa menzili karşısında dahi bir su terazisi. Ve...
- b- yine medine-i mezburede eski saray kurbunda bir su terazisi...
- c- ve yine medine-i mezburede Ramazan Ağa menzili karşısında...
- d- bir su terazisi. Ve yine medine-i mezburede İbrahim Çelebi...
- e- mahallesinde Vezirzade Sarayı kurbunda dört yol ağzında hamama...

- f- muttasıl etrafı taş kaldırımlı hayat-efzâ bir çeşme. Ve yine...
- g- medine-i mezburede Ebubekir Efendi Mahallesinde bir su terazisi...
- ğ- ve yine medine-i mezburede Kuyucu Mahallesinde camiî haremine...
- h- muttasıl bi-hesab-ı terbi dört yüz zira' kaldırımlı bir çeşme...
- ı- ve yine mezburede Kaptan Mahallesinde Tuna...
- i- iskelesinden gelen tarîk-i a'mm üzerinde etraf-ı erbaa'sında...
- j- bi-hisab-ı mezbur yüz seksen zira' kaldırımlı bir çeşme. Ve...
- k- kurbunda bir su terazisi. Ve yine medine-i mezburede Tirbela...

[6/b]

- a- mahallesinde cami haremde sikağı şişe tavanlı bir şadırvan...
- b- ve yine medine-i mezburede Turgut Paşa cami kurbunda...
- c- bir şadırvan. Ve yine medine-i mezburede mevazi-i adide de...
- ç- dokuz adet çeşme. Ve yine Kandiyede cami-i şerifin haremi...
- d- içinde bir şadırvan. Ve yine Kandiyede cami-i şerife...
- e- muttasıl bir mekteb-i latif. Ve yine kal'a-yı mezkûrede vâki'...
- f- bir taraftan tarîk-i âmm ile mahdud bina zira' ile tulen yigirmi beş...
- g- ve arzen yigirmi dört zira' arsa üzerinde mebni bir tahtanî...
- h- ve sekiz fevkanî odaları ve divanhâneyi ve dört bâb...
- ı- mahzenî ve iki ahuru ve üç kemerli sahrıç ve sekiz demür pencere ve...
- i- nerdiban altında iki bâb odayı müştemil imam-ı evvel sakin...
- j- sakin olacak bir menzil. Ve yine kal'a-yı mezkûrede lede'l-ahali...

[Varak 7]

[7/a]

- a- ve'l-ciran malumü'l-hudud tulen ve arzen otuz sekiz...
- b- zira' arsa üzerinde mebni yedi bâb fevkanî oda ve divanhâne...
- c- ve tahtanî beş bâb oda ve bir mahzen ve iki sahrıç ve bir ahur...
- ç- ve iki tarafında havluyu müştemil imam-ı sani sakin olacak bir menzil...
- d- ve vilayet-i Anadolu da vatan-ı aslıleri olan Köpri...
- e- demekle ma'ruf kasaba-i Gedekara'da vâki' bir taraftan Küçük Mehmet..
- f- oğlu hânesi ve bir taraftan Müderris Efendi sakin olacak...
- g- menzil ve bir taraftan mekabir-i müslimin ve bir taraftan tarîk-i a'mm...
- ğ- ile mahdud mülk arsası üzerinde talabe-i ulûm sakin...
- h- olup bizzat ve bittabi' müstecalib-i saadet-i uhreviye olan ulûm ü nâfiayı...

ı- müdarese ve müzakere etmeleri için on iki hücre ve bir dersihâne...

ı- ve tetemmat ve havluyu müştemil bir medrese müessesesi Ve müderrisi...

j- sakin olmağ için buyût u âdideyi müştemil bir menzil.

[7/b]

a- ve yine Kamanîçe Kal'ası dahilinde taraf-ı saltanat-ı aliyyeden...

b- merhum müşarû'n-ileyh hazretlerine kezalik temlik olunan...

c- cami-i mezbur arsasına mülhik arsa üzerinde talim-i sıbyan...

ç- için soba ve sofalı bir muallimhâne. Ve yine kal'a-yı...

d- mezburede Binadebiçka Mahallesiinde vâki' bir taraftan...

e- Manastırviç viranesi ve üç taraftan tarîk-i a'mm ile mahdut..

f- tulen yetmiş ve arzen on beş zira' arsa üzerinde bir bâb....

g- fevkanî ve üç bâb tahtanî odaları ve bir mahzeni ve bir avret-i...

h- sūffeyi ve ahuru ve havluyu müştemil hatip ve imam-ı evvel sakin...

ı- olacak bir menzil. Ve yine kal'a-yı mezkûrede cami-i mezburun...

i- tetemmatından olup imam-ı sani ve muallim-i sıbyan ve müezzin-i evvel...

j- ve müezzin-i sani ve kayyum u evvel ve sani ve farraş sakinler olmağ için...

k- her birine menasıbı ile merhum u müşarû'n-ileyh temenni ile verdiği...

[Varak 8]

[8/a]

a- hududları malume buyût u adideyi müştemil menazil bina...

b- buyurup bu mezkûrattan darû'l-kurra ve muallim hâneyi ve medreseyi...

c- ve hacerat-ı emlâkından ifraz ve talim ve taâlleme izin verip...

ç- talim ve taâllem dahi bulunmağla vakf-ı lüzum görüp ve menazil ve han...

d- dahi emlakinden ifraz ve iskan ve nüzule izin verip...

e- menazil-i mezburelerde erbab-ı sakinler ve han-ı mezburda...

f- ebna-i sebil mürûr u ubur idüp ve meyah-ı mesbeleden...

g- Şerb ve intifa-yı inam-ı sıbğat idüp evkafımıza göre...

ğ- lüzum gittikten sonra. Ve yine müşarû'n-ileyh hazretlerinin...

h- azimet-i şerifleri zeyl-i sahifede mezkûr olan akarat...

ı- ve menkûlatın tertib tertib-i vakfı ve tayin-i harc ve sarfı üzre iken...

i- takdir-i rabbani ömrü vefa etmeyip civar-ı rahmet-i himmete intikal...

j- buyurduklarında veraset-i âli tarîk el-ırs ve'l- inhisar dört...

[8/b]

- a- zevce-i metrukelerine ve valide-i mükerreremelerine ve bana ve...
- b- la-buyun iki kız karındaşlarına münhasır olmağla suffe-yi mezburun...
- c- cami-i akar ve menkûl ve nûkud ve hali ve aruz ve esas-ı beyt...
- ç- ve avani-i nihasiyye ve gayrı-nihasiyye ve bilcümle ism-i mal itlak...
- d- olunur kalil ve kesir ve celil ve hafır cami terekesinden her biri yedimde...
- e- olan bin seksen sekiz muharreminde mahmiye-yi İstanbul'da Mahmut Paşa...
- f- mahkemesinde naib el- şer'i olan Muhammed Efendi imzası ile...
- g- memzi ve bin seksen dokuz saferü'l-hatırında mahkeme-i mezburede naib el- şer'i...
- ğ- olan İbrahim Efendi imzası ile memzi haca'-yı şer'iyye-i natika...
- h- olduğu üzre ali tarîkü'l-taharricü'l-şer'i her birini...
- ı- istifa eyleyip amma mirasa müteallik cami-i duavi ve mutallibet...
- i- ve iman ve muhasımatan her birimiz ahir ebra-i a'mm ile ibra...
- j- eyledikten sonra merhum u mezburun tayin-i mesarif edeceği...

[Varak 9]

[9/a]

- a- evkafi ihya ve vezayif-i mürtezika ve sair mesarifi için...
- b- terekesinden benim hassa-yı irsiyyeme tayin ve tahsis olunan...
- c- emlak-ı irsiyyemden olup Uyvar. Kal'ası dâhilinde...
- ç- vâki' etraf-ı erbaa'sı tarîk-i a'mm ile mahdut bina zira'ı...
- d- ile tulen yüz otuz ve arzen seksen sekiz zira' arsa üzerinde...
- e- olan sekiz bâb sade ve kargir dükkânlarımı. Ve köşe...
- f- başında tahtanî iki oda ve ve fevkanî bir oda ve mahzen ve...
- g- ahuru müştemil mülk menzilimi. Ve ona muttasıl iki tahtanî...
- ğ- oda ve iki kiler ve bir mahzen ve bir miktar mahutayı müştemil...
- h- mülk menzilimi. Ve ona müştemil üç oda ve bir firun ve iki mahzen...
- ı- ve bir ahuru muhtevi kemer kapılı bir mülk menzilimi. Ve kemer dekâkîn...
- i- hizasında tahtanî üç oda ve bir kiler ve bir mahzen ve dükkânı...
- j- ve üzerinde bir odayı müştemil mülk menzilimi. Ve meydan...

[9/b]

- a- köşesine nazır etraf-ı erbâ'sı tarîk-i a'mm ile mahdut...
- b- on beş bâb tahtanî odaları müştemil menzil. Ve menzil-i mezkûr...

- c- mukabelesinde cami meydanına nazır yedi dükkân ve bir fevkanî oda..
- ç- ve iki tahtanî oda ve bir mahzen ve bir firunu müştemil menzilimi. Ve ona...
- d- muttasıl tahtanî iki oda ve bir mahzen ve bir ahur ve mahutayı...
- e- müştemil menzilimi. Ve ona muttasıl tahatani bir kemer oda ve bir sade...
- f- oda ve iki kiler ve bir mahzen ve bir firun ve bir ahur ve bir...
- g- su kuyusunu müştemil menzilimi. Ve menzil-i mezkûr u verasette...
- h- tahtanî bir kemer oda ve bir sade oda ve bir mahzen ve bir firun...
- ı- ve bir fevkanî odayı müştemil menzilimi. Ve menzil-i mezbura muttasıl...
- i- bir tahtanî oda ve bir kiler ve bir ahur ve bir miktar mahutayı...
- j- müştemil menzilimi. Ve sabık el-zıkr meydana nazır etmekçi dükkânının..
- k- ardında mirî bağda-i vaz' olunan anbar önünde...

[Varak 10]

[10/a]

- a- olan adada vâki' etraf-ı erbaa'sı tarîk-i a'mm ile...
- b- mahdut tulen yüz yigirmi sekiz ve arzen seksen sekiz zira'...
- c- arsada mebni-i buyût u adideyi müştemil beş bâb menzillerim ile sekiz...
- ç- adet dükkânlarımı. Ve cami-i kebirin canib-i yesarında meydana...
- d- nazır tulen yüz otuz ve arzen seksen altı zira' arsada...
- e- mebni on bir bâb dükkânlarımı. Ve cami-i mezburun canib-i yesarında...
- f- köşede vâki' on bir dükkân ve iki odalar ve silahhânemi...
- g- ve cami-i şerifin etrafında Estergon Kapısı demekle...
- ğ- ma'ruf kal'a kapısı cesrinden tulen nehr-i natik cesrine varıncaya...
- h- tarîk-i a'mmın yemin ve yesarında vâki' arzen on beş zira'...
- ı- arsa üzerine mebni yüz otuz adet dükkânlarımı...
- i- ve kal'a-yı mezbure dahilinde bir sakifte üç göz at...
- j- değirmeni. Ve kal'a-yı mezbure haricinde Estergon...

[10/b]

- a- canibinden Nitre nam nehr ile dayır iki sekafta on iki göz...
- b- su değirmeni. Ve ol mahalde cevanib-i erbaa'sını su muhiti olup...
- c- ada tabir olunur bir arsamı. Ve kal'a tarafında vâki' led'el- ahali...
- ç- ve'l-ciran malumü'l-hudud tulen bin yigirmi buçuk ve arzen...
- d- sekiz yüz kırk zira' mülk arsamı vakfeyledüm...
- e- Ve hattı hümayun u şevket-i makrun ile mirasım merhum ve mağfurleh...

- f- hazretlerine temlik buyrulup bi-hisabü'l-ırs bana isabet...
- g- idüp Estergon sancağında Narhid nahiyesinde...
- h- Şuran nam varoşumu. Ve yine nahiye-i mezburede...
- ı- Fedimöş nam karyenin arazisini. Ve yine sancak-ı mezkûrun...
- i- Neza nahiyesinde Komyatin nam varoşumu. Ve yine...
- j- nahiye-i mezburede Tardoş nam karye ve Kişvirad nam...
- k- karye Nankör ve Kışkerma' Mahalle-i Ayatofalube nam karyelerimin...

[Varak 11]

[11/a]

- a- mülk arazilerini. Ve yine nahiye-i mezburede Kerak...
- b- ve el-Harsin ve Kişkösü ve Nanandar ve Nadsek ve...
- c- Filşuçornuk ve Alşuçornuk ve Malmisk...
- ç- ve Bankesü ve Batu ve Taran nam mezzararımı. Ve...
- d- Estergon kapısı kurbunda vâki' lede'l-ahali ve'l-ciran...
- e- malumü'l-hudud Şirinpek sarayı demekle ma'ruf...
- f- sarayımı. Belgratta ebna-i sebil için bina olunan...
- g- hana muttasıl olup bir tarafı Sandıkçı menzili ve tarafını...
- ğ- tarîk-i a'mm ile mahdut buyût u adideyi müstemil mülk...
- h- menzilimi. Ve han-ı mezburun canib-i yemininde vâki' bir mahzen...
- ı- ve on bir bâb dükkânlarımı. Ve hancı ile nailbend sakın...
- i- olacak iki bâb odalarımı. Ve han kapısı karşısında...
- j- tulen ve arzen bi-hisab-ı terbi' iki yüz zira' mülk...

[11/b]

- a- Arsamı. Ve darü'l-kurranın şark tarafında vâki' tulen yüz...
- b- otuz ve arzen yigirmi zira' zat-ı eşcar-ı müsmere ve gayrı-müsmere mülk...
- c- bağçemi. Ve garb tarafında vâki' tulen elli dokuz ve arzen...
- ç- otuz altı zira' mülk bağçemi vakfeyledüm. Ve yine hattı...
- d- hümayun saat-i makrun ile merhum u müşarü'n-ileyhe hep bu...
- e- temlik buyrulup arsa bana isabet iden emlâkımdan Kandiye...
- f- Kal'ası haricinde vâki' Topaltı'nın sınırından sahil-i...
- g- bahr'in şark tarafından nezarete tam mevzudan İbrahim Paşa....
- ğ- yurdu altından Peyde nam karye yoluna. Ondan Taşlı Dağ...
- h- altından ince yol ile harabe şirahâneye. Ondan Cameşuy...

- ı- deresinden Ak Tepeye, ondan sed kenarında olan...
- i- şirahâneye. Ondan sed ile tarîk-i a'mma. Ondan dört...
- j- yol başına ondan firunun yolu ile yeniçerilerin eski karakolundan...

[Varak 12]

[12/a]

- a- Bursa nam karyeden hamam yerine. Ondan Bursa köyü sınırı...
- b- ile eski ordu altında tarîk-i a'mma ondan Rumeli...
- c- karakol hânesine ondan Hasan Paşa köprüsüne. Ondan sed...
- ç- üzerinde mağaraya. Ondan yolun sol tarafında harabe şirahâneye...
- d- ondan Fenike nam karyeye ayrılan yol başına. Ondan Alay yolu...
- e- ile tepede olan üç yol başına. Ondan Ok yolunun...
- f- üzerine uğrayıp Alay yolu ile Fenike deresinden yine zikr...
- g- olunan Alay yolu ile yerli büyük kayaya. Ondan baş muhasebeci...
- ğ- seddinden mağaralar üstünden mezarlığa. Ondan binlik...
- h- kasaphâneden aşağı sed ile Vardiye kal'ası altında...
- ı- harabe şirahâneye. Ondan aşağı yine üç yol başında...
- i- harap şirahânedен Uluyol altında eski bina yerinden deryaya...
- j- doğru dikilen nişan taşlarıyla sed deresinin deryaya...

[12/b]

- a- muhtelat olan mahalden deryaya müntehiye olan araziye...
- b- vakfeyledüm. Ve Kandiye sancağında Minakovce nahiyesinde...
- c- Ayavarvara nam ve Ayatoma nam ve Resmo sancağında Minlayotma...
- ç- nahiyesinde Mağares nam karyelerin arazisini ve zikr...
- d- olunan Ayavarvara nam karyede Manastır-ı Ayayalba ve Manastır-ı...
- e- Ayoyani Elik ve Ayana nam mütevahları. Ve zikr olunan Ayatoma...
- f- nam karyede Ayaanton Monuhu ve Ayayorgi Harakoti ve...
- g- Kerastodilya nam mülk manastırlarımı. Cümle bağ ve bostan ve arazi...
- ğ- ve yaylak ve mera ve cebeli ile vakfeyledüm. Ve yine Kandiye...
- h- Kal'ası dahilinde imam-ı sani sakın olan menzilin tahtında...
- ı- vâki' altı bâb dükkânlarımı. Ve Valton nam kemer kapıdan...
- i- dışarı çıkarken sağ canibinde olan on beş bâb dükkânlarımı...
- j- Ve zikrolunan kapının sol canibinde vâki' bir bâb...

[Varak 13]

[13/a]

- a- fevkanî odalarıyla on bir bâb dükkânlarımı. Ve yine onlara...
- b- muttasıl yedi bâb dükkânlarımı. Ve zikrolunan kapının arasında...
- c- üç dolabımı. Ve yine kal'a-yı mezkûre dâhilinde cebehâne...
- ç- karşısında vâki' birer bâb fevkanî odaları olan on...
- d- adet dükkânlarımı. Ve yine onlara muttasıl iki mülk dükkânlarımı...
- e- Ve cebehânenin aşağı tarafında vâki' tulen yigirmi dört ve arzen...
- f- sekiz zira' arsa üzerinde mebni altı kıt'a dükkân ve iki mahzen...
- g- ve üzerlerinde dört bâb odalarımı. Ve ona muttasıl üç dükkân...
- ğ- ve üç mahzen ve bir matbah ve dört fevkanî odaları müştemil...
- h- menzilimi. Ve yine ona muttasıl fevkanî dört bâb oda ve...
- ı- bir divanhâne ve tahtanî iki oda ve bir kemer kapı arası ve...
- i- ve bir sahrıç ve on demür pencereleri müştemil menzilimi. Ve yine ol...
- j- mahalde fevkanî iki oda ve hayat ve tahtanî bir divanhâne ve bir...

[13/b]

- a- matbah ve beş bâb oda ve bir su kuyusu ve nerdiban başında...
- b- iki bâb oda ve ahur ve havluyu ve kenise yeri tabir olunan...
- c- arsayı ve üç mahzen ve üç dükkân ve iki demir pencereleri müştemil...
- ç- menzilimi. Ve yine ol mahalde beş dükkân ve bir sahrıç ve bir mahzen..
- d- ve beş fevkanî odaları ve havluyu müştemil menzilimi. Ve yine kal'a-yı...
- e- mezkûrede Tersane Kapısı kurbunda üç fevkanî oda ve üç mahzen...
- f- ve iki dükkânı müştemil menzilimi. Ve yine ol mahalde iki fevkanî oda...
- g- ve iki mahzen ve iki dükkânları müştemil menzilimi. Ve yine ol...
- ğ- mahalde on oda dört mahzen ve bir dükkânı müştemil...
- h- menzilimi. Ve yine ol mahalde bir fevkanî odalı bir dükkânı...
- ı- ve yine ol mahalde üstünde bir odalı ve ardında fevkanî...
- i- ve tahtanî iki oda ile bir dükkânı. Ve yine ol mahalde bir oda...
- j- ile bir dükkânı. Ve yine ol mahalde iki kat odalarıyla...

[Varak 14]

[14/a]

- a- bir dükkânı müştemil menzilimi. Ve yine ol mahalde beş bâb fevkanî...
- b- odaları ve divanhâneyi ve su kuyusunu ve tahtanî bir bâb odayı...

- c- müştemil üç kapılı menzilimi. Ve yine yedi bâb oda ve dört...
- ç- bâb mahzen ve havlu ve bir dükkânı müştemil menzilimi. Ve yine ol mahalde...
- d- vâki' etraf-ı erbaa'sı tarîk-i a'mm ile mahdut fevkanî üç oda...
- e- ve bir divanhâne ve tahtanî üç oda ve bir divanhâne ve...
- f- kebir ahur ve kemer kapı arası ve bir su kuyusunu ve iki mahzeni ve ahura..
- g- muttasıl bir küçük odayı müştemil menzilimi. Ve tersane kapısının...
- h- nerdibanı altında iki küçük mahzenlerimi. Ve yine tersane kapısının...
- ı- sağ canibinde tulen yigirmi dört ve arzen sekiz zira'...
- i- iki kapılı bir mahzeni ve mahzen üzerinde tulen on beş ve arzen...
- j- on zira' bir odayı. Ve yine tersaneye karip mahalde...
- k- vâki' bir taraftan Milota mülkü ve bir taraftan mahzen ve iki...

[14/b]

- a- taraftan tarîk-i a'mm ile mahdut tulen on sekiz ve arzen...
- b- on dört zira' bağçeyi ve iki odayı müştemil kenise yeri...
- c- tabir olunur menzilimi. Ve yine tersane havlusunda vâki' tulen...
- ç- yigirmi iki ve arzen dokuz zira' bir biri üzerinde iki bâb mahzenleri...
- d- ve ona muttasıl tulen on bir ve arzen beş zira' iki küçük...
- e- mahzenleri. Ve liman ile tersane kapısı arasında İbrahim Paşa'nın...
- f- su mahzenine muttasıl tulen ve arzen altışar zira' olan dükkânı...
- g- ve üzerinde olan odayı. Ve yine ol mahalde vâki' bir birilerine...
- h- muttasıl her birinin üzerlerinde birer fevkanî odaları olan...
- ı- on üç dükkânlarımı. Ve yine tersane kapısına muttasıl tulen...
- i- iki ve arzen on iki zira' bir dükkânı ve üzerinde bir odayı...
- j- Ve İbrahim Paşa camiî kurbunda vâki' bir taraftan cami haremi...
- k- ve bir taraftan İbrahim Paşa mahzenleri ve iki taraftan tarîk-i a'mm ile...

[Varak 15]

[15/a]

- a- mahdut iki bâb odaları ve altında iki mahzen ile bir firunu...
- b- ve liman kapısının sol canibinde vâki' bir taraftan Can Filibo...
- c- mülkü üç taraftan tarîk-i a'mm ile mahdut dört bâb...
- ç- tahtanî ve bir bâb fevkanî odaları ve beş mahzeni ve iki su...
- d- kuyusunu ve bir miktar arsayı müştemil menzilimi. Ve yine ol...
- e- mahalde etraf-ı erbaa'sı tarîk-i a'mm ile mahdut dört bâb mahzen...

- f- ve iki oda ve bir divanhâne ve iki sahrıç ve bir miktar havluyu...
- g- müştemil menzilimi. Ve ol menzile karib bir taraftan Can Filibo ve bir...
- h- taraftan Nikolaki ve iki taraftan tarîk-i a'mm ile mahdut...
- ı- tulen altmış altı ve arzen otuz altı zira' arsa-yı halemi...
- î- ve yine ol mahalde vâki' etraf-ı erbaa'sı tarîk-i a'mm ile mahdut...
- j- üç bâb tahtanî ve üç bâb fevkanî odaları ve üç bâb...
- k- mahzeni ve havluyu müştemil menzili. Ve yine kal'a-yı mezkûre dâhilinde...

[15/b]

- a- vâki' bir taraftan Erkoni mülkü ve üç taraftan tarîk-i a'mm ile...
- b- mahdut tulen iki yüz on iki ve arzen yüz yigirmi dört...
- c- zira' olup altı adet su kuyusunu ve üç kıt'a havzı müştemil...
- ç- mülk bostanımı. Ve yine kal'a-yı mezkûre dâhilinde yüksek...
- d- tabya demekle mâ'ruf mahalde Ayusapostolos mahallesinde...
- e- vâki' etraf-ı erbaa'sı tarîk-i a'mm ile mahdut bina zira'ı ile...
- f- tulen yetmiş dört ve arzen otuz yedi zira' mülk arsamı...
- g- ve arsa-yı mezbure tahtında mahfur olan otuz yedi adet...
- h- mülk bağday kuyularımı. Ve yine üç tarafı tarîk-i a'mm ve bir tarafı...
- ı- Şahin Bey menzili ile mahdud dâhiliyye ve hâriciyyede buyût-u...
- î- adide ve hamam ve sahrıcı müştemil mülk menzilimi. Ve yine menzil-i mezbur...
- j- mukabelesinde iki tarafı tarîk-i a'mm ve bir tarafı Halil Paşa menzili...
- k- ve bir tarafı bazen miri firunlar ve bazen tarîk-i a'mm ile mahdut.

[Varak 16]

[16/a]

- a- eşcar-ı müsmere ve gayrı müsmereyi müştemil mülk bağçemi vakf...
- b- eyledüm ve Kamanice Kal'asında Söğütlük suyu nehrinde Şamgu...
- c- ve Ledçâfu Ermeni harabesi demekle ma'ruf tulen on beş...
- ç- ve arzen on zira' dört göz değirmen değirmenci hânesi...
- d- Ve bir kargir oda ve bir mahzen. Ve yine tulen ve arzen on...
- e- beşer zira' bir göz harabe darı değirmeni ve yüz yigirmi adet...
- f- söğüt ağaçları. Ve yine tulen yetmiş ve arzen kırk zira'....
- g- bir kıt'a bağçemi. Ve yine tulen seksen ve arzen altı zira'...
- ğ- havlumu. Ve yine kal'a-yı mezkûre dahilinde vâki' bir...
- h- taraftan Françevi Zımmi ve bir taraftan nehr-i Varoş...

ı- ve iki taraftan tarîk-i a'mm ile mahdut tulen otuz ve arzen...

ı- on zira' beş göz mülk değirmeni. Ve yine tulen...

j- kırk ve arzen yigirmi zira' bir soba odalı ve dehlizli...

[16/b]

a- değirmenci hânemi. Ve yine bir taraftan nehr-i Varoş ve bir taraftan...

b- Aleksandıra ve iki taraftan tarîk-i a'mm ile mahdut tulen ve...

c- arzen onar zira' üç göz değirmenimi. Ve yine tulen...

ç- yigirmi beş ve arzen yigirmi zira' değirmenci odası arsa-ı halemi...

d- Ve yine iki taraftan nehr-i Varoş ve bir taraftan Ludus...

e- ve Luduşmaku ve bir taraftan tarîk-i a'mm ile mahdut tulen yigirmi...

f- ve arzen on beş zira' dört göz değirmenimi. Ve yine...

g- tulen yigirmi ve arzen on beş zira' bir sobalı oda ve bir dehliz...

ğ- ve yine bir oda ve havlumu. Ve yine kal'a-yı mezkûre dâhilinde...

h- Habsivan mahallesinde bir taraftan Bedroy ve bir taraftan Şimko...

ı- menzilleri ve bir taraftan Yovan manastırı ve bir taraftan tarîk-i a'mm...

i- ile mahdut bina zira' ile tulen yetmiş ve arzen yigirmi üç zira'...

ı- arsa üzerinde mebni dört sobalı odaları ve iki...

[Varak 17]

[17/a]

a- sobasız odaları ve bir zir-i zemin mahzeni ve havluyu ve matbah...

b- ve dehliz ve bağçeyi müştemil mülk menzilimi. Ve yine kal'a-yı mezbure...

c- dahilinde Seneti Yovan mahallesinde vâki' bir taraftan Romal ve bir...

ç- taraftan Rus Zımmi menzilleri ve bir taraftan tarîk-i a'mm ile...

d- mahdut tulen elli ve arzen on sekiz zira' arsa üzerinde...

e- mebni olan sobalı üç oda ve sobasız iki oda ve...

f- havluyu müştemil mülk menzilimi. Ve yine kal'a-yı mezkûre köprüsü...

g- gözünde tulen yigirmi ve arzen on zira' üç göz dakik...

h- değirmeni ve bir göz darı değirmeni ve dört adet kazgan...

ı- ve iki harabe oda ve havlusu ile mecmu' arsası tulen seksen...

i- ve arzen elli zira' bir mülk karhânemi. Ve yine tulen ve arzen...

j- yigirmişer zira' harabe dinekli üç dakik değirmeni ve dinekli...

k- bir darı değirmeni. Ve yine tulen otuz ve arzen yigirmi...

[17/b]

- a- zira' bir harabe değirmenci hânesiyle dinekli aba değirmeni. Ve yine...
- b- kal'a-yı mezkûre dahilinde Burusta mahallesinde Batçam Manastırı...
- c- demekle ma'ruf tulen yetmiş ve arzen kırk zira' arsayı...
- ç- ve üzerinde olan mülk ü ebniyemi vakfeyledüm. Ve medine-i...
- d- İzmir'de Kasap Hızır mahallesinde vâki' malumü'l-hudud...
- e- tahtanî elli bâb ve fevkanî elli dört bâb odaları müştemil...
- f- müceddeden ebna olunan kargir mülk han-ı kebirimi. Ve yine...
- g- han-ı kebre muttasıl tahtanî on yedi bâb oda ve bir mahzen...
- ğ- ve fevkanî on sekiz bâb odayı müştemil kargir sağır...
- h- mülk hânemi. Ve yine han-ı kebre muttasıl yigirmi dört...
- ı- bâb dükkânlarımı. Ve yine bezestan tabir olunan mahzenli...
- i- ve fevkanîleri odalı kırk dört bâb mülk dükkânlarımı...
- j- Ve yine Bezestan-ı mezburun zahirine muttasıl yigirmi dört...

[Varak 18]

[18/a]

- a- bâb mülk kargir dükkânlarımı. Ve yine bezestan-ı mezburun...
- b- gümrük tarafında olan kapısı önünde iki bâb mülk kargir...
- c- mahzenimi. Ve bezestan-ı mezburun önünde Hüseyin Ağa silahhânesine...
- ç- varınca lede'l- ahali malumü'l-hudud mülk arsa-yı...
- d- halyemi. Ve yine bezistan-ı mezbura muttasıl derya üzerinde...
- e- vâki' on sekiz oda ve bir matbah ve altında mahzenli bir sağır hamam ve ahuru...
- f- müştemil müceddeden ebna olunan mülk gümrükhânemi. Ve yine medine-i...
- g- mezburede mülk ü müşteram olan malumü'l-hudud def'an...
- ğ- bir gümrük hânemi ve fevkanî iki bâb odalarımı. Ve yine bir...
- h- mülk börekçi firunumu. Ve yine bir bâb fevkanî oda ve bir şerbetçi...
- ı- dükkânımı. Ve yine malumü'l-hudud cümle müştemilat ile bir mülk...
- i- Yahudi hânemi ve Yahudi hâneye muttasıl iki bâb tahtanî...
- j- hânemi. Ve yine hamam külhanına muttasıl fevkanî ve tahtanî...

[18/b]

- a- buyût u adideyi müştemil bir bâb hânemi. Ve yine kal'a duvarına...
- b- muttasıl Lebdezyada vâki' malumü'l-hudud iki bâb mülk şem hânemi...
- c- Ve yine medine-i mezburede Çukur Çeşme demekle ma'ruf...

- ç- bir çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede Çiçek mahallesinde...
- d- Sadık zade Halil Efendi duvarında olan bir çeşmeyi...
- e- ve yine medine-i mezburede Ali Reis mahallesinde Abdülkadir...
- f- oğlu Hasan duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine medine-i...
- g- mezburede Pazaryeri mahallesinde tellak el-hac Mehmet duvarında...
- ğ- olan çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede mahalle-i ceditte...
- h- vâki' tarîk-i a'mmda Balcı Ömer'in duvarında olan bir çeşmeyi...
- ı- ve yine mahalle-i mezburede Uzun Hüseyin Ağa Camii kurbunda el-hac...
- i- Mehmet'in duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine mahalle-i mezburede...
- j- Topal Mustafa Çelebi duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine...

[Varak 19]

[19/a]

- a- mahalle-i mezburede Şerbetçi Cafer Paşa duvarında olan...
- b- bir çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede Kefeli mahallesinde...
- c- el-hac Mustafa duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine...
- ç- mahalle-i mezburede üç yol ağzında Kaimoğlu Ahmet duvarında...
- d- olan bir çeşmeyi. Ve mahalle-i mezburede Yahudiler içinde...
- e- Mihalaki nam zımmi duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine...
- f- mahalle-i mezburede vâki' Küçük Mehmet Ağa duvarında olan bir çeşmeyi...
- g- Ve yine mahalle-i mezburede Irgat Pazarı kurbunda Kalaycı...
- ğ- Murat duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine mahalle-i mezburede...
- h- Karayani nam zımmi duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine mahalle-i...
- ı- mezburede Beylikçi duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine...
- i- mahalle-i mezburede Kasap Bodur Ali duvarında olan bir...
- j- çeşmeyi. Ve yine mahalle-i mezburede sed başında Terzi...

[19/b]

- a- Yorgaki duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine medine-i...
- b- mezburede Cami-i Atik mahallesinde el-hac Hüseyin duvarında...
- c- olan bir çeşmeyi. Ve yine mahalle-i mezburede Solak Mahmut Ağa...
- ç- zade Abdülkerim Ağa duvarında olan bir çeşmeyi.
- d- ve yine mahalle-i mezburede el-hac Süleymanoğlu Mehmet Ağa duvarında...
- e- olan bir çeşmeyi. Ve yine mahalle-i mezburede Ali Yazıcı...
- f- hânesinin köşesinde olan bir çeşmeyi. Ve yine mahalle-i...

g- mezburede el-hac Halil duvarında olan bir çeşmeyi...

ğ- ve yine medine-i mezburede Hızır Efendi sokağında el-hac Ali...

h- damatları duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede...

ı- el-Hac Muhammed cami kurbunda olan bir çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede...

i- Balandozoğlu sokağında el-hac Süleyman duvarında olan bir...

j- çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede uzun yolda Akhani Hatun...

[Varak 20]

[20/a]

a- mescidine karib Süleyman duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine...

b- medine-i mezburede Baba Hasan Bey duvarında olan bir çeşmeyi...

c- Ve yine medine-i mezburede el-hac Mahmut Cami duvarında...

ç- olan bir çeşmeyi. Ve yine mahalle-i mezbure Kara Hasan Ağa...

d- sokağında Ali Yazıcı duvarında olan bir çeşmeyi. Ve...

e- el-hac Hasan duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede...

f- Kaplan Paşa çarşısında orta iskelede dört yol...

g- ağzında mahzen duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede...

ğ- Ahmet Ağa Cami hatibi Abdurrahman Efendi duvarında olan...

h- bir çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede el-hac Hüseyin Cami...

ı- kurbunda olan bir çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede Hatuniye mahallesinde...

[20/b]

a- Demirci el-hac Mehmet mescidi mukabelesinde olan bir çeşmeyi...

b- Ve mahalle-i mezburede musalla kurbunda el-hac Osmanoğlu duvarında...

c- olan bir çeşmeyi. Ve mahalle-i mezburede eş-Şeyh Mustafa Efendi...

ç- duvarında olan bir çeşmeyi. Ve şeyh-i mezburun ammesi Mehmet Ağa duvarında...

d- olan bir çeşmeyi. Ve yine mahalle-i mezburede Tilkilik nam mahalde vaz'...

e- olunan teraziye muttasıl olan bir çeşmeyi. Ve mahalle-i mezburede...

f- Osman Çavuş duvarında olan bir çeşmeyi. Ve mahalle-i mezburede...

g- Mahmut Efendi cami şerifine mukabil olan bir çeşmeyi. Ve...

ğ- mahalle-i mezburede Seyyid Ömer duvarında olan bir çeşmeyi. Ve...

ı- medine-i mezburede Hasan Hoca mahallesinde Hasan Hoca...

i- mektebi duvarında olan bir çeşmeyi. Ve mahalle-i mezburede...

j- Leblebici Hanı kapısına muttasıl olan bir çeşmeyi. Ve mahalle-i mezburede...

k- mahkeme kurbunda el-hac Ebubekir mektebi duvarında olan bir çeşmeyi...

[Varak 21]

[21/a]

a- Ve mahalle-i mezburede Tahıl Pazarı vasatında olan bir...

b- çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede Kasap Hızır mahallesinde..

c- Aydınlioğlu el-hac Muhammed duvarında olan bir çeşmeyi. Ve mahalle-i mezburede...

ç- Hüseyin Paşa hanı kurbunda olan bir çeşmeyi. Ve mahalle-i mezburede...

d- Hoca Nun duvarında olan bir çeşmeyi. Ve mahalle-i mezburede...

e- Hüseyin Çavuş duvarında olan bir çeşmeyi. Ve yine medine-i mezburede...

f- Frenk mahallesinde Fransız balyozu mukabelesinde olan bir...

g- çeşmeyi. Ve Engürüs balyozu duvarında olan bir çeşmeyi...

h- Ve han duvarında gümrüğe mukabil olan bir çeşmeyi...

ı- ve gümrük içinde olan bir çeşmeyi. Ve kal'a kurbunda olan...

i- bir çeşmeyi. Ve hamam kurbunda olan bir çeşmeyi. Ve yine hamam-ı mezbur...

j- kurbunda Yahudi hâne içinde olan bir çeşmeyi. Vakf...

k- tesbil eyledüm. Ve yine mahmiye-yi İstanbul'da Molla Fenari...

[21/b]

a- mahallesinde bina eylediğim bir tarafı kendi mülküm olan dekakin...

b- ve bir tarafı tarîk-i has ve bir tarafı imam ve müezzine sekenesi meşruta...

c- olan vakıf odaları ve bir tarafı Kaya Sultan arsası...

ç- ile mahdud etraf-ı erbaa'sı kargir duvarlı harita kıymeti...

d- içinde olan müştemilatı ile vakf ve haps idüp şöyle şart...

e- eyledüm ki zekerat-ı şurut üzre kütub u vaz' oluna ve yine...

f- kendi mülküm olan kütubumdan. (*Tefsirü'l- İmam el-Fıkiyye Ebi Cafer bin Muhammed bin Ebi Harirü'l-Taberi fi erbaa mücelledat.*)

g- (*El-Tefsirü'l-Kebir lil-İmam-ı Fahrü'r-Razi Müzehhib-i Mukabil bi-hattı'n-Nesih. Fi cild-i vahid.*)

ğ- (*El-Tefsirü'l- Kebir li-nüşate ahiri Mücedvel-müzehhib. Fi cild-i vahid.*)

h- (*El-Tefsirü'l- Kebir li-nüşate ahiri mücedvel ciyyed fi-Mücellideyn. Bi hattı'n-ta'lik.*)

ı- (Tefsirü'l-Ebu'l-Kasım el-Kaşiri Fi cild-i Vahid.) (Tefsir-i İbn-i Adil bi-hattı'n-nesih fi cild-i vahid. El-Mism-i ba lil-bab.)

i- (Tefsir-i İbn-i Adil Nüshate ahiri Müzehhib-i Mücedvel. Fi cild-i Vahid)- (Tefsir-i İbn-i Adil Nüshate Ahiri. Fi Mücellideyn)

j- (Tefsir ü Nizameddin el-Nişaburi Müzehhib-i Mücedvel bi-hattı'n-Nesih fi cild-i latif.)

[Varak 22]

[22/a]

a- (Tefsirü'l-Nişaburi Nüshate Ahiri. Fi Mücellideyn)-(Tefsir-i Ebu Abdurrahman Ahmed el-Nişaburi. Fi Mücellideyn)

b- (Tefsir-i Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmedü'l-Kurtubi müzehhib bi-hattı Ahmet bin İsmail. Fi Mücellideyn)

c- (Tefsir-i Mukatel bin Süleyman. Fi cild-i Vahid.)-(Tefsirü'l-Kadı İzzetü'l-Molla Veleddin Şankâri. ...? ... bi-hattı müellife.)

ç- (Tefsir-i Dercü'd-darar lil-Şeyh Abdülkahhar El Cürcani.)-(Tefsir-i Dercü'l-Dararleh Nüshate ahiri.)

d- (Tefsirü'l-Hadâdî Fi Cild-i Vahid.)- (Tefsirü'l-Hakayık lil-Ebi Abdurrahmanü's-Selimi bi-Hattı Mustafa el-Eyyübi.)

e- (Tefsir-i Keşşafü'l-Hakayık lil-İmamü'l-Nesefî fi'l-Ayyarü'l-Menkuta.)-(Tefsirü'l-Vasıt lil-Vahidi fi Mücellideyn.)

f- (Tefsirü'l-Vahiz lil-Vahdi fi-Mücellid.)-(Tefsirü'l-Esrare't-Tenzil lil-İmam Fahrü'r-Razi.)

g- (Tefsir-i Aynü'l-Maâni Li-Zeyneddin Ebu Yezidü'l-Gaznevi.)-(Tefsir-i Aynü'l-Hive Lahmeddinü'l-Daye.)

ğ- (Camiü'l-Beyan fi-Tefsirü'l-Kur'anü'l-Muayyen bin Safî.)-(Tefsir-i Tabsiretü'r-Rahman lil-Mendi müzehhib-i bi-hattı't-Ta'lik.)

h- (Tefsirü'l-Darü'l-Ma'sun fi-ilmü'l-Kitabü'l-Mektun Ahmed bin el-Semin fi cild-i vahid.)

ı- (Tefsir-i Ebu Muhammedü'l-Muâka İsmail bin el-Hüseyn bin Ebu'l-San'a mahrum fi-Akle)

i- (Darü'l-tenzil ve Kurrü'l-Nevil lil-İmam İbrahim bin Ali el-Ma'ruf ve Bâbü'l-Faraç bin el-Cürcani.)

[22/b]

- a- (*Tefsirü'l-Keşşaf Mukatib-i Basıl-ı Kitabu'l bil-Asle'l-Akıl-ı Musahhih fi-Cildeyn.*)
- b- (*Tefsirü'l-Keşşaf fi-Cild-i Latif Cidde-i Mezhep mücedvel ü sahih*)-(Tefsirü'l-Keşşaf-ı Sahih ve Kıyye Hattü'l-Müftü Hamzade Efendi fi Cild.)
- c- (*Tefsirü'l- Keşşaf Müzehhib-i Kitap Nazmü'l-Kur'an bil-Nesih vel-Taksir bil-Taâllik bi-hattı Ahmedü'l-Salihi.*)
- ç- (*Selbe-i Ecza mine'l-Keşşaf bi-hattı't-tabii'l-evvel-i Mensure'l-Hicre ali Suretü'l-Mü'min vel-cüz'en min suretü'l-Sebe âli Ahre'l-Kur'an fi-selase Mücelledat.*)
- d- (*Tefsirü'l-Medarik fi Mücellideyn.*)-(Fununü'l-Efnan fi-ilmü'l-Kur'an lil-Hafız Ebu'l-Faraç Abdurrahman bin el-Cevzi.)
- e- (*el-Cüz'ıyyü'l-evvel min-Tefsirü'l-Rağıp el-Esbahani*)-(el-Nısfü'l-evvel-i min tefsir ibn-i Adl mecdü'l-ü müzehhib.)-(el-Cildü's-sani mine'l-münasebet li-İbrahimü'l-Bakaî mücedvel bi-hattı Hasan.)
- f- (*el-Darü'l-lakayıt mine'l hayrü'l-muhitü'l İbn-i Mektum.*)-(Muhtasarü'l-Keşşafı'l-Müstemi bil-Takrib-i lil-Katip Muhammed bin Mesut el-Ali)
- g- (*El-cüz'i evvel min-tefsirü'l Rağıbü'l-Esbahani.*)-(el-nısfü'l-evvel min-tefsir muntasarü'l bahrü'l-mesmi bil-nehr-i li-Ebu Hayyan.)
- ğ- (*Kitab-ı Garibü'l-Temran ve Tefsirü'l-Ebu Abdullah Muhammed bin el-Abbas bin Muhammed bin Yahya İbnü'l-Mübarekü'l-Yezidi.*)
- h- (*el-Mücellidü'l-Evvel min-Tefsir-i Ebu İshak İbrahim ibnü'l-Zecac ali suretü'l-Enam.*)-(el-Mücellidü'l-evvel min-ahkamü'l-Kur'an li-Ebu Bekir er-Raziü'l-Cezzam.)
- ı- (*Kitabü'l-Takrib vel-Alem li-Ebu'l-Kasım Abdurrahman bin Ebu'l-Hasanü'l-Sehili*)
- i- (*el-mücellidü'l-Ahir min tefsirü'l-Kaşani min suretü'l-Yasin ali ahze'l-Kur'an.*)-(el-Mücellidü'l-sani min tefsir-i Ebu İshak İbrahim bin el-Seri.)
- j- (*Kitabü'l-Mutemed mine'l-menkûl ü kıyme evhayü'l-Rasûl bi-hattü'l-Latif.*)

[Varak 23]

[23/a]

- a- (*Kitab-ı Müteşekkili'l-Kur'anü'l İbn-i Kâtibe ve Kitab-ı Nesihü'l-Kur'an ve Mensuha Tabbetullah bin Sema*)
- b- (*el-Nısfü'l-evvel min-aynü'l-Maani Telifü'l-Araf Ebu Cafer Muhammed bin el-Tayfurü'l-Sihavendi.*)

- c- (*Mecmu u Tefsir Garibü'l-Kur'an li-Ebubekir Muhammed bin el-Azizü'l-Sicani.*)-
(*Kitabü'l-Ameli'l-İzzettin bin Abdüsselam.*)
- ç- (*Kitab-ı Fezailü'l-Sure'l-Ebu'l-Hasanü'l-Vahidi ve Kitab-ı Ahir Cem'a Ebu'l-Kasım Zeydin Abdullah bin Mesudü'l-Haşimi li-Ebu'l-Alaü'l-Kirmani ve Cüz'i mine'l-Semai min Kelam-ı Ebu Abdurrahmanü'l-Selemi.*)
- d- (*el-Nisfû'l-evvel min-tevilat Ebu Mansurü'l-Maturidi.*)-(el-Muhalledü'l-Salis mine'l-Tevilat li-Ebu Mansurü'l-Mezkûr.)
- e- (*Haşye'l-Keşşafü'l-Saadettin.*)-(Haşye'l-Keşşaf lil-Tayyibi.)-(Haşye'l-Keşşaf lil-Katibü'r-Razi Müsahhih-i Kadim.)
- f- (*Keşfü'l-Keşşaf-ı Müzehhib Mukabil-i Musahhih bi-Hattü'n-Nesih.*)-(el-Mücellidü'l-Rabi ve mücellid-i men-evvel-i Suretü'l-İsra min Tefsirü'l-Şeyh Aliyyü'l-Semerkandi.)
- g- (*el-Etvarü'l-İhya fi Esrarü'l-Fatiha.*)-(Müntehab-ı Fezaiü'l-Kur'an lil-Ebu'l-Kasım Muhammedü'l-Faki Ma-şerhü'l-Hakim lil-İmam Ahmet el-Kadı.)
- ğ- (*Tefsirü'l-Fatiha*)-(Tefsirü'l-Kadı fi Hevaşiyye hattı Sadi Efendi Fi mücellid-i vahid.)
- h- (*Tefsirü'l-Kadı Müzehhib-i Latif Sağirü'l-Hacim bi-hattı Hüseyin.*)-(Tefsirü'l-Kadı müsahhih-i sağirü'l-hacim mezhep bi-hattı Hüseyin)
- ı- (*Tefsirü'l-Kadı bi-hattı't-talik Kitabü'l-Şeyh Mustafa Beraziye Hekim Çelebi.*)-(Tefsirü'l-Kadı müzehhib bi-hattı Sanizade Efendi.)
- i- (*Tefsirü'l-Kadı bi-hattı'n-nesih müzehhib ketebe Muhyiddin bin Yusuf el-Aydını*)
[23/b]
- a- (*Tefsirü'l Ebu's-Suud Müzehhib.*)-(Tefsir-i Ebu's-Suud müzehhib-i latif bi-hattı nesih.)
- b- (*Haşyetü'l-Beyzavi es-Sadi Efendi fi cild-i latif bi-hattı't-talik ketebe Mustafa el-Akhisari.*)
- c- (*Haşyetü'l-Beyzavi es-Sadi Efendi müzehhib bi-hattı Tatar Abdurrahman.*)
- ç- (*Haşyetü'l-Beyzavi es-Sinan Efendi müzehhib bi-hattı'n-nesih.*)
- d- (*Haşyetü'l-Beyzavi el-Asameddin.*)-(Mecmu'ü'l-Resail-i evvelihe Risalet ü fi'l-Tefsirü'l-Molla Cami ve Tefsir-i Sure-i Hud ve'l-Kevser ve Gayrihe.)
- e- (*Risale-i Müteallike Baveyl-i Sevze'l-Maideü'l-Müsemma bi-merka-yı es-Suûd.*)
- f- (*Haşye-yi Tefsir Sure-yi Amme âli-ahîrü'l-Kur'an eş-Şirazi*)-(Mecalis-i Müteallike bil-Kur'an-ı vel-Hadis)

- g- (Tefsir-i Muallimü'l-Tenzil bi-Hattı Cedid)-(Tefsirü'l-Keşşaf bi-Hattı Cedid)-
(Haşyetü'l-Keşşaf lil-Talik-i bi-Hattı.)
- h- (Avnü'l-Tefasir bi-Hattı Derviş Hasanü'l-Edirnevi ...? ... Latif.)-(İcazü'l-Beyan fi
Tefsir-i amme'l-Kur'an lis-Sadıkü'l-Konevi bi-Hattı Saidü'l-Fergani.)
- ı- (Tefsirü'l-İsfahanî el-Mesmi Benderü'l-Hakayık min evvele âli Kavle Teâla
Seyfü'l-nüşha bi-Hattı'n-Nesih.)
- i- (El-Nısfü's-Sani mine'l-Caberi.)-(Letaifü'l-İşaret fi Kanunü'l-Kur'an eş-
Şahabeddinü'l-Fastelani fi Salis mücelledat.)
- j- (Müstalihü'l-İşarat fi İlmü'l-Kıraatü'n-Nureddin bin el-Fasih.)
- k- (Şerhü'l-Hedaye fi'l-Kıraatü's-Seb'-i el-Meşhure li-Ebu'l-Abbas Ahmed bin
Ammar el-Ma'ruf Bil-Mehdevi bi-Hattı'n-Mağaribe.)
- l- (Şerhü'l-Kitaba-i Kitabıyye fi Kıraat-ı Erbaa Aşer.)-(Mecmûü'l-Kitab-ı Evvele
Takribü'l-Neşre ve Gayre.)

[Varak 24]

[24/a]

- a- (Kitab-ı İzahü'l-Vakf ve'l-İbtidaü'l-Ebubekir Muhammed bin el-Kasımü'l-Ebnari
Asıl-i Kadim ve Aleyh-i mütemmiat.)
- b- (Mecmûü'l-Kitab-ı Evvel Kasideü's-Sahavi Maşir-i Cahar ve Kitab-ı İbnü'l-Salih
ve Kasideü'l-Arrani fi İlmü'l-Hadis.)
- c- (Mecmûü'l-Kitab-ı Evvel-i Mustalihü'l-İşarat fi'l-Kıraatü'l-İbnü'l-Fasih.)-(
Kitabü'l-Vakf ve'l-İbtidaü'l-Ebu Cafer en-Nehâs.)
- ç- (Kitab-ı Kıraat Ebu Muhammed Yakub Fimahalif-i Nafiâ min Revâbete Falun u
anh li-Ebu Ömer Validani.)
- d- (Kitabü'l-İhtiyar fi İhtilafü'l-İşrete İmanü'l-Emsar li-Ebu Muhammed Abdullah
İbnü'l-Ali el-Mukarriü'l-Havi Sebat Ebu Mansurü'l-Haniyyat.)
- e- (Şerh-i Bâb-ı Vakf-ı Hemze ve Hişam fi'l-Hemzeminü'l-Şatiyye Lebderü'l-Diz
Hasan bin el-Kasımü'l-Havi.)
- f- (Şerhü'l-Tayyibe lil-Neviri.)-(Tabakatü'l-Kurra lil-İmam Ebu Osmanü'l-Zehebi.)-(
Musannafa fi Tarikü'l-Kıraat.)
- g- (Kitab-ı fi'l-Kıraatü'l-Aşr-ı Mahrum fi Evvele.)-(Sahihü'l-Buhari Müzehhib-i
Mücedvel Sağirü'l-Hacim fi Cild-i Latif bi-hattı'n-Nesih.)
- ğ- (Sahihü'l-Buhari Müzehhib-i Mücedvel bi-hattı'n-Nesih)
- h- (Sahihü'l-Buhari Asl-ı Musahhih bi-hattı İsmail bin Mehmet el-Bakâi)

ı- (Sahihü'l-Buhari Müzehhib-i Musahhah cild-i Latif.)-(Sahihü'l-Buhari Asl-ı Mesmu' u Ale'l-Hafız Zeyneddinü'l-Irakî ve Gayrı bi-Kıraat Ahmet bin el-Kevtani ve aleyhe hatta.)

i- (Sahih-i Müslim-i Kadim asl-ı mesmu' Ale'l-Meşayih ve aleyh hatt-ı Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin Ebu'l-Fazl es-Selimi bi hatt.)

j- (Sahih-i Müslim Müzehhib-i Mücedvel bi-hattı'n-nesih.)

[24/b]

a- (Camiü'l-Usul fî Ehadisü'l-Rasul li-İbnü'l-Esir Mücedvel müzehhib bi-hattı'n-nesih fi cild.)

b- (Tecritü'l-Vusul mahzar-ı Camiü'l-Usul Tebbetallah bin Abdurrahman el-Barzi.)

c- (Es-Sinan li-Ebu Davud Zikr-i fî Ahirane bi-hattı İbn-i Hacerü'l-Meskelani.)-(Es-Sinan li-İbn-i Maha fi cild-i vahid.)

ç- (Es-Sinanü'l-Meşmiye'l-muhiti li-Ebu Abdurrahman Ahmed bin Şuayib en-Nesai bi-hattı Aysi el-Mağribi Seme'l-Mekki.)

d- (El-Mücellidü's-Sani mine's-Sinan lil-İmamü't-Tirmizi.)-(Kitabü'l-Eser lil-İmam Muhammed bin el-Hasan eş-Şeybani Mektubî Aliyyü'l-Tesmiyye vel-Acara.)

e- (Kitab-ı Mevzu u Davetiyye Muhammed bin el-Hasan eş-Şeybani.)-(Mücellid-i men Müsnedü'l-İmam Ahmet bin el-Hanbel fih adde'l-Ecza' ve Aleyh Tesmiat-ı mine'l-meşayih.)

f- (Mücellid-i fî Müsnedü'l-Basir bin vel-Küfıyyun min-Müsnedü'l-İmam Ahmed bin Muhammed bin Hanbel Asl-ı kadim sahih-i meşmu aleyhü'l-Takayyidat.)

g- (El-Cüz'ıyyü'l-evvel min-Müsnedü'l-şemiyyen min-Müsned Ebu Abdullah el-İmam Ahmed bin Hanbel.)

ğ- (el-Mücellidü'l-Rabi min-mesnedü'l-İmam-ı Saidin Mansurü'l-Hafız.)

h- (Mesned Abdullah bin el-Abbas min Mesnedü'l-İmam Ahmed bin el-Hanbel asl-ı mesmu' u kadim ve aleyhe'l-fesmia't.)

ı- (Mesned-i Ebu Hüreyre min mesnedü'l-İmam Ahmed bin Muhammed bin Hanbel.)-(Mesned-i Ömer bin el-Hattab Pir-i Ataman nehdibü'l-Eser li-Ebu Cafer Muhammed bin el-Çaryarü'l-Taberi.)

i- (el-Cüz'ıyyü'l-Evvel min mesned-i Hadisü'l-Mute min Tahrir Ebu'l-Kasımü'l-Cevheri el-Kafi').-(Mesned-i Ali bin Ebu Talip min tehzibü'l-Eser lil-Taberi.)

j- (Mesned-i Ebu Seyyidü'l-Hazeri min mesnedü'l-İmam Ebu Abdullah Ahmed bin Hanbel.)

[Varak 25]

[25/a]

a- (*Mesned-i Ebu Saidü'l-Hadevi ve Mesned-i Enes bin Malik min Mesnedü'l-İmam Ahmed bin Hanbel.*)

b- (*Adetü'l-Ceza min Mesnedü'l-İmam Ahmet bin Hanbel.*)-(*Ecza-i Müteferrika Evveliha Mesned-i Ali bin Kaâb ve Ahirîhe Mesned-i Selmanü'l-Farisî min Mesnedü'l-İmam Ahmet bin Hanbel.*)

c- (*Muhtasarü'l-Mesned min Mesnedü'l-İmam Ebu Hanife Numan bin es-Sebatü'l-Kufî vefiyye hamse aşere mesned-i Emecmuale.*)

ç- (*Kitabü'l-Şeka lil-Kadı Ayaz Müzehhib bi-hattı Sanizâde Efendi.*)-(*el-Acem li-Abdülhalik bin Esed bin es-Sabitü'l-Haneî.*)

d- (*Mütalaü'l-Enver lil-Kadı Ayaz Şerhü'l-Buhari fî Mücellideyn.*)-(*Şerh-i Sahihü'l-Buhari lil-Kirmani bi-hattı'n-Nesih müzehhib bila-Fatır fî cild-i vahid.*)

e- (*Kitabü'l-Nihaye li-Ebu'l-Mesadat Mübârek bin Muhammed bin el-Esirü'l-Cizri fî mücellid-i vahid.*)

f- (*Çelebi el-Evliya li-Ebi Naimü's-Esbahani fî erbaa mücellidat.*)-(*Muhtasar-ı Tehzibü'l-Kemal lil-İmamü'l-Zehebi fî erbaa mücellidat.*)

g- (*Kitab-ı Delalilü'l-Nekâ lil-Hafizü'l-İmam Ebu Naimü'l-Esbahani fî Mücellideyn.*)

ğ- (*Kitabü'l-Keşşaf fî Marifete menle zikr-i fî'l-Kitabü'l-Sitte li-Ebi Abdullah Muhammed bin Osman ez-Zehebi asl-ı sahih.*)

h- (*Maşeranü'l-Etvar ali sahayifü'l-Eser lil-Kadı Ayaz.*)-(*el-Cüz'ü'l-Sani min-Kitabü'l-İhtiyar fî fazlü'l-cihet.*)

ı- (*el-Umdet fî'l-eser-i tahrir Ebu Muhammed Abdülaziz bin el-İhzar min hadisü'l-Şehid binti Ahmed Anşivahhe.*)

i- (*el-Umdetü'l-Kebiri lil-İmam-ı Ebu Muhammed Abdülgani bin es-Serverü'l-Makdisi fî mücellid-i vahid.*)

j- (*el-Müstehab-ı min Mesned Abidin Hamid Rivayet-i an-Ebu'l-Hasan Abdurrahman el-Davedi.*)-(*Neva Darü'l-Usul u lil-Hakimü'l-Tirmizi.*)

[25/b]

a- (*Kitabü'l-Keşşaf li-Ebi Abdullah ez-Zehebi nüsha-i ahire.*)-(*Mesned-i Ebu Hanife bi-hattı eş-Şeyh İsa el-Mağribi.*)

b- (*Kitabü'l-Yakin li-Ebu Bekir Abdullah bin Muhammed bin Süfyan el-Ma'ruf ba-bin Ebu'l-Dünya mekâtib-i medarü'l-nas ve mekâtibü'l-Matr u ver-ra'du vez-zih-i asl-ı sahih-i mesmu' ve aleyh hatt-ı Nasır bin Ebu'l-Faraç bin Ali el-Hüsranî.*)

- c- (*Tuhfetü'l-Eseri fi Edaibe ve'l-Ezkar.*)-(Gabbe'l-Meram li-Muhammed bin Davud el-Bazli fi ricali'l-Buhari.)
- ç- (*Kitab-ı Riyazü'l-Nazar fi Fezayilü'l-Aşr li-Ebu Cafer et-Taberi.*)-(Kitabü'l-Mağni fi Tahricü'l-İcazetü'l-İhya Zeyneddin Abdurrahman bin el-Hüseyn el-Irakî.)
- d- (*Kitab-ı fi Nesihü'l-Hadis ve Mefsuha lil-Hafız Zeyneddin Ebubekir Muhammed el-Hazmi mekâtibü'l-Tazir-i ve'l-Tefsir-i İhtisarü'l-Nevvi mekâtibü'l-İrşad.*)
- e- (*Kitabü'l-Mü'telif-i ve'l-Muhtelif lil-Hafız Abdülgâni bin Saidü'l-Ezdi ve Kitab-ı İcale'n-Nasib fi Marifetü'l-Nisabü'l-Arab asl-ı Sahih.*)
- f- (*Kitabü'l-Ezkar lil-İmamü'l-Taki Ebu'z-zikri Yahya en-Nevvi.*)-(Kitabü'l-İmam fi Ehadisü'l-Ahkam lil-İmamü'l-Hafız el-Ma'ruf u Beyan Dakikü'l-Abd.)
- g- (*Kitab-ı Halasatü'l-Vefa fi Ahbar-ı Darü'l-Mustafa Telifü'l-Senemhudi.*)-(Kitabü'l-İytihâc-ı fi Ehadisü'l-Miraç.)
- ğ- (*Kitabü'l-Muhassar fi'l-İmam-ı lil-Hafız Ebu Naim ve Kitabü'l-Red Ale'l-Rafizî vel-Zübdiyye li-Abdullah bin Şiblî.*)
- h- (*Risale-i Ebubekir es-Sadık âli Ali bin Ebu Talip Radyallahu Anhüme.*)-(Kitab-ı Marife Etva-i Ulümü'l-Hadis li-İbnü'l-Maslah.)
- ı- (*Umdetü'l-Ahkam lil-Hafız Ebu Muhammed Abdülganî el-Makdisi.*)-(Şerh-i Selasiyetü'l-Buhari li-Ahmed el-Acemî Fih-i Esanide âli'l-Buhari.)
- i- (*Kitab-ı Fethü'l-Menal fi Medhü'l-Taâli Ahmed el-Makri.*)-(Merkatü'l-Suûd âli senen Ebu Davud er-Ramazanî ve İbn-i Mace lis-Suyûti.)

[Varak 26]

[26/a]

- a- (*Müسابih-i lil-İmam Yahya el-Sünnet-i Yecdül bi-hattı'n-nesih fi cild-i Sacim.*)-(Müسابih-i Nüsaha-i Ahiri fi cild-i latif.)
- b- (*Kitabü'l-Tercüme-i li-Ebu Hafs-ı Ömerü'l-Kenanî el-Belagıyyet-i mimme Cemahe leh ebna.*)-(el-Cüz'ü's-Salis min-Mes'ulat-ı Ebu Abdullah Muhammed bin Ali el-Keyvani Ebu Davud es-Secistanî)
- c- (*el-Mantıkî min-Emeli Ebu Zevâ Ahmet bin Zeynü'l-Irakî Mahrum min evvele*)
- ç- (*el-Camîü's-Sağir lis-Suyûti Müzehhib fi cild-i latif*)-(Şerh-i Hadis emme'l-Zira lil-Kadı Gayaz fi cild.)
- d- (*El-Müttefi-i fi Zabtü's-Şifal İbrahim el-Çelebi fi cild-i atik.*)-(el-Mevzuat-ı fi'l-Hadis-i lil-İmamü'l-Cezri.)

e- (*Kitabü'l-Fakıyye ve'l-Müttetika li-Ebubekir Ahmed bin Ali bin Sabit el-Hatibü'l-Hafız el-Bağdadî*)

f- (*Kitab-ı İnamü'l-Mercan fî Ahkamü'l-Han li-Ebu'l-Beka Muhammed bin Takiyiddin bin Abdullah eş-Şibli el-Dimaşkî.*)

g- (*El-Müntefi li-Muhyiddin Ebu'l-Bereket Abdüsselam bin Abdullah bin Teymiyye el-Harranî fî Ehadisü'l-Ahkâm.*)

ğ- (*Kitabü'l-Semaî' li-Ebu'l Fazl Muhammed bin Tahir bin Ali el-Makdisi.*)-(El-Mutemed Fi Ehadisü'l-Mesned li-Ebu'l-Abbas Ahmet el-Konevî)

h- (*Kitabü'l-İntika fî Fezailü'l-Eymite es-Selasü'l-Fıkhe li-Ebu Ömer İbn-i Abdülbirr.*)

ı- (*El-Cüzü's-Sadis min senedi'l-Bazar*)-(El-Cüz'ıyyü'l-Evvel min Sırrü'l-Nebi Ümmü Leali bin Burhaneddin el-Halebî.)

i- (*El-Mücellidü'l-Evvel-i mine'l-Tarihü'l-Kebir li-Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail el-İmamü'l-Buhari*)

j- (*El-Mücellidü'l-Evvel min Kitabü'l-Ahkam li-Muhyiddin Ahmet bin Abdullah et-Taberi eş-Şafi.*)

[26/b]

a- (*El-Cüz'ıyyü'l-Evvel-i mine'l-Mekadî li-İbn-i Bata ve Kitabü'l-Ayane li-İbn-i İshak.*)-(El-Mücellidü'l-Evvel min Şerhü's-Sena li-Muhyi's-Sena Ebu Muhammed el-Hüseyn bin Suud.)

b- (*El-Mücellidü'l-Evvel min Mecmu' u Garaibü'l-Ehâdis li-Abdülcabbar es-Sema'ni.*)-(El-Mücellidü'l-Evvel min Ehadis-i Ali bin Hicr-i Vefâu'l-Mabeü'l-Muvalli li-İbn-i Hicr)

c- (*El-Mücellidü'l-Evvel mine'l-İkmal li-Ebu Nasır Ali bin Aynullah bin Ali bin Cafer bin Elkan.*)

ç- (*El-Mücellidü's-Sani min Tertibü's-Segah li-Zeyneddin el-Kasımü'l-Hanefi.*)

d- (*El-Mücellidü's-Salis min Kitab-ı Şerh-i Mizanü'l-Eserü'l-Muhtelifa li-Ebu Cafer Ahmet bin Muhammed bin Selam et-Tahavi.*)

e- (*Mecmu'ü'l-Ameli Ulâ Leffiye'l-Haram Ebu Abdullah el-Azadi ve lil-Kadı Ebu Abdullah el-Mehamni ve lil-Hakim Ahmedü'l-Hafız ve gayrı zelik.*)

f- (*Mecmû'l-Risail-i fihü'l-Ameli vel-Tahrihat Vel-Meşihat-ı ve Ferma.*)-(Mecmu'ül-Resail-i Ulâ Ehli'l-Takdis-i Yemn ve Saf-ı Balandis li-İbn-i Hicr ve Kitabü'l-İntihac lil-Sehâvî.)

g- (*Mecmûü'l-Eczâfiye Fezailü'l-Ramin fî-Sebilillahi lil-Hafız Ebu Yakup İshak bin Yakup ve Kitab-ı Fazlû'r-Rami ve Yağlıhe li-Ebu'l-Kasım Süleyman bin Ahmet el-Taberani ve Kitab-ı Kasrû'l-Amel.*)

ğ- (*Melhas-ı Nahric-i Ehadisü'l-Zebl'i-i min Ehadisü'l-Hedaye*)-(Kitab-ı Bezlü'l-Ma'uen fî Ahbarü'l-Taun Li-İbn-i Hicr)

h- (*Mücellid-i fih-i Cüz'i min Hadis Ebu'l-Hasan Ali bin İshak bin Zatiyye ve Gayre*)-(Mücellid-i Zikr-i fih Tarık ibn-i Hicr ale'l-İmamü'l-Buhari.)

ı- (*Fezail-i Ehlü'l-Beyt-i lil-İmamü'l-Suyutî*)-(Mecmûü'l-Risail-i bi-hattı İbn-i Hicr fî Sevan İnne'l-Sultan-ı Elh.)

i- (*El-Mevzuatü'l-Kebir lil-Ahkamü'l-Suyutî*)-(Mücellid-i min Şerhü'l-Ticari)-(Şerhü'l-Elfane el-İrakiyye lil-Maznuf)

j- (*İşaratü'l-İrakî*)-(El-Cami'üs-Sağır lis-Suyutî bi-hattı Okçuzâde)-(Kitab-ı Garabetü'l-Mütekasir.)

[Varak 27]

[27/a]

a- (*Esanedü'l-Kitabü'l-Meşhure lil-Şeyhü'l-Bâbli İcaz fiha lil-Merhumü'l-Vâkıf Ahmet Paşa*)-(Risaletü fil-Hadis li-Okçuzade)

b- (*Tefsirü'l-Tehzib li-Hafız İbn-i Hicrü'l-Askalani*)-(Şerhü'l-Elfane el-İrakiyye nüsha-i ahirî.)-(Şerhü'l-Elfane el-İrakiyye nüsha-i Ahiri.)

c- (*El-Mücellid-i evvel ve'l-sani mine'l-Mizan lil-İmamü'l-Zehebi*)-(El-Ecza'i fî Marifet el-Sıhhat li-Ebu'l Kasım ibn-i Mend)

ç- (*Kitabü'l-Nihaye fî Garibü'l-Hadis li-İbnü'l-Esir Musahhih-i fî mücellid-i Vahid*)-(Kitabü'l-Nihaye li-İbnü'l-Esir nüsa-i Ahirî fî erbaa mücellidat.)

d- (*Kitabü'l-Tezkire fî Marifete Ricalü'l-Kitabü'l-Aşr li-Ebu'l-Muhasin Muhammed bin el-Hüseynü'l-Alevi*)-(Tefsir-i Garibü'l-Hadis li-Ebu Abdulkasım bin Selam bi-hattı Ceddi Muhaddim)

e- (*Kitabü'l-Nihaye Mücedvel bi-hattı Refik nüshate ahiri*)-(Kitabü'l-Rakibet-i min Mesudat Ebu Zerane li-İbn-i Ebu Hafız el-İraki)

f- (*Müşarü'l-İşrak ila Masari' el-Uşşaki*)-(Kitabü'l-İnsab lil-Semani)-(Şerhü'l-Buhari lil-Kur'anî bi-hatta)

g- (*Eş-Şeka lil-Kadı Ayaz fî cild-i latif Hüsn ü hat*)-(Müşarikü'l-Enver lil-Kadı Ayaz fî Salis mücellidat)

ğ- (*Lisanü'l Mizan li-İbn-i Hicrî'l-Esfalani fî Mücellideyn.*)-(Kitab-ı Emtiâü'l-İsme müzehhib fî cild-i nüshime)

h- (*Kitabü'l-Cerh ve'l-Tâ'dil li-Ebi Muhammed Abdurrahman bin Ebu Hatem fî mücellid-i vahid*)-(Kitabü'l-Meba's vel-Mekadî-yi Telif Ebu'l-Kasım İsmail bin Muhammed el Bestami.)

ı- (*Adde'l-Ketebe Ulâ Kitabü'l-İcaz lil-Kadı'l-Baklani ve Kitabü'l-Merasil li-Ebi Muhammed Abdurrahman bin Ebu Hatim ve Kitabü'l-Zaafa vel-Müşrikine leh İza ve Kitab-ı Fezailü'l-Halifetü'l-Erbaate li-Ebi Kaim*)

i- (*Kitab-ı Zehraü'l-Huffaz el-Muharric-i ale'l-Huruf ve'l-Elfaz-ı lil-Hafız Muhammed bin el-Tahirü'l-Makdisi fî'l-Mevzuaât*)

[27/b]

a- (*El-Cüz'ül-Evvel min Tertib-i lis-Sıfat-ı lil-Kasım bin Fadlu Bekâü'l-Hannani*)-(Cüz'i min Mağcemü'l-Taberani)

b- (*el-Kavlü'l-Badi' fî'l-Salâvat-ı ale'l-Canibü'l-Şefi' li-Ebu'l-Hayr Muhammed bin Abdurrahman es-Senhavi*)

c- (*Kitab-ı Marifete Etva-i Ulûmü'l-Hadis li-Ebi Ömer ve Osman bin es-Salah Asl-ı Semu' ve Aleyhü'l-Takayyidat*)

ç- (*Kitabü'l-Muhaddisü'l-Fasl mine'l-Ravi ve'r-Rai'l-Hasan bin Abdurrahman bin er-Remihr-i Mizani Asl-ı Kadim-i Mesmu' mine'l-Meşayih ve Aleyh-i Takayyidat-ı ...?...*)

d- (*El-Evvel-i mine'l-Malum fî Şerh-i Müslim lil-İmam-ı Ebu Abdullah Muhammed bin Ali el-Marzi*)

e- (*Kitab-ı Ahbar Ebu'l-Gabas Ahmet bin Teymiyye Cami' Ebu Abdullah Muhammed bin Kademe-i el-Makdisi*)

f- (*Kitab-ı Marifete Alimü'l-Hadis li-İbnü'l-Salah ma' Kitabü'l-Takayyid-i vel-İzah li-Abdürrahim el-İraki*)

g- (*Mücellid-i Sağır fih Fevayid-i mimme Cema' el-Hafız Ahmet bin Osman Muhammed bin Abdullah bin el-Küllütani bi hattı min evvele ila ahire*)

h- (*El-Müntehab-ı min Tarih-i Nişabur li-Ebu'l-Hasan Abdülgaffur bin İsmail el-Farisî el-Hafız İntihabe İbrahim bin Muhammed es-Sırr-ı Fani ve Kitabü'l-Has Ali Hafizü'l-Alim ve Zikr-i Kibarü'l-Huffaz li-İbnü'l-Cevazi*)

ı- (*Kitab-ı Uyunü'l-Eser lil-Hafizü'l-Ya'meri*)-(Kitabü'l-İmâ-i ila Etraf-ı Ehadis-i Mutâ li-Ebu'l-Abbas Ahmet bin Ali bin et-Tahirü'l-Danî)

- i- (*El-Mevahibü'l-Ledinîyye lil-İmamü'l-Fustalanî*)-(Müşarünü'l-Enver lil-İmam-ı Siğanî bi-hattı Derviş Aliü'l-Hattat)
- j- (*Şerhü'l-Mezayih lil-Beyzavî*)-(Mecmûü'l-Risail-i lil-Konevi Evvelehe Şerhü'l-Erbaain Hadise)

[Varak 28]

[28/a]

- a- (*Mecmûü'l-Risail-i lil-İmam es-Suyûti*)-(Mücellid-i men Tabakatü'l-Sahabiyyet li-Muhammed bin Said)
- b- (*Tehzibü'l-Asar li-Ebi Caferü'l-Tahavi Aleyh Mektub u inne'l-Muhammed bin el-Cerir et-Taberi*)
- c- (*Şerhü'l-Meşarik li-İbn-i Malik*)-(Kayukü'l-Leğa fi Arisü'l-Hadis lil-Zemahşeri müzehhib)
- ç- (*Kayukü'l-Leğa bi-hattı'n-Nesih müzehhib ve aleyhe bi-hattı Okçuzade*)-(Sahih-i Müslim fi mücellid bi-hattı'n-Nesih Ketebe Muhammed bin Abdülkerim et-Tebrizi)
- d- (*Mevtaî İbn-i Malik Rivayet-i Muhammed bin Hasan eş-Şeybani bi-hattı el-Mukavviye bi-hattı Atik*)-(Mahzurü'l-Ahkam eş-Şer'iyye li-İbn-i Muhammedü'l-Razi bi-hattı Yusuf bin Ali bin Riyadü'l-Zehri)
- e- (*El-Cüz'ü'l-Salis mine'l-Ma'cemü'l-Evsat lit-Taberani bi-hattı Atik*)-(Mizanü'l-İtidal Mahrumü'n-Evvel ve'l-Ahir fi mücellid bi-hattı atik yeşbaü'l-Nesih)
- d- (*El-Cüzü's-Sani ve's-Salis ve'r-Rabi ve's-Sabî ve't-Tis'a ve'l-Aşer min muhassü'l-Mesned li-Ebi Avate Yakup bin İbrahimü'l-Esferati*.)
- e- (*El-Cüz'iiyyü'l-Evvel ve's-Sani ve's-Salis ve'r-Rabi ve's-Sabî ve's-Seman ve't-Tis'a ve'l-Aşer ve'l-Hadi İşri mine'l-Temhid Şerhü'l-Mevtaî*)
- f- (*El-Cüzü's-Salis İşr ve'l-Hamis ve's-Seman ve'r-Rabi min Delalilü'l-Bevva li-Ebu Bekir Ahmed bin Yahyaü'l-Beyhaki*)-(El-Cüzü's-Salis minne Nüshate Ahirî)
- g- (*El-Cüzü's-Salis İşri ve'l-Hamis ve's-Seman ve't-Tesa min Mesnedü'l-Hafız Ebu Şeyba ve Vahid-i Minha Mahrumü'n-Evvel-i ve'l-Ahiri*)
- ğ- (*El-Cüz'iiyyü'l-Evvel ve's-Sani ve'r-Rabi min Tehzibü'l-Kemal fi İsme'l-Rical lil-Hafizü'l-Merri*)
- h- (*es-Sani ve's-Salis min Tehzibü'l-Kemal lil-Hafız Ebu Muhammedü'l-Makdisî*)-(Es-Sani ve's-Salis ve'l-Cüz'iiyyü'l-Ahir mine'l-Garibeyn li-Ebi Abidü'l-Mervi)
- ı- (*El-Nısfü'l-Ahir mine'l-Garibeyn ve Cüz'i ahir minne li-Ebi Abidü'l-Mervi*)-(El-Cüz'iiyyü'l-Evvel min Muhittin Garibü'l-Hadis-i lil-Ebu Abid)

[28/b]

a- (El-Cüz'ıyyü'l-Rabi min Tehzibü'l-Esma ve'l-Lügat-ı lil-İmamü'l-Tevvi)-(El-Ma'yes-i fi Garbiü'l-Kur'an-ı ve'l-Hadis li-Ebi Musa el-Medeni bi-hattı'n-Nesih nüsha-i atika)

b- (Şerhü'l-Mezabic lil-Beyzavî ali heyetü'l-Sefine bi-hattı İbn-i Şeref Şah)-(Nevvalü'l-Tahsin fi Menakıb-ı İbn-i İdris li-İbn-i Hicrü'l-Esfelani)

c- (İnamü'l-Mercan fi Ahkamü'l-Can bi-hattı Ali bin Muhammed bin Abdullah el-Meşafi)

ç- (Usulü'l-Hadis lit-Tevvi bi-hattı Muhammed bin Kadü'l-Hamdanî nüsha-i Atike dehinne)

d- (El-Nısfü'l-Sani min Şerhü'l-Meşarik liş-Şeyh-i Ekmel bi-hattı Abdurrahman es-Salmasi bi-hattı'n-nesih)

e- (Kitabü'l-Hedaye-i Müsahhih ve fi Hevaşiyye hattı Sadi Efendi fi mücellid-i vahid)

f- (Kitabü'l-Hedaye-i Mücedvel ü müzehhip bi-hattı el-Hac Ahmed el-Bosnavi fi cild-i Latif)

g- (Kitabü'l-Asl lil-İmam Muhammed bin Hasan eş-Şeybani Radyallahu anha)

h- (Kitabü'l-Haraç lil-İmam Ebu Yusuf Radyallahu anha)-(Şerhü'l-Hedaye lil-Şah Ekmeleddin fi Mücellideyn bi-hattı Kazgan)

ı- (Şerhü'l-Hedaye lil-İmam İbnü'l-Himemü'l-Mesmi Fatihü'l-Kadir Mücedvel fi mücellid bi-hattı'n-Nesih)

i- (Kitab-ı Ahir Şerhü'l-Hedaye li-İbn-i Elham Müzehhib-i Mücedvel fi mücellidi vahid)

j- (Kitab-ı Halasatü'l-Konevi bi-hattı Muayyed Mahmud Çelebi fi mücellid-i Vahid)-(Kitab-ı Halasatü'l-Konevi Müsahhih fi mücellid-i vahid)

k- (Şerh-i Muhtasarü'l-Tahavi lil-İmamü'l-İsbicanî)-(Camiü'l-Gusuleyn fi Mücellid-i vahid)

[Varak 29]

[29/a]

a- (Şerhü'l-Hedaye el-Müsemmi bil-Nihaye fi Mücellideyn)-(Kitab-ı Fetevvay-i Kadı Han bi-hattı Tatar Abdurrahman)

b- (Kitabü'l-Siyaset eş-Şeriyye fi İslahü'l-Rai' ve'l-Raiyye li-Takiddin Ebu'l-Abbas İbn-i Teymiyye)

- c- (*Kitab-ı Zahiretü'l-Konevi fî Mücellideyn*)-(Kitabü'l-İzah lil-Kirmani)-(Kitab-ı Tekmilat İbn ü Etmam li-Kadızade)
- ç- (*Kitabü'l-Tevazil li-Ebu'l-Leys es-Sami Efendi*)-(Kitabü'l-Konya liş-Şeyh Abdülkadir el-Ceyli)
- d- (*Kitabü'l-Gane Nüşa-i Ahiri liş-Şeyh Abdülkadir el-Ceyli*)-(Kitab-ı Haviü'l-Konevî lil-İmamü'l-Hasırî)
- e- (*Kitabü'l-Veciz fî'l-Fetavi lil-İmamü's-Serahsi*)-(Kitabü'l-Veciz fî'l-Konevi Nüşa-i ahiri lil-İmamü's-Serahsi)
- f- (*Fetaviü'l-Bezzaziye Mücedvel ü Müzehhip fî cild-i latif bi-hattı el-Hac Muhammedü'l-Bosnavi*)
- g- (*Fetaviü'l-Bezzaziye Nüşa-i ahiri fî mücellid-i vahid*)-(Kitab-ı Edebü'l-Kadı lil-Hazzağ)-(Kitab-ı Edebü'l-Kadı nüşa-i ahirleh)
- ğ- (*Kitab-ı Ahkamü'l-Siğar lil-İstar ve Şani ve Edebü'l-Kadı lil-Hazzağ*)
- h- (*Kitabü'l-İsrar lil-İmam Ebu Zeyd Abdullah bin Ömer bin İsa ez-Zebusi*)
- ı- (*Kitab-ı Tenvirü'l-Ebsar lil-...?...*)-(Mahü'l-Gaffar Şerh-i Tenvirü'l-İsar lil-Müsennaf fî-Mücellideyn)
- i- (*Kenzü'l-Dekayık*)-(Şerhü'l-Kenzü'l-Ayni fî mücellid-i Vahid)-(Şerh-i Kenzü'l-Dekayık liz-Zebli'-yi Mukabil fî Mücellideyn)
- [29/b]
- a- (*El-Bahrü'l-Rabk li-İbnü'l-Necim müzehhib fî mücellid-i vahid*)-(Şerh-i Seniyyetü'l-Misalü'l-Kebir li-İbrahim el-Çelebi)
- b- (*Şerh-i Seniyyetü'l-Misalü'l-Sağirleh bi-hattı Ali el-Kâri*)-(Kadıhan fî'l-Konevi bi-hattı Nergiz-zâde müzehhip)
- c- (*Kitabü'l-Hedaye fî cild-i latif müzehhip ve fih hattı Hişamzâde Şeyhü'l-İslâmü'l-Merhum*)
- ç- (*Şerhü'l-Kenzü'l-Aynî fî mücellid*)-(Şerhü'l-Hedaye lil-Aynî fî Salis mücellidat-ı tam)-(Sadrü's-Şeriyye fî cild-i latif)
- d- (*Şerhü's-Sırü'l-Kebir li-Şemsü'l-Eimmetü'l-Serahsi Asl-ı Kadim ve aleyh hattı Kadı Han el-Uruz Cündi bi-hattı Mahmud bin es-Seyyid el-Hazarî*)
- e- (*El-Eşbah-ı ve'l-Nazayir li-İbnü'l-Necim mücedvel ü müzehhib*)-(El-Nısfü'l-Evvel min Şerh-i Mecmûü'l-Bahreyn li-İbnü's-Saati)
- f- (*Ed-Darar-ı bi-hattı Müellife Mevlana Hüsrev*)-(Şerhü'l-Kaduri lil-Hedadi fî erbaa mücellidat)-(Cevher-i Şerhü'l-Kadvi)

- g- (*Kitabü'l-Nihaye Şerhü'l-Hedaye fî Mücellideyn*)-(El-Muhitü'l-Berhanî fî erbaa mücellidat)
- h- (*Mebsutü's-Serahsi bi-hattü'n-Nesih müzehhip fî Mücellideyn*)-(Uyunü'l-Mahzar fî müzehhibü'l-erbaa li-Sahib-i Miracü'z-Ziraye)
- ı- (*Ahkamü's-Sağır lil-İstar ve Şani Ma' Edebü'l-Kadı lil-Hassaf*)-(Mültefiü'l-Emcar bi-hattü'l-Müellif)
- i- (*El-Cüz'ıyyü'l-Evvel ve's-Salis ve'r-Rabi ve'l-Hamis min şerhü'l-hedaye lil-Ayni*)-(Mücellid-i fî İlmü'l-Asar Beri'âte mûsnif Ebu Cafer et-Tahavi)
- j- (*El-Cüzü's-Sani ve's-Salis ve'r-Rabi min Şerhü'l-Kenar li-Ebi Ali el-Makdisi*)-(Koneviü'l-Veledü'l-Hayyani Mücellideyn)
- k- (*Ed-Darar-ı bi-hattü't-Talik müzehhib*)-(Şerh-i Muhtasarü'l-Vekaye lil-Yezcendi)

[Varak 30]

[30/a]

- a- (*El-Nısfü'l-Evvel min Şerhü'l-Vekaye li-Şeyhzâde bi-hattü müellife fî Mücellideyn*)-(Haşyeü'd-Darar min Kitabü'l-Ayak Lefrizade bi-hattı)
- b- (*El-Karar-ı Mennanü'd-Darar fî cild-i latif*)-(Mecmûü'l-Mesail bi-hattü Çivizâde)-(Mecmûü'l-Risail-i Evveliha Risalet fî Mesarif-i Beytü'l-Mal)
- c- (*Kitab-ı Umdetü'l-Konevi Isdarü'l-Şehid ve'l-Adet fî'l-Konevi ve'l-Malü'l-Konevi ve Gayrihani cild-i vahid*)-(Adetü'l-Konevi li-Taşköprüzâde)
- ç- (*Şerh-i Mecmûü'l-Bahreyn li-İbn-i Malik*)-(Bidayetü'l-Hedaye)-(Menakıbü'l-İmam Ebu Hanife lil-Kerdari)
- d- (*Te'lifat-ı Kınalızâde Aliyyü'l-Ekmele Şerhü'l-Hedaye*)-(Şerhü'l-Manzume li-Muhammed bin el-Hasanü'l-Güveyi el-Çelebi ve aleyh hattı)
- e- (*Konevîyyü's-Settar-ı Haniyye bi-hattü'n-nesih fî cild-i vahid-i latif*)-(Kadı Han mücedvel müzehhib fî cild-i vahid)
- f- (*Şerhü'l-Vâki'ü'l-Müsmi bil-Kafi*)-(Muhtaratü'n-Nevazil fî cild-i latif)-(El-Tecnis fî'l-Konevî li-Sahibü'l-Hedaye)
- g- (*Sırrü'l-Konevi*)-(Kitab-ı Muhlisü's-Selam ve's-Şerayi' li-EbU Abdullah el-Buhari ve fih Tuhfetü'l-Add-ı Seniyye)
- ğ- (*Mücellid-i fî'l-Ferayiz fî cild-i sahih-i mahrumü'n-evvele ve ahire*)-(Mecmûü'l-Konevi evvele Hazenne's-Saate ve Kinayetü'l-mesail-i Vekârü'l-Hedaye ve Ahkamü'l-Natik)
- h- (*Ünvanü'ş-Şerif lil-Makri*)-(Sadrü'l-Şeria' bi-hattü'n-nesih mücedvel ü latif)

ı- (*Mecmûü'l-Mesail fî Kanun u Şanı*)-(Mecmûü'l-Kitab-ı Cevahirü'l-Feka ve'l-Erbaain Hadise ve gayrihe)

i- (*El-Eşbah-ı ve'l-Nezayif li-İbnü'n-Necim*)-(Mecmûü'r-Risail-i fih Risalet-i fî'l-Garayız li-Ali Çelebi el-Bağdadi ve'l-Fazıl Efendi)

j- (*Kitabü'z-Zahir lil-İmamü'l-Ezheri fî Garayibü'l-Fazü's-Şafi' fî Fegaü's-Şafi*)

[30/b]

a- (*Kitab-ı Tanzicü'l-Tazik fî fekaü'l-Hanbeli*)-(Şerh-i Men'iyetü'l-Masal li-İbn-i Emir Hacü'l-Çelebi bi-hattı fî Mücellideyn)

b- (*Muhtelifü'l-Rivaye li-Ebu'l-Leysü'l-Semerkindi bi-hattı Ömer bin Muhammed el-Karkunî fî mücellid*)

c- (*Risaletü'l-Fazl Fetlubegâ fî Mes'ele ve Kaviü'n-Nazmü'l-Kays fî'l-Birr bi-hattı't-Talik*)

ç- (*El-Manzumetü'n-Nesfetiyye müzehhib-i mücedvel bi-hattı't-Talik*)

d- (*Şerhü'l-Manzume el-Tesfiyyetü'l-Mesmi-i bil-Müsfi bi-hattı Cüneyd bin Adil fî mücellid*)

e- (*El-Eşbah-ı ve'l-Nezayir müzehhib mücedvel ü mahrumü'n-Ahir bi-hattı't-Talik hattı-hüsnü Cidde*)

f- (*Şerhü'l-Takrir lil-Şah-ı Ekmeleddin*)

g- (*Keşfü'l-Yezdevi fî mücellid-i Vahid*)-(El-Telvih-i li-Saadettin Teftazani)-(Şerh-i Mentuhü'l-Minar)

ğ- (*Kitabü'l-Efaze Şerhü'l-Minar ve fî lil-Müsni'f-i Hevaşiye hattü'l-İmamü'l-Fesiğ*)-(Ebkarü'l-Efkar lil-Amdi bi-hattı'n-Nesihü'l-Beyan-ı fî cild-i kebir)

h- (*Mücellid-i fih-i Usulü'l-İmam-ı Ebu Hanife ve Şerhe Asaratü'l-Mevam ve Telvihatü'l-Makam*)

ı- (*Haşyetü'l-Telvih ve Haşyetü'l-Tevelli ve Haşyetü'l-Şerh-i Muvakıf li-Hasan Çelebi fî mücellid-i vahid*)

i- (*Haşye-i Şerhü'l-Muhtasarü'l-Müntehi*)-(Muhtasarü'l-Müntehi li-İbnü'l-Hacib)-(Şerh-i Muhtasarü'l-Müntehi lil-Katibü's-Şirazi)

j- (*Haşye-i Şerh-i Muhtasarü'l-Müntehi Emir Zecan*)-(Keşfü'l-Esrar lis-Suyûti)

[Varak 31]

[31/a]

a- (*Et-Telvih-i li-Saadettin nüsha-i ahiri müstahih-i zeamete bi-hattı Hocaîzâde*)-(Et-Tahkik-i Şerhü'l-Ahıskati)

- b- (*El-Mücedvelü 'l-Evvel min Keşfü 'l-Yezdevi*)-(Şerhü 'l-Varakat li-Taceddin Abdurrahman İbn-i İbrahim)
- c- (*Şerhü 'l-Mahsul lil-Esbahani*)-(İrşadü 'l-Uful fi cild-i sağır)-(Kitabü 'l-Mahsul lil-İmam Fahrü 'r- Razi)
- ç- (*Kitabü 'l-Rafî Şerh-i Muhtasar-ı Ahıskati li-Hüsameddinü 's-Sağnafi*)-(Risale-i fi müzehhibü 'l-İmam Ebu Hanife)
- d- (*Er-Risaletü 'l-Hanefiyye fi 'l-Münazara-i Ma'mur Ebu 'l-Feth bi-hattı Ahmet Efendi Katibü 'l-Vakıf*)-(El-Telvih-i bi-hattı Hocazâde)
- e- (*Merkadü 'l-Vusul ali Alimü 'l-Usul bi-hattı müellife bi-hattı Ahmet Efendi Katibü 'l-Vâkıf Mevlana Hüsrev*)-(Merkadü 'l-Husul Nüşate ahirileh)
- d- (*Şerhü 'l-Minhac lil-Beyzavi*)-(Şerh-i Muhtasarü 'l-Müntehi lil-Esbehani)
- e- (*Şerh-i Muhtasaru 'l-Müntehi li-Ali et-Tavasi bi-hattı 'n-nesih*)-(Haşyetü 'l-Şerhü 'l-Azadi Ali Muhtasar İbnü 'l-Hacib lil-Kirmani bi-hattı Yeşbahü 't-Talik fi mücellid-i Sacim)
- f- (*Mesailü 'l-Feza elleti nerci' ale 'l-Arabiyye li-Ebi Ale 'l-Buhari mahrumü 'l-Ahir*)
- g- (*Tahrir-i İbnü 'l-Himm bi-hattı 'n-Nesih-i yeşbah hattü 'l-Müsnif*)
- h- (*Muayyerü 'l-Nazır fi Adabü 'l-Has ve 'l-Usul ü li-Burhaneddin en-Nesfi bi-hattı 'n-nesih*)
- ı- (*El-Nısfü 's-Sani min şerhü 'l-Mülhaz lil-Katibi bi-hatta*)-(Şerh-i Usul İbnü 'l-Hacib liş-Şeyh Ekmeleddin bi-hatta)
- i- (*Lisanü 'l-Arab fi Hams mücelledat*)

[31/b]

- a- (*Cumhurü 'l-Lüga-i li-İbn-i Darid*)-(Muhkemü 'l-Lüga li-İbn-i Seyyidat fi mücellidat-ı vahid-i Sacim)-(Mücmelü 'l-Lüga-yı Kadim-i Sahih fi mücellid-i vahid)
- b- (*Sihahü 'l-Cevheri bi-hattı Alişir el-Hamevi*)-(Sihahü 'l-Cevheri Latif-i müzehhib mücedvel)
- c- (*Cumhurü 'l-Lüga Nüşa-i ahiri ve fihe haram*)-(Kamer-i mine 'l-Lüga-i Müsahhih fi cild-i Latif müzehhib bi-hattı 't-Talik ve fi evvele el-Muallakatü 's-sabi ve gayrihe)
- ç- (*Kamusü 'l-Lüga müsahhih-i mücedvel bi-hattı Ali el-Karî*)-(Muhtarü 'l-Sihah mâ Mağrib-i bi-hattı 't-talik mücedvel)

- d- (*Kamusü'l-Lüga nüshate ahiri*)-(Kamusü'l-Lüga Mukabil-i Musahhih bi-hattü'n-nesih)-(El-Mücellidü'l-Evvel ve's-Sani ve's-Salis ...?⁴¹⁹ Sihahü'l-Cevheri ve's-Sani li-İttisal-i bi's-Salis)
- e- (*Kamusü'l-Lüga Mevad-ı Lügate Mektubate bi'z-zeheb ve fi Hevaşiiyye hattü'l-Mesa bi-hattü Ebubekir bin Yusuf bin Osman el-Makri*)
- f- (*İslahü'l-Mentuk li-Ebi Yusuf Yakub bin İshak bin el-Münekkıt ve Kitab-ı Nevadir-i an-Ebu Mishal Rivayete Ebu'l-Abbas es-Salib ve Nevadir-i Ahiri min Kitab-ı Ebu Abdurrahman Sahib Ebu Abid fi Mücellid-i sahih li-İsableh-i Natır*)
- g- (*Şerh-i İslahü'l-Mentuk lil-Yesrani*)-(Mukahharü'l-Makal fi'l-Mesadar ve'l-Faal)-(El-Nevadir-i li-Ebi Zeyd Said bin Evse'l-Ensari)
- ğ- (*Müfredatü'l-Rağbü'l-Esbehani*)-(Esasü'l-Belağa Müzehhib-i bi-hattü'n-nesih liz-Zemahşeri)-(Esasü'l-Belağaleh nüshate ahiri müzehhib)
- h- (*Esasü'l-Belağaleh nüsha-i ahiri*)-(İsmü'l-Ef'al Yeharallah)-(Mecmûü'l-Bahreyn fi'l-Lüga lil-İmam es-Sağani müzehhib fi cild-i Sacim)
- ı- (*Kitabü'l-Sami fi'l-Esami*)-(Kitabü'l-Sami fi'l-Esami nüsha-i ahiri)-(Muhtasar-ı Kitabü'l-Ayn li-Ebu's-Sar Muhammed bin Ali er-Rindi)
- i- (*Kitabü'l-Mütehaffız li-İbrahim bin İsmail el-Ma'ruf Bel-Eczabi*)-(Kitabü'l-Fark li-Ebi Said Abdülmelik bin Garibü's-Semi' ve gayre fi mücellid)

[Varak 32]

[32/a]

- a- (*Kitabü'l-Etba ve'l-Mezaviçe li-Ebu'l-Hüseyin Ahmed bin el-Kaysü'l-Farziy*)-(Kitabü's-Sami fi'l-Esami nüshate ahiri Mütercim-i bil-Gavsiyye)
- b- (*Kitab-ı Talebetü'l-Talibe li-Ebi Hafsü'l-Nesfi*)-(En-Nısfü's-Sani mine'l-Tekmile ve'l-Zeyl-i ve's-Sala li-Hasan bin Muhammed es-Sağani)
- c- (*El-Cüzü's-Sani ve's-Seba mine'l-Tekmile lis-Seğani*)-(Mücellid-i Ahir mine'l-Tekmile anh ü selase ecza'-i min tamam-ı işrin cüz'i)
- ç- (*Mağribü'l-Luga lit-Tarvi*)-(Talik-i ali Sihahü'l-Cevheri li-Abdullah bin el-Beri)-(Mevalatü'l-Kamus Ali Mevazî min Sihahü'l-Cevheri)
- d- (*Tehzibü'l-Luga lil-Ezheri bi-hattü'n-Nesih fi mücellid-i vahid Cidde-i Hedaî*)-(Kıta'-i min İslahü'l-Mentuk u Mahrum)

⁴¹⁹ Belgede bu kısım, mürekkebi dağılmak suretiyle, tahrip olmuştur.

e- (*El-Cüz'ıyyü'l-Evvel ve's-Sani ve's-Salis ve'r-Rabi' ve'l-Hamis ve's-Sadis ve's-Seman ve't-Tis'a*)-(ve's-Sani Aşer ve's-Salis Aşer ve'l-Hamis Aşer min tehzibü'l-Lugat-ı lil-Ezheri)

f- (*Cüz'-i Sağır min Tehzibü'l-lugat*)-(Selase Mücelledat mine'l-Gabbab)-(Deşişe fi'l-Lugatü'l-Farsiyye)

g- (*Nimetullah-ı fi'l-Lugatü'l-Farsiyye*)-(Lugat-ı Halimi bil-Kudsiyye)-(Envalü'l-Edeb fi'l-Lugatü'l-Farsiyye)

ğ- (*Sururiyyü'l-Acem fi'l-Lugatü'l-Farsiyye*)-(El-Lugat-i Farsiyye li-İnegölî)

h- (*Kitab-ı İntizarü'l-İslâmiyye fi Keşf-i Şayetü'n-Nasraniyye lil-İmam Necmeddinü'd-Tuli fi Mücellid*)

ı- (*Kitabü'l-Maarif Şerhü's-Sahayif*)-(Kitabü'l-Nüfuz Ali Beşir el-Marisî li-Ebi Said bin Osman bin Said)

i- (*Kitab-ı Melal ve'l-Nihal li-Muhammed eş-Şehristani bi-hattı'n-Nesih*)-(Kitabü'l-Fahrise li-Muhammed bin İshâk el-Nedim)

[32/b]

a- (*Er'risaletü fi'l-halki ve'l bas' li Fahreddinü'r-Razi*)-(Makalat-ı Ebu'l-Hasan el-Eş'ari bi hattı talim müzehhep latif.)

b- (*Risaletü'l-Osmaniyye li Ebi Osman el-Hafız*)-(Ta'dilü'l-ûlum li tacü'l-şeria bi hattı Cend-i kadim.)

c- (*Kitab-ı şerhü'l-Akaidü'l-kibri ve Şerhü'l-berahin li Ebi Abdullah Muhammed bin Yusuf es-Sunûsî*)

ç- (*Kitab-ı iş'are fi usulü'l-kelam lil İmam-ı Fahrüddinü'r-Razi*)

d- (*El makasid li Saadüddinü'l-Azami*)-(Şerhü'l-mevakıf-ı müzehhep bi hattı'n-nesih)-(Kitabu'l-muhassal lil-İmam-ı Fahrü'r-Razi).

e- (*Haşyet ü şerhi't-tecridü'l-müsemma-i ba-Tabakat-ı mine'l-İclal bi-hattı Es'ad Efendi*.)

f- (*Kitabü'l-Muhtari' fi'r-redd-i ala Ehle'l-bida*)-(Şerhü't-tevali lil İsfehani.)

g- (*Şerhü't-tevali lil Akbari*)-(Tabakat-ı Mirî Sadır)-(Şerhü'l Akaidü'n-neseftiyye Li-Saadüddin.)

ğ- (*Kitabü'n-nurü'l-lami' lil-İmamü'l-Alim Ebü'l Fezail Necmeddin...?... el-İmamü'n-Nasri*.)

h- (*Mecmûü'l-kütüb u evveleh Şerhü'l Akaidü'l-Akdiyye lil Celalü'd-Devvani ve gayre*.)

ı- (*Haşyetü'l-Kadı İzzeddin âli şerh-i muhtasarü'l-müntehi Te'lif-i Saadeddin*).

i- (Mecmûü'r-Resail-i evveleh Haşîye-i Şerhü'l-Mevakıf-ı li Sinan Paşa li İmamü'l-Haremeyn mahrumünü'l-mücelledü'l-evvel mine's-şamil Mahrumü'n evveleh.)

[Varak 33]

[33/a]

a- (El-Mücellidü'l-Evvel mine'l-Şamilü'l-İmamü'l-Haremeyn mahrumü'n evveleh)

b- (Kitabü'l-Mukassıdü'l-İsni fî Şerhü'l-Esmaü'l-Hüsna lil-İmamü'l-Gazali bi-hattı beyn)

c- (Usui'l-Erbaain lil-İmamü'l-Gazali)-(Kitabü't-Tahrid lil-İmamü'l-Gazali)

ç- (Kitab-ı Dekayıkü'n-Nazar fî Hakayıkü'l-Beşer li-Muhyiddin Ömer bin Hızır bin Ömerü'l-Esbahani)

d- (Kitab-ı Tesisü'l-Takdis lil-İmam-ı Fahrü'r-Razi)-(Kitab-ı Nakihü'l-Ruh ve't-Taûn)-(Efzaü'l-Tahavi ve Şerhi)

e- (Ettevali lil kadü'l-Beyzavî.)-(Kitabü'l-hudud lil Kazvini.)-(Muhtasar li Ebi Ali Mansur bin Ebu'l-Abbas Ahmedü'l-Meşaddali.)

f- (Şerhü'l-makasid-ı musahhah bi hattı Ahmet bin Hamza el-Karamanî.)-(Şerhü's-Sehayif.)

g- (El-nurü'l-Lami ve'l-Burhanü's-sati Fi Şerh-i Akayidü'l İslâm Riveyetü'l-İmam et-Tahavi li Ebu'l-Fezail-i Mengüberdi.)

ğ- (Şerhü'l-Mevakıf bi hattı Hocasade ve Aleyhi Hattı-Hayali Halebi Haşiyetü't-Tecrid lis-seyyid min evveliha ali nısfıha bi hattı es-seyyid ve ali ahirihe bi-hattı Molla Hüsrev.)

h- (Şerhü'l-muhassal lin-Nasırü't-Tusi bi hattı-nesih.)-(Şerhü't-Tevalî li Muhammed bin Sa'dü'l-Yemenî bi hattıhi.)

ı- (Şerhü'l-muhassal lil-Kâtibî bi Hattı beyyine atik.)-(Şerhü't-Tevalî lil İsfehani bi-hattı't- talik.)

i- (Kitab-ı ihyâü'l-ulûm lil İmam el-Gazali bi-hattı nesih musahhih-i Fahr fî mücellid-i vahid.)

[33/b]

a- (Kitab-ı Behçetü's-sırrü't-Tahir fî menakıb-ı Abdülkadir el-Ceyli fî mücellid-i vahid.)-(Kitab-ı edebü's-sevkiye li-Ebu'l-Hasan eş-Şazli.)

b- (Kitabü'n fî İlmü'l-Ahlak lil-İmamü'l-Gazali bi-hattı'n-nesih mücedvel fî cild-i mukavvi.)-(Kitabü'l-Ulûmü'l-Fahre fî Umurü'l-Ahire li-Abdurrahman bin Muhammed es-Seâlebi)

- c- (*Kitabü'l-Kudri fî İlmü't-tabir li-Ebi Said Nasr bin Yakub et-Tennuri fî cild-i Sacim Hafl-i Ceyyid*)
- ç- (*Kitab-ı Behçetü'l-Esrar ve Ma'denü'l-Envar Fi menakıbü'l-İmamü'r-Rabbani eş-Şeyh Abdulkadir el-Ceylani*)
- d- (*Kitab-ı Maslahü'l-Harran Takiyüddin el-Gani*)-(*Kitab-ı Ağastâü'l-Lafhan fî Mesaidü's-Şeytan*)
- e- (*Resail-i sehlibni Abdullahü'l-Tesnari Bi hattı beyyin fî mücelledi vahid Mahrummü'n evvelihe.*)-(*El-Mevahibü's-Seniyye fî Şerh-i Harbü's-Saadetü'l-Vefaiyye*)
- f- (*El futuhatü'l-Mekkiyye mücedvel müzehhep fî cild-i vahid.*)-(*Kitabü'l-Mesnevi mücedvel fî Cild-i vahid.*)
- g- (*Kitabü'l-Mesnevi nushai uhra Fi mücelledi vahid.*)-(*Şerhü'l İnayatü'l-Mesnevi fî Mücelledi vahid. Kitab ü hayatü'l-kulûbü'l-mevaze.*)
- ğ- (*Divanü's-şiir li İbnü'l-Faris.*)-(*Şerhü'l-Bürde li Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed bin el-Merzuk.*)
- h- (*Şerh-i Divan-ı Ömer bin el-Farsi Lil-Hasan el-Burini.*)-(*Kitab-ı Miyari'l-Enam bi Hattı't-talik cild-i latif.*)
- ı- (*Faslü'l-hitap li Muhammed Parsa Bil-Farisiyye.*)-(*Kitab ü cenahi'l-Buhari.*)-(*El-Kelamü't-Tayyip li-İbnü't-Teymiyye.*)
- i- (*Er-Risaletü'l-İşriyye.*)-(*Kitabü'l-fusus.*)-(*Şerhü'l-fusus li-Abdi Efendi*)
- j- (*Müsameretü'l-ebrar li-Muhyiddinü'l-Arabî.*)-(*Kitab-ı Zemmü'l-nava ve's-şehevât Li ibnü'l-Cevzi.*)

[Varak 34]

[34/a]

- a- (*Reşefü'l-nesayihü'l-İmaniyye ve Keşfü'l-fezayihü'l-Yunaniyye Li Şahabü's-Suhreverdi*)
- b- (*Menazilü's-Sairin li's-Şeyhü'l-Arif Ebi İsmail Abdullah Muhammedü'l-Ensari el-ma'ruf bil-Herevi maa şerhin.*)
- c- (*Kitabü'l-Bestan es-Sadıkî lil İmam-ı Ebü'l-Ferc Abdurrahman bin Aliyyü'l-Cevzi maa kitabü'l-Letayifleh.*)
- ç- (*Kitab-ı muuğidü'l-ulûm ve mübeyyedü'l-humum li Ebi Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Kazvini.*)

d- (*Kitab-ı ihyaü 'l-ulûm lil imamü 'l-Gazali mücedvel müzehhep fi Mücelledi vahid.*)-
(*Tezkiretü 'l-Kurtubî fi mücelled-i vahid.*)

e- (*Şerhü 'l-Bürde maa Banetsuat.*)-(*Ravzatü 'l-Müridin li 'ş-Şeyh Ebi Cafer.*)-(*Kitab-ı enğa-i magrip.*)

f- (*Risaletü 'n li 'ş-Şeyh Ebu 'l-Hasanü 'ş-Şazili.*)-(*Risaletü 'n li Ebi Abdullah el-Haris İbnü 'l-Esed el-Muhasibi cild-i Sağır erzak.*)

g- (*Kitabü 'd-tetbiratü 'l-ilahiyye fi İslahü 'l-memleketi 'l-İnsaniyye ve Kitabü 'l-esfar.*)

ğ- (*Kitab-ı Behcetü 's-sırru 't-tahir fi Menakıb-ı Abdülkadir nusha-i uhra.*)

h- (*Şerhü 'l Mesnevi li Abdi Efendi Müzehhep.*)-(*Atvaku 'z-Zeheb ve Nesayihü 'l-Kibar Ve Mezayihü 's-sigar liz-Zemahşeri.*)

ı- (*Kitabü 'ş-şerh-i ve 'l-beyan lima Eşkele min kelam-i Mehl bin Abdullah Li Ebu 'l-Kasım Abdurrahman es-Sağlı Fi mücelled-i Sağır cidde.*)

i- (*Mecmûü 'r-resail evvelihe Risaletü 'n-Mensuta ale 'l-Hasan bin Ebü 'l-Hasan el-Basri ve Kitab-ı Zadil Müsafır li 's-Suhreverdi.*)

j- (*Mecmuu 'l-Kütüp u evla Avarifü 'l-Mearif ve Şerhü 'l-Münferice ve Şerh-i Fekaü 'l-Keydani.*)

[34/b]

a- (*Mecmûü 'r-Resail li Ebi Ali İbn-i Sina.*)-(*Şerh-i Hikem-i ibn-i Ataullah li Ahmed bin Ahmed bin Muhammed İsaü 'l-ma 'ruf u bi-rezzak.*)

b- (*Kitab-ı Ebu 'l-Yesir Ali bin Abdullah el-Belgradî.*)-(*İstilahatü 'l-Sofıyye.*)-(*Kitab-ı Kaysü 'l-İktida bi Ahmed el-Meyvani.*)

c- (*Nefehatü 'l-İns li-Molla Cami.*)-(*Reddü 'l vaizin.*)-(*Kitabü 'n-fi Adabü 'l-Müridin Li-Suhreverdi.*)

ç- (*Mecmu 'ü 'l-Resail fi Evveliha Risalet fi 'l-Tasavvuf lil İmam el-Gazali.*)-(*El-cüze-i fi tabirü 'r-rü 'ya li Ebu 'l-Hasan Ali bin el-Sükunü 'l-Muzafferi.*)

d- (*Mecmu 'ü 'l-Resail-i Evveliha İnşa Vahidü 'l-Adet bi hattı 'n-Nev 'i.*)-(*Şerh-i Gaza-i Magrib.*)

e- (*Futuhâtü 'l-Mekke bi hattı 'n-nesih mukabil-i fi cild-i vahid.*)-(*İhyaü 'l-ulûm mukabil-i sahih müzehheb-i ceyyid fi cild-i sağır.*)

f- (*Mecmu 'ü 'l-Kütüp min-Müstefatü 'l-İmam el-Gazali evvelih Maaricü 'l-Kuds âli medaricü 'l-nefs.*)

g- (*Kitabü 'l-Erbaain lil İmam el-Gazali bi hattı 't-talik ceyyid-i mücedvel.*)

ğ- (*Sıfatu 's-Saffe lil hafız Ebu 'l-Ferc İbnü 'l-Cezzari muhtasar yuhzefü Esanide bi hattı 'n-nesihü 'l-beyyin.*)-(*Kutü 'l kulup liş-Şeyh Ebu Talibü 'l-Mekki bi hattı 'n-nesih.*)

h- (Avarifü'l-Maarif lil-İmamü'l-arif Ömer bin Muhammed es-Suhreverdi Asl-ı kadim-i semi' ale'l-Müellif ve Aleyhe hattı müellife ve hattı Kesir mine'l-İlmü'l-Yüceddüleh Nazırıyyü's-Şeref.)

ı- (Avarifü'l-Maarif nüshatü'l-Ahiri müzehhep.)-(Ravzü'l-Enf lis-Süheyli.)-(Mecmu'ü'r-resail fihar-ı salatün ve mes'eletü'l vücûd ve gayruha.)

i- (Mecmu'ü'r-resail evvelehe şerhü'l-Esmaiü'l-hüsna ve gayrihe mine'l-resailü'l-Mütealliket-i bil-huruf.)

j- (Kitabü's-Sırrü'l-hakkı fil-huruf.)-(Şemsü'l-maarifü'l-vasıt fi'l-huruf Li Ahmedü'l-Bevni.)

[Varak 35]

[35/a]

a- (Kitabü'l-aktap li Muhyiddinü'l-Arabi hattı'l-Mağrip.)-(Letaifü'l a'lam fi işarat-ı ehli'l-İlham li Sadrü'l-Konevi bi hattın Muhammed es-Sofi.)

b- (Şerhü'l-Esmaü'l-hüsna lil-İmamü'l-Kuşiri el-Müsemmi Bi't-Tahayyür bi hattı atik hattü'l-Mağrip.)

c- (El-Murakifü'l-Nasraniyye bi-hattı'n-nesih hattı-hüsn.)

ç- (Tarihü'l-Hamis fi ahvalü'n-nefsü'n-nefis.)-(Tarih-i İbn-i Hilkat fi mücellid.)-(Tuhfetü'l-Acayip ve Turfetü'l-Garaib.)

d- (Tarih-i Düvelü'l-İslâm li-Şemseddin Muhammed bin Ahmet bin Osmanü'z-Zehebi.)

e- (Kitabu'l-Gazvi ve'l-Menafi' lil Mücahidin bil müdafı' lir-reis İbrahim bin Ahmed el-Endülüsi Fih-i Sadrü'l-Müdafı.)

f- (Kitabü's-Sülük fi Tabakatü'l-ilme ve'l-mülûk.)

g- (Ünvanü'z-zeman bi-Teracümü's-Şuyuhü'l-Akran li Ebu'l-Hasan İbrahim bin Ömerü'l-Beka'i.)

ğ- (Tabakatü'l-Huffaz lil Hafızü'l-Cahiz Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmet bin Osman bin Kayyume vez-Zeheb.)

h- (Kitabü'l-fihrise te'lif-i Ebu'l-Ferc Muhammed bin İshakü'l-Varak el-Ma'ruf bi-İbn-i Ebu Yakub el-Nedim.)

ı- (Tarihü'l-Nüveyri bi-hattı vahid bil-nesih fi erbaa mücelladat.)-(Kitab-ı Fezailü'l-İmamü's-Şafi lil-Fahrü'r-Razi.)

i- (Hüsnu'l-muhazara fi Ahyar-ı Mısrü'l-Kahire lil İmamü'l-Mesbutî.)-(Tarih-i Mekketü'l-mükerreme ve'l-Medinetü'l-müşerreffe Bi't-Türkiyye.)

j- (*Kitab-ı Şifai'l-Kerem*)-(Tarih-i Mekketü'l-mükerreme.)-(Tabakatü'l-nihat-ı lis-Suyûti.)

[35/b]

a- (*Kitab-ı Asarü'l-Bilad-ı lil-Kazvini*)-(Kitab-ı Asarü'l-Bilad nusha-i uhra.)-(Li-Zeyl-i ali Tarihü'z-Zehebi lil Hafizü'l-Irakî.)

b- (*Tarih-i Ayni*)-(Tarih-i Ayni nusha-i uhra.)-(Şerh-i Tarih-i Ayni li-Hameddinü'l-Ticanî.)

c- (*Tarihü'l-halife lis-Suyûti*)-(Tarihü'l Hükema lil-vezir Cemalüddin İbnü'l-Gafti.)

ç- (*Kitabü'n fihî futuh u Mısır ve Futuh u Tebük lil-Vakdi*)-(Nüzhetü'l müştak fi İhtirakü'l-Afak liş-Şerif İdrisî.)

d- (*Kitab-ı Takvimü'l-Büldan li-Celalzâde*)-(Şudurü'l-Ukud fi Tarihü'l-Uhud lil-İmam-ı İbnü'l-Cevzi.)

e- (*Cühiyyetü'l-Ahbar fi Mülûkü'l-emsar*)-(İtyahü'l-Ğamr fi İnai'l-ömr li-İbn-i Hicrî'l-Askalani.)

f- (*Haritaü'l-Acayip li Ebu'l-Hafs İbnü'l-Verdi*)-(Futuhü'l-Yemeniyyetü'l-Müştehir-i bi't-Tarihü'l-Verdi.)

g- (*Kitabü'r-Reşad fi Ahvalü'l-Bilad*)-(Muhtasar-ı Sıvanü'l-Hikem ve Tesemmine Fi mücellid.)-(Kitabü'l-bergü'l-Yemanî nusha-i Uhra.)

ğ- (*Kitabü'l-bergü'l-Yemani li Kudbiddinü'l-Hanefiyyü'l-Mekki*)-(Tarih-i muhtasar lil İmamü'l-Bakî.)-(Kitab-ı Fütuhü'ş-Şam fi mücelled-i vahid.)

h- (*El-Ceman-ı min-Muhtasar-i Ahbarü'z-Zaman li-Şahabeddin Ahmed el-Makri*.)

ı- (*Muhtasarü'r-Ravzateyn fi Ahbarü'd-Devleteynü'l-Münireyn Ve's-Selahıyye İhzar-ı Abdurrahman bin İsmail eş-Şafi*.)

j- (*Kitab-ı fi Beyan-ı Ceziretü'l-Arap lil-Hamedani*.)

[Varak 36]

[36/a]

a- (*Kitab-ı Salleü'l-Mütekemale fi Vefayetü'n-Nağle lil-Hafiz Ahmet bin Muhammed el-Hüseyni bi-hattı Müellife mahrumu'n ervele*.)

b- (*Risaletü'l-Cinaye ve'z-Zevaye*)-(Kitab ü İthafü'l Ahsa fi Fezailü'l-Mescidü'l-Aksa lis-Suyûti.)

c- (*Kitabü's-Salatü't-Tekmile fi Fiyatü'n-Nakile Mescidi'l-Aksa li's-Suyûti*)-(Muhammedi lil-Hafiz Ahmet bin Hüseyini bi-hattı müellifihe mahrumü'n-evvelihi.)

- ç- (*El-fethü'l-Kaysi fi'l-fethü'l-Kudsi Li-Ebu Abdullah Muhammed bin Muhammed İbnü'l-Hamid el-İsfehani.*)
- d- (*Tahkikü'n-nasr-ı Telhis Muallim-i Darü'l-Hicre li Ebubekir el-Meraği.*)-(El-Muhtasar min Tarihü'l-Cezzari Ahterü'z-Zehebi.)
- e- (*Letaifü'l-minen fi Menakibü's-Şeyh Ebu'l-Abbas ve's-Sayha Ebu'l-Hasan.*)-(Kitab-ı Fihrisü'l-Mucem fi Asarü'l-Mülûkü'l-Acem li'l-Vassaf.)
- f- (*Kitab-ı fi Ahbarü'l-İmamü'l-Haliyye li'l-Kadı Ebu'l-Kasım Said bin Ahmed bin Said el-Endülüsi.*)
- g- (*El-Vanikü'l-Cemani fi'l-Bergü'l-Yemeni.*)-(Kitab-ı Tarihü'l-Enbiya li's-Şerif Murtaza.)-(Tabakatü'l-Etibba fi mücelledin.)
- ğ- (*Risaletü'n fi fezailü's-Şam.*)-(Tenbihü'l-Mülûk lil-Cahiz.)-(Tarihü'd-Dimaşk ve'l-Halep fi cild-i atik.)
- h- (*Kitabü'z-Zeyl-i ale'r-Ravzateyn Li Ebu Same.*)-(Tarihü'l-Kazvini bil-Farsiyye.)-(El-Şakayikü'l-Numaniyye li-Taşköprüzâde.)
- ı- (*Tarih-i Cenani fi'l-mücellideyn.*)-(Kitab-ı Ahbarü'l-Arap ve'l-Acem.)-(Tarih-i İbn ü Kesir bi-hattı vahid fi selase mücelledat.)
- i- (*Tarih-i Teymur li ibn-i Arapşah.*)-(Tarihü'l-İber lil-Hafizü'z-Zehebi ma zeyl-i Ebu'l-Muhasin Muhammed Bin Ali el-Hüseyni.)
- j- (*Et-Takatü'l-Kebiri lil-Sebki fi'l-mücellideyn.*)-(Tarihü'l-Bağdad lil-Hafiz Ebubekir Ahmet bin Ali bin es-Sabit fi mücelledeyn.)
- k- (*Es-Siyer li İbn-i Hişam bi hattı'n-nesih fi mücelledeyn.*)
- [36/b]
- a- (*El cildü's-Sani ve's-Salis min Tarih-i İbn-i Hallikan.*)
- b- (*Kitab-ı Ebu'r-Rayhan Muhammed bin Ahmed el-Beyrutî fi tahkik-i ma lil-hand min Mefuleü'l-Makbule fi'l-maa'l Umur u Revla.*)
- c- (*El-mücellidü's-Sani min Tarihü'l-Bağdad li Ebubekir Ahmet bin Ali Bin es-Sabit.*)
- ç- (*Ve'l-mücelled-i ahir minhü fi zikr-i min isme Muhammed bin Muhammed bin Hasan Ali Muhammed bin Ali bin Ahmet.*)
- d- (*Ve'l-mücelled-i ahir minhü fi zikri min isme Hüseyin bin Ali ile'l-isme elleti evvelü'z-zel.*)
- e- (*Kitabü's-Sefine lis-Salihi bi-Hattı.*)-(Takvimü'l-Tevarih li Kâtip Çelebi.)-(Es-Siyer ü li ibn-i Hişam fi Mücelledin.)

- f- (*Tacü'l-Esami bil-Farisiyye.*)-(El Cüz'ıyyü's-sani min Kitabü's-süluk Fi ma'rifete düvelü'l-mülük.)
- g- (*El cüz'ıyyü'l-evvel ve's-sani min Tarih-i mürevvehü'z-Zeheb.*)-(Mücelled-i min Uyunü't-Tevarih.)
- ğ- (*Mücelled-i min tarih-i Şerafeddinü'l-Feth Bin Ali bin Muhammed el-Esbahani.*)
- h- (*El-Mücellidü'l-evvel min Kitab-ı Vecizü'l-Kelam fi'l-Zeyl-i ali Kitabü'z-Zehebî fi düveli'l-İslâm lis-Sahavi.*)
- ı- (*Mücellid-i min Tarihü'l-Kebir Li-Zehebî Vekable'l-gayre.*)-(El-nısfü's-sani min Tarih-i Cenab Efendi.)
- i- (*Es-Salis-i mine'l-nücumü'z-Zahire Fi mülük ü Mısırü'l-Kahire.*)-(El Cüz'ıyyü's-sani min Muhtasar-ı Uyunü't-Tevarih.)
- j- (*El-Mücellidü'l-evvel min tarih-i İbn-i Hacer mezkûr fihe min İdrak-ı Zemane Meşayihü'l-Hadis min-Milâde.*)
- k- (*Mücelledani min tarih-i ibnü's-Şehbe Mücelledü'n min tarihi'l-beşer Mahrum.*)

[Varak 37]

[37/a]

- a- (*El-mücelledü's-sani mine'd-darü's-Semin.*)-(Mecmûü'l Katip Evveluhu Tabakatü'l-kurrai'l-meşhurun Liz-Zehebî.)
- b- (*El-mücelledü's-Sani ve's-Salis ve mücellidü'n-ahir minhü Mahrumü't-Tarafeyn min Tarihü'l-Muntazam li-ibnü'l-Cevzi.*)
- c- (*El cüz'ü's-Sani ve's-Sabi ve'l-Aşir ve's-Sani aşer min Tarih-i Ebi Caferü't-Taberi el-mücellidü's-Sabi min gayrü's-Sabiü'l-Evvel-i ve'l-mücelledan-i Ahiran la-ya'refu mertebetuhu fi'l-Aded.*)
- ç- (*El-nısfü's-Sani min tarihü't-Taberi Mahrum u min evveleh.*)-(El-Cüz'ıyyü'l-evvel ve's-Salis ve'r-Rabi' ve'l-hamis min Mu'cemü'l-Buldan ve mücellid-i ahir minhe.)
- d- (*El-Cüz'ıyyü's-Sani ve's-Sabi ve's-Sadis Aşer ve's-Sadisü ve'l-İşrin min Tarihü's-Şam li Ebu'l-Fazl Muhammed bin el-Mükerremü'l-Ensari.*)
- f- (*El mücelledü'l-evvel ve's-Sani ve's-Salis mine'l-Tarihü'l-Müsemma bi'l-kamil li-Ebu'l-Hasan Ali bin Ebu'l-Kerem el-Ma'ruf bi-İbnü'l-Esir el-Cevzi.*)
- g- (*El Cüz'ıyyü's-Sani ve'r-Rabi ve't-Tasi' Ve'l-Hadi aşer min sır'atü'z-Zaman Li-Ebü'l-Muzaffer Yusuf Sad İbnü'l-Cevzi.*)
- ğ- (*El-mücelledü'l-evvel min Tarih-i Medine-iü's-Selam lil Hafız Ebubekir el-Bağdadî.*)

h- (El-mücelledü'l-evveli ve's-Sani min Tarihü'l-Beşer.)-(El-nısfü's-Sani min İnbaü'l-Ömer li-ibn-i Hacer el-Askelani.)

ı- (El-mücelledü'l-Evvel mine'l-Muhtar fî menakibü'l-Ahbar li mübarek Muhammed bin Abdülkerim el-Ma'ruf bi İbnü'l-Esir.)

i- (El-mücelledü's-Sani min Kitabü'l-İktifa min Tarihü'l-Hulefâ li Şemsüddin el-Nebatatü'l-Mısri El-cüz'ü'l-hamis min Tabakatü'l-Üdeba li Yakut el-Hamavi.)

j- (El-Cüz'ıyyü'l-Hamis min Tabakatü'l-Edebe Leyekutu'l-Hamavi. Mücelledün min Tarihü'l-Yemen Mahrumü'l min evvelihe ve ahire.)

k- (Mücelledü'n fih-i Teracimü'l-Edebe. El-Cüz'ıyyü's-sani min Kitab-i Neseb-i Kureyş ve Menafihim li Ebi Abdullah ez-Zübeyr bin Akar.)

[37/b]

a- (El-mücelledü'l-Evvel ve'r-Rabi ve's-Salis Aşer ve'l-Hamisi Aşer ve'l-İşrin ve's-Sadis ve's-Selasin min Tarihü'z-Zehebi mücelled.)

b- (Menakibü'l-İmamü's-Şafîi lil İmam-ı Fahrüddinü'r-Razi bi hattı hüsn beyyin-i latif.)

c- (Kitabü'l-Haraç li İbnü'l-Ferah İbnü'l-Cevzi bi hattı'n-nesih atik-i beyyin.)

ç- (El-cüz'ıyyü's-Sani ve's-Sadis min Mucemü'l-Büldan lil Hamaviyyü's-Sani Bi hattı Muhammed bin Abdullah ve's-Salis mahrumü'l-ahir.)

d- (El-Bedrü'd-Tali' min Zav'ü'l-Lâmi lil Menûfî bi hattı'n-nesih hattı-hüsn.)

e- (El-kısmü's-Sani mine'l-miftah.)-(El-kısmü's-Sani mine'l-miftah Nusha-i uhra.)-(Miftahü'l-Ulûm fî cild-i vahid.)

f- (Şerhü'l-miftah lis-Seyyid mücedvel.)-(Miftahü'l-Ulûm mükemmel Musahhih.)-(Şerhü'l-Miftah li-Saadeddin.)

g- (Şerhü'l-miftah li's-Seyyid.)-(Şerhü'l miftah lil-Müezzini.)-(Şerhü'l-miftah lil-Kutbü's-Şirazi.)

ğ- (El-Muttavli nusha-i kadime musahhihe ve fî ahire hattü'n-Kile inne-hattü'l müellif)-(Dâvü'l-mesbahü'l-muhtasar mine'l-Miftah ma Şerhe li Ebu Abdullah Yakub en-Nehavi.)

h- (El-Meseli's-sair fî Edebü'l-Katib ve's-Şair li Ebu'l-Feth Nasrullah Muhammed bin Abdülkerim el-Marif bi İbn-i Esir.)

ı- (Nusratü's-Seyir ale'l-meseleü's-sair Li Selahiddin es-Safevi.)-(Telhisü'l-meâni mâ Tehzibü'l-Kelam bi-hattı Ahmet Efendi.)

i- (Şerh ü İzahü'l-Meâni.)-(Kitabü't-Tıbyan.)-(Kitabü't-Tahrir.)-(Kitab ü bahrü'l-meâni lil-Hamavi.)

j- (*Kitab ü Beyan ve't-Tıbyan li Ebi Osman el-Hafız.*)-(Er-Ravz-ı Ahir fi Mehasü'l-Meseli's-Sair.)

[Varak 38]

[38/a]

a- (*Haşiyetü'l-muhtasar lil-Hatai ve Abdullah el-Bizari ve hafid ve Mirza Can fi mücelled-i vahid.*)

b- (*Şerhü'r-Risale fi'l-İstiâre li Azameddin mücedvel.*)-(El Mütevvil-i musahhah bi hattı Mustafa bin Yusufi'l-Bursavi eş-Şehir-i bi Hocaâde.)

c- (*Hüsni't-Teveşül ila Sana'atü'r-Rusul.*)-(Muhtasar-ı Şerhü't-Telhis.)-(Maü'l-Hatayi bi-hattı Tatar Abdurrahman.)

d- (*Kitabü'l-Beyani vet-Tebeyyin Fi mücelledin.*)-(El-Telhis ü ve'l-Kâfiye ve's-Şafiyye fi mücelled-i latif.)

e- (*Delailü'l-İcaz li Abdulkahhar el-Cürcani.*)-(Telhisü'l-Meftah bi hattı Katibü'l-Vâkıf Ahmet Efendi.)

f- (*Şerhü't-Telhis liz-Zevzi bi-hattı Abdülhay İbn-i Süleyman bin Ebubekir el-Melani.*)

g- (*Şerh-i Telhisü'l-Miftah lil-Âllame Muhammed eş-Şirazi ve fi Hevamişihî Hattü'l-Allâme İbnü'l Cuma'.*)

ğ- (*Urusü'l-İfrah fi Şerh-i Telhisü'l-Miftah lis-Sebki bi-hattı Yakribü'n-nesih fi mücelledin Dahm.*)

h- (*Kitab-ı Sebeviyye-i musahhah fi Gayetü't-Tashih fi mücelled-i vahid.*)

ı- (*Şerhü't-Teshil li Muhammed bin Yusuf eş-Şehir bi-Ebu Hayyan Fi tis'a mücelledat.*)

i- (*Et-Ta'likü'l-Muhtasar min Kitab-ı Ebu Saidü'l-Hasan bin Aliyyü'l-Vasıt fi mücelled-i vahid bi hattı hüsn ü sahih ceyyid-i cidden.*)

j- (*Kitabü'l-İzah li Ebu Ali el-Farisi Asl-ı Kadim Adim en-Nazır.*)

k- (*Şerh ü lemhatü'l Arap li Ebu Muhammed Kasım bin Ali el-Hariri fi mücelled-i vahid.*)

[38/b]

a- (*Muğni'llebîb bi hattı es-Salihi.*)-(Li mufasssal liz-Zemahşeri.)-(Kitabü'l-amel fi Şerhü'l-Cemel Fi mücelled-i vahid.)

b- (*Es-sefirü'l evvel min şerhi'l-Kitap lil İmami'n-nehavi Ebu'l-Fazl Kasım bin Ali bin es-Seferü'l-Batloyosi.*)

- c- (*Kitabü'l-Mürtehal-i Şerhü'l Cümel li-Ebu Abdullah Ahmet Bin el-Haşşap.*)-(Şerh-i Sevaḥidü'r-Rahi.)
- ç- (*Şerhü'l-lema' li Ebi Muhammed Said bini'l-Mübarek el-Ma'ruf ba-bin ed-Dehhanü'l-Nihavü'l-Bağdadî.*)
- d- (*El cüz'ıyyü's-Sani min şerhi ızah-ı Ebi Ali el-Farisi li Abdülkahhar bin Abdurrahman el-Cürcani.*)
- e- (*Mihadü'l-Kilteyn Zatü'l-Hilyeteyn.*)-(El cüz'ü evvel min tezkire liz-Zerkeşi bi hattıhi.)
- f- (*El mutavassıt-ı Şerhü'l-Kafiye Mahrum u min evvelihe.*)-(El Mesbah-ı ve'l-Evamil bi hattü'l-Talik fi cild-i latif.)-(Kitabü's-Sav Şerhü'l-Mesbah.)
- g- (*El Eşbahu ve'n-Nezayir fi'l-Nahv-ı lis-Suyûti.*)-(El-İzah-ı Şerhü'l-mufasssal li-İbnü'l-Hacip.)-(Minen fi'l-Nahv bi-hattü's-Şehristanî.)
- ğ- (*Mecmuü'l-kütüp ü Evvele's-Şafiyye fi Sebkü'l-Kafiye ve Tilavetü's-Şafiyye Fi'l-Tasrifı ve'l-Temhidat-ı fil-usul.*)
- h- (*El cüzi'yyü'l-evvel ve's-sâni ve's-salis Mine'l-Musannefi li Ebu'l Abbas Muhammed bin Büreydü'l-Merd fi cild-i vahid bi hattı Mühelhil bin Ahmet ve's-Sıhhatü'l-Hasan bin Abdullah es-Seyrani ve aleyhi hattuhu.*)
- ı- (*Şerhü'l-Vaz'ıyye lisseyyid.*)-(Şerhü'l-Kafiye liş-Şeyhü'r-Rızâ Bi hattı ceyyid-i musahhah Müzehhip.)
- i- (*Şerhü'l-Kafiye lil cami bi hattı't-talik mücedvel fi cildi latif.*)-(Şerhü'l-Varidiyye bi hattı el-merhumü'l-mebrur ol vakıf-ı Ahmet Paşa tabeserah.)
- j- (*Şerhü'l-lema' min usulü'l-nahv-ı bi hattı'n-nesih mahrümü'l-ahir.*)

[Varak 39]

[39/a]

- a- (*El-cümle fi usulü'n-nahv-i liz-zeccac vel-cümelü'l-hediye fi şerh-i hattı Mukaddimü'l-Kafiye li-İbn-i Beşar bi-hattı Ahmet bin Muhammed bin Süleyman hattı atik.*)
- b- (*Muğanniyyü'l-Lebayib-i muhaşşi latif fi mücelled-i hafif bi hattı't-talik hattı Muhammed Cemaleddin bin A'sam.*)
- c- (*El-İzahü'l-Azadi li-Ebu Aliyyü'l-Farsi bi-hattı'n-nesih hattı-hüsn ü münir.*)
- ç- (*Kitabü'l merah ve'l-İzze ve'l-Maksud Bi hattı İbnü's-Şeyh.*)-(Şerhü't-Tefsirü'l-tasrif an-Ebi Osmanü'l-Mazeni te'lif-i Ebü'l-Feth Osman bin Hattı.)
- d- (*Şerhü't-Tasrif li-Müvafakuddin.*)-(Şerhü'l-Sana'at li-İbni Cini bi hattı kadim.)

e- (Mecmu'ü'l-Resail fi evveliha Şafîyye İbn-i Hacıp.)

f- (Sırrü'l-Halika ve Sana'atü'l-Tabia Te'lif-i Yelbitüsü'l-Hakim Sahibü'l-Tılsımat.

g- (El-Esrar-ı lil-Mufaddal bin Ömer el-Ebheri ve Kitab ü Telhisü'l-Hakayık leh ve aleyh icazetü'l bi-Hattü'l-müellif.)

h- (Mecmu'ü'r-Resail li-İbn-i Sina evvelihe Uyunü'l-Hikem.)-(Şerh-i Uyunü'l-Hikem lil-Fahrü'r-Razi.)

ı- (Kitabü'ş-şifa li İbn-i Sina bi Hattı Talik ceyyid hasen mücedvel Fi gayetü'l-hüsn.)-(Şerhü'l-İşarat li't-Tusi bi hattı Mevlana Hüsvrev.)

i- (Şerhü'l İşarat lil-Fahrü'r-Razi.)-(Şerhü'l-İşarat nusha-i uhra lehu.)-(Şerhü'l-İşarat li Nusayri't-Tusi.)

j- (Şerh-i nusus u Ebi'n-Nasrü'l-Karabi li İsmail el-Hüseyni.)-(Tahsil-i Behmenbar.)-(Şerh ü hikmetü'l-ayn li Mübarekşah Bi hattı Hocazâde.)

k- (Kitab-ı munassaf şerhü'l-mülahhas.)-(Kitabü'n-Necat li Ebi Ali ibni Sina.)-(Kitabü'l mülahhas li Fahrü'r-Razi.)

[39/b]

a- (Kadı-Mir Şerh-i Hidayetü'l-Hikme.)-(Haşiye-i Kadı-Mir li Mevlanaları.)-(Şerhü'l-Telvihat fi mücelled-i Vahid mahrum u min evvelih.)

b- (Risail-i İhvanü's-Sefa.)-(Şerhü'l-Metali.)-(Şerhü's-Şemsiyye lil Hüseyin el-Mesdi.)

c- (Haşiye-i Şerh-i Hikmetü'l-Ayn li-Mirzacan bi hattı Molla Çelebi.)-(Mir Ebu'l-Feth ali Şerhü't-Tehzip.)

ç- (Şerhü's-Şemsiyye li Fırtaddin.)-(Haşiye-i Mir-Ebu'l-Feth ali Şerhü't-Tehzip nusha-i uhra.)-(Mecmu'ü'r-Resail-i fiha Haşiye-i Muabbidzâde ve gayrihe.)

d- (Mecmu'ü'r-Resail Fihü'l-Fenari Şerh-i İsa Kavcı ve Kul Ahmet.)-(Şerh-i hikmetü'l-işrak lil-Alametü'l-Şirazi bi-hattı't-talik Müzehhep.)

e- (Mecmu'ü'l-kütübü'l-müteallik bil-Hikme ve mantık-ı fiha Müşkilatü'ş-Şemsiyye lil-Katib-i ve Camiü'l-Dekayik ve hikme'l-ayn leh ve kitab ü hikme'l-İşrak liş-Şahap el-Maktul.)

f- (Divan-ı Halid bin Yezid.)-(Mecmu'ü'r-Resail min Kelamü'l-Hükema ve'l-Felasife müzehhip fi cild-i latif.)

g- (El-Esrarü'l-Hanefiyye fil-Ulümü'l-Akliyye li Ebi Mansur bin el-Mutahhar bi hattı'l-Hasan bin el-Hüseynü'l-Ulvi.)

ğ- (Aynü'l-Kavaid fil mantık ve'l-Hikme lil-Katibi bi-hattı Seyf bin Hüssam.)-(El-Kaşif li İbn-i Kemmune bi hattı Muhammed bin Hamid.)

h- (Şerhü'l-işarat lil-Nahcivani bi hattı Müeyyed bin Ebubekir et-Tabibü'l-Nahcivani.)

ı- (Hedayikü'l-Hakayık li Zeyniddinü'l-Keşi bi hattı'n-nesih hattı-hüsn ü beyyin.)

i- (Mecmuatü'l-resail-i evveluhe nüzhetü'n-nüfuz fî'l-Tarih ve ahirihe min Kelam Emirü'l-mü'minin Ali bin Ebu Talip.)

[Varak 40]

[40/a]

a- (Kitabü'l-Medhal ila Sana'atü'l-musîki li Ebu Nasır Muhammed et-Tarhani.)-(Haşye-yi ali Şerhü'l-Ca'meni li-Mevlana el-Ari ve Şerhü'l-Eşkalü't-Te'sis.)

b- (Kitabü'l-vahü'l-cevher fî Mücelled-i vahid.)-(Kitabü'l-Nihayetü'l-İdrak fî'l-Habbet-i Lil-Alamet eş-Şirazi.)

c- (Kitab-ı Ebu'l-Hasan Sabit bin Kurre fî alatü's-saatü'l-müsemmat-ı bir-rahamat.)

ç- (Mecmu'ü'l-kütüb evveluhu et-Tuhfetü'l-şahiyye ma-şerhü'l-tezkire ve tahrir-i aklidis.)

d- (Nihayetü'l-idrak lil-alametü'ş-Şirazi ve aleyhi hatte.)-(Tahrirü'l muteyat li-aklidis bi-hattin yeşbahü't-talik.)

f- (Şerhü'l-muteyat li-İshak bi hattı Kadimü't-talik.)

g- (Kitab-ı şerh-i külliyyatü'l-kanun lil-Allametü'ş-Şirazi.)

h- (Şerhü'l-kanunü'l-ferşi bi-hattı't-talik-i müzehhep mücedvel-i müceyyid fî'l-mücelledeyn.)-(Kitabü'l-Kanunü'l-vazih fî mualecatü'l-Cevarih.)

ı- (Kitabü'l-müfredat li İbnü'l-Baytar.)-(Meyahicü'l-fikir ve menahicü'l-İber li-Muhammed bin İbrahimü'l-Ferrak fî mücelledeyn.)

i- (Şerhü'l-Esbabi ve'l-alamat lin-Nefisi bi hattıhi.)-(Kitabü's-Semum ma'nasihatü'l-Mülük ve'l-hülefâ.)

j- (Takvimü'l-Ebedan lil-Munettib İbn-i Hazle mücedvel müzehhep.)-(Kitabü'l müalecat-ı abakrat li-Ebu'l-Hasan Ahmet bin Muhammed et-Taberi.)

k- (Kitabu'l hamiyet li-İshak bin Süleyman el-İsraili.)-(El-mücelledü's-Salis min nezhatü'l-efkar Fi havassü'l-hayevan ve'l-Nebat vel-Eşcar.)

l- (Zahire-i Harezmsah bil-Farsiyye.)-(El-şifa li Hacı Paşa.)

[40/b]

a- (Gayetü'l-beyan fî Tedbir-i Bedenü'l-İnsan te'lif-i Salih Efendi Reisü'l-Etibba bit-Türkiyye.)-(El-Muzahü't-Tıp li Emir Efendi Reisü'l-Etibba.)

- b- (*El-Muzahü 'l-Tibbleh nusha-i uhra.*)-(Kanun u Ebu Ali müzehhep Mücedvel-i latif bi hattı Abdusselam Eminateddin.)
- c- (*El-muciz lil-Kureysi bi-hattı 't-talik Nusha-i acaip bi-beytü 'l-hat.*)-(Şerhü 'l-esbab-ı ve 'l-alamet lin-nefisi Müzehhep mücedvel bi-hattı İbrahim bin Ali.)
- ç- (*Mecmu' u Akavilü 'l-Evail li-Ebu Süleyman el-İsrail bi-hattı Muhammed bin Ali Ebu Abdullah fi mücelled-i Sacim.*)
- d- (*Semerü 'l-Keyfe li-müstebah-ı aşer li-Halinos mahrümü 'l-aher bi-hattı atik.*)
- e- (*Kitab-ı rebüü 'l-ebrar liz-Zemahşeri.*)-(Divanü 'ş-Şiir li-Ebü 'l hasan Ali Bin er-Rumi bi hattı kadim ceyyid.)
- f- (*Şerhü 'l-Makamat liş-Şeristi.*)-(Muayyed El-Nazar Fi Ulvi El-Eşar.)-(Divan-ı Eş-Şair Liş-Şerif ü 'r-Razi.)
- g- (*Şerh-i Sakitü 'z-Zend lil-Hatibü 'l-Baziri.*)-(Kitabu 'l-İcaz vel-a 'ciz-i li Abdülmelik bin Muhammed et-Taâlebi.)
- ğ- (*Divanü 'ş-Şiir li Ebu 'l-Hasan mihyad-ı ibnü 'l-Merzube.*)-(Şerhü 'l-Kasaidü 'd-tis 'a li Ebu Cafer en-Nahs.)
- h- (*Şerhü 'l-Hamase lil-İmamü 'l-Merzuki.*)-(Divanü 'ş-Şiir li Hassan bin Sabit Radiyallahü anha.)
- ı- (*Şerh-i Dürretü 'l-Gavvaz fi mücelled-i vahid.*)-(Divanü 'ş-Şiir lil-Mecnunü 'l-Ameri.)-(Kitab ü Fakihetü 'l-Hülefa fi Mücelledin vahid.)
- i- (*Kitab-ı Nahvü 'l-insan fi mücelled-i vahid.*)-(Divanü 'ş-Şiir liş-Şeyh Ebu 'l Alâü 'l-Mazi-i mazbut bi hattı kadim.)
- j- (*Divanü 'ş-Şiir li ebi Nevasi mücedvel bi-hattı el-nesih.*)-(Kitab-ı Adab-ı el-Siyase bil-Gadal.)

[Varak 41]

[41/a]

- a- (*Kitab-ı Ehni 'l-menayih fi Esni 'l-medayih min Nazım Ebu 's-Sena Mahmud bin Fahidü 'l-Halebi.*)
- b- (*Kitab-ı Zahir lil-İmam Ebubekir bin el-Anbari.*)-(Kalaidü 'l ukban li Ebu 'n-Nasrü 'l-Feth bin Muhammed el-Kaysi.)
- c- (*Kitabü 't-Tezkiretü 's-Suğraü 'l-müsemma Bis-sefiyye.*)-(Kitab-ı aher alaidü 'l ukban li Ebü 'n-Nasrü 'l-Kaysi.)
- ç- (*Kita-bı Avde 'ş-Şebab li Ali er-Riyazi.*)-(Kitabü 'l-Emsal lil-Meydani fi Mücelled. Cemheretü 'l-Emsâl li Ebu Hilalü 'l-Askeri.)

- d- (*Kitab-ı Adabü's-Siyase li Ebubekir Muhammed bin Velid el-Malikü't-Tarduşi el-Ma'ruf ba-bin Ebu Zeydun.*)
- e- (*Kitab-ı Esrarü'l-Hakime bi-hattı Yakut.*)-(*Kitab-ı Darrü'l-Kavvaz liş-Şahab.*)-(*Kitab-ı İsabetü'r-Rami fi cild-i vahid.*)
- f- (*Er-Reyhate liş-Şahabü'l-Haffacı el-Mısri.*)-(*Kitabü'l-Tevadir li-Ebi Ali el-Kali.*)
- g- (*Muhasaratü'l-Evail ve Müsameretü'l-Avahir li-Alaaddin er-Rumi.*)-(*Kitab-ı Mevaridü'l-Kalem lil-Feyziyyü'l-Handi Gayrı Manzumat.*)
- ğ- (*Rebiü'l-Ebrar li'z-Zemahşeri Mücedvel bi hattı'n-nesih.*)-(*Kitabü'r-Reyhane liş-Şahbe'l-Haffacı nusha-i Uhra.*)
- h- (*Kitab-ı kalaidü'l-ukban fi muhasinü'l-Ayan li Ebu'n-Nasır nusha-i uhra.*)-(*Şerhü'l-Hamase li Ebu'l-Bekaiü'l-İslahü'l-mantik Akberi el-Bağdadi.*)
- ı- (*Kitab-ı Tefsirü'l-Ebyat-ı İslahü'l-Mentuk li Ebu Muhammed İbrahim bin Yusuf bin Abdullah İbni'l-Merzuban es-Seyrani.*)
- i- (*Kitab-ı Feraidü'l-Harayid fil Emsar-ı li-Ebu Yakup Yusuf İbn-i Tahir Ennehavi.*)
- j- (*Kalayidü'l-Ukban fi Mehasin-i Ayan li-Ebu'n-Nasrü'l-Kaysi nusha-i Uhra.*)
- [41/b]
- a- (*Kitab-ı elf ve baki mücelledin.*)-(*Kitab-ı elf ve ba-gayriü'l-evvel fi Mücelledin.*)-(*El-Kasayidü'l-Arakiyyat ve'l-Necdiyyat.*)
- b- (*Kitabü'l-İstidrak lil-vezir Ebu'l-Feth Nasrallah bin Muhammed ibn-i Muhammed.*)-(*Kitab-ı hayvatü'l-hayvan lid-Demiri.*)-(*Kitab-ı Sihriü'l-Beyan.*)
- c- (*Kitab-ı Hayvatü'l-hayvan lid-Demiri Nüsha-i ahiri.*)-(*Kitabü'l-Hamaseleh ihtiyar-i Ebi Temmam.*)-(*Kitabü'l hamaseleh.*)
- ç- (*Şerhü'l-hamase lil-merzuki.*)-(*Kitabü'l-fi'l-Ferace Sağirü'l-hacim.*)-(*Muhtasar-ı siyasetü'l-Hurub.*)
- d- (*Şerh-i adabü'l-kitap li-Ebu Muhammed El-Batlayosi.*)-(*Kitab ü takvimü's-siyase li Eflatun.*)-(*Kitabü'l-Baytar li Sabit bin el-Gayre.*)
- e- (*Kitabü'l-İfadet-i ve't-Tabsir li-Ramin mübtediyyin ev mahirin Nihir li Abdullah bin Meymun.*)-(*Kitabü'l ifadet- i ve't-Tabsir Nusha-i uhra.*)
- f- (*Kitab-ı fasse'l-hitam an el-Tevziyye Ve'l-İstihdam li-Selaheddin es-Safevi.*)-(*Et-Temsil-i ve'l-Muhazara li Ebu Mansur Abdilmelik bin İsmail es-Saalibe.*)
- g- (*Kitab-ı Cemheret-i eş'arü'l-Arap fil cahiliyet-i vel-İslâm.*)-(*Kitab-ı semerü'l-kulüb fil-muzaf ve'l-Mensub li-Ebu Mansur es-Saalibe.*)
- ğ- (*Kitabü'l-Ebyatü'l-Minharita fi Silkü'l-Müraselat vet-Teressül.*)-(*Kitab-ı Şehrü'l-Belaga ve Sırrü'l-Beraa Ebu Mansur Abdülmelik Müslim bin İsmail eş-Şealebi.*)

h- (Kitab-ı Uyunü'l-Ahbar li Ebu Muhammed Müslim bin Abdullah bin Fenibe el-Ma'ruf bil-Dennuri.)-(Kitab-ı el-Ezkiya la bin el-Havzi.)

ı- (Kitab-ı ferec bade'l-şidde lişşunuhi.)-(El mehasinü'l-mezkûre lil ülema'i bil-lügat vel-Arabiyye tera inneha li Ebu Müslim Muhammed bin Muhammed bin Ali el-Katip.)

i- (Şiracü'l-Mülük ve İnhacü's-Sülük Li Ebubekir Muhammed bin el-Velidü'l-Faheriyyü'l-Endülisi et-Tarduşi.)

[Varak 42]

[42/a]

a- (Kitabü'l-Ezkiya li ibnü'l-Cevzi nusha-i uhra.)-(Kitab-ı Selevanü'l-Muta'. Şerhü'l-Fasih lil Merzuki.)

b- (Matlabü'l-Edip lis-Suyûti. Kitabü'l-İdadeti ve't-Tabsir nusha-i Uhra li Abdullah bin Meymun.)-(Kitab ü Simari'l-kulub lis-Saalebi.)

c- (Kitab ü Tarayifü't-Tarık lis-Sealebi.)-(Kasayidü'l-Ulûm li's-Sealebi.)-(Kitabü'l-mebalih lis-Sealebi.)-(Kitab-ı Muhasü'l-Edeb.)

ç- (Kitab-ı Munisü'l-Vahde li İbn-i Esir.)-(Kitabü'l-Fereç bade's-Şeddat lis-Sunuhi nusha-i ahire.)-(Kitabü'n fil ilm-i bil-Farusiyye vel Kalem biha.)

d- (Kitabü'l fil Farusiyye. Kitabü'r-Ravza li ibnü'l-Hatip El-Kasım mücedvel bi hattı't-talik.)

e- (Risaletü'l-gufran li Ebu'l Alai'ü'l-Muarri.)-(Kitabü'r-Ravza li İbnü'l-hatip Nusha-i uhra mücedvel.)

f- (Kitabü'r-ravza lehu nusha-i uhra keزالik.)-(Kitabü'l-istidrakat âli makamat Ebu'l-Kasımü'l-Hariri lil-hişap ve İnzar İbnü'l-Berü'l-Hariri.)

g- (Şerhü'l-müallakat liz-zevzi.)-(Şerhü'l-Şevahid lil-Ayni.)-(Mecmu'ü'l-hutup lil-Abdurrahim el-Faruki.)

ğ- (Nehcü'l-belağa li-Abdilkahir el-Cürcani.)-(Kitab-ı Edebü'l-Katip.)-(Düsturü'l-Katip fi İlmü'l-İnşa.)

h- (Kitab-ı Kalayidü'l-hükm ü Fevaidü'l-Kelam li Ebu Yusuf Yakub el-Esferani.)-(Şerh-i Lamiyetü'l-Acem li Salahuddin es-Seferi.)

ı- (Şerh-i Kaside-i Banat Suad li Abdulkadir el-Bağdadi fi'l-Mücelledeyn.)-(Şerhü'l-Uyun fi Risaleti İbn-i Zeydun.)

j- (Şerh-i Ahirleh Mustetuf u fi külli fen-i mustazraf.)-(Nefhü't-Tayyip li Ahmed el-Makri fi selase mücelledat.)

k- (*Kitabü'l Akdû'l-Ferid fî'l-mücelledeyn.*)-(El-Kitabü'l-mevsum ba-hüsn ü ma semi' li Abdülmelik es-Sealebi.)

[42/b]

a- (*Kitabü't-Tezkire fî marifetü'l-Baytara.*)-(Şerh-i Kaside-i Sad bin Zehrü'l-müsemmat-ı beyanat-ı suad Li Ebu Abdullah Muhammed bin el-Hişam.)

b- (*Şerhü'l-müsallefatü'l-Tisa' li Ebu Cafer Ahmet bin Muhammed el-Ma'ruf ba-bine'n-nahhas.*)-(Kitab-ı Müstemi li-Medinetü'l-Ulûm fî Ahvali'l-hattı Zaire fî mücelled-i ahzar.)

c- (*Kitab-ı fil edeb telif-i Mahmud el-Bosnavi.*)-(Dürretü'l-Gavvas lil-Hariri.)-(*Şerhü'l müşkilâtü'l-Fatıma Kamatü'l Hariri.*)

ç- (*El-Kitabu'l müstemi sefinetü'l-Salahi.*)-(Şerh-i Makamatü'l-Hariri lil-Ekberi.)

d- (*Şerhü'l-Derdiyye ve kitab-ı kifayetü'l münhafız lil-Edip Ebu İsak İbrahim bin İsmail Tırablusi.*)

e- (*Akdü'l-Ferayid min Bahrü'l-Fevayid li-Bahaeddinü'l-Kafiyeci.*)-(Metsurü'l-Manzum li-Muhammed bin Ali el-Hamedani.)

f- (*Müstehabü'l-hediyye fil-medayihü'l-mevayidiyye te'lif-i ibn-i nebate.*)-(Kitab-ı lemhü'l-melh lil-edeb Said bin el-Harreci.)

g- (*El kasayidü'l-müsemma beşdurü'z-Zeheb.*)-(Hüsnü't-Tevasil fî Sanatü't-Tezasül li Ebi Mahmud bin Fahdü'l-Çelebi.)

ğ- (*Mekatibat-ı Ebu'l-Alaü'l-Makri.*)-(Er-Risaletü'l-Garibizziya li-Ebu'l-Ala el-Makri.)

h- (*Secaü'l-hamam fî medh-i hayrü'l-enam.*)-(Kitabü'l-Hedaye ve't-tuhaf li Ebubekir Muhammed ve İhya Ebi Osman Said ibn-i Haşim.)

ı- (*El-mütala'ü'd-Derya fî menazilü'r-Rumiyye.*)-(Kitabü'l-hayal li Ebu Said Abdilmelik binü'l-Garibü'l-Esmai'.)

i- (*Mustaksiyyü'l-emsal liz-Zemahşeri.*)-(Müstaksiyyü'l-emsal lehu nusha-i uhra.)-(*Kitabü't-Tevvabi' vel-hikem liz-Zemahşeri.*)

j- (*Kitabü'l-emsal li Ebu Abdülkasım bin es-Selam.*)-(Müntehabü'l-emsal.)

[Varak 43]

[43/a]

a- (*Mecmaü'l-emsal lil-Meydani Mücedvel-i müzehhep.*)-(Risale-i Harezmsah fî'l-İnşa.)

b- (El-mücelledü'l-evvel min Şemiyetü'd-Dehr.)-(Kitabü'n-fil a'malü'l-Füruseniyye li Muhammed bin İsa bin İsamil Hanefi el-Aksarayı.)

c- (Kitab-ı nesirü'd-Dürr ü li-Mansur bini'l-Hüseyin el-Katip bi hattı beyyin fi mücelledat.)-(El-Cüz'ıyyü'l-evvel min zehri'l-adab li-İbrahim el-Hasri.)

ç- (Kitab ü ıslahü'l-mentuk li İbnü'l-Takibât min Şerh-i Ebyat.)-(Kitab ü ıslahü'l-mentuk lehu Nusha-i uhra.)

d- (El cüz'ü's-sâni min şerhü'l-hamase lil Merzûki.)-(Mücelled-i min şerhü's-şiiir li Ebu'l-Alâü'l-Maârri.)

e- (Divanü's-şiiir li Ebu Abad.)-(Divan-ı Ebi Nevas fi mücelled.)-(Mecmûü'l-iş'ar li ba'zü'l-mücelledeyn.)

f- (Mecmûü'r-Resail fi'l-Teressül.)-(Mecmûü'l-kütüb u evveleh İcazü'l-beyan fi't-Tefsir ve Teblir-i Makamatü'l-Hariri ve gayrihi.)

g- (Mecmûü'r-resail-i evveleha el-müferrid-i ve'l-müellif li Ebu'l-Kasımü'z-Zemahşeri.)-(Mecmûü'l-kitabü'l-evveluhu nüzhetü'l-Enfus ve telviyyü'l-müstakzi fi'l-emsâl ve şerhi Ebu Ubeyd.)

ğ- (Şerh-i divanü's-şiiir li İmri'l-Kays li Ebu'l-Hasanü't-Tusî bi hattı cedit.)-(Mecmûü'l-Kasayid evveluha kaside-i Banet suad ve gayruha.)

h- (Mecmûü'l kütüb evveluhu es-Siyerü'l-Mahzun fi ilmü'l-Farsiyye ve Gayruha.)-(Mecmûü'r-Resail evveluha şerhü'l-Bed'iyye ve gayruha.)

ı- (Divanü's-Şiiir lil-mütebenni.)-(Divanü's-Şiiir li İbn-i Mahfuz et-Tarîki.)-(Şerh-i Divanü'l-mütebenni lil-vahdi.)

i- (Divanü's-şiiir li Hassan bin es-Sabit Radiyallahu anha rivayetü Ebu Saidü's-Sirafi.)

j- (Divanü's-şiiir Ebu'l-alayü'l-Maârri. Divanü's-şiiir li İbn-i Nebâte.)

[43/b]

a- (Şerh-i divanü's-şiiir li Emri'l-kays.)-(Divanü's-şiiir li Ebu'l-Hasane'n-Nureyni.)

b- (Divan-ı şiiir ziyü'l-vezareteyn li İbn-i Zeytun.)-(Şerh-i divanü's-şiiir lit-Tabiat. Divanü's-şiiir li İbni Hacer.)

c- (Divan-ı Mencik.)-(Divanü's-şiiir li Ebu'l-Abbas bin Ahtaf.)-(Divanü's-şiiir lehu nusha-i uhra.)

ç- (Divanü's-şiiir li Ebu'l-Feth.)-(Divanü's-şiiir li Yahya bin Matrud.)-(Divanü's-şiiir li İbn-i Fahd.)

d- (Kıt'at ü min kütübü'l-edep Mahrumü'n-min evveleh ve ahireh.)-(Divanü's-şiiir lil-bahri mücedvel Fi cild-i vahid.)-(Divanü's-şiiir li-edebü'l-haceri.)

- e- (*El-Cüz'ıyyü'l-evvel ve's-sani mine's-Sanaâtü'n-Kitabü's-sınâ kâtibe ve's-şair.*)-(*Kitabü's-Sanaatü'n nusha-i uhra.*)
- f- (*İddet ü ecza-i min muhtarü'l-Ağaniyyü'l-kebir-i ahtere Muhammed bin el-Mükerremü'l-Ensari.*)-(*El-Cüz'ıyyü's-Sani ve's-Salis ve'r-Rabi' ve's-Sabi' ve's-Seman.*)
- g- (*İddet ü eczai' mine'l-muhasarat lir-Rağibü'l-Asbehani el-Cüz'ıyyü'l-evvel ve's-sani ve's-salis ve'r-rabi' ve's-sabi'.*)
- ğ- (*İddet ü ecza'i mine'l-hayvan lil hafız.*)-(*El cüz'ıyyü'l-evvel.*)-(*Ves-salis.*)-(*Ve'l-hamis. Ve's-Sabi'.*)
- h- (*Kitab ü Minyetü's-şaban fi muaşeretü'n-Nisvan li-Taşköprüzade.*)-(*Edebü'l-kitap li ibn-i Kuteybe.*)
- ı- (*Makamatü'l-hariri müzehhep fi cildi sağır.*)-(*Kitabü'l-Elmam fi adab-ı Duhulü'l-Himem.*)-(*Şerhü'l-hamase lil İmamü'l-merzuki.*)
- i- (*Kamilü'l-Mirad fi cild-i vahid.*)-(*Rebiü'l-Ebrar müzehhep bi hattı's-Salih. Mecmu'ü'l-emsal lil-Meydani.*)
- j- (*Muhasaratü'r-Rağıp ve Kitabü'z-Zeria ve Kitabü'n-Neş'eteyn fi cild-i vahid.*)

[Varak 44]

[44/a]

- a- (*Şerhü'l-makamat ve Şerhü'l-Mütebenni lil-Vahdi ve Şerhü'l-Hamase lil-Merzuki.*)-(*Kitabü'n-Nihale li-Ebu Osman el-Cahiz.*)
- b- (*Divanü's-şiir li Ebu Temamü't-Tâbi musahhah mücedvel müzehhep.*)-(*Divanü's-Şiir lil-Mütebenni bi hattı'n-nesih musahhih-i mücedvel.*)
- c- (*Kitabü'z-Zeraif vel-Letayif li-Ebi Mansurü's-Sa'lebi.*)-(*El-muhasin-i liş-Şerifetü'l-Mürteza.*)
- ç- (*El-Fakihetü'l-Bedriyye liş-Şeyh Bedreddin ez-Zemamini.*)-(*Kitab-ı Gıyasü'l-Kurub li Ebubekir ez-Zeki.*)
- d- (*Kitabü'n fil-Kıyafe.*)-(*Şerhü'l-Maksure li-İbnü'l-Derid.*)-(*Min Kelamatü'l-Übeda bi hattı Yakut.*)
- e- (*Kamilü'l-Müberra bi-hattı atik hida mahrumü'l-ahir.*)-(*El-Ef'al-i lil-İzzeti fi mücelledeyn Kelamihe bi hattı Yahya bin el-Matrizü'l-Hakkı el-Kurtubi.*)
- f- (*El-Mufassaliyyat-ı bi-hattı'n-nesih Atik-i beyyin.*)-(*Divan-ı Ebu Navas mufassal bi hattı'n-nesih atik.*)

g- (*Mecmu'ü'l-Kütüb ü evveluha Şerhü'r-risaletü'l-Akdiyye fi'l-Ahlak.*)-(Kitab-ı mütalaatü'l-Bedu fi menazilü's-Sürur u müteallik Bil-Vekai'.)

ğ- (*El-Mücelledü's-Sani mine'l-Akdü'l-Ferid li-İbn-i Abdurrah bi-hattü'n-nesih.*)

h- Bu mezkûratı vakıf ve habs idüp şöyle şart eyledüm ki...

ı- hizâne-i kütübde hafız-ı kütüb olan üç nefer kimesneler hıfzidüp...

i- hizaneden dışarı ihraç itmeyüp ve ittirmeyüp haftada üç gün ki...

j- yevmü'l-ahad ve's-sülase ve hamis günleridir. Tulua'-yı şemsden asra değin hafız-ı kütüb..

[44/b]

a- olan kimesneler kütübhânede meks idüp talebe-i ulûm ve...

b- Verrakin varub hizane-i mezburede mütala'a ve istinsah...

c- idüp hasbe'l-iktiza ihraç olunmağ lazım gelirse vali-yi evkâfin...

ç- Marifeti ile kendülere itimat gelir kimesnelere kefil-i malı veyahut...

d- rehn-i kavi ile vireler üç aydan ziyade veyahut ledd-i şeddat...

e- ü'l-ihhtiyaç altı aydan ziyade kimesnede meks olunmayub virilen...

f- kimesnelerden alınub hizanede hıfzoluna. Ve yine...

g- kendi mülküm olan kitabımdan. (*Tefsirü'l-Veciz lil-İmamü'l-Vahdi fi mücellid bi-hattı Ali bin Muhammed es-Selemi.*)

ğ- (*Esbab-ı nüzulü'l-kur'an lil vahdi Fi mücelled bi hattı'n-nesih mücedvel. Muallimü't-tenzil lil İmamü'l-Bağri fi mücelled-i bi hattı'n-nesih.*)

ı- (*Tefsir-i Ebü'l-Leys es-Semerkandi fi Mücelled bi hattı'n-nesih mücedvel. Hakayikü's-Selemi fi mücelled bi-hattı atik müteyyin.*)

i- (*Lübabü't-te'vil fi Mağanü't-tenzil lil fazıl el-Harun fi salis mücelledat salisihe mahrumü'l-ahir müfadder-i Kerase bi hattı atik.*)

j- (*Tefsirü'l-keşşaf bi-hattı Rika' müzehheb mücedvel fi cild.*)-(El-Nısfü'l-evvel min Tefsirü'l-Keşşaf bi hattı't-Ta'lik fi mücelled.

k- (*Tefsirü'l-Kadı bi hattı'n-nesih ve fi'l-Hevamiş Tefsirü'l-Keşşaf-ı Tam fi mücelled-i bi-hatt.*)

[Varak 45]

[45/a]

a- (*Tefsirü'l-Kadı el-Rika' mücedvel-i latif Cidde bi-hattı Ahmet el-Nektari.*)-(Tefsirü'l-Kadı bi-hattı't-Talik habbet-i cedit mücedvel müzehheb fi mücelled.)

b- (Tefsirü'l-kadı min suret-i Yusuf ila ahirü'l-Kur'an bi-hattı eş-Şeyh Ömeri'l-Beşiktaşî.)

c- (Ed-dürri'l-masun fî ilmi'l-kitabu'l-meknun li Ahmet İbnü's-Semin fî Mücelledeyni bi hattı Ömer bin Bedriddin.)

ç- (Ed-dürri'l-mansur lil İmamü's-Suyûti Fi mücelledeyni bi hattı İbrahim bin Muhammed el-Ömeri.)

d- (Dürretü't-Tenzil ve gurretü't-Te'vil li Ebu Abdullah Muhammed el-Hatip er-Razi bi hattı Molla Osman.)

e- (Esrarüt'l-Tenzil lil İmam-ı Fahrü'r-Razi Bi hattı'n-nesih mahrumu'n-evvel.)- (Mearibü'l-Kur'an li Ebu'l-Baka bi hattı'n-nesih fî mücelled.)

f- (El-Nasih-i fil-Kur'an ve'l-mensuh u li Ebu'l-Kasım Hibetullah bin Selame fî mücelledin bi Hattı'n-nesih.)

g- (El-Nasih-ı ve'l-mensuh fil-Kur'an nushate ahiri bi hattı't-talik fî mücelled.)

ğ- (El-nısfü'l-evvel min Tefsirü'l-Kadı İzzeddin bi hattı Abdullah bin Said taallik.)

h- (Tefsirü'l-Gürani bi hattı't-talik mücedvel fî cild.)-(Tefsir-i İbnü'l-Kemal mücedvel-i müzehheb fî mücellid-i latif bi-hattı Muhammed bin es-Salihyyü'l-Hilâli.)

ı- (Tefsir-i İbn-i Kemal nusha-i ahiri bi-hattı'n-nesih fî mücelled.)-(Tefsir-i Ebu's-Suud Rakikü'l-hat Sağirü'l-hacim mücedvel Latif cidde fî mücellid.)

i- (Tefsir-i Ebu's-Suud nusha-i uhra bi hattı't-talik müzehheb mücedvel ve kadr-i fî' Tefsir-i ...?... el-Sur fî'l-Mestur u Baziha fî'l-Havamiş.)

j- (Tefsir-i Mehmet Bedreddinü'l-Münşi bi-hattı't-Talik ve'l-nizamü'l-Kerim bil-mededü'l-Ahmu müzehheb.)

[45/b]

a- (Tefsir-i Fatihatü'l-Kitab lil-Molla Fenari bi-hattı'n-nesih.)-(Tefsir ü Garibü'l Kur'an lis-Sicistani hattı Mehmet ibn-i Mehmet es-Serahsi.)

b- (Cevahirü't-Tefsir li-Hüseynü'l-Vaiz Bil-Farisiyye bi-hattı'n-nesih.)-(El-Arayis fî kassıl enbiya lis-sealebi Bi-hattı Hasan ibn-i Aliyyü'l-Gazali ve Ala zahrihi Tercemetü'l-müellif bi-hattü'l-vakifü'l-merhum.)

c- (En-nazmül mübin fî'l-ayatü'l-erbaain Haşiyetü'l-keşşaf li-Okçuzâde bi hattıhi Tertib'l-ayet el-Kur'aniyyetü'l-müsemmi müzehhib-i ziba li-Mahmud er-Rumi.)

ç- (Haşiyetü'l-Keşşaf vel-Kemaleddin min evvelü'l-Kur'an ila ahir Ali-İmran bi hattı't-talik.)-(Haşiyetü'l-Keşşaf lit-tabı bi Hattı'n-nesih fî erbaa mücelledat bi hattı vahid.)

d- (*Haşyetü'l-Keşşaf li-Alaaddin Pehlivan fi mücelledeyn vel-evvel mahrumü'l-evvel vel vasat Bahtut u muhtelif.*)

e- (*Keşfü'l-Keşşaf bi hattı't-talik mücedvel Latif bi hattı-Hasen İbn-i Ramazanü'l Eyyubi.*)-(Haşiyetü'l-Keşşaf lis-Seyyidü's-Şerif sağirü'l-hacim bi hattı't-talik.)

f- (*Haşiyetü'l-Keşşaf li Saadeddin bin el-Teftazani bi hattı Hüseyin bin Nasrüddinü'l-Mukani.*)

g- (*Haşye-yi tefsirü'l-gazi li Şeyhzâde fi mücelledeyn küllihüme bi hattı Muhammed bin eş-Şeyh Muslahiddin ve fi ahir külli Minhuma hattıl vakıfı'l-merhum.*)

ğ- (*Kita'atü'n min haşiyetin Şeyhzade Aliyyü'l-Gazi min sureti'n-nisa' vel ila Ahirü'l-Kur'an bi hattı Hüseyin bin Sadullah.*)

h- (*Haşye-yi Tefsirü'l-Kadı li ibnü'l-Temcid mücedvel bi-hattı'n-nesih.*)-(Haşye-yi Tefsirü'l-kadı li Sinan Efendi müzehhep mücedvel bi-hattı Şabanü'l-Eyyubi.)

ı- (*Haşiyetü'l-kadı es-Sadi Efendi müzehhep mücedvel bi hattı Ebubekir el-Bosnavi.*)-(Haşye-yi Tefsirü'l-kadı li-Molla Arapü'l-Mulakkap bil-ferik mücedvel bi-hattı et-Talik.)

i- (*Haşye-yi Tefsirü'l-Kadı li İsameddin Haşye-yi Tefsirü'l-Kadı li-İsamüddin müzehhep mücedvel bi hattı Ahmet Hamdi.*)

j- (*Haşye-yi Tefsirü'l-Kadı li-Asameddin mücedvel bi-hattı el-Nizami ve fi ahirihe Kasidetü'n fi medhü'l-vakıfı'l-merhum.*)

[Varak 46]

[46/a]

a- (*Haşye-yi Tefsirü'l-Kadı li Muhammed bin Cemaliddin eş-Şirvani min evvelü'l-Tefsir-i ila ahir son et-tevbe bi-hattı'n-nesih.*)

b- (*Haşye-yi Tefsirü'l-Kadı li-Emr-i Padişah bi-hattı es-Seyyid Abdurrahman bin es-Seyyid Abdullah bin el-Muhsini.*)

c- (*Haşye-yi Tefsirü'l-Kadı li-Şahabeddin el-Haffacı mücedvel fi erbaa mücelledat külliha bi-hattı ale'l-hüsnü'l-latifi el-Makdisi.*)

ç- (*Haşye-yi Tefsirü'l-Kadı li-Şahabeddin el-Haffacı nüsha-yı ahiri bi-hattı'n-nesih fi hamse mücelledat ba'ziha bi-hattı Muhammed Ammarü'l-Maliki ve ba'ziha bi-hattı Ömer el-Ezheri.*)

d- (*Haşye-yi Tefsirü'l-Kadı li-Şahabeddin el-Haffacı nüsha-i ahiri fi hamis mücelledat evveliha mücedvel bi-hattı Muhammed bin Muhammed el-Ezheri ve'l-erbaaü'l-bakiyye bi-hattı't-ı muhtelif.*)

e- (*Mecmua-yı et-Telifat ali Tefsirü'l-Beyzavi ve evveliha tefin-i Fatihatü'l-kitab-ı li-Molla Celal bi-hattı Musazâde.*)

f- (*Mecmuatü'r-Risailü'l-müteallike bit-tefsir ve gayre li İbnü'l-Kemal evveliha tefsir-i suretü'l-mülk bi-hattı er-Regaa'.*)

g- (*Mecmuatü'r-Resail ve't-Taallukat ali Tefsirü'l-Beyzavi ve gayri evveliha tefsir-i suretü't-Tekasür ve ahirihe Risale-i fi't-Tab bi-hattı't-Talik.*)

ğ- (*Mecmuatü'r-Resail-i ve't-teallukat ali Tefsirü'l-Beyzavi ve gayre evveliha müteallik yegule teaala ve men ba's an-Zikrü'r-rahman ve ahirihe müteallik basulü'l-Feka.*)

h- (*Mecmua-yı te'lifat ve'l-mübahis-i vel-fevaid evveliha müteallik bazen suretü'l-Enam li-Molla Hüsrev bi-hattih.*)

ı- (*Tefsirü'l-Kevaşi bi-hattı Muhammed bin Pehlevan hattı metin. Keşfü'l-Keşşaf ila süretü'l-feth bi-hattı Keyhüsrev bin Fethullah.*)

i- (*Tasdikü'l-Maarif fi Tevilü'l-Kur'an lil-Dilmi bi-hattı'n-nesih fi mücellid-i hafif.*)-(Et-Tıbyan-ı fi adabü'l-Kur'an bi-hattı'n-nesih.)

j- (*Et-Tefsir-i li-Ebi Ömer ve Osman bin Said ed-Dani bi-hattı'n-nesih.*)-(Ed-Darü'l-Tefsir fi şerhü't-Tesir li-Abdolvahidü'l-Behli bi-hattı'n-nesih.)

[46/b]

a- (*Takribü'n-neşr li-İbnü'l-Cezri bi-hattı'n-nesih.*)-(Dezami Şerhihe lit-Teviri bi-hattı Abdurrah el-Bedrevi.)

b- (*El-Mevzih-i fi'l-Feth-i ve'l-amele li-İbn-i Ömer ed-Dani bi-hattı Muhammed bin Selkavi.*)-(Şerhü's-Sahaviyye lil-müellif bi-hattı Hüseyin bin Aliyyü'l-Libasi el-Makri.)

c- (*Şerhü'l-Sehaviyye nüsha-i ahiri lil-Vakıf bi-hattı'n-nesih.*)

ç- (*Sahihü'l-Buhari bi-hattı Mahmud bin Umde'l-Horasani fi mücellid.*)-(Sahihü'l-Buhari bi-hattı Yahya bin Şeref bin Ahmed eş-Şirazi fi mücellid.)

d- (*Sahihü'l-Buhari mücedvel bi-hattı Muhammed bin Mahmudü'l-Cüveyni fi mücellid.*)-(Sahihü'l-Buhari bi-hattı Muhammed bin Cafer bin Mansur ibn-i Muhammed Ilgari mücedvel fi mücellid.)

e- (*Sahihü'l-Buhari bi-hattı Bali bin Ali eş-Şehriya bin Türbedar ve fi'l-Hevamiş Sahih-i Müslim nam mücedvel fi mücellid.*)

f- (*Sahih-i Müslim bi-hattı Ebu Zeyd bin Muhammed bin Mahmudü'l-Meşhur bi-katib fi mücellid.*)-(Sahih-i Müslim fi mücellideyn küllihüme bi-hattı Muhammed bin Ömerü'l-Ahlati.)

g- (*Şerh-i Sahihü'l-Buhari lil-Kirmani fi mücelled-i mahrumü'l-ahire ve ali zehre icazetü'l eş-şerh-i bi-hattih.*)

ğ- (*Şerh-i Sahihü'l-Buhari li-İbn-i Hacerü'l-Askalani fi sett-i mücelledat küllihe bi-hattı Ebubekir bin İsa el-Hüseyni.*)

h- (*Şerh-i Sahihü'l-Buhari lil-Askalani fi mücelledat küllihe bi-hattı Muhammed bin Abdullatif.*)

ı- (*El-Mesabihü'ş-Şerife lil-İmamü'l-Bağvi bi-hattı Ali binü'l-Fahr mücedvel ma camiyyü'l-Havas fi mücelled.*)-(El-Mezayih bi-hattü'l-Hasan bin Sadullah el-Bağdadi sağırü'l-hacim mücedvel-i latif.)

i- (*El-Mesabih bi-hattı el-Hac Muhammed bin Aliyyü'l-Hüseyni mahsi bi-hattı't-talik.*)

j- (*Meşakkatü'l-Mezayih bi-hattı Hasan bin Aliyyü'l-İmadi el-Katib-i Muhaşşi min Haşyetü't-Tayyibi mücedvel-i Latif.*)

k- (*Miskatü'l-Mezayih bi-hattı Muhammed bin Hasan eş-Şehir-i Bedrazü'l-Mekki mücedvel-i Latif.*)

[Varak 47]

[47/a]

a- (*Şerh-i Meşkatü'l-Mezayih lit-Tayyibi fi mücellideynü'l-evvel bi-hattı İbrahim el-Attar ve's-sani bi-hattı Muhmammed bin Tahir.*)

b- (*Şerh-i Meşkatü'l-Mezayih leali el-Kari fi mücelledeyn küllihüme bi-hattı Asameddin bin Alizade el-Âzami.*)-(Şerhü'l-Mezayih lil-Merdi bi-hattı'n-nesih fi fehm-i sağır.)

c- (*Şerhü'l-Mezayih li-İbn-i Malik bi-hattı el-hac Mahmud eş-Şehir bi-Attarzade.*)-(Şerhü'l-Meşarik li-İbn-i Malik mücedvel bi-hattı Derviş Mustafa el-Kaşendi.)

ç- (*Şerhü'ş-Şifa li-Şahabeddin el-Huffacı fi mücellideyn küllihüme bi-hattı Şahabeddin Ahmed el-Mısriyyü'l-Hafi.*)

d- (*Şerhü'ş-Şemailü'l-Nebeviyye li-Asameddin ma' sirhu ahire Salahuddin el-Ladi fi mücelled bi-hattı'n-nesih.*)

e- (*Tefsirü'l-Vusul ila camiyyü'l-Usul li-İbnü'd-Dayiyü'l-Mevasıl bi-hattı'n-nesih.*)-(Nevadarü'l-Usul lil-Hükm Termedi bi-hattı Muhammed bin el-Mansurü't-Tusi.)

f- (*El-Mevahibü'l-Ledinîyye lil-Fastalani bi-hattı Ahmed bin Muhammed bin Fazıl mücedvel-i latif.*)-(El-Hasayisü'l-Kibri lis-Suyûti bi-hattı Abdülmmuatti bin Muhammed bin Mansur.)

g- (*Siretü'l-Ömer bin El-Usame bin Mürşit bin Ali bi-hattı kadim beyyin.*)-(Tahric-i Ehadisü'l-Hedaye li-İbn-i Hacer mücedvel bi-hattı Hasanü'l-Gazali.)

ğ- (*Tahric-i Ehadisü'l-hedaye nüsha-i ahiri bi-hattı Ebu'l-Hasan bin İsa el-Hanefi.*)-(Şerhü'l-Fethetü'l-Iraki bin-Nasr lil-Müellif bi-hattı'n-nesih.)

h- (*Mecmu'ü'r-resail küllihüme lealiyyü'l-Kari ale'l-evveli Fatiha li-Vahdeddin el-Nuri min Teyfikü'l-Mütearrizat.*)

h- (*El-Asabe fi İtibarü's-Sahabe li-ibni Hacerü'l-Askalani fi hams mücelledat küllihe bi-hattı Muhammed bin Ali ed-Davudi.*)

ı- (*El-İstiab li-İbn-i Abdülberra bi-hattı Abdülvahid bin Ebu'l-Kerim mücedvel ve Ali Tahir tercümetü'l-müellif bi-hattü'l-vakıfı'l-merhum.*)

i- (*El-İstiab nüsahe-i ahiri gayrı mücedvel bi-hattı'n-nesih.*)-(Tevayikü'l-lugate liz-Zemahşeri bi-hattı'n-nesih hattı atik ve fi ahire keremen bi-hattı cedit.)

[47/b]

a- (*Eş-Şemayilü'l-Nebeviyye lit-Termedi bi-hattı'n-nesih ve aleyhe takayyüdat.*)-(Şerhü'ş-Şemayil-i li-ibn-i Hacer bi-hattı Takiyüddin sahibü'l-cevahir el-mukayese.)

b- (*Muhasinü'l-İztilac fi usulü'l-hadis lil-Belağayni bi-hattı't-ta'lik.*)-(Şerh-i Tahiyetü'l-Fikr-i lil-mas bi-hattı Ahmed bin Hüseyin el-Maliki.)

c- (*Şerh-i Tuhfetü'l-fikr lil-Menavi bi-hattı Muhammed Taceddin İbnü'ş-Şarih.*)-(Muhtasar-ı esadü'l-Kabe li-Bedreddin el-Kudsi bi-hattı Ömer bin Ali bin Haccac.)

ç- (*Et-Telvih-i li-Saadeddinü'l-Teftezani bi-hattı Mustafa bin Muhammed el-Akhisari mücedvel-i latif.*)-(Et-Telvih-i nüsha-i ahire bi-hattı't-Ta'lik ve fi hevamişe-i Hevaş bi-hattı Sadi Efendi ve fi ahire iza-bahs fi tarifü'l-ilm bi-hattih.)

d- (*Et-Tevzih-i li-Sadrü'ş-Şeriyye mücedvel bi-hattı Abdüllatif bin Yusuf el-Fervi.*)-(Et-Tevzih-i nüsahe-i ahiri bi-hattı Muhammed bin el-Hacı Bekir Memşi ceyyid.)

e- (*Et-Tevzih-i nüsha-i ahiri bi-hattı't-talik.*)-(Şerhü'l-Mağni lil-Mansur el-Gaîni bi-hattı Molla Kerim.)

f- (*Şerhü'l-şerh âli muhtasarü'n-müntehi li-Saadeddin bi-hattı Muhammed bin Muhammedü'l-Karamani.*)-(Haşye-i Şerhü'l-azad ali muhtasar İbnü'l-Hacib lil-Ebhari bi-hattı Muhammed bin Ali eş-Şafi.)

g- (*Fusulü'l-Bedayi' lil-Fenari bi-hattı't-talik Muhsin-i ceyyid mazbut.*)-(Şerhü'l-Minar lil-ayni bi-hattı Muhammed el-Kayseri.)

ğ- (*Şerhü'l-minar li-İbn-i Necimü'l-müsemmi li-miskatü'l-envar bi-hattı Ahmed bin Ahmed eş-Şehr-i be'l-Tayıncı.*)-(Şerhü'l-Minar li-İbn-i Malik bi-hattı'n-nesih muhaşşi.)

h- (Haşye-i şerhü'l-minar lir-rahavi bi-hattı Ahmed bin Mustafa Ethemzâde.)-(Maşiyeye-yi şerhü'l-Minar li-Azmizâde mücedvel bi-hattı Hüseyin bin Muhammed el-Köprüvi.)

ı- (Haşye-i Şerhü'l-Minar nüsha-i ahiri li-Azmizâde bi-hattı't-ta'lik ali zahire hattü'l-vakıfı'l-merhum.)-(Evşadü't-Talib Şerh-i Manzumetü'l-Kevakib bi-hattı Ahmed İmamü'l-Hazviyye ve aleyhe hattü'l-müellif.)

i- (Min keşfü'l-merat li-Hamid Efendi Kitaaten bi-hattı't-ta'lik mücedvel.)-(Usulü's-Semsü's-Serahsi bi-hattı İsmail ibn-i İbrahim ve fi hevamişe hattı Abdülkerim es-Sivasi fi mücellid.)

j- (Keşfi'l-Yezdevi bi-hattı Fil-fişeh ve ali zahir hattı Sadi Efendi ve Molla Fenari fi mücellid.)

[Varak 48]

[48/a]

a- (El-telvihi-i bi-hutut u muhtelifi. Muhtasar İbnü'l-Hacib bi-hattı Abdurrahman İbn-i Muhammed el-Mercani.)

b- (El-tahkik-i Şerhi'l-İhsani bi-hattı't-ta'lik hattı latif.)

c- (Mecmua-yı fihe Kitabü'l-Cidal ve'l-Kaşif ve Kitabü'l-İşaret ve'r-Risalet fi'l-Cidal küllehe lil-İmam Fahreddinü'r-Razi bi-hattı atik-i beyyin.)

ç- (Harac-ı Ebu Yusuf bi-hattı Muhammed bin Abdurrahman.)-(Kenzü'd-Dekayık lil-Nesefi bi-hattı Abdurrahman bin Kasım.)

d- (Şerhü'l-Kenz-i liz-Zeyli'bi-hattı'n-nesih fi-mücellideyn küllihüme bi-hat.)-(Li-Bahrü'l-Rabik Şerhü'l-Kenz li-Rabban binü'l-Hayyam fi salis mücellidat bi-hattı'n-nesih evveleha bi-hattı Ali bin Nureddinü's-Şelavi.)

e- (El-nehrü'l-Mefayık şerhü'l-kenz-i lil-merrinü'l-Hayyam fi mücellideyn küllihüme bi-hattı Muhammed bin Muhammed bin Taha.)

f- (Şerhü'l-Kenz liş-Şeyh Aliyyü'l-Makdisi fi erbaa mücellidatü'l-evvel bi-hattı Muhammed es-Sardami ve's-sani bi-hattı Mansur el-Ezheri ve's-salis bi-hattı Ömer eş-Şibli ve'r-Rabi' bi-hattı Muhammed el-Ezheri.)

g- (Kıta'at-ı mine'l-hedaye ila kitab-ı Zükut mücedvel bi-hattı'n-nesih.)-(Şerhü'l-hedaye lil-Ayni fi sitti mücellidat küllihe bi-hattı Veledü's-Şeyh Mecidü'l-Basit es-Selmuniyyü'l-Hakkı lekünü'l-mücellid-i Sani mefkud ve'l-mevcud hamsin mücellidat.)

ğ- (Haşyetü'l-hedaye li-Sadi Efendi bi-hattı Havaz bin Nasreddinü'l-Demiri.)

h- (Haşye-i ibnü'l-Kemal liali evvelü'l-hedaye bi-hattı't-ta'lik.)-(Muayyenü'l-Müfti bi-hattı Abdülmuhsin el-Aşbusi mücedvel.)

ı- (Mühimmatü'l-Mukatıl ibnü'l-Kemal mücedvel bi-hattı Ahmed bin Muhammedü'l-Bolvadini.)-(Sadrü's-Şer'iat bi-hattı Bali bin İlyas Muhsini ve Kitabü'l-nüsha-i Mevkufe ali evlade Pir Ali.)

i- (Haşye-i Sadrü's-Şer'iat Yakup Paşa bi-hattı Sadık bin Müeyyid.)-(Haşye-i Sadrü's-Şer'iat lis-Semerkandi bi-hattı'n-nesih.)

[48/b]

a- (Ed-Dürur u ve'l-Karar li-Molla Hüsrev ve Muhsini mücedvel sağırî'l-hacim bi-hattı't-Ta'lik ali-zahire hattı el-Vakfî'l-merhumü'l-mezbur.)

b- (Ed-Dürur u ve'l-Karar li-Molla Hüsrev ve mücedvelü'l-etraf-ı ve'l-mennan bizzeheb bi-hattı Azizullah el-Hüseyni ve ali-zahire ifa hattı'l-vakfî'l-merhum.)

c- (Haşye-i Azmizâde ale'd-Dürur bi-hattı Muhammed bin Mustafa el-Kadı.)-(Haşyetü'l-Vani ale'd-Dürur bi-hattı Abdurrahman ibnü'l-Hac Muhammed.)

ç- (Muhtaratü'l-Nevazil mücedvel bi-hattı't-talik.)-(Şerh-i Mecmu'ü'l-Bahreyn li-İbn-i Malik bi-hattı Muhammed bin Aliyyü'l-Müniri.)

d- (El-İslah-ı ve'l-İzah li-İbnü'l-Kemal mücedvel bi-hattı't-Ta'lik.)-(Mecmu' u Müeyyidzâde bi-hattı Mustafa ibn-i Sinanü'l-İstanbulî.)

e- (Nehcü'l-necah ile'l-mesailü'l-müteneffah li-Muhammed bin Kemaleddinü'l-Hüseyni ve fi ahire hattı müellif.)-(Tenvirü'l-İsar lil-Gazi mücedvel bi-hattı Yasin.)

f- (Şerh-i Tenvirü'l-İsar li-Molla Hüseyin bi-hattı'n-nesih ve'l-Mennan bil-mededü'l-Ahmer.)-(Şerhü'l-Kuduri li-Hevamizzâde bi-hattı İbrahim bin Hestaf.)

g- (Lisanü'l-Hükkam fi marifetü'l-Ahkâm-ı li-İbnü's-Şahane bi-hattı Takiyüddin bin Farzi ve ali zahire hattı'l-Vakfî'l-Müberrrüd.)

ğ- (Cami'ü'l-Fasuleyn bi-hattı Yusuf bin İsmail el-Hatib Bıçka âli zahire hattı'l-vâkıf ü'l-merhum.)

h- (Şerhü'l-Vefaya liş-Şemni bi-hattı Ramazanü'z-Zelavi.)-(Şerhü'l-Nekaye li-Ebi'l-Mekavim bi-hattı'n-nesih ali zahire hattı'l-vâkıf ü'l-merhum.)

ı- (Resail-i İbnü'n-Necim ve hay erbaau'n Risale.)-(Enfa'ü'l-Resail ila Tahrirü'l-Resail li-İbrahim et-Tarsusi bi-hattı Yahya bin Yusuf.)

i- (Müntehab-ı Fetavi Taner Haniyye li-İbrahim el-Çelebi bi-hattı't-talik mücedvel.)-(Halasinetü'l-Fetavi mücedvel bi-hattı'n-nesih?.... .)

j- (El-Konevi Temurtaşîyye lil-Gazi bi-hattı Muhammed İbn-i İsmail.)-(Seminetü'l-Konevi mücedvel bi-hattı'n-nesih ceyyid.)

[Varak 49]

[49/a]

a- (Koneviyyü'l-Kadihan mücedvel latif bi-hattı Muhammed bin Ahmed el-Mekki ve ali zahirihe hattı'l-vakıfı'l-merhum.)

b- (Koneviyyü'l-Ecnas ma' Konevi İbnü'n-Necim bi-hattı't-ta'lik fi cild-i hafif.)

c- (Koneviyyü'l-Hastani li-Hüsameddin eş-Şehir bi-sadrü's-Şehid bi-hattı't-talik.)-(Surü'l-Konevi li-Ebus'Suud el-Amedi bi-hattı't-talik fi mücelled-i Sacim.)

ç- (El-hedaye Muhsin-i Mazbut bi-hattı Ahmed bin Eyneki.)-(El-hedaye nüsha-yı ahiri bi-hattı Muhammed İbn-i Hedayallah müzehheb mücedvel.)

d- (Haviyyü'l-Hasri ma' Hadiyyü'l-Kudsi fi mücellid bi-hattı Muhammed bin Ahmed bin Mahmud.)-(Adabü'l-Kadı lil-Hakayık müzehheb mücedvel fi cild-i bi-hattı Hüseyin bin Aliyyü'l-Gazali.)

e- (Şerh-i Manzume İbn-i Vehban li-ibn-i Şeha mücedvel müzehheb bi-hattı Derviş Muhammed bin Hasan.)

f- (Şerhü'l-Akayidü'l-tesfiyye li Sadeddin Muhsini bi-hattı bi-hattı't-talik.)

g- (Mecmua'-yı evvelihe Şerhü'l-Akayidü'l-Nesefiyye li-Saadeddin ve ahirihetü'l-tercih-i li-müzehheb Ebu Hanife bi-hattı'n-nesih.)

ğ- (Mecmua'-yı evvelihe şerhü'l-akayid li-Azadiye li-Molla Celal ve ahirihe adabü'l-Mesudiyye mahrumü'n-ahir bi-hattı's-Seyyid Süleymanü'l-Ümdi.)

h- (Şerhü'l-Kasidetü'l-Sağiri lis-Sünûsi ma'ü'r-Risaletü'l-Şazeliye fi adabü'l-Sufiyye bi-hattı kadim beyyin.)

ı- (Şerhü'l-Kasidetü'l-Vasıti lis-Sünûsi bi-hattı Ammarü'l-Emlitiyyü'l-Maliki.)-(Şerhü'l-Mevakıf lis-Seyyidü's-Şerif bi-hattı-hüsn ceyyid-i mübin.)

i- (Haşye-i Şerhü'l-Mevakıf li-Hasan Çelebi bi-hattı't-Talik.)-(Haşye-i şerhü'l-Mevakıf Lefn-i Kemal bi-hattı't-Talik-i İza.)

j- (Şerhü'l-Makasıt li-Sadeddin mücedvel-i latif bi-hattı Üveys bin Asl.)-(Haşye-i ahiri âli şerhü'l-mevakıf li-Hasan Çelebi bi-hattı beyyinü'l-nesih ve't-Talik.)

[49/b]

a- (Haşyetü'l-Hayali ali Şerhü'l-Taftazani bi-hattı'n-nesih.)-(Şerhü'l-Tecrid lil-İsfahani bi-hattı't-Talik.)

b- (Eş-Şerhü'l-Cedid lit-Tecvid ali Ferşi mücedvel bi-hattı Celal bin Nizam.)-(Haşye-yi Şerhü'l-Tecrid li-Mirzacan bi-hattı't-talik ceyyid.)

c- (Tabakat-ı Mir Sadreddin bi-hattı't-talik li-Hüsn ü mazbut Cidde.)-(El-Melal-i ve'l-Nahl liş-Şehristani mücedvel mukabil bi-hattı't-talik.)

- ç- (*Tadilü'l-Malum li-Tacü'l-Şerba'h bi-hattı Hüseyin bin Muhammed bin Ceyyid-i Latif*.)-(*Li-erbaain li-Ebi Hamidü'l-Gazali bi-hattı'n-nesih*.)
- d- (*El-İlam-ı bime fi'l-Nasari mine'l-Kasadü'l-evham lil-Kurtubi bi-hattı'n-nesih-i ceyyid*.)-(*Li-Sahayif-i lil-İmam Fahre'r-Razi bi-hattı Abdülaziz bin İskender bin Mahmud*.)
- e- (*Mecmuatü'r-Resail evvelihe Şerhü'l-Azidetü'l-Ameliyye ve ahirihe Şerh-i Kaside-i İbn-i Sina el-Müsemmi bin-nahicü'l-müstakim*.)
- f- (*Mecmuatü'r-Resailü's-Sebkiyye evvelihü'l-İrad-ı ali Ebus'suud ve def'a fi Tefsir-i Kavle Teala ve Tilke-i Hücetine ve ahirihe Tahkik-i Kelamatü'l-Hal Nakle min Islahü'l-Mentuk*.)
- g- (*El-Mufasssal Şerhü'l-Muhassal lil-Kafi bi-hattı atik beyyin*.)-(*Şerhü'l-Makasıt lit-Teftezani ve fi ahire hattı Veli bin Yusufü'l-Amedi*.)
- ğ- (*Telhisü'l-Muhassal lin-Nasrü't-Tusi bi-hattı Hüseyin bin Hasanü'd-Darendi*.)-(*Mennanü'l-Makasıd lit-Teftezani bi-hattı't-talik*.)
- h- (*Şerhü'l-Zevrami'yyü'l-Havran ve Kitab-ı İhafü'z-Zeki bi-hattı Muhammed Said el-Fermani*.)
- ı- (*Muariz-i İcal ale'l-Haşyetü'l-Kadime bi-hattı't-talik Muhsin-i latif*.)
- i- (*Şerh-i Isbatü'l-Vacib li-Vahid mine'l-Fasıla ma-şerh-i ahir lil-Bihıştiyyü'l-evvel bi-hattı't-talik ve's-sani bi-hattı'n-nesih*.)
- j- (*Şerhü'l-Mevakıf lis-Seyyid nüsha-i Celile bi-hattı Abdülala İbn-i Muhammed bin İdris et-Tusi*.)
- k- (*İhyayü'l-Ulûm li-Ebu Hamdü'l-Gazali bi-hattı Alaeddin Muhammedü'l-Lari latif mücedvel fi mücelled*.)

[Varak 50]

[50/a]

- a- (*Fütühatü'l-Ulûm li-Ebi Hamde'l-Gazali bi-hattı Halil bin Muhammed bin Hasan*.)-(*Li-Futuhattü'l-Mekke li-Muhyiddinü'l-Arabî fi-erbaa mücelledat küllihe bi-hattı Abdüldaim eş-Şavani*.)
- b- (*Müsameretü'l-Ebrar li-Muhyiddinü'l-Arabî bi-hattı Ahmed bin Muhammed el-Bağuni Mücedvel-i Latif*.)
- c- (*Risaletü'l-İmam Ebu'l-Kasım el-Gaşiri bi-hattı atik beyyin*.)-(*Nesayihü'l-Müluk li-Ebi Hamde'l-Gazali bi-hattı'n-nesih*.)

- ç- (*Şerh-i Divan İbnü'l-Garz lil-Bolani bi-hattı't-talik.*)-(El-Mesnevi li-Celaleddinü'r-Rumi Sağırü'l-Hacim beyyinü'l-hattı fî Hevamişe hattı Okçuzâde.)
- d- (*El-Nuhus u Şerhü'l-Fusus lil-Sadrü'l-Konevi bi-hattı't-talik.*)-(Şerhü'l-Fusus li-Dürürü'l-Kayseri bi-hattı Ahmed bin Şahbazü'l-Havafi.)
- e- (*Tercümetü'l-Fusus li-Neva'i Efendi bi-hattı't-Talik ceyyid-i latif.*)-(Mizanü'l-Şairane mücedvel bi-hattı'n-Nesih.)
- f- (*Şeriatü'l-İslâm li-İbnü's-Seyyid Ali bi-hattı't-Talik.*)-(Hadiyyü'l-Ervah li-İbn-i Kıyamü'l-Cevziyye bi-hattı İbrahim bin Abdülgelib.)
- g- (*Dürretü'l-Mevahidin li-İbrahimü'l-Çelebi mücedvel bi-hattı'n-nesih.*)-(Tuhfetü'l-Müteheccid li-Abdullah bin Muhammed el-Makdisi bi-hattı Abdullah bin Kasımü'l-Harafi.)
- ğ- (*Şerh-i Talimü'l-Müteallim bi-hattı'n-nesih.*)-(Letayifü'l-İlam fî İşarat-ı ehli'l-Elham bi-hattı Siyavuş bin Abdullah.)
- h- (*Futuhü'l-Gayb liş-Şeyh Abdülkadir el-Kiblani bi-hattı'n-Nesih.*)-(Fasle'l-Hattab li-Muhammed Barsa mücedvel bi-hattı Ataballah eş-Şehri Sinani.)
- ı- (*Mecmuatü'r-Resail evvelihe Halaseteü'l-idlah ve ahirihe bazı el-eş'arü'l-Farsiyye bi-hattı kadim.*)
- i- (*Mecmuatü'r-Resail evvelihe Halasatü'l-Ahbar ve ahirihe Risale fî adabü'l-Nüsuf.*)
- j- (*Tercüme-i Şevahid el-Nübüvve bi-hattı't-talik mücedvel bi-hattı Abdülhalimü'n-Nehir Yahyazâde.*)
- [50/b]
- a- (*Tefsirü'l-Rüba li-İbn-i İnamü'l-Makdisi bi-hattı'n-nesih.*)-(Fezailü'l-Cihad bi-hattı't-talik.)-(Şerhü'l-Hekim lil-Menavi bi-hattı İbnü's-Sari.)
- b- (*Şerhü'l-Hüküm li-İbn-i Abad bi-hattı'n-nesih.*)-(Miftahü'l-gayb lis-Sadrü'l-Konevi bi-hattı't-Talik.)
- c- (*Makamatü'l-Arifeyn lil-Fustelani bi-hattı't-talik muarib-i beyyinü'l-hat.*)-(Şeriatü'l-İslâm-ı Müzehheb mücedvel bi-hattı'n-nesih hattı-hüsn Cidde.)
- ç- (*Mecmua-yı evveliha fihimü'l-Hakikat li-İbnü'l-Benna ve ahirihe yani min Hikmete Arastu bi-hattı'n-nesih.*)-(Kenzü'l-Israr li-Muhammed bin Saidü'z-Zahali bi-hattı Hasan İmam Mescid Tuti.)
- d- (*El-Zevacir an-iftirakü'l-Kebabir li-İbn-i Hacerü'l-Heysemi bi-hattı Ahmed bin Muhammedü'l-Eydini.*)-(Beleğatü'l-Ğavas liş-Şeyh Muhyiddin binü'l-Arabi bi-hattı'n-nesih.)

- e- (*El-Cevahirü'l-Mazase fi Tabakatü'l-Hanefiyye li-Abdülkadir el-Karşi bi-hattı Muhammed bin Muhammedü's-Sehavi.*)
- f- (*Tabakatü's-Seniyye fi Teracimü'l-Hanefiyye li-Taküyiddin bin Abdülkadir et-Temimiyyü'd-Darari müzehheb mücedvel bi-hattı Ali bin eş-Şeyh Ahmedü'd-Damamini.*)
- g- (*İ'lamü'l-Ahbar fi Fakihe-i Ebu Hanife el-Meşhur u bil-Ketayib li-Mahmudü'l-Kefuvi fi mücellid bi-hattı'n-nesih.*)
- ğ- (*Tabakatü's-Şafiyye li-Cemaleddinü'l-Esnai bi-hattı Ahmed bin Ali bin Abdurrahmanü't-Telbisi.*)
- h- (*Tabakatü'l-Habliyye li-İbn-i Recebü'l-Bağdadi bi-hat bi-hattı Ahmed bin Abdülatifü'l-Mekki.*)-(Hüsni'l-Muhasara fi Ahbar ve Mısrü'l-kahire lis-Suyûti bi-hattı Muhammedü'd-Desnevi.)
- ı- (*Letayifü'l-Mennan fi Menakibü's-Şeyh Ebu'l-Hasan li-Ataullahü'l-İskenderî bi-hattı Muhammed bin Ali ez-Zevayiri.*)
- i- (*Tabakatü'l-Evliya lil-Şairani fi mücellid-i Sacim bi-hattı'n-nesih.*)-(Menakibü'l-İmam Ebu Hanife bi-hattı Osman İbn-i Hasanü'l-Bağdadi mücedvel.)
- j- (*El-Ma'arif-i li-İbn-i Kuteybe bi-hattı Ali İbn-i Mahmudü'l-Vardarî.*)

[Varak 51]

[51/a]

- a- (*Eş-Şakayikü'l-Numaniye fi'l-'ulemâyü'l-Osmaniyye mücedvel bi-hattı't-Talik.*)-(Tarih-i İbn-i Hilkan fi mücellid bi-hattı'n-Nesih ve ali zahire hattü'l-vâkıfı'l-merhum.)
- b- (*Tarih-i İbn-i Hilkan fi mücellideyn-i küllihüme bi-hattı el-Hac Ömer İbnü'l-Hac Ahmedü'l-Çelebi.*)
- c- (*Tarihü'l-Hamis mücedvel bi-hattı Ali bin Saadeddinü'l-Hatib.*)-(Tarih-i Muradü'l-Katibet li-Nişancızâde mücedvel bi-hattı Abdülkadir bin el-Hac Muhammed.)
- ç- (*Merasidü'l-İtlah bi-hattı'n-nesih mahumü'l-ahire.*)-(Muaccimü'l-Buldan li-Sipahizâde bi-hattı't-talik.)
- d- (*Esamiyyü'l-Buldanü'l-Muşahib-i min Nezihatü'l-Müştak bi-hattı't-Talik fi mücellid-i hafif.*)-(Adabü'l-İmam li-Ebubekir et-Tarsusî bi-hattı'n-nesih.)

e- (Ebnaü'l-Fehr fî Ebnaü'l-Amr li-İbn-i Hacer fî mücellideyn küllihüme bi-hattı Salihü'l-Maliki.)-(Riddü'l-Enfa lis-Sehli fî Salis mücelledat küllihe bi-hattı Muhammed bin Abdullah bin eş-Şamahü'l-Yemini.)

f- (Siyret-i İbn-i Sinde'n-Nas min evvelü'l-Kitab ila babü'l-Megazi bi-hattı'n-nesih.)

g- (Takdimü'l-Buldan li-Sahibuhüme bi-hattı İbrahim binü's-Şeyh Vacib hattı'n-nesih.)

ğ- (Tacü't-Teracim fî Tabakatü'l-Hanefiyye li-Fatlubia' ma' Resail-i ahir mücedvel müzehheb bi-hattı Salih bin Şeyhzade.)

h- (Et-Teshil-i li-İbn-i Malik nüsha-i kadimine mihşa-i ceyyide bi-hattı kadim.)-(Şerhü't-Teshil li-İbn-i Ümmü'l-Kasımü'l-Muradi bi-hattı Hüseyin bin Sadıkatü't-Trablusi fî mücelled.)

ı- (Muğni lil-Beyyab li-İbn-i Hişam Nüsha-i Celile aleyha Hututü'l-'ulemâ ve hay bi-hattı Ahmed bin Ebubekir.)

i- (Şerhü'l-Muğni lid-Demamini bi-hattı ceyyid müzehhib.)-(Et-Tasrih bi-Mezmunü't-Tevzihü'l-Halid el-Ezheri bi-hattı Şemseddin İbn-i Abdülkadir eş-Şafî.)

j- (İmtihanü'l-Ezkiya liş-Şeyh Muhammedü'l-Birgivi bi-hattı'n-nesih Ömerü'l-Beşiktaşî ve aleyh hattü'l-mevakıfı'l-merhum.)

[51/b]

a- (Cinniyyü'd-Dani fî Hurufü'l-Maani li-İbn-i Ümmü'l-Kasım ma' tealilü'l-Tahviyye li-İbnü'l-Anbari ve mihatü'l-küllitin li-İbnü'l-muhas küllihe bi-hattı Müslimü'l-Ezheri fî mücellid.)

b- (Şerh-i libaü'l-Elbab li-Musnafık bi-hattü'l-Vaka'-i cedit.)-(Şerhü'l-Kıyye İbn-i Malik li-Eyne bi-hattı Muhammed bin Muhammed bin Mahmudü'n-Neyrizi.)

c- (Şerh-i Şevahidü'r-Razi Ahiyyedü'l-Kadirü'l-Bağdadi fî mücelledeyn bi-hattı vahid ve's-sani mahrumü'l-Ahir.)-(Şerhü's-Şafıyye lir-Rafî bi-hattı't-talik sağirü'l-hacim latif.)

ç- (El-Mütevassıt-ı Sünühü'l-Kefiyye bi-hattı Hasan bin Muhammed bin İlyas mahrumü'l-evvel.)-(Haşyetü'l-Cey li-Abdulgaffur el-Arabi bi-hattı Han Kolad.)

d- (Şerh-i Zaviyyü'l-Musabbah-ı Li-Kadıcık bi-hattı'n-nesih.)-(Temenna-i Şerh-i Kadıcık lil-Külhan bi-hattı'n-nesih.)

e- (Teshilü'l-Kavaid muhşi-i Latif bi-hattı'n-nesih.)-(Şerhü'l-Kafiye lir-Rızâ bi-hattı't-talik nüsha-i halile mihşa.)

f- (El-Mahsul u fî şerhü'l-Fusul li-Cemaleddinü'l-Hüseyin bin Ayazü'n-Nehri bi-hattı Muhammed bin Ali bin es-Sarac.)

- g- (*El-Mukassıl-ı liz-Zemahşeri muhaşşî-yi sahih bi-hattı Mekki bin Ali es-Sabiğ.*)
- ğ- (*El-Mütevelli lis-Said et-Teftezani müzehhib-i mücedvel muhaşşî-i mazbut bi-hattı Mustafa bin Muhammedü'l-Gerdüsi.*)
- h- (*Haşyetü'l-Mütevelli li-Kasımü'l-Leysi bi-hattı't-talik ceyyid-i latif.*)
- ı- (*Haşyetü'l-Mütevelli lis-Sirami bi-hattı kadim beyyin-i hüsn.*)-(Haşyetü'l-Mütevelli li-Mirzacan bi-hattı Mahmud.)
- i- (*Haşyetü'l-Mahzar li-Kasımü'l-Gabadi bi-hattı Muhammed bin el-Hac Mirzaü'l-Germiyani.*)
- j- (*Delailü'l-İcaz li-Abdülkahharü'l-Cürcani evvele bi-hattı kadim ve ahire bi-hattı Şafî Çelebi.*)
- k- (*Şerhü'l-Miftah li-Saadeddin Mücedvel müzehheb bi-hattı't-Talik.*)-(Şerhü'l-Miftah lis-Senedü'ş-Şerif bi-hattı Settar Muhissi müsahhih-i mazbut.)

[Varak 52]

[52/a]

- a- (*Şerhü'l-Miftah lil-Keşi bi-hattı Ahmed bin Muhammed el-Faz*)-(El-Kısmu's-Salis mine'l-miftah fi hacm-i sağır muhissi bi-hattı kadim.)
- b- (*Muahedü'n-Nefis ali Şevahidü't-Telhis lil-Ayni bi-hattı'n-nesih.*)-(Muahedü'l-Mansıs nüsha-i ahirleh bi-hattı beyyinü't-talik ve'n-nesih.)
- c- (*Şifau'l-a'lel fi ilmü'l-Halil lil-Mahli bi-hattı Muhammed bin Abdülvahhab el-Adi.*)-(Şerhü'z-Zevayidü'l-Gıyase lil-Kirmani bi-hattı Muhammed bin Yahya bin İbrahim el-Kirmani.)
- ç- (*El-Mislü's-Sair ma risale fi'l-Edeb bi-hattı Abdullah eş-Şehir bi-Kadızade.*)-(Nihayetü'l-İcaz fi darabatü'l-İcar lil-Fahrü'r-Razi bi-hattı Ahmed bin İsmail bin Ali.)
- d- (*Şerhü'l-Miftah lis-Senedü'ş-şerif muhassî ceyyid fi evvele selase ıstar bi-hattı'ş-şerh.*)
- e- (*El-tehzibe ma şerhe lil-Celalü'd-Derani bi-hattı Ömer bin Ramazani.*)-(Şerhü'ş-Şemsiyyetü'd-din bi-hattı Yusuf İbn-i Saidü'l-Yemini.)
- f- (*Haşye-i şerhü'ş-Şemsiyye lis-Seyyidü'ş-Şerif bi-hattı't-talik fi hacm-i sağır.*)-(Muhyiddinü'd-Talih bi-hattı't-talik.)
- g- (*Mecmuatü'l-Mentuk evvelihe Esagocu ve ahirihetü'l-Berdai bi-hattı'n-nesih.*)-(Mecmuatü'l-Mentuk evvelihe risalet-i Esagocu ve ahirihetü'ş-Şemsiyye bi-hattı't-talik.)

ğ- (El-Necat-ı li-Ebu Ali bin Sina bi-hattı kadim minen.)-(Şerh-i Küllümetü'l-Ayn-i lit-Talaşi bi-hattı bi-hattı Hüseyin bin Muhammedü'l-Gürani.)

h- (El-Muhakemet lil-Katibü'r-Razi bi-hattı't-talik li-Mülhas lil-Fahrü'r-Razi bi-hattı'n-Nesih ve fi ahire safha bi-hattı't-talik.)

ı- (El-Menkus u şerhü'l-Melhas lil-Katibi bi-hattı Ali binü'l-Hüseyin.)-(Şerhü'l-Mütalaâ lil-İsfehani bi-hattı Hasan bin Aliyyü't-Taberi.)

i- (Haşye-yi Şerhü'l-Mütalaa lis-Seyyid bi-hattı Ali bin Hüseyin.)-(Haşye-yi Haşye Şerhü'l-Mütalaa li-Molla Latifi bi-hattı Muhammed bin Murat.)

j- (Şerh-i Hikme'l-Ayn li-İbn-i Mübarekşah mahrumü'l-ahir bi-hattı'n-nesih.)

[52/b]

a- (Mollazade Ali Hidayetü'l-Hükme muhaşşi bi-hattı Behlülü't-Türkistani.)-(Şerhü'l-İşarat lit-Tusi bi-hattı dakik ve fi ahire baziyyü't-taayyidat.)

b- (Şerhü'n-Necat lil-Alametü's-Şirazi bi-hattı kadim beyyin.)-(Şerhü't-Tehzib li-Molla Celal Muhassi bi-hattı'n-nesih.)

c- (Şerhü'l-Hebakil Molla Celal bi-hattı't-talik.)-(Haşye-i Şerh-i Hükme'l-Ayn li-Mirzacan bi-hattı Şerif Abdullah.)

ç- (Mecmuatü'r-Resail evvelihe İhsa-yı İhsayü'l-Ulûm ve ahirihe Risale-i fi Meyadiyyü'l-eşya bi-hattı'n-nesih.)

d- (Şerhü'l-...?... li-Kadıze ma haşyet-i lir-Ricendi ve Şerh-i Hükmüne'l-Ayn ma haşyet-i li-Mirzacan fi mücelled bi-hattı İbrahim bin Muhammed el-Maraşi.)

e- (Şerhü't-Tezkire lin-Nizamü'n-Nişaburi bi-hattı't-Talik ve ali zahirihe Tercümetü's-Serhani Daire.)

f- (Tahrirü'l-Mücesseti lit-Tusi bi-hattı't-talik ceyyid.)-(Şerh-i Tahrirü'l-Mücesseti li'n-Nişaburi bi-hattı Ahmed bin İsmail.)

g- (Şerhü'l-Bahaiyye fi'l-Hesab fi'l-müstemi bessasü'l-Kavaidü'l-Hesabiyye bi-hattı'n-nesih hattı beyyin ceyyid.)-(Şerhü'l-Bahaiyye fi'l-Hesab li-Ramazanü'l-Ümidi bi-hattı Muhammed Sakık.)

ğ- (Tercümetü'l-Hacâtiha fi'l-Hesab mücedvel bi-hattı'n-nesih.)-(Şerhü'l-Ba Semaniyye fi'l-Ceberrutü'l-Mukabele bi-hattı atik ceyyid.)

h- (İlmü's-Saat ve'l-Amelihe li-Rıdvan bin Muhammed el-Horasani bi-hattı Bilekü'l-Kıpçaki.)-(Dürretü't-Tac-ı lil-u'lemâü's-Şirazi bi-hattı't-talik ve ali zahire hattü'l-müellif Ahmed ...?... .)

ı- (El-Badi' fi Ahkamü'n-Nücum bi-hattı'n-nesih.)-(Sefine-i fi'l-Ahkam li-Ebi Müşirü'l-Belhi bi-hattı atik.)

- i- (*Miftahü'l-Cafer li-İbn-i Talha bi-hattü'n-nesih mücedvel.*)-(Tahrirü'l-Mücesseti lin-Nasır ve 's-Sahifetü'l-evveli minne bi-hattü cedit gayrı-hattü'l-kitab.)
- j- (*Kitab-ı Eskal-i Eflides lin-Nasır bi-hattü'n-nesih hattı menin.*)

[Varak 53]

[53/a]

- a- (*Şerhü't-Tezkire lin-Nişaburi min evvele Selase ıstar bi-hattı es-Sezayifü'l-Cürcani.*)-(Li-Babü'l-Hesab li-Yahya binü'l-Kaşı bi-hattü't-talik fî hacm-i sağır.)
- b- (*Kitabü'l-Fahri fî'l-Hesab li-Ebubekirü'l-Kürreci bi-hattü't-talik.*)-(Şerhü'l-Bahaiyye fî'l-Hesab ma Süha li-Çalızâde.)
- c- (*Mecmuatü'l-Cüdarü'l evvelihe fî İlmü'l-Mifat ve ahirihetü'r-Risaletü'l-Mücennehat bi-hutut u muhalefet.*)
- d- (*El-Muciz li-Ali bin Aliyyü'l-Ferşi bi-hattı Hasan bin Aliyyü't-Tayyib.*)
- e- (*Şerhü'l-Muciz lin-Nefisi bi-hattü'n-nesih ve'l-menin bil-Mededü'l-Ahmer.*)-(Şerhü'l-Muciz li-Cemaleddinü'l-Aksarayı bi-hattü't-talik.)
- f- (*Şerhü'l-Esbab ve'l-Alamet lin-Nefisi bi-hattü'n-nesih Bayezidü'l-Belhi.*)-(Şerh-i Füsul u İfrat lin-Nefisi bi-hattü'n-nesih.)
- g- (*Bedkar İbü's-Şerif-i bit-Türkiyye bi-hattü'n-nesih.*)-(Şerhü'l-Kanuz lil-Alametü's-Şirazi fî mücellid bi-hattı Ruhullah bin Seydi Aliyyü't-Tayyib.)
- ğ- (*El-Muciz lil-Ferşi bi-hattü't-talik muhaşşi bi-hattı Mustafa bin Yusuf.*)-(Risale-i Müfferihü'n-Nefs bi-hattı Abdurrahman et-Tarabulusi.)
- h- (*Miftahü't-Tayy li-İbnü'l-Ferc bin Mendi bi-hattı Muhammed bin Aliyyü'l-Firuz Abadi.*)-(Şerh-i Füsul u İfrat li-Cemaleddinü'll-Bağdadi bi-hattı Abdurrahman bin Muhammed es-Selmani.)
- ı- (*Şerhü'l-Muciz lil-Gezruni bi-hattı Ahmed bin Aliyyü'd-Dimyati.*)-(Müfredat-ı İbn-i Baytar bi-hattü'n-nesih nüsha-i mustahhiha.)
- i- (*Şerhü'l-Bediyye li-İbn-i Hace bi-hattı Yesbe't-talik.*)-(Resail-i İhvanü's-Safa fî mücellid bi-hattü'n-nesih fî cild-i Sacim.)
- j- (*El-Müstafsi-yi fî'l-emsal liz-Zemahşeri bi-hattı Habib bin Muhammed bin Ebu Ali ve ali zahire hattı Sadi Efendi.*)
- k- (*Şerh-i Saffetü'z-Zend lit-Tebrizi bi-hattı Muhammed bin Kasım bin Abdurrahmanü'l-Mülgab ba-zühdü'l-Katib.*)

[53/b]

a- (*Surü'l-Mekatib-i bil-Arabiyye mücedvel müzehheb bi-hattı'n-nesih ceyyid.*) Bu mezkûratı dahi...

b- vakf ve habs idüp şöyle şart iyledüm ki hizane-i kütübde zıkr-ı...

c- mürur iden huffaz-ı kütüb olanlar talebe-i ulûma dahi kavi...

ç- ve yahud kefil-i mal ile verib her altı ayda yine alıp hizanede...

d- hıfz idüp ziyade meks itdirmeyeler. Akarat-ı...

e- salifetü'l-beyanın ayet-i şeraitini bu vech üzre tertib ve mühmelat-ı...

f- tevabatını aslub u menba' üzre tafsil eyledüm ki han-ı mezbur ile...

g- kurra ve mezara' ve bağ ve bostanların işarı ve ecaret-i şeriyyeleri..

ğ- ashabından cem' olup ve menazil ve dekakin ve değirmenler ve han-ı vakfa...

h- nafia-yı ecirat ile talib olanlara icar olunub balada zıkr olunan...

ı- Ayatoma ve Ayavarvara Miğartis nam karyelerin ahalsinin...

i- cizyeleri merhum ve mağfulehin evkafından cevami-i Şerifelerinin...

j- hademelerinin mesarifine sarf oluna deyu hattı-hümayun u şevket-müfurdan...

[Varak 54]

[54/a]

a- ile inayet olunan mülk-name-i hümayun natık olduğu üzre...

b- zıkr olunan cevami hidamının vazifeleri yettiği miktar...

c- ondan virile baki kalırsa müstegilattan hasıl olan...

ç- rabi' yedd-i mütevellide hıfz olunup cümle evkaf-ı salifetü'l-evsafımın...

d- rayi'inden evvela kemahü muktezi el-şer-i el-kavim evkafın imaret ve meremmatı...

e- vazife üzerine takdim olunup mürur u eyyam ile birine hatur...

f- veya bervecchile nefsan ve kusur u adaz olursa mürtezikanın...

g- vazifeleri rakibe ve asul u vakf tekmil oluna. Ve mademki kendim...

ğ- labis-i libas afiyet olam amme-i evkafımda tevliyet ve tasarruf bana...

h- mahsus olup masa el-handa ve tayin mesarifinde ve azl ve nasib..

ı- erbab-ı vezayifinde müstakil olup her diledikçe tebdil ve tefyir...

i- merre-i ba'd-ı ahiri yedimde ola. Ve keyfiyet-i istiklal ve sair ahval...

j- dahi bana mahsus olup zevayid ve fevayidi keyfime ihtar-ı varid...

[54/b]

a- men gayrı-menazi men-garip ve baid-i mutasarrıf olam. Ve cümle evkafımın...

b- tevliyet ve nezareti valid-i macidim merhum ve mağfurleh Köprülü Mehmet Paşa...

c- hazretleri evkafına müteveli olanlara meşrut ola. Ve amme-i...

ç- evkafında mahlule olan cihetin müstehakkına tevcihi vahdematinin...

d- azl ve nasibi benden sonra evkafının mütevellisine mahsus olup...

e- hükkam-ı zavi el ihtiram taraflarından müdahale ve muareze olunmaya...

f- ve cümle evkafının iki katibi olup biri hafız-ı kütûp olanlardan...

g- evli ola biri dahi merhum ve mağfurleh valid-i macidim hazretlerinin...

ğ- evkafi kâtiplerinden olup ammey-i evkafının mütevellisi beyanında gallat...

h- ve mesarifi de terkin ve tahrir edeler vazifeleri rey-i mütevellie müfevvez...

ı- ola. Ve merhum birader-i ekremim Ahmet Paşa Hazretlerinin...

i- Uyvar'da olan cami-i şerifinde bir âlem-i tâki ve fazıl-ı müttefi...

j- vâiz ve nasih olup vaz' olunan kürsiye eyyam-ı cemaatte.

[Varak 55]

[55/a]

a- bade selavat el-cami'a çıkıkb tefasir-i şerife ve ehadis-i sahiheden..

b- cemaat-i müslimine ve zümre-i müstemine vaaz ve nasih ve emr-i bil-ma'ruf...

c- ve nehy-i anil-münker edib mukabelesinde beher şehir altı esedi...

ç- kuruş salis esedi vazifeye mutasarrıf ola. Ve bir...

d- merd-i necip cami-i mezkûrda hatib mevasıma-ı münasebe hutbeler...

e- ile lehn ve tağanni etmeksızın hitabet idüp ol rical-i salah el-tessam...

f- evkat-ı hamsede imam olup hitabet ve imamet mukabelesinde...

g- hitabete dört esedi kuruş bir rabi' esedi imamete...

ğ- iki buçuk esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve duhul ü...

h- evkata vakıf dane hüsne'l-sevt ve'l-sadda iki nefer müezzin...

ı- olup her biri hizmetleri mukabelesinde beher şehir müezzin-i evvele...

i- iki buçuk esedi kuruş ve müezzin-i saniye iki esedi kuruş...

j- verile. Ve mücevved ve ehl-i Kur'an üç kimesne devr-i havan...

[55/b]

a- olup her yevm-i cumada muhassıl da cem olup Kur'an-ı azim ve..

b- Furkan-ı kerimden her biri çehr ile ali vech el-tevtıl birkaç aşr-i şerif...

c- tilavet idüp her birine beher şehir birer salis esedi kuruş...

ç- verile. Ve bir rical-i salih kayyum olup levazım-ı cami'-i hıfz...

- d- ve heraset ile takayyüd eyleyip beher şehir bir esedi kuruş bir salis esedi...
- e- verile. Ve bir merd-çelan cami-i has ve haşendaz-ı tahir...
- f- ve pak idüp faraşatı mukabelesinde beher şehir bir esedi kuruş...
- g- ve bir salis esedi verile. Ve bir nefer âbkeş olup beher şehir...
- ğ- bir esedi kuruş iki salis esedi verile. Ve ilm-i binadan haberdar...
- h- bir rical meremim olup musakkifat-ı muhtaç oldukça meremmet idüp...
- ı- beher şehir bir esedi kuruş iki salis esediye mutasarrıf ola...
- i- ve bir kimesne dahi kennas olup cami ve harem ve memşaları tathir...
- j- idüp beher şehir bir esedi kuruşa mutasarrıf ola.

[Varak 56]

[56/a]

- a- Ve cami ve minare kanadiline sarf olunan revgan ve yağ mumu...
- b- ve şem-i asl ve hasır ve kaliçe ve kilim için kayyum u makam müteveli bile..
- c- israf sarf idüp taksir etmeye. Ve bir rical pir-i hayırkâr...
- ç- mütedeyyin ve sadakat-şiar-ı cabi olup bade dai el-hadime beher...
- d- şehir iki buçuk esedi kuruşa mutasarrıf ola. Ve ilm-i hesapta...
- e- mahir kitabına kâdir bir kimesne katip olup Uyvarda olan...
- f- irada ve mesarifi kayyum u makam müteveli huzurunda sebt ve terkim...
- g- idüp behe şehir iki buçuk esedi kuruşa mutasarrıf ola...
- ğ- ve sahib-i rey-i rezin bir merd-i mütedeyyin kayyum u makam müteveli olup müteveli...
- h- rey mikdarı ücrete mutasarrıf ola. Ve muallim-i mekatib olana...
- ı- ayda iki kuruş ve halifeye dahi ayda bir esedi kuruş bir rabi'...
- i- verile. Ve Medine-i Belgrad'da olan darü'l-kurra'da vücu u kiraata...
- j- alim-i silsilesi mazbuta bir mücevved ve ra'-i müttaki şeyhü'l-kurra olup...

[56/b]

- a- talebeye ilm-i tecvidi talim idüp darü'l-kurra akarında vâki' kendi...
- b- için a'dad olunan menzilde sakin olup ayda on altı esedi...
- c- kuruş ve iki salis esediye mutasarrıf ola. Vücutat-ı kiraati...
- ç- hilye-i rivayet ile mahalli bir kimesne baş halife. Ve safha-yı halinde...
- d- diyanet peyda bir kimesne ikinci halife. Ve bir müstadid ve mütedeyyin...
- e- kimesne üçüncü halife olup talebeye derslerin talim eyleyip...
- f- beher şehir her biri birer esedi kuruşa mutasarrıf olalar.

g- ve bir alim ve salih kimesne darü'l-kurrada evkat-ı hamsede imamet...

ğ- idüp beher şehir üç esedi ve bir salis esedi kuruş vazifeye...

h- mutasarrıf ola. Ve iki nefer müezzin olup beher şehir her biri...

ı- birer esedi kuruşa mutasarrıf olalar. Ve darü'l-kurranın...

i- on dört hücrenin her birinde talebe-i ulûmdan birer salih...

j- kimesne şeyhü'l-kurradan tilmiz için sakın olup her biri beher şehir...

[Varak 57]

[57/a]

a- bir esedi ve bir salis esedi kuruşa mutasarrıf ola. Ve...

b- darü'l-kurrada bir kimesne muvakkid-i kanadil olup darü'l-kurra şadırvanının....

c- kandilini dahi ikad idüp beher şehir iki salis esedi kuruşa...

ç- mutasarrıf ola. Ve medine-i mezburede vâki' olan hanın...

d- derun ve birununda ve memşalarında olan kanadili bir kimesne...

e- ikad idüp beher şehir nısf esedi kuruş vazifeye mutasarrıf...

f- ola. Ve darü'l-kurra ve hanın içeri ve dışarısında ve memşasında...

g- ikad olunan kanadilin yağ ve fitili için kifayet-i miktarı...

ğ- verile. Ve darü'l-kurra hasirine ve mahrebinin iki tarafında iki...

h- küçük balmumu her gece akad ve iki kebir balmumu leyela-yı...

ı- mübarek-i mahudalarda ikad olunup hasir-paha ve şem-i asl-paha...

i- kifayet-i miktarı verile. Ve bir müstakimve dindar kimesne...

j- cabi ve mutemed olup Belgratta olan musaffakat ücretini...

[57/b]

a- cami ve mütevellîye isal idüp beher şehir iki esedi kuruş vazifeye...

b- mutasarrıf ola. Ve bir üstad kimesne meremmim olup muhtaç oldukça...

c- musakkafat-ı evkafı meremmet idüp beher şehir bir esedi kuruşa mutasarrıf...

ç- ola. Ve iki üstad kimesne su yolcu olup çeşme ve şadırvanın...

d- su yolların muhtaç oldukça meremmet idüp beher şehir her birine üçer...

e- esedi ve birere salis esedi kuruş verile. Ve bir kimesne farraş...

f- olup darü'l-kurra ve handa farâşat idüp beher şehir nısf esedi...

g- kuruşa mutasarrıf ola. Ve bir kimesne zebilkeş olup...

ğ- darü'l-kurra ve hanın zebilini mezbeleye götürüp beher şehir bir esedi...

h- kuruşa mutasarrıf ola. Ve bir kimesne kennas olup beher şehir...

ı- nısf kuruşa mutasarrıf ola. Ve Kandiye kal'asında olan...

i- cami-i şerifte nazif ve idüp alim ve salih bir kimesne hatip olup.

j- eyyam-ı cemaat ve iyadda hitabet idüp beher şehir yedi esedi...

[Varak 58]

[58/a]

- a- ve nisf esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve bir alim...
- b- ve mücevvad kimesne imam-ı evvel olup kendi için tahiyya olan...
- c- menzilde sakin olup beher şehir beş buçuk esedi kuruş vazifeye...
- ç- mutasarrıf ola. Ve bir alim din?.... medeni cami-i mezkûrda imam-ı sani...
- d- olup ol dahi meşrutası olan menzilde sakin olup...
- e- beher şehir beş buçuk esedi kuruş vazifeye mutsarrıf ola.
- f- ve beş nefer ehl-i Kur'an cami-i mezkûrda devr-i havan birisi ser-mahfil...
- g- olup bade'l-tilavet dua-yı hayr idüp ser-mahfil olana ayda...
- ğ- bir esedi kuruş ve dördüne ayda üçer rabi esedi kuruş verile.
- h- Ve bir kimesne müezzîn-i evvel olup ayda üç esedi ve üç...
- ı- rabi esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve bir kimesne...
- i- müezzîn-i sani olup ayda üç esedi ve bir rabi esedi kuruş...
- j- vazifeye mutasarrıf ola. Ve bir kimesne dahi müezzîn-i salis...

[58/b]

- a- olup beher şehir üç esedi bir rabi esedi kuruşa mutasarrıf...
- b- ola. Ve bir kimesne kayyum u evvel olup beher şehir iki esedi kuruşa...
- c- mutsarrıf ola. Ve bir kimesne kayyum u sani olup beher şehir bir esedi...
- ç- kuruş ve üç rabi esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola.
- d- Ve iki kimesne farraş-ı cami olup her birine ayda birer buçuk...
- e- esedi kuruş verile. Ve bir kimesne harem farraşı olup...
- f- beher şehir bir esedi ve bir rabi esedi kuruş vazifeye mutasarrıf...
- g- ola. Ve bir kimesne memşa farraşı olup beher şehir bir buçuk esedi...
- ğ- kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve bir kimesne merkad-ı kanadil...
- h- olup cami ve minarede olan kanadili ikad idüp...
- ı- beher şehir iki esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola.
- i- ve bir üstad kimesne meremmim olup musakkafat-ı vakfi muhtaç oldukça...
- j- meremmet idüp beher şehir üç rabi esedi kuruş vazifeye mutasarrıf...

[Varak 59]

[59/a]

- a- ola. Ve bir kimesne su yolcu olup hizmetini layıkı...
- b- üzre görüp beher şehir bir esedi kuruşa mutasarrıf...
- c- ola. Ve hesap ve kitaba kadir üslub u rakamda mahir...
- ç- bir kimesne katib olup Cezire-i Girit'te irad ve mesarifi...
- d- kayyum u makam-ı mütevellî huzurunda terkim ve tahrir idüp beher şehir üç...
- e- esedi ve üç rabi esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola.
- f- Ve hıyanetten abî bir kimesne cabi olup alan-ı icaratı...
- g- cem ve kayyum u makam-ı mütevellîye teslim idüp ayda iki buçuk esedi kuruş...
- ğ- vazifeye mutasarrıf ola. Ve muallim-i mekatib olana ayda üç esedi...
- h- kuruş ve üç rabi esedi kuruş verile. Ve halife-i mekatib...
- ı- olana ayda iki buçuk esedi kuruş verile. Ve cami-i şerif...
- i- mihrabının iki tarafında ikad olunan şem-i asl ve cami-i şerifte...
- j- olan kanadilin revğanı ve yağ mumu ve hasırı için kadr-ı kifaye...

[59/b]

- a- sarf oluna. Ve istikamette ilm akranı içinde makbul ve Müslim-i...
- b- müdebbir ve akıl bir herdmend-i kamil kayyum u makam-ı mütevellî olup mütevellinin...
- c- rey-i miktarı vazifeye mutasarrıf ola. Ve Kasaba-i Köprüde...
- ç- valide-i macidim Ayşe Hatun selemihallahu Tealanın evkafı mesarifi...
- d- için galle-i cümle evkafımdan beher sene yüz yigirmi esedi kuruş...
- e- verile. Ve yine kasaba-yı mezkûrede müceddeden ebna olunan...
- f- medresede talebeyne haftada beş gün ders deyib...
- g- ayda on beş esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola.
- ğ- Ve medresenin on iki hüccresinin her birinde sakin olan...
- h- talabe-i ulûmun her birine ayda birer buçuk esedi kuruş verile.
- h- Ve medrese-i mezburede imamete salih bir kimesne beş vakitte...
- ı- imam olup ayda bir buçuk esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola...
- i- Ve bir kimesne dahi müezzin olup ayda üç rabi esedi...

[Varak 60]

[60/a]

- a- kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve bir kimesne kayyum ve kennas ve...
- b- bevab olup beher şehir bir buçuk esedi kuruş vazifeye mutasarrıf...
- c- ola. Ve dersihânenin döşeme ve hasır ve şem ve revgan...

- ç- ve kandili için beher şehir üç esedi kuruş verile. Ve bu cümle...
- d- mesarîf-i mezkûra cümle evkafının müsteğallatından verile.
- e- ve Kamanîçe kalasında olan cami-i şerifte bir alim ve salih...
- f- ve mükemmel hatib olup beher şehir altı esedi ve bir rabi esedi kuruş...
- g- vazifeye mutasarrîf ola. Ve bir ehl-i Kur'an ve mücerred kimesne imam-ı evvel...
- ğ- olup ayda üç esedi ve üç rabi esedi kuruş vazifeye...
- h- mutasarrîf ola. Ve bir kimesne imam-ı sani olup ayda üç esedi...
- ı- ve üç rabi esedi kuruş vazifeye mutasarrîf ola.
- i- Ve bir edib ve salih kimesne muallim-i sıbyan olup cemaat...
- j- ve iyaddan maide-i eyyamda müdavemet üzere sıbyan-ı mü'minine...

[60/b]

- a- talim-i kitab-ı beyyin ve telkin-i vahidet el-alemin edib beher şehir üç...
- b- esedi ve üç rabi esedi kuruş vazifeye mutasarrîf ola.
- c- Ve halife-i mekteb olana ayda bir esedi ve bir rabi esedi kuruş...
- ç- verile. Ve üç nefer devr-i hevan olup eyyam-ı cemaatte mahfilde...
- d- Kur'an-ı azimden her biri ali vech ...?... birer kaç aşr-ı şerif...
- e- tilavet eyleyib her biri beher şehir üçer rabi esedi kuruş vazifeye...
- f- mutasarrîf olalar. Ve duhul ü evkata vakıf iki hüsn el-sevt...
- g- kimesne müezzin olup beher şehir her biri üçer esedi kuruş...
- ğ- vazifeye mutasarrîf olalar. Ve iki kimesne kayyum olup esas-ı cami...
- h- hafız ve cami ve minare ve kandillerini ikad idüp her biri ayda...
- ı- ikişer esedi kuruş vazifeye mutasarrîf olalar. Ve bir kimesne...
- i- ab-keş olup beher şehir bir esedi ve bir rabi esedi kuruş...
- j- vazifeye mutasarrîf ola. Ve bir kimesne farraş olup...

[Varak 61]

[61/a]

- a- beher şehir iki esedi kuruş vazifeye mutasarrîf ola.
- b- Ve bir kimesne meremmim ve bir kimesne kennas olup her biri beher şehir birer...
- c- esedi ve birer rabi esedi kuruş vazifeye mutasarrîf olalar.
- ç- Ve sıbyan-ı mektep için hatib ve kömürpaha beher şehir iki...
- d- buçuk esedi kuruş verile. Ve şem-i asl ve yağ mumu...
- e- ve hasır ve kilim baha için kifayet miktarı şey verile.
- f- Ve bir müstakim cabi olup Kamanîçe'de olan gallatı tahsil...

- g- ve kayyum u makam-ı mütevellîye teslim idüp beher şehir bir esedi ve bir rabi...
- ğ- esedi kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve bir mütevedeyyin katib...
- h- olup huzur u kayyum u makam-ı mütevellide irad ve mesarif-i vakfi...
- ı- tahrir idüp beher şehir bir esedi ve bir rabi esedi kuruş vazifeye...
- î- mutasarrıf ola. Ve üç nefer-i emin ve dindar ve müstakim ve...
- j- sahib-i vakar kimesneler hafız-ı kütup olup hafız-ı kütub u evvel...

[61/b]

- a- olan ayda yedi buçuk esedi ve sanisi ayda üç esedi...
- b- ve üç rabi esedi ve salisi ayda üç esedi ve üç rabi esedi...
- c- kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve kütüphânede bevvab olana...
- ç- ayda iki buçuk esedi kuruş verile. Ve mücellid-i kütup olan kimesneye...
- d- ayda üç rabi verile. Ve hafız-ı kütübdan birinin izni surette...
- e- hilaf-ı şart-ı vâkıf vaz zuhur ederse azl olunub...
- f- yerine bir müstakim kimesne nasib oluna. Ve medine-i İzmirde...
- g- bir kimesne kayyum u makam-ı mütevellî olup beher şehir yedi buçuk esedi...
- ğ- kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve bir kimesne dahi kâtip hizmetini...
- h- itmamdan sonra ayda iki buçuk esedi kuruş vazifeye mutasarrıf...
- ı- ola. Ve bir kimesne dahi cabi ve mutemed olup ayda beş esedi...
- î- kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Ve bir kimesne dahi su yolcu olup...
- j- hizmetini itmamdan sonra ayda on esedi kuruş vazifeye...

[Varak 62]

[62/a]

- a- mutasarrıf ola. Ve bir kimesne dahi meremmetçi olup medine-i...
- b- mezburede olan akaratı muhtaç oldukça meremmet idüp...
- c- ayda iki buçuk kuruş vazifeye mutasarrıf ola. Bu dört...
- ç- nefer kimesne dahi handa bevvab ve muvakkad-ı kanadil ve pasban ve...
- d- zebilkeş ve kennas olup her biri beher şehir ikişer esedi kuruş...
- e- vazifeye mutasarrıf olalar. Ve iki kimesne dahi çarşıda...
- f- pasban ve bevvab ve muvakkad-ı kanadil olup her biri ayda ikişer...
- g- esedi kuruş vazifeye mutasarrıf olalar. Ve cümle evkafımdan...
- ğ- beher sene beş yüz şerifi altın ifraz olunup Mekke-i mükerreme...
- h- fukarasına. Ve beşyüz altın dahi Medine-i münevvere fukarasına...
- ı- irsal oluna. Ve beşyüz şerifi altın dahi vali-yi vakf...

- i- yeddiyle talebe-i ulûm ve fukara-i salihine bedel oluna on altından...
- j- ziyade bir kimesneye i'ta ve ittifak olunmaya meğher ziyade müstehakkından.

[62/b]

- a- ola. Ve mesarîf-i mezkûreden fazla kalan müstegallet-i...
- b- vakfımdan validim müma-ileyha Ayşe Hatun hazretlerine hayatta...
- c- oldukça vali-yi vâkıf rey ettiği minval üzre ita eyleye.
- ç- Bade vefatihe takriben kendilere ita olunan miktarın nisf-i...
- d- harameyn el-şerifeyn fukarasına tayin olunan bin altına zam oluna...
- e- ve nisf-ı ahiri dahi talebe-i ulûm ve fukara-i salihine tayin olunan...
- f- beş yüz altına zamm oluna. Ve bu cümle mesarîf ve kâmdan...
- g- fazla kalan galleti vali-yi vâkıf olanlar akrabalarına ve sair vücuh u...
- ğ- birre ve kendilerine infakta kadr-ı ma'ruf-i muhtar olalar.
- h- Eğer ber-mukteza-yı tesadüf rüzgar. Ve tekalib-i ezmine...
- ı- ve isar gallat-ı evkaf-ı mezburemi ber-mucib şurut u mezkûre...
- i- sarfa hevadis-i eyyam mafi' olursa mecmu' u gallat fukara-yı ehl-i İslâma...
- j- tasadduk ve inam oluna deyu takrir-i usul ve furu' u evkaf...

[Varak 63]

[63/a]

- a- ve temhid-i şurut u meslubane el-hilafa hatem verip misah-ı...
- b- müsebbeleden şerb ve intifa-i inam sıbgat idüp bilcümle evkaf-ı...
- c- meşruhat-ı el-evsaf-ı ferağa ane'l-şevağil el-mana' ve salimet...
- ç- ane'l-bevais el-defa' mütevellî-i müma-ileyh bundan ikdam teslim idüp...
- d- ol dahi kema hüve lil-izâm-ı teslim ve sair mütevellîler gibi bila tahallîf-i zabt ve tasarruf...
- e- eyledi deyu hatime-i kelama hatim-i hitam buyurdıklarında mütevellî-i mersum...
- f- dahi vecihen tahkik ve şifahen tasdik idüp asr-ı vakf...
- g- tamam ve hal-i habs-ı encam bulmuş iken vâkıf-ı müma-ileyh...
- ğ- Mustafa Beyefendi hazretleri inan-ı kelamını semt-i ahire...
- h- â'tıf olup olup vakf-ı akar egerçi muhtar-ı eimme-i ahyân...
- ı- olan imam-ı azam ve himem-i ikdam Ebu Hanîfe el-Kûfi...
- i- cevaz-ı hayre'l-ceza ve Kufî hazretlerinin mezheb-i hatırları üzre...
- j- sahîh ve caizdir lakin menzile-i garibette olmağla şeref-i lüzumu...

[63/b]

- a- caiz olmadığından mada evkaf-ı kütub dahi cumhur u müctehidin-i...
- b- mezheb-i şeriflerinde sahih olmayıp hususen vâkıf-ı menafı vakfı...
- c- nefesine şart etmekle alem-i rabbani İmam Muhammed bin el-Hasan el-Şeybani...
- ç- rey-i hatırları üzre vakf-ı batıl olmağla galle-i rücu emr-i meşru'...
- d- olmağın evkaf-ı mezburemden rücu eyledüm akarat-ı mezburat...
- e- ile kütub u mezkûreyi yine mülküme idhal etmek matlubumdur dedikte...
- f- mütevellî-i mezbur cevab-ı bi-esvaba şüruu' idüp eğerçi hal-i basıt olunan...
- g- minval üzre olduğu cay-ı eşkal değildir lakin Fazıl Hamedani...
- ğ- İmam Ebu Yusuf el-Şehir bil-İmam el-sani rey-i münirleri üzre...
- h- vakf-ı mezkûr şart-ı mezbure müsadif olursada vâkıf-ı...
- ı- mücerred-i refakat demekle ve İmam Muhammed bin el-Hasan el-Şeybani katında teslim...
- i- ilel-mütevellî bulunmakla vakfa lüzum u lazı ve vakf-ı menkûl ü mütearif...
- j- İmam Muhammed hazretleri katında sahih olup marû'l-zikr kütub u beyn el-nas...

[Varak 64]

[64/a]

- a- vakfiyyeti mütarif olan mnkulden olmağla red ve teslimden...
- b- imtina' ve âlayı kitabı tevkiba'-yı müstetabi ile mevki evvelan hakim-i...
- c- hasem huzurunda müterafian olduklarından hakim-i müşarü'n-ileyh dahi...
- ç- canib-i vakfa nazır ve mübtel-i hayr olmağdan hizar idüp ilm şamilleri...
- d- muhit-i mesail-i hilaf ve fehmi kamilleri müderrik-i mevazi-i ihtilaf.
- e- Olduğu halde ale'l-tafsil zikr olunan akarın İmam Yusuf...
- f- mezheb-i şerifleri üzre şart-ı mezkûr ile bile sıhhat ve luzumuna...
- g- ve zikr olunan kitabın vakfiyetini tecviz iden İmam Muhammed rey-i şerifleri...
- ğ- üzre sıhhat ve lüzumuna hükm etmekle habl-i nezaaları inkisam...
- h- bulup min ba'de hükm ü mezbur cemial'-yı mezahib üzre vakf-ı sahih...
- ı- Ve lazım ve nufuz u naksına mecal-i mahal ve tebdili ve tağyir ve ibtali...
- i- adim el-ihtimal oldu "*Femen beddelehü badema sem'ahu feennema isme.*
- j- *allelezine yübeddilüne innallahe semiun alim.*". Ve ahir el-vâkıf al-el-hay...

[64/b]

- a- el-cevad-ı el-kerim. Cari zelik ve harir-i fil-yevm el-hamis vel-işrin...
- b- min Saferü'l-har li-sene tisa' semanin ve elf.
- c- Şuhudü'l-hal.

- ç- *Umdet el-'ulemâ el-meşcarin-i menabi el-muhasin ve'l-mükerrem saadetli Muhammed Efendi el-Ankaravi Kazasker-i Rumeli sabıka.)*
- d- *Menabi-i el-Fazl vel-Yakin izzetli Muhammed Efendi İbn-i Mahmud Efendi el-Kadı-yı İstanbul sabıka.*
- e- *Umdet el-Mevali el-Azam el-Seyyid Abdülbaki Efendi el-Şehr-i Başakizade el-kadı bi-Mısır el-Kahire sabıka.*
- f- *Umdet el Umde el-Meşayih el-Kiram faziletli Abdülvahhab Efendi el-Şehir-i bi-Arabzade.*
- g- *Umdet el-Müderrişeyn el-Kiram el-Seyyid Ali Efendi İbn-i el-Seyyid Muhammed el-Makdis-i evkaf-ı el-Harameyn el-Şerifeyn hala.*
- h- *Zübde-i el-Mevali Murad Efendi İbn-i Osman el-Muslu. Umdet el-Meşayih el-Kiram Muhammed Efendi İbn-i Abdullah el-Ayaşı.*
- ı- *Dehrrar-ı Bab el-Tahrir vel-Kalem fahr-ı ashab el-Harir el-rakam Zülkadir el-emcad izzetli Ahmed Efendi Reisü'l-Küttab hala.*
- i- *Umdet el-Ekber vel-Edavim-i cami el-el-Muhasin vel-Mekazim izzetli Süleyman Ağa Mirahor u evvel.*
- j- *Umdet el-emcad vel-Ekrem izzetli el-hac Siyavuş Ağa Mirahor u sani. Dehrrar-ı yab el-tahrir vel-kalem izzetli Ali Efendi Defterdar-ı Sani.*
- k- *Kadvet el-Eimme Ali Efendi el-İmam-ı el-Cami-i Şehzade Sultan.*

[Varak 65]

[65/a]

- a- *Mefahir-i el-Hutbe Muharrem Efendi İbn-i İbrahim. Umdet-i Erbab el-Tahrir vel-Kalem Hamdi Efendi İbn-i Hüseyin Baş Muhasebeci hala.*
- b- *Mefahir-i el-Emasal vel-Ekber Yusuf Ağa İbn-i Muhammed. Mefahir-i el-Emacad vel-Ekarim izzetli Mustafa Bey İbn-i el-merhum Gürcü Muhammed Paşa.*
- c- *Umdet-i erbab-ı el-tahrir vel-tastir İbrahim Efendi el-Metubi Sabıka. Fahr el-Emasal vel-Eşbah Muhammed Ağa İbn-i Ali Haritadar-ı Sabıka.*
- ç- *Kadvet-i el-Akran vel-Emasal li-Hasan Ağa Haritadar-ı Sabıka. Fahr el-Emacad vel-Ayan Ali Ağa Haritadar-ı Sabıka.*
- d- *Mefahir-i el-Kitab Mustafa Efendi Katib-i el-Hazine. Umdet-i el-Emane Mustafa Ağa ibn-i Abdülbaki Emin-i Darbhâne hala.*
- e- *Zübde-i el-Emacad vel-Ekarim İbrahim Ağa Silahdar-ı sabıka. Umdet-i el-Emacad vel-Ekarim Ahmed Beğ ibn-i Ali Paşa Mühürdar-ı Sabıka.*

- f- Mefahir-i el-Eşbah vel-Emsal Ali Çelebi İbn-i Muhammed Dayızade. Fahr el-Emsal Arnavud Muhammed Ağa.*
- g- Fahr el-Eşbah Ramazan Ağa İbn-i Abdullah Telhisi Sabıka. Mefahir el-Müteverriayn Musa Çelebi İbn-i EbuBekir.*
- ğ- Mefahir-i el-Ayan Hüseyin Ağa Çavuş u Selam-ı sabıka. Mefahir-i el-Kitab Ahmet Efendi İbn-i Muhtar.*
- h- Fahr el-Kitab Mahmud Efendi Hafız-ı kütub u evvel. Dehr el-Kitab Hüseyin Efendi İbn-i Osman.*
- ı- Fahr el-Emsal Mustafa Ağa Damat İmam Ali Efendi. Fahr el-Kitab Muhammed Çelebi İbn-i Mustafa Katib el-Hazine-i Sabıka.*
- i- Hüseyin Çelebi İbn-i Mustafa Hazinedar-ı Vâkıf- Müşarü'n-ileyh. Fahr el-Müderriseyn Ahmed Çelebi İbn-i Mustafa Güzelhisardan.*
- j- Hasan Beğ İbn-i Muhammed tabi-i Vâkıf-ı müşarü'n-ileyh. Ahmed Beğ İbn-i Muhammed tabi-i müşarü'n-ileyh.*

SONUÇ

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa babası Köprülü Mehmet Paşa'dan devraldığı sadrazamlık görevini 15 yıl boyunca ifa etmiş ve bu yolda da vefat etmiştir. Siyasî vazifesini hakkıyla ifa ederken, aynı zamanda Osmanlı Devleti sınırlarında pek çok vakıf bina ederek sosyal açıdan da devleti refaha kavuşturmayı amaçlamıştır.

Fazıl Ahmet Paşa iyi bir eğitim alarak medrese hocalığı yapmış ve çeşitli görevlerde bulunmuş, ilmiye sınıfına mensup bir Osmanlı bürokrati olarak karşımıza çıkmaktadır. Köprülü Mehmet Paşa'nın isteği üzerine onun ölümünden sonra sadaret makamına getirilmiştir. Sadrazamlık yıllarında babası gibi pek çok yeni yer fethederek Osmanlı hâkimiyetinin alanını genişletmiş, içte ve dışta Osmanlı Devleti'ni eski gücüne yeniden kavuşturmuştur. Onun döneminde Avusturya, Venedik ve Lehistan'la yapılan mücadeleler sonucunda Osmanlı Devleti pek çok yeni toprak kazanmıştır. Yine Girit Adası fethedilmiş ve bu fetihle birlikte Akdeniz'deki Osmanlı hâkimiyeti tam olarak sağlanmıştır. Uyvar, Kamanice gibi önemli yerlerde fethedilerek Osmanlı Devleti'nin Doğu Avrupa'daki siyasi gücü de ıspatlanmıştır.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın siyasi tarihinden ziyade vakıf eserleri incelenen bu çalışmada, Fazıl Ahmet Paşa'nın çeşitli hayır ve hasenat eserleri üzerinde durulmuştur. Buradan hareketle, incelenen vakfiyeye göre Fazıl Ahmet Paşa'nın vakıf kurdurduğu bölgelerin siyasi, ekonomik ve sosyal özelliklerini göz önünde bulundurduğu ve bu doğrultuda o bölgelerin ihtiyaçlarına göre çeşme, medrese, su yolu, cami gibi çeşitli yapılar bina ettirdiği görülmektedir.

Yapılan çalışmada incelenen *H. 1089 /M. 1678* tarihli Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'ya ait vakfiyeden elde edilen bilgiler göstermiştir ki, Fazıl Ahmet Paşa 3'ü Anadolu'da (İstanbul, İzmir ve Köprü Kasabası), 3'ü Avrupa'da (Uyvar, Belgrat ve Kamanice) ve 1'i de Akdenizde (Girit Adası'nda Kandiye Şehri) olmak üzere toplam 7 şehirde imar faaliyetinde bulunmuştur. Bu şehirler içinde en fazla yapı İzmir, Uyvar, Kandiye ve Belgrat'ta yaptırılmıştır.

Yine vakfiyeden anlaşıldığı kadarıyla uygulanan fetih politikası doğrultusunda alınan yerlerden Fazıl Ahmet Paşa'ya temlik olarak verilen bölgeler yapı için tercih edilmiş ancak kadim Osmanlı Toprakları'da (İstanbul, İzmir ve Köprü Kazası gibi) unutulmamıştır. Fethedilen yerlerin başında Uyvar, Kamaniçe ve Kandiye gelmektedir. Buralarda öncelikli olarak fetih sonrası yıkılan yerler inşa edilmiş ve daha sonra halkın kullanımı açısından en fazla ihtiyaç duyduğu yapıların inşasına öncelik verilmiştir. Bu sebeple Kandiye gibi ticari alt yapısı olan bölgelerde fazlaca dükkân yaptırılmış ve bu bölgelerin halkının kalabalık olmasından dolayı da su sıkıntısı çekilmemesi için suyolları, su kemerleri ve çok sayıda çeşme inşa ettirilmiştir. Dikkat çeken bir başka noktada fetihle alınan topraklarda dini mimarinin eksikliği de gözlemlenerek birer cami yaptırılmıştır. Uyvar, Kamaniçe ve Kandiye'de yaptırılan camiler bunun göstergesidir.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Anadolu'da da pek çok vakıf bina ettirmiştir. Burada da yine halkın ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuştur. Örnekleyecek olursak İzmir'de inşa ettirmiş olduğu iki han ve pek çok dükkân bu şehrin ticari altyapısı ve bir liman kenti olması dikkate alınarak yaptırılmış, böylelikle burada ticaretin gelişmesi için çaba gösterilmiştir. Bunun yanında İzmir'de yaptırdığı çeşmeler ve suyolları sayesinde de şehrin su sıkıntısı giderilmeye çalışılmıştır. Yine İzmir'de yaptırılan kaldırım çalışmaları şehre modern bir hava vermiştir.

Fazıl Ahmet Paşa'nın İstanbul'da yaptırmış olduğu ilk halka açık kütüphânesi de onun ilme ve kitaplara olan düşkünlüğünü bize göstermesi açısından kayda değerdir. Fazıl Ahmet Paşa, halkın kütüphânedeki kitaplardan rahat yararlanabilmeleri için dışarıya çıkarmalarına izin verildiği bir kütüphâne bina ederek, o dönem şartlarında bir ilkide gerçekleştirmiştir. Avrupa'da bile bu uygulamanın XIX. yüzyılda başladığı dikkate alınırsa ne kadar önemli olduğu anlaşılabacaktır. Fazıl Ahmet Paşa babası Köprülü Mehmet Paşa'dan kalan kitapları ve kendi kitaplarını da bu kütüphâneye bağışlayarak kütüphâneyi zenginleştirmiştir. Fazıl Ahmet Paşa'nın ardından Köprülü Ailesi'nin diğer fertleri de bu kütüphâneyi sürekli desteklemişlerdir. Kütüphâne'nin ilk halk kütüphânesi olması ayrıca takdire şayan bir hizmetin Fazıl Ahmet Paşa tarafından vakıflar yoluyla yapıldığını da göstermektedir.

Fazıl Ahmet Paşa yine kendi doğduğu yer olan Köprü (Vezirköprü-Gedekara) kasabasına yaptırdığı medreseyle ata yurdunu unutmadığını göstermektedir. Burada bir medrese bina ettirmesindeki diğer bir neden de herhalde

kendi öğrenim yıllarında çektiği sıkıntılar olsa gerektir. Eğitimini tamamlamak için küçük yaşta doğduğu topraklardan ayrı kalması muhtemelen bunda etkili olmuştur.

Fazıl Ahmet Paşa'nın Osmanlı Ülkesi'ndeki fakir fukarayı da gözettiği vakfiyeden anlaşılmaktadır. Haremeyn denilen Mekke ve Medine bölgesindeki ihtiyaç sahipleri için vakıflarının gelirlerinden yıllık 1000 altın tahsis etmiştir. Ayrıca Anadolu'daki ihtiyaç sahipleri içinde yıllık 500 altın yine vakıf gelirlerinden ayırmıştır.

Fazıl Ahmet Paşa'nın ilim ve âlim dostu bir zat olduğundan daha önce bahsedilmişti. Vakfiyesinden anlaşıldığı üzere ilim talebelerini ve ilim adamlarını hep kollayarak onlara yardımcı olmuştur. Bu doğrultuda Belgrat ve Köprü Kasabasında bina ettirdiği medreselerde okuyan talebelere vakıflarının gelirlerinden burslar tahsis etmiştir. Belgrat'ta ve Köprü Kazasında bina ettirdiği iki medresesinde de öğrencilere aylık para ödenmesini emretmiştir. Yine İstanbul'daki vakıfları bahsinde de görüleceği üzere öğrencilere belli miktarda para ödenmesini şart koşturmuştur.

Fazıl Ahmet Paşa bu vakıflarında pek çok kişi çalıştırarak Osmanlı topraklarında istihdama da katkıda bulunmuştur. Vakfiyeden elde edilen bilgilere göre Fazıl Ahmet Paşa'nın vakıflarında çalışan kişi sayısı yaklaşık 99'dur. Bu 99 kişi farklı görevler ifa etmekle beraber hepsine ödenen maaşların toplamı yaklaşık 400 esedi kuruştur.*

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın gerek Anadolu'da ve gerekse Anadolu dışında yaptırdığı bu vakıf eserlerinden bu gün pek azı ayakta kalmayı başarmıştır. Bu eserlerin pek çoğu, Osmanlı Devleti eserlerin üzerinde bulunduğu toprakları kaybedince yıkılmıştır. Buna bir istisna teşkil eden Girit Kandiye'deki Fazıl Ahmet Paşa Camii'dir. Caminin kiliseden camiye çevrilmiş olması ve Girit'in kaybıyla beraber yeniden kiliseye çevrilmesi bunda etkili olmalıdır. Bu yapının haricinde Anadolu dışındaki topraklarda Fazıl Ahmet Paşa'ya ait hiçbir eser ayakta kalmayı başaramamıştır. Bundan daha üzücü olan ise Anadolu içerisinde bulunan yapılarının da büyük çoğunluğunun tahrip edildiğidir. Bu gün İstanbul, İzmir ve Köprü Kazasında Fazıl Ahmet Paşa tarafından inşa edilen yapıların bir kaçı hariç diğerleri tamamen kaybolmuştur. Bu eserlerden sadece İzmir'deki Su Kemerinin bir bölümü, İstanbul'daki Kütüphânesi ve Köprü Kazası'ndaki Medresesi ayakta kalmayı

* Bu hesaplama yapılırken maaşların küsuratları dikkate alınmamıştır.

başarabilmişlerdir. Bunların dışında ayakta kalan yapısı yoktur. Mesela İzmir’de Yaptırdığı 57 adet çeşmeden bu gün hiçbir iz kalmamıştır.

Fazıl Ahmet Paşa bu vakıf eserlerle Osmanlı merkezindeki siyasi gücünü taçlandırmıştır. Bunun yanında Fazıl Ahmet Paşa kendinden sonraki aile üyelerine de örnek teşkil ederek, onlarında Osmanlı devletinin çeşitli bölgelerinde yapılar yapmalarını sağlamıştır.

Sonuç olarak söyleyebiliriz Köprülü Fazıl Ahmet Paşa gerek siyasi hayatı ve gerekse sosyal faaliyetleri bakımından Osmanlı tarihinde büyük rol oynamış önemli bir devlet adamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özelde Fazıl Ahmet Paşa ve genelde Köprülü Aile’si Osmanlı Devletine çok yıllar hizmet etmiş ve Osmanlı Devleti’ni Duraklama dönemi buhranından kurtarmış, yeni toprak kazanımları ve devlet nezdinde yaptıkları faaliyetlerle de Osmanlı merkezi otoritesinin iyice güçlenmesini sağlamışlardır. Fazıl Ahmet Paşa’nın döneminde Osmanlı Devletinin elde etmiş olduğu başarılar sonucunda devletin kendine güveni iyice artmış ve Fazıl Ahmet Paşa’nın halefi olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa döneminde Kanuni Sultan Süleyman’ın yarım bıraktığı Viyana’nın fethi meselesi yeniden ele alınmış, ancak yine bir başarı sağlanamamıştır. Kısacası devleti yıkılma tehdidinden kurtararak Viyana meselesini ele alabilecek bir konuma gelmesini sağlayanlar Köprülüler ve onların başarılı sadaret dönemleridir. Bu çalışmanın sonuçları göstermiştir ki Osmanlı Devleti genel olarak Köprülüler ve özelde Köprülü Fazıl Ahmet Paşa döneminde en geniş sınırlarına ulaşmış ve devlet o dönem çeşitli sıkıntılar içerisinde kıvrılırken bir rahatlama devresi yaşamıştır.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Köprülü Kütüphânesi, Vakfiyeler, No: 4/2447 numaralı Vakfiye.

Köprülü Kütüphânesi, Vakfiyeler, No: 7/2450 numaralı Vakfiye.

V.G.M.A., Defter No: 732, Sıra No:7

V.G.M.A., Defter No: 580, Sıra No: 78, Sayfa: 140

V.G.M.A., Defter No: 76, Sıra No: 3, Sayfa:46.

Kaynak ve Araştırma Eserleri

ADIYEKE, A.Nükhet. (2007). Türk Denizcilik Tarihi Açısından Girit Savaşı ve Önemi. *Fethinden Kaybına Girit*, Adıyeke, A.N., Adıyeke, N. (Haz.), Bâbıali Kültür Yayıncılık, , İstanbul. s.738-745.

ADIYEKE, Nuri. (2002). Girit Savaşları ve Birleşik Hıristiyan Orduları. *Türkler Ans.*, c.IX, Güzel, H.C., Koca, S., Çiçek, K. (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara. s. 15-26.

AFYONCU, Erhan. (2001). Tartışma: 10 Soruda Genç Osman. *Popüler Tarih Dergisi*, S.12, İstanbul, s. 16-21.

AKGÜNDÜZ, Ahmet. (2002). Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri, *Türkler Ans.*, c.X, H.C. Güzel, S.Koca, K.Çiçek (Ed.), Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 447-460.

AKTEPE, M. Münir. (1970). İpşir Mustafa Paşa ve Kendisi ile ilgili Bazı Belgeler, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 24, İstanbul, s. 45-58.

ALTINAY, Ahmet Refik. (1933). *Fındıklılı Silahdar Mehmet Ağa*. Kanaat Kitabevi, İstanbul.

ALTINAY, Ahmet Refik. (2001). *Köprülüler*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

ALTINAY, Ahmet Refik. (2005). *Kadınlar Saltanatı*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul. Amasyalı Abdizade Hüseyin Hüsameddin. (1928). *Amasya Tarihi*, c.IV, Aydınlık Matbaası, İstanbul.

ANAMERİÇ, Hakan. (2006). İstanbul Köprülü Yazma Eser Kütüphânesi, *Türk Kütüphâneciliği*, c.20, S.2, Ankara. s. 195-202.

ARIK, Sabire (2005), Polonya Kralı III. Jan Sobieski Hükümdarlık Dönemi, *D.T.C.F Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 38, c.24, Ankara, s. 213-238.

- ATILGAN, Osman. (2008). Nevşehir Damat İbrahim Paşa Halk Kütühânesi. *Nevşehir Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 9, c.3, Nevşehir, s. 56-60.
- AVCI, Tuba Karakaya. (2007). *Ahmet Refik'in "Tarih Okuyorum" Adlı Eseri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- AYCİBİN, Zeynep. (2001). XVII. Yüzyıl Sadrazamlarından Köprülü-zâde Mustafa Paşa Döneminde Osmanlı Devletinin Siyasi ve Sosyal Durumu. Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalı Ortaçağ Tarihi Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ayvansarayî Hüseyin Efendi. (2001). *Hadikat'ül Cevami (İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mi'mari yapılar)*, Galitekin, A. N. (Haz), İşaret Yayınları, İstanbul.
- AYVERDİ, E. Hakkı. (1979). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri (1. Ve 2. Kitap)*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- BAYRAKTAR, Elif. (2005). *The Implementation Of Ottoman Religious Policies In Crete 1645-1735: Men Of Faith As Actors In The Kadı Court*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BAYRAKTAR, M. Sami. (2005). *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü sanat tarihi Anabilim Dalı, Erzurum.
- BAYRAKTAR, M. Sami. (2006). Samsuda Türk Mimarisinin Gelişimi. *Geçmişten Geleceğe Samsun Sempozyumu Kitabı*, Yılmaz, C.(Ed.), Samsun B.Bel. Kül. ve Eğit. Hiz. Daire Başk. Samsun, s.399-425.
- BAYSAL, Bekir Sıtkı. (1988). *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi(Otuz Yıl Savaşı Devri)*. c.II, I.Kitap, TTK, Ankara.
- BAYYİĞİT, Mehmet. (2001). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu Olarak Vakıflar. *S.Ü. İlahiyat Dergisi*, S.11. Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, s.59-66.
- Behçet-i İbrahim, *Silsiletü'l Asa'fiyyeti Fi Devleti'l-Hakaniyyeti'l-Osmaniyye (Tarih-i Sülale-i Köprülü)*. Köprülü Kütüphanesi, Ahmet Paşa, No: 212.
- BİLİCİ, Faruk. (1999), XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İki Savaşının Anatomisi: Saint-Gotthard ve Kandiye. *XIII. Türk Tarih Kongresi*, c.III, I. Kısım, 4-8 Ekim 1999, Ankara, s. 139-151.
- BİLTEKİN, Halit. (2010). Vak'a-nüvis Mehmed Râşid Efendi, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. c.3, S.11, s.162-171.

- BLAŞKOVİÇ, Josef. (2008). Osmanlılar Hâkimiyeti Devrinde Slovakya'daki Vergi Sistemi, *Çekoslovakya'da Türklük*, Gedikli, Y. (Der.), Doğu Kütüphânesi, s. 89-118.
- BLAŞKOVİÇ, Josef. (1978). Sadriazam Köprülüzâde (Fazıl) Ahmed Paşa'nın Ersekujvar Bölgesindeki Vakıfları 1664-1665, *İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*. S. 9, İstanbul, s. 293-342.
- BRUMFIELD, Allaire. (2004). Osmanlı Girit'inde Tarım ve Kırsal Yerleşme, 1669-1898 Modern Bir Kazı Alanının Yüzey Araştırması. *Osmanlı Arkeolojisi*, Uzi Baram-Lynda Carroll (Ed.), Altınok, B. (Çev.), Kitap Yayınevi. İstanbul, s. 49-89.
- BUZ, Ayhan. (2009). *Sokullu'dan Damat Ferit'e Osmanlı Sadrazamları*. Neden Yayınları, İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet. (1942). Türk Teamül Hukukuna Göre İçtimaî Muavenet Müessesesi. *Vakıflar Dergisi*. S. II. İstanbul, s. 185-193.
- CANAN, İbrahim. (2004). *Hadis Ansiklopedisi Kütub u Sitte*. Akçağ Yayınları, İstanbul.
- ÇABUK, Vahit. (1988). *Köprülüler*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÇAPRAZ, H. Şevket Çağatay. (2011). XVII. Yüzyıl Macar Millet Anlayışının İdeolojik İçeriği Açısından Bir Örnek: Kuruz Hareketi Ve Askeri Potansiyeli. *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa Ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, S. 28, Karam Yayınları, Ankara, s. 67-84.
- ÇELİK, Bülent. (2000). XVIII. Yüzyıl İzmir Ticareti Hakkında Düşünceler ve Vezir Hanları. *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.20, S.31, Ankara. s.219-231.
- ÇİZAKÇA, Murat. (2006). Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutu. *Türkiyede Hayırseverlik: Vatandaşlık, Vakıflar ve Sosyal Adalet*, Zincir, R., Bikmen, F. (Haz), TÜSEV Yayınları, İstanbul, s. 19-31.
- ÇOBAN, Ahmet. (2005), *Hadikatü'l Vüzera Adlı Eserin Tenkitli Transkripsyonu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarih Anabilim Dalı, Erzurum.
- DERİN, Fahrettin Çetin. (1993). *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi-nâme'si*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Defterdar Sarı Mehmet Paşa. (1995). *Zübde-i Vekayiât*. Özcan, A.(Haz.), Ankara.

- DEVELLIOĞLU, Ferit. (2005). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara,
- DUMAN, Mahmut. (2006). *Köprülü Mehmed Paşa Hayatı, Şahsiyeti ve Faaliyetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Konya.
- EKİN, Ümit. (2010). Sakk Mecmualarının Tarih Araştırmalarında Kaynak Olarak Kullanılması Üzerine Bir Deneme. *Bilig Dergisi*, S. 53, s. 115-138.
- EMECEN, Feridun. (1999). *Osmanlı Devleti Tarihi*. c.I, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), İstanbul.
- ERSOY Bozkurt, (1991). *İzmir Hanları*. A.K.M. Yayınları, Ankara.
- Evliya Çelebi Bin Derviş Mehmet Zilli. (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini*, Kahraman, S.A., Dağlı, Y. (Haz.), Y.K.Y., İstanbul.
- GALLAND, Antoine. (1973). *İstanbul'a Ait Günlük Anılar 1672-1673*. c.I-(1672), Charles Scheter (Şerhlerle yay.), Örik, N.S. (Çev.), T.T.K. Ankara,
- GEYİK, Gül. (2007). *İzmir Su Yapıları (Çeşme, Sebil, Şadırvan)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- GOFFMAN, D., ELDEM, E., MASTERS, B.. (2003). *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*. Yalçın, S. (Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.
- GÖKALP, Haluk. (2006). Çobanlıktan Valiliğe, Valilikten Asiliğe: Varvarî Ali Paşa ve Makalat-ı Varvarî. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 22, Gökkuşbu Yayinevi, İstanbul, s. 111-134.
- GÖKBİLGİN, Tayyip. (1967). Köprülüler. *İ.A.*, c.VI, M.E.B. Yay., İstanbul, s. 892-908.
- GÖKÇEK, M.Fatih. (2006). *Behçetî Seyyid İbrahim Efendi "Tarih-i Sülale-i Köprülü" (Transkripsiyon ve Tahlil)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. VII-VIII.
- GÖKYAY, Orhan Şaik. (1976). Sultan Osman'ın Şahadeti. *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayinevi, İstanbul, s. 187-256.
- GREENE, Molly. (1993), *Kandiye 1669-1720: The Formation of a Merchant Class*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, New Jersey.

- GÜLSOY, Ersin. (1997). *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)*. Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları İstanbul.
- GÜVEN, Cemal. (2004). Niğde-Bor Bölgesinin 1794-1799 Yılları Arasındaki Askerî Yükümlülükleri (387 No'lu Bor Şer'iyye Siciline Göre). *S.Ü. Sos. Bil. Dergisi*, S.11. Konya, s. 391- 405.
- HIZLI, Mefail. (1987). Kuruluşundan Osmanlılar'a Kadar Medreseler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.2, S.2, Yıl. 2, Bursa, s.273-281.
- İLGÜREL, Mücteba. (1966). Kösem Sultan'ın Bir Vakfiyesi. *Tarih Dergisi*, c.16, S.21, İstanbul, s. 83-94.
- İLHAN, Mehdi. (2008). Osmanlı Su Yollarının Sevk ve İdaresi, *AÜ. DTCTF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.XXVII, S.44, Ankara, s. 41-66.
- İPŞİRLİ, Mehmet. (1999). *Osmanlı Devleti Tarihi*. c.I, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), İstanbul.
- JORGA, Nicolae. (2005), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nilüfer Epçeli (Çev.), c.4, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- KARTAL, Yasemin. (2004). *İstanbul'da Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
- KAYAOĞLU, İsmet. (1976). Vakfın Menşei Hakkındaki Görüşler. *Vakıflar Dergisi*, S. XI, Ankara, s. 49-55.
- KAZICI, Ziya. (2003). *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*. Bilge Yayınevi, İstanbul.
- KELEŞ, Hamza. (2001). Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma-Karacabey (Mihaliç) Kazası Örneği. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. XXI, Sayı.1, s.189-207.
- KILIÇ, Selda. (2004). Su Yolları ve Su Yolcu Esnafına Dair Bazı Tespitler. *A.Ü.DTCTF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.XXIII, S.36, Ankara, s. 175-188.
- KOLODZİJEZK, Dariusz (2002), 1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler. *Türkler Ans.*, c.IX, H.C. Güzel, S.Koca, K.Çiçek (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 679-685.
- KÖPRÜLÜ, Ömer. (1943). *Köprülüler (Mehmet Paşa, Fazıl Ahmet Paşa, Kara Mustafa Paşa, Fazıl Mustafa Paşa, Hüseyin Paşa, Numan ve Abdullah Paşalar)*. Aydınlık Basımevi, İstanbul.

- KÖPRÜLÜ, Bülent. (1951). Tarihte Vakıf. *A.Ü.Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.8, S.3, Ankara, s. 479-518.
- KÖŞKLÜ, Zerin. (1999). *17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*, c.I, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- KUL, Ömer. *XV-XVI. Asırlarda Köprülü Kazası (1453-1544)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Van.
- KUNT, İ. Metin. (1971). *The Köprülü Years: 1656-1661*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, New Jersey.
- KUNT, İ. Metin. (1994). The Waqf As An Instrument of Public Policy: Notes On The Köprülü Family Endowments. *Studies In Ottoman History In Honour Of Professor VI. Menage*, İstanbul, s.189-198.
- KUZUBAŞ, Muhammed. (2006). 17.Yüzyıl Şairi Mezâkî'ye Göre Lehistan Savaşı. *Turkish Studies*, c.1, S. 2, s. 236-248.
- LEVEND, Ağah Sırrı. (1956). *Gazavatnameler ve Mihaloğlu Ali Bey Gazavatnamesi*, TTK, Ankara, s.122.
- Lord Kinross. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü*. Meral Gaspıralı (Çev.), Altın Kitaplar, İstanbul.
- MEHMET, Mustafa Ali. (1989). Romen Vakayinamelerine Göre Köprülü Sadrazamlar ve Bazı Olaylar. *V. Milletler Arası Türkoloji Kongresi İstanbul 23-28 Eylül 1985, Tebliğler III. Türk Tarihi*, c.2, İstanbul, s.449- 458.
- Mustafa Nâimâ Efendi. (1967). *Naima Tarihi*. Danışman, Z. (Çev.), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul.
- Mustafa Nuri Paşa, (1992). *Netayic ül-Vukuat (Kurumları ve Örgütleri ile Osmanlı Tarihi)*, C.I-II, Çağatay, N. (Sad.), T.T.K. Ankara.
- OĞUZ, Gülser. (2010). Terekeme Kaydından Hareketle Bir Osmanlı Veziri'nin 18. Yüzyıl Başlarındaki Yaşam Tarzı: Amcazade Hüseyin Paşa, *Millî Folklor*, Y.22, S. 88, Ankara, s. 91-100.
- ORTAYLI, İlber. (2009). *Son İmparatorluk Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ömer Hilmi Efendi. (1307). *İthafü'l-Ahlaq fî Ahkami'l-Evkaf*, Matbaa-yı Amire, İstanbul.

- ÖZ, Mehmet. (2002). II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl. *Türkler Ans.*, c.IX, H.C. Güzel, S.Koca, K.Çiçek (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 711-729.
- ÖZCAN, Abdulkadir. (1998). Melek İbrahim Paşa. *Güneydoğu Araştırmaları Dergisi*, S.12, İstanbul, s. 221-235.
- ÖZCAN, Abdulkadir. (1989). Alaaddin Bey, *DİA*, c.II, İstanbul, s. 320.
- ÖZCAN, Abdulkadir. (2002). Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa. *İ.A.*, c.26, T.D.V. Yay., Ankara, s. 260-263.
- ÖZCAN, Abdulkadir. (2006). Mehmed Paşa-Defterdar, Sarı, Bakkalzade. *Osmanlı Tarihçileri*, C. Kafadar, H. Karateke, C. Fleischer (Ed.), <http://www.ottomanhistorians.com>.
- ÖZCAN, Abdulkadir v.d... (1996). *Osmanlı Ansiklopedisi*. c.4, Abdulkadir ÖZCAN (Yay. Haz.), İz Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZKAN, S. Hilmi. (2006). *Amcazade Hüseyin Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri (1644-1702)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta.
- ÖZKAN, S. Hilmi. (2009). XVII. yy'ın Sonlarında Hristiyan Birliği Projesi ve Osmanlı-Fransız İlişkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Dergisi*, S.19, Isparta, s. 61-72.
- ÖZTÜRK, Mustafa. (2002). Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi. *Türkler Ans.*, c.X, H.C. Güzel, S.Koca, K.Çiçek (Ed.), Ankara, s. 808-810.
- ÖZTÜRK, Nazif. (2002). Osmanlı Döneminde Vakıflar, *Türkler Ans.*, c.X, H.C. Güzel, S.Koca, K.Çiçek (Ed.)Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 433-446.
- PARRY, V.J.. (1974). İslam'da Harp Sanatı. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 28-29, İstanbul, s. 193-218.
- PUL, Ayşe. (2004). *Girit Savaşı ile İlgili Bir Kaynağın Tahlili (TTK Kütüphanesinde Bulunan Girid Fethi Tarihi Başlıklı Yazma)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Râşid Mehmet Efendi. (H.1282/ M.1865-66). *Tarih-i Raşid*. İstanbul.
- SEVİM, Ali - YÜCEL, Yaşar. (1990). *Türkiye Tarihi*. c.III, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, İstanbul.
- SİNGER, Amy. (2004). *Osmanlı'da Hayırseverlik*. Tarih-Yurt Vakfı Yayınları. İstanbul.

- Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, (1928), *Silahdar Tarihi*, Türk Tarih Encümeni, İstanbul.
- SÖZEN, M. - ARIK, R.- ÇELİK, Z.. (1975). *Türk Mimarisinin gelişimi ve Mimar Sinan*. Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- SÜMER, Faruk. (1977). XIV. yy'da Türkiye. *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (XIV.Yüzyıl)*. Oktay Aslanapa (Haz.), MEB Yayınevi, Ankara, s. 5-15.
- ŞEKER, Mehmet. (1987). *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*. Diyanet Vakfı Yayınevi. İstanbul.
- ŞEŞEN, Ramazan, v.d. (1986). *Köprülü Kütüphânesi Yazma Eserler Kataloğu*. c.I, IRCICA, İstanbul.
- ŞİMŞİR, Nahide. (2004). Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın İzmir'deki Vakıflarına Ait Hicri 1141 Tarihli Bir Muhasebe Bilançosu. *Osmanlı Araştırmaları (Makaleler -I)*, İstanbul, s. 43-72.
- ŞİMŞİR, Nahide. (1999). *İzmir'in Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1730-1792)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, İzmir.
- TANSÜ, Y. Emre. (2007). Türk vakıf medeniyeti Üzerine Düşünceler. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S.141, Y.36/1, İstanbul, s. 60-62.
- TATCI, Mustafa. (2009). Şâir Nâbî'nin Muhyiddin-i Arabî'ye Bir Medhiyesi. *Tasavvuf Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)*, S. 23, İstanbul, s. 413-423.
- TEKİNDAĞ, M. C. Şahabettin. (1954). Dürzî Tarihine Dair Notlar, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c.7, S. 10, İstanbul, s. 143-157.
- TEKİNDAĞ, M. C. Şahabettin. (1958). Şihaboğulları. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c.9, S.13, İstanbul, s. 31-45.
- TOPÇU, S.Murat. (2010). Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği. *Karadeniz Dergi*, Yıl.2, S.8, Ankara. s.68-88.
- TOPÇU, S.Murat. (2010). *XVII. yy'ın İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk-İslam Sanatları Bilim Dalı, Kayseri.
- TOPÇU, S.Murat. (2009). Osmanlılar Döneminde Güçlü Bir Kadın Bani: Köprülü Ayşe Hanım, *Kadın/Woman 2000*, c.X, S.1, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi, s.45-84.

- TURAN, Şerafettin. (1963). Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları. *A.Ü. DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.1, S. 1, Ankara, s. 159-202.
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı. (1941). Gazi Orhan Bey Vakfiyesi, *Belleten*, c.V, S.19, TTK, Ankara, s.277-278.
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı. (1951). *Osmanlı Tarihi*. c.III, T.T.K., Ankara
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı. (2001). Akçe. *İA. M.E.B.Yay.*, c.I. İstanbul, s. 232.
- ÜLKER, Necmi. (1974). *The Rise of İzmir, 1688-1740*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Michigan Üniversitesi, Michigan.
- WAGNER, George. (1981). 30 Yıl Savaşları Döneminde Osmanlı ve Avusturya İmparatorluklarının Politikası. *Osmanlı Ansiklopedisi*, c.II, İstanbul, s. 147-166.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Müftüoğlu, L., Haliloğlu, M. (Sad.), Tuva Yayınları, İstanbul.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin. (1986). Vakıf. *İA.*, c.XIII, İstanbul, s. 153-172.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin. (2002). Osmanlı Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrat Sistemi. *Osmanlı Ans.*, c.V, H.C. Güzel, S.Koca, K.Çiçek (Ed.),Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 17-33.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin. (1988). Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri. *Vakıflar Dergisi*, S.XX, Ankara, s. 403-405.
- YETİŞGİN, Mehmet. (2006). Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler. *Selçuk Üni. Sos. Bil. Ens. Dergisi*, S.16, Konya, s. 671-702.
- YILDIRIM, Nermin. (2005). *Kara Çelebi-Zade Abdulaziz Efendi'nin Zafername Adlı Eseri (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad) Tahlil ve Metin*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- YILMAZ, Fehmi. (1996). *The Life Of Köprülü Fazıl Mustafa Pasha and Grand Vizierate*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- YÖNTEM, Ali Canib. (1928). Reis-i Şairan Osmanzade Ahmet Taib Efendi. *Türkiyat Mecmuası*, c.II, İstanbul, s. 103-130.
- YÜCEL, Ebubekir Sıdık. (1996). *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-Tevârih'i*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

YÜCEL, Yaşar. (1979). II. Osman Adına Yazılmış Bir Zafernâme. *Belleten*, S.170, c.43. Ankara, s. 313-364.

YÜCEL, Yaşar ve SEVİM, Ali. (1990). *Türkiye Tarihi*. c.III, T.T.K., İstanbul.

YÜKSEL, A. Turan. (2002). Türk İslam Medeniyetinde Vakıfların Yeri ve Önemi. *S.Ü. İlahiyat Dergisi*, S.13, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, s. 47-54.

Elektronik Kaynaklar

<http://www.izsu.gov.tr/standartPage.aspx?id=175>.

<http://www.yazmakutup.gov.tr/koprulu/kutuphane.html>

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Ion_Neculce

<http://www.kenthaber.com/karadeniz/samsun/vezirkopru/Rehber/medreseler/fazil-ahmet-pasa-medresesi-tas-medrese>

<http://www.ibb.gov.tr/sites/ks/tr-TR/1-Gezi-Ulasim/kutuphaneler/Pages/koprulu-kutuphanesi.aspx>.

<http://www.trivago.com.tr/kandiye-31148/camikilisesinagog/church-of-saint-mark-1109890>

ÖZCAN, Abdülkadir. Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Kaynakları. ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-219097/h/edityazisi.pdf

BİLİCİ, Z. Kenan. (Tarih yok). Osmanlı İmparatorluğunda 17.yy'ın Genel Görünüşü. www.turkiyekulturportali.gov.tr

EKLER

**EK A. H.1089/ M.1678 KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA VAKFIYESİNİN
ORJİNAL NÜSHALARI**

Köpenick

4/2447

والأقبال **الحل** غلبته الفضل والكمال

حضرت زین العابدین زین العابدین

احمد **باشا** ابن الوزير الأعظم **باشا**

والمبازات **موجوم** ومعنونه له وزير اعظم

صاحب البزازات والسنات **وراع** البزازات

فرعية ناك **موجوم** املا وشمطوري **اولان**

اشبه **موجوم** عتيه نانا **اشا** وشمطوري **وريقه**

عليه **تد** **موجوم** و **موجوم** **موجوم** **موجوم**

الحمد لله رب العالمين **والصلوة** والسلام

احوال **بر** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

وفا **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

و **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

ما **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

اي **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

عظيم **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

الآن **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

حضرت **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

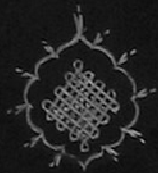
موجوم **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

شري **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

بيرو **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

لازم **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

مصطفى **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم** **موجوم**

غنيت يارب اعضاء و ربا العزة **و** كذا نظر العزاة
 ميا شريف يارب ما عندك كبرياء وما عندك ثبات
 مفهوم شريف طبع بال **و** اسرع الا دلا كل ميثاق
و وما عندك عرا لا تشك من خبر تجدو عنائه
 منطوق منصف دون زمن سرج الانشا القوي كما ان
 اعما الحسنه لربك مددي منقطع و شرفي لطيف
 سجال انما انشا صلاه شاملا **و** فوايد فاعلم
 خراس وعولاه كافي وكامل **و** لويض خزان كافي
 ظهور يور لان **و** انما كبرياء شرف منا يستند في كل امر
 والافضل **و** كسب ذكر جليل ولدي الملك انتاد
 يا عبا جبريل والاحياء اعماله عزيت **و** كمن يجتهد
 بخاله ميا في الجنة حديث شريفنا من نور منظر
 بيوروب كندى ميا شريفه قبح ونسخرها ولسان

لوز

ابرار قلدي خا رجند واقع جين فخذن طرف
 سلطنت علية دن كند و لويه تملك جميع اليك
 بيورادان لدی الامالي والخيالان معاودة الحدود
 ملك عرصه سندن **و** وينه قدين قلدي مروج بورد
 ميا شريفه نفع و شجره و النقاد و خلند و افغ طرف
 سلطنت علية دن كذا تملك بيورادان بنا ذراعي اليه
 طولا انش كبر عرصه اكبري ذراع عرصه ووزن
 وينه قديم قلدي خلند من فخذ طرف سلطنت
 عليه دن مرسوم مشارا اليه حضور نيك تملك
 بيورادان طرف كوزا انش كبر عرصه سلطنت دن
 عرصه ووزن اوج عدد وجامع شريف بلاديوان
 و معيد عظيم النيا لرحمة دانا و طريقي لملكك
 افراز و و قنف ابد و ربا ساه الموز جهلوا اذ انت

ویر دکردن فضا که اذن سلطان فی المهر بر بند ضلوة
 جمعه ادا اولوب و قضا و کمیکد کد فضا که
 وینه مدینه باخراده هایل افندی محاسن واقع
 شرق طرفند نصف قولا قضا را هم فاد نصف موی
 هایل افندی فوری مکلوری و غیر طرفند نصف
 جادی زاده و بعضا حسین بنده و بعضا خا خا نون
 و بعضا الحاج رمضان و الحاج احمد و بعضی حاجی
 و بعضی طرفند طریق عالم اید و دمالک و بعضی
 مشاهد سی مرتک فلی بعضا ربه بعضا افرا بعضی
 اولغه سزیکری کئی کار کبر و قوشون او توی
 بردار افرا و طلیه علم تجوید سکان و لاجن و طله
 و شیخ الفراسا کئی اولوب ایچون دار افرا و قیند واقع
 لدی لاهالی و ایچون معلومه لحد و د کار کبر

بجای

خا و چیه سی سوبه لوبکی و طله و بر فون و بر انبار
 و بر مقدار محوطه بی مشتمل بر منزل وینه مین
 مزبور ده بر فون رفیع البیان وینه انخان
 محاسن جامع قوبند حسنا بر تیبی بوزالده
 سفلی و در تیر زاذراع قالد و علی سلطان لوب
 چشمه وینه مدینه مزبور ده و قوشی محسین
 واقع بوسنه سرانیدن کافر فون عالم و زرد اطراف
 تیبی ایچون ذراع قالد و علی بر چشمه کاکا فون بوز
 وینه مدینه مزبور ده الحاج بری محاسن واقع
 صردان کل بطریق عالم و زرد اطراف حسنا
 ایچون ذراع طاش قالد و علی بر چشمه کاکا فون بوز
 نازوسی وینه مدینه مزبور ده و بر سف فاند
 متصل بوز نازوسی وینه مدینه مزبور ده و

حصار خانم نزل فرشتوستان دخی بر صورت از وی و
 ینه مدینه مزبور و اسکندری قریب به صورت از وی
 ینه مدینه مزبور و دهضای خانم نزل فرشتو
 بر صورت از وی و ینه مدینه مزبور و دهضای
 علیاست و زورناد سیر قریب به دوت اول غریب
 متصل اطراف طایفه الد و علی حیاتی افزا بر چشمه
 مدینه مزبور و دهضای اسکندری بر صورت از وی
 ینه مدینه مزبور و دهضای علیستد جامع
 متصل بحساب نیمی و دینو ذراع قالد رمل چشمه
 ینه مدینه مزبور و قور دان علیستد ملونه
 اسکندری کل طایفه علم و زورناد اطراف اول اسکندری
 بحساب مزبور و زورناد قالد رمل چشمه
 قریب به صورت از وی و ینه مدینه مزبور و دهضای

و دهضای

علیستد جامع حرمین سفی شیشه طایفه بر شاز و ان
 ینه مدینه مزبور و دهضای بر شاز و ان
 بر شاز و ان و ینه مدینه مزبور و دهضای
 طایفه دعد چشمه و ینه قلدیه و جامع شریف
 ایچلد بر شاز و ان و ینه قلدیه و جامع شریف
 متصل بر سکت لطیف و ینه قلدیه مذکور و واقع
 بر طرف قلدیه و بر طرف قلدیه و سکلای و ای
 طایفه مزبور نام ایچلد و بنا ذراع اول اطراف کبر
 و دهضای کبری و دهضای عرصه و زورناد بر شاز و ان
 و سکلای و طایفه و دهضای خانیه و دهضای
 عرانی و ایچلد و دهضای کبریه و سکلای و دهضای
 زورناد اول ایچلد و دهضای شتمل امام اول ساکن
 اول ایچلد و دهضای و ینه قلدیه مذکور و دهضای

والجبلان معلوقه الحد و دطلوه و صفا و نور سکر
 ذراع عرصه و ز رن منی بی باب غوقانی و طوقانی ^{خانه}
 و تختانی نیز باب و ط و بر مخزن و ایچ هر سنج و بر اخر
 و یک طرفه سولی بی ششلی نام ثانی ساکنی و لایق بر منزل
 و و لایت ااطولید و طن لیلیدری و لای کوری
 دیکلایم و ز ف ضیفه کور غره و واقع بر طرفه کور کور محمد
 او غلخانه سی و بر طرفه ن مدوز سفیدی ساکنی و لایق
 منزل و بر طرفه ن معمار شلیق بر طرفه ن لورق عام
 المصلح و د ماک عرصه سی و ز رن طلیه علوی ساکن
 اولوب بالاق و التبع مستجاب استاد تاسر و ز و لایق نام
 مدارسه و ماکر ایچمچون اولوب ایچمچور و بر د ز ^{خانه}
 و ثنات و حولی بی ششلی بر د رسه مونس ^{مونس}
 ساکنی و لایق ایچمچون عدید بی ششلی بر منزل ^{مونس}

وین

وینیه قتیقه قلعه سی و ثنات و طرفه طلیه جلده دت
 مرحوم ممشا را لیه حضرت لویه کنان غلبان اولنا
 جامع نرور عرصه شش طلیه و ز رن قیام حبیب
 ایچمچون صوبه و صفه لی بر مصلح خانه ^{مونس} وینیه قلعه
 مزبور ده بناد بقیه محله سنده واقع بر طرفه ن ^{مونس}
 مناسرتروج و برانه سی و اوج طرفه ن طریق نام المخرجه
 طولا تمش و عرصه اول و نشرف ذراع عرصه و ز رن برین برینا
 فوقانی و اوج باب تختانی و طله لوی و بر مخزن و بران
 صفه بی و اخوری و حولی بی ششلی خلیب و لایق اولنا کن
 اولایق برین منزل ^{مونس} وینیه قلعه کورده جامع نرور
 نماندن اولوب نام ثانی و مصلح صبیان و موزن اول
 و موزن ثانی و قیام اول و نایق و نایق کلک و لایق ایچمچون
 هر برینه مناسب الی مرمجه و ممشا را لیه مکی الی و بر د ک

اوقافی احیا و وظایف مرتزقه و سایر بر مصالح و فی الجمله
 ترک مسکنانیم حصه ارثیه مه قید و تخصیص و لکن
 املاک ارثیه مدون اولوب ایوان قلعه بیخ نشاند
 واقع اطراف اربعه سی طریق عالم البه محدود و بنا دازد
 البطلان یوزا و توز و عرضت اسکس کوزن و عریضه
 اولان سکریا رساده و کادکیر کالری و کوشه
 باشند، غنائی فی اوطه و فوافی اوطه و محزون و
 اخوری شتمل ملک مندی و کاکام فصل ایکی غنائی
 اوطه و ایکی کاد و بر محزون و بر مقدار احوطه شتمل
 ملک مندی و کاکام فصل اوج اوطه و بر فزون و ایکی
 و بر اخوری محضی که قبول بر ملک مندی و کاکام فصل
 مرانده، غنائی اوج اوطه و بر کاد و بر محزون و کاکام
 و افزونند بر اوطه فی شتمل ملک مندی و میسلمان

کوشه

کوشه سته ناظر اطراف اربعه سی طریق عالم البه محدود
 اولان بنایاب غنائی اوطه و بر شتمل مندی و کاکام فصل
 مقابل سته جامع میدان نه ناظر بر کاد و بر فوافی
 و ایکی غنائی اوطه و بر محزون و بر فزون شتمل مندی و کاکام
 فصل غنائی ایکی اوطه و بر محزون و بر اخور و محضه
 شتمل مندی و کاکام فصل غنائی بر کاد اوطه و بر
 اوطه و ایکی کاد و بر محزون و بر فزون و بر اخور و بر
 صوفی مندی شتمل مندی و کاکام فصل کدور و بر شتمل
 غنائی بر کاد اوطه و بر محزون و بر فزون و بر
 و بر فوافی اوطه فی شتمل مندی و کاکام فصل
 بر غنائی اوطه و بر کاد و بر اخور و بر مقدار احوطه
 شتمل مندی و کاکام فصل ناظر ایکی غنائی
 اولان میری بعدای وضع اولان ایبار او کدن

اولاً اطله ده واقع اطراف اربعه من طرف عالم باشد
 محدوده طرک و زوکی و کوه و عضا اسکس کوه در زراع
 عصبه سه بی یوت عدید بن بشن ایش با بی منزل اولم ایله
 عدد دکاناری و جامع کبرک جانین زنده باشد
 ناظر طرک و زوکی و عضا اسکس کوه در زراع عصبه
 یعنی دکاناری کوه جامع منور کوه جانین زنده
 کوشه ده واقع اوز بر دکان و ایکی اوطه و سطح خان
 و جامع شینگان طرف اشد و استور غور منور کوه
 معروف قلعه قیوی جسر ندن طرک و زوکی جسر و آنچه
 طرک عالمک یعنی زیاده و واقع عضا اوز بشو زراع
 عصبه اوز رینه یعنی یوز و تو ز عدد دکان ایلی
 و قلعه منور و داندن بر سقصد اوج کوه زات
 دکن منی و قلعه منور و جانین و استور غور

جانین و نزه نام نهر ایلد و ابر ایکی سقصد اوز ایکی کوز
 صید کوهی و اول محلده و جانین اربعه منی سوچ خط
 اطله قید و انور بر عصبه و قلعه طرفند و اقلده
 و جانین معلومه الحد و طرک و کوه ایکی کوه عصبه
 سکوز قوز در زراع ملک عصبه و قفیلده
 و خطها و نون شوک معروفه و ایلد مورم مورم
 حصه لرینه نیک بوی بوی و جسر ایله در کاه است
 اید و ایلد و استور غور و سقصد اوز و ایلد و ایلد
 شوران نام و اوشی کوه ناهجه منور
 قدیمش نام قریه ناک ایلد منی کوه سقصد اوز
 نزه ناهجه سقصد قویان نام و اوشی کوه
 ناهجه منور ده طرک و نون نام قریه و کیش و ایلد
 قریه و ناک کوه و کیش کوه طرک و ایلد قریه

ملک اراضی بلوچی گویند ناحیه مزبور در ده کاران
واله اسلک و کیش کسر و ناله اند و ناله اسلک و
فلش چور نور و الشو چور نور و مال اسلک
و بان کسر و بان و طاراق نام مرد عدلی و
اوسو و غورن قیوسی قزنده واقع لدلی خالی و
معلوم الحد و دستیرین باله سریه و ککایه معروف
سری بلغزده ابناء سبیل ایچو بنا
خانه متصل اولوب بر طرفی قشند قش منزلی و طرفینی
طیرین عام الیه محدود و بهیت عدیده بی شش ملک
منزلی و خان غزور له جانب میمند واقع
واو بر بابیه کالدیری و خانچی الیه بلند ساکن
اولاچی ایچ باب اوله لری و خان قیوسی قزنده
طولا و عرصه احساب بر بی لکوز ذراع ملک

عرصه می و دالالت شرف طرفه واقع طولا بوز
اونوز و عرصه کوی ذراع فالتا شرفه و عرصه شرف
بانجه و عرصه طرفه واقع طولا الی الطور و عرصه
اونوز اتق ذراع ملک بانجه و عرصه و عرصه
حصایون سفاحقورن الیه حرم مشا الیه حصه
تیمک بوز بلوچیا رانجا اصابت لدن املاک ذریقه
فله می خا رجند واقع طولا اتقین ستر و ذراع
بوز شرف طرفه ذن نظرانه نام موضع لدن بر ایهیم باشا
بور دی التذین بدیه نام قریه بولنه اذن طالتی طانی
التذین بانجه بول الیه خرابه شرفه اذن جامه شرف
در سنده آق و به به اذن سده کنار نه اوله
شیره خانه اذن سده بلوچین عامه اذن و ذریقه
بول باشه اذن و ذریقه بول الیه کچیر بلوک کوی ذریقه

بر دسه نام قریه دن عام برینه آذدن بر دسه کوی پیستور
 ایلداسکی اوردو و انتن طریق عامه آذدن و روم ایل
 قوغلی خانسته آذدن حسن پاشا کو پیستور آذدن
 اوز دهن مغاره به آذدن یولک سولط قند خرابی
 آذدن فنک نام قریه به آریلان یولباشنه آذدن آتلی
 ایلدیه ده اولان اوج یولباشنه آذدن او یولک
 اوز دهنه اوغریولاسکی یولی باغکده و رسندن دهنه
 اولان لای یولی ایلدی یولی قیایه آذدن باغ بلی
 سددندن مغارلر اوستندن مزارلقه آذدن بیکک
 قضا باغخانه دن اشا غسید ایلد واره غلشی آشد
 خرابه شیر خانه به آذدن اشا غنیه اوج یول باشنه
 خرابه شیر خانه دن اولو یول آتلی اسکی باریک
 طوقری و کلان نشان طاشلر ایلد و دهنه سیک و دیایه

مختلا اولان محللن دریا به شهریه اولان اراضی به
 قضا ایلدیم قوغدی پیستور آغند منافعه ناسید
 ایا واره نام و ایاطومه نام و روستی آغند
 ناسیده سندن مغار نس نام قریه اراضی و ذکر
 اولقان ایا واره نام قریه ده مسافر ایا ایلد
 اویانی ایکی و ایا انا نام مستورلی و ذکر اولقان
 نام قریه ده ایا اظول مونیخو و ایا یورک کوی و
 کاستور دیا نام ملل شاسر یولی و بیلان
 و بیلان و مرغی و بیلان ایلد و قضا ایلد و رسته
 قلمی و اخلد نام قانی ساکی اولان منزل آغند
 واقع الی بابیه کاندوی و واطون نام کو پیستور
 طشر چترک صاع جانبد اولان اول و بیلان
 و ذکر اولقان قیونک سول جانبد واقع بریه

فوقانی و طه لرله اول بر باب دکانلری وینه اندر
متصل بدرباره کاندلی و ذکر انسان قبور
الشیخ
الشیخ دلامی وینه قلعه مذکور اخلاص بیضا
قوشوند واقع بر باب فوقانی و طه لرلی اولان اون
عدد دکانلری وینه انالیه متصل یکی ملان کاندلی
ووجه خانه نال اشغ طیفند واقع طویل کوی در
سکزداع عرصه اوز رزمینی انی قطعه دکان و یکی مخزن
واوز لرند در قیاب و طه لرلی وراکه متصل و ج
واوج مخزن و بر مطیع و درت فوقانی و طه لرشی مثل
منزلی وینه کاندلی فوقانی درت بابا و طه
بر دیوان خانه و تختانی یکی و طه و بر کوی راسی و
بر صهرج و اوله و مورخج لری مشتمل منزلی وینه اول
محلله فوقانی یکی و طه و مختلط و تختانی بر بر تختانی

ع

مطیع ویش بابا و طه و بر صوفی و در بان باشند
ایکی بابا و طه و لشور و خولی بی و کندی بری قیدرا و نیز
عصه و و اوج مخزن و اوج دکان و یکی بر مورخج لرشی مثل
منزلی وینه اول محلله بش کاک و بر صهرج و و نیز
ویش فوقانی و طه لرلی و مشتمل منزلی وینه قلعه
مذکورده و ترسانه قبوس قرینه اوج فوقانی و طه و اوج مخزن
و یکی کاندلی مشتمل منزلی وینه اول محلله یکی فوقانی و طه
و یکی مخزن و یکی کاندلی مشتمل منزلی وینه اول
محلله اول و طه و درت مخزن و بر دکانی مشتمل
منزلی وینه اول محلله بر فوقانی و طه لرلی کاف
وینه اول محلله او سندن بر و طه لرلی و در دکانه فوقانی
و تختانی یکی و طه البر دکانی وینه اول محلله بر
البر دکانی وینه اول محلله یکی تختانی و طه لرله

بردگانی ششمنی **کوبینه** اوله صله بشل باب خورفان
 او طوری و دیوان خانق و صوفیوسنی خشان بر او طلی
 مشعل اوج قیولی ششمنی **کوبینه** دی باب او طه و درت
 باب بخرن و حوی و بردگانی ششمنی **کوبینه** اوکلان
 واقع اطراف اربعه می طری عام ایله عدد و دروغانی اوج
 و بردیوان خانه و خشان اوج او طه و بردیوان خانه
 کیر خور و کور قوراسی و بر صوفیوسنی و یکی خورنی و اخور
 متصل بر کوبنیا او طه و ششمنی **کوبینه** کورسان فیوشان
 نردانی اشند یکی کوبن خورلوی **کوبینه** ترسان فیوشان
 صاع جانبدن طولای کورم و درت و عرضا کورک و راع
 یکی قیولی بر خورنی و خورزان و درن طرلا و زایش عرضا
 اول و راع بر او طه **کوبینه** ترسان فیوشان
 واقع بر طرفد میلو طه مکی و بر طرفد خورنی و یکی

لوقی

طرفد طریق عام ایله عدد و دروغلا اول سکر و عرضا
 اول و درت و راع باجه بی و یکی او طه و ششمنی کوبینه
 قید اولنو و ششمنی **کوبینه** ترسان فیوشان و او طه
 یکی یکی و عرضا طر ز دلام بر دی و درن یکی یکی
 واکه متصل طرلا اول و بر و عرضا فیوشان یکی کوبن
 خورلوی **کوبینه** ایله ترسان فیوشان راستن بر او طه
 صخرننه متصل طرلا و عرضا الشتر و راع اولان و کاش
 و او درن اوکلان او طه **کوبینه** اوکلان و راع بر
 متصل بر برنیا و درن و درت و دروغانی او طه و یکی
 اول اوج و کاشلوی **کوبینه** ترسان فیوشان فیوشان
 یکی و عرضا اولانی و راع بردگانی و او درن بر او طه
کوبینه بر او طه **کوبینه** ترسان فیوشان فیوشان
 و بر طرفد ابراهیم پاشا خورلوی و یکی طرفد طریق عام

عدد و این باب او طه لری و الشده یکی خزن الیه برزنی
 و اینها فیوسن سلف صول جابندند واقع بر طرف شمال فیوسن
 ملک و اوج طرف دن طریق عام ایل محد و د و رت باب
 نغنا و بر باب فوقانی او طه لری و بش خور و یکی صو
 فیوسنی و بر مقدار غرضه فی شش مثل منزلی و اینه ایل
 محله اطراف ایدیمی طریق عام ایل محد و د و رت باب
 و اینک او طه و بر دین خانه و اوج هر هج و بر مقدار اوج
 شش مثل منزلی و اواند منزله قریب بر طرف دن جافا فیوسن
 طرف دن شقی لای و اینک طرف دن طریق عام ایل محد و د
 طولا الفیل الی و عرضا اوانو زالی ذراع عرضیة الیه
 وینه اول محله واقع اطراف اوج طریق عام ایل محد و د
 اوج باب نغنا فی اوج باب فوقانی او طه لری و اوج باب
 محزون و حویل و شش مثل منزلی وینه قلعه مذکور خزانده

نخ

واقع بر طرف دن اکر فی ملک و اوج طرف دن طریق عام ایل
 محد و د طولا اکر زرا و ایاکی و عرضا اوانو زالی ذراع
 ذراع اوانو زالی عدد و صو فیوسنی و اوج قطعه خور و
 ملایبستان وینه قلعه مذکور داخلند بوسک
 طایفه دیکلا معروف محله اوس یا استور و بر مقدار
 واقع اطراف ایدیمی طریق عام ایل محد و د بنا ذراع ایل
 طولا یمنع و د و عرضا اوانو زالی ذراع ملک محزون
 و عرضه مبرور تختند محض و اوانو زالی عدد
 ملک یمنع ای فیوسنی وینه اوج طرف طریق عام و بر طرف
 شاهین بیله منزلی ایل محد و د داخله و غایبه و بر طرف
 عدید و عام و صهریجی شش مثل منزلی وینه منزل
 مقابله سندی یکی طرف طریق عام و بر طرف خلیل اینه منزلی
 و بر طرف یمنع امیری و نذر و یمنع اطراف عام ایل محد و د

اینجا رسته و غیره نیز بی مثل مال باغچه می و قفس
 ایدم و شیشه قلعه سسند سکودال صوفی هنرند شمر
 ولد جعفر ارمی جلیبی بیکلام و فطولا اویش
 و عرضا او ذراع درت کو ز کومان و کومانچی
 و برکا دیگر او طه و برهان وینه طولا عرضا او
 بشرخ ذراع بر کوز سربا داری کومانچی و بر کومانچی
 سکودا غایلی وینه طولا بخش و عرضا قوی ذراع
 بر طبع باغی وینه طولا سسک و عرضا القی ذراع
 حوالی وینه قلعه مذکور و اخلاص واقع بر
 طرفین و اینجه و قوی و بر طرفین هر دو روش
 و یکی طرفین طریب عالم ایدم و دطولا او نور
 اول ذراع بش کومان و کومانچی وینه طولا
 قوی و عرضا کوی ذراع بر صوبه او طه و دطولی

دکتر

دکوما بیغی ندی وینه بر طرفین هر دو روش و بر طرف
 الکساندزی و یکی طرفین طریب عالم ایدم و دطولا
 عرضا او ذراع اوج کو ز کومانچی وینه طولا
 یکی برش و عرضا کوی ذراع دکوما بیغی طبع وینه
 وینه اکی طرفین هر دو روش و بر طرفین لدش
 ولد جعفر و بر طرفین طریب عالم ایدم و دطولا کوی
 و عرضا او ذراع درت کو ز کومانچی وینه
 طولا کوی و عرضا او ذراع بر صوبه او طه و بر
 وینه بر او طه و حوالی وینه قلعه مذکور و ایند
 صوبان محل سسند بر طرفین بدوی و بر طرفین شمر
 مذکور و بر طرفین توان مناشوری و بر طرفین طریب
 ایدم و دینا ذراع ایدم و بخش و عرضا کوی ذراع
 عرضا او ذراع منبج درت صوبه او طه و دطولی

صوبه سزا و طبریزی و برادرزاده بن عسکری و صوبه بیاض
 و دجله و باغچه در مشرق ملک منتهی **و** وینه قلعه شهر برون
 داخلین هستی برون محاسبند واقع بر طرفین و شمال و
 طرفین و در میانه نالری و بر طرفین طبرستان
 محدود طولانی و عرضاً او سکر در ذراع عرضاً در
 مینی اولان صوبه شایع او طه و صوبه سزایکی او طه
 حویلی مشرق ملک منتهی **و** وینه قلعه مذکور که
 کوزدن طوک کجری و عرضاً او ذراع اوچ کوزدن
 دکرمانی و بر کوزدن و کرمانی و درت عدد فرغان
 و یکی او طه و حویلی او با مجموع عرصه سی و شش
 و عرضاً الا ذراع بر ملک کاخانه می **و** وینه طوک
 کجری شری ذراع و شش و یکی اوچ و دقیق در کفر و شش
 برداری دکرمانی **و** وینه طولانی و توره و عرضاً کجری

دینه

ذراع بر خرابه دکرمانی و سبزه دیکرمانی **و** وینه
 قلعه مذکور داخلین و بر وسطه محاسبند با تمام
 دیکرمانی و طرف طوک و شش و عرضاً او ذراع عرضاً
 و او زدن اولان ملک انبیه می و قفایلم و وینه
 از میرده قصاص حضرت محاسبند واقع معلومند
 تحتانی آلاب و وفوقانی آلاب و باب او طه شری
 مجد قانبا اولان کا کبر ملک خان کجری **و** وینه
 حان کجری متصل تحتانی و زدن بابی او طه و بر خرابه
 و وفوقانی او سکر باب او طه و شش کا کجری صغیر
 ملک خانمی **و** وینه خان کجری متصل کجری و درت
 باب ملک دکانلری **و** وینه برستان و توره و غزلی
 و وفوقانی او طه و درت باب ملک دکانلری
و وینه برستان منور که ظهوره متصل کجری

باب ملک کاکیر و کالدری ^۱ کوریه برستان مزبور که
 کوریه طوقند اولاد قبری اکنند. یکی باب ملک کاکیر
 مخوفی ^۲ کورستان مزبور که اوکنند حسب نقل از اسطوخارست
 واریخته لدی الاصلی معلومه لحد و در ملک عرصه
 حالیه می ^۳ کوریه برستان مزبور و متصل ریلا و اوز
 واقع اواسط و وسط و وسط و النخ و نخ و صفر و اوج
 مشتمل بحد داینا و انسان ملک کاکیر خاندی ^۴ کوریه
 مزبور. د. ملک شترام اولاد معلومه لحد و در فضا
 بر کاکیر خاندی و فوقانی یکی باب و طه لری ^۵ وینه
 ملک بور کجی و فنی ^۶ کوریه بر باب فوقانی و طه و بر کجی
 د کانی ^۷ کوریه معلوم لحد و در جایش نامزدی ابد و ملک
 یهودی نمائی و یهودی خانه به متصل یکی باقی خاندی
 خاندی ^۸ کوریه حاکم کلین متصل فوقانی و تحتانی

نکون

سپوت عدد بی ششلی باب خاندی ^۱ کوریه قلعه و برادر
 متصل از در باد. واقع معلوم لحد و یکی باب ملک شترام
 وینه مدینه مزبور. د. چشور و چشور یکبار و فنی
 بر چشور بی ^۲ کوریه مدینه مزبور. د. چشور و چشور
 صادر از. خلیل اقدی و برادر اولاد بر چشور
 وینه مدینه مزبور. د. علی بن علی و چشور و چشور
 او علی حسن و برادر اولاد بر چشور بی ^۳ کوریه
 مزبور. د. باز ابری علی و چشور و لاک الحاج محمد و برادر
 اولاد چشور بی ^۴ کوریه مدینه مزبور. د. حله و جدید
 واقع طبرستان علی و چشور و برادر اولاد بر چشور بی
 وینه حله و مزبور. د. اوز و حسب نقل از حاکم و برادر
 محمد و برادر اولاد بر چشور بی ^۵ کوریه علی و مزبور. د.
 طبرستان علی و برادر اولاد بر چشور بی ^۶ وینه

محله نمز بود. ده شربنجی جمع فرشته. دیواران اولان
 برجسته بی. وینه مدینه نمز بود. ده کهنه شکر
 الحاج مصطفی دیواران. اولان برجسته بی. وینه
 محله نمز بود. ده اوج بول غزنه. قاع او غلی احمد دیواران
 اولان برجسته بی. وینه محله نمز بود. ده بهو دیواران
 محله نمز بود. ده دایم دیواران. اولان برجسته بی. وینه
 محله نمز بود. ده دایم دیواران. اولان برجسته بی. وینه
 وینه محله نمز بود. ده ارضا یازاری قهره. قهره
 ملج دیواران. اولان برجسته بی. وینه محله نمز بود.
 فریانی نام دیواران. اولان برجسته بی. وینه
 نمز بود. ده بیکلی دیواران. اولان برجسته بی. وینه
 محله نمز بود. ده قصاب بود و علی دیواران. اولان
 چینه بی. وینه محله نمز بود. ده سلاستند. ده ترک

یوزغاک دیواران. اولان برجسته بی. وینه مدینه
 نمز بود. ده جامع عین محمد استند. الحاج حسین دیواران
 اولان برجسته بی. وینه محله نمز بود. ده صولانی
 زاده عبدالکریم دیواران. اولان برجسته بی. وینه
 وینه محله نمز بود. ده الحاج شیلما او غلی احمد دیواران
 اولان برجسته بی. وینه محله نمز بود. ده علی ایچی
 خانیستند. کوشه سند. اولان برجسته بی. وینه
 نمز بود. ده الحاج خلیل دیواران. اولان برجسته بی.
 وینه مدینه نمز بود. ده حصارفند. حاج قاضی الحاج
 داماد لوی دیواران. اولان برجسته بی. وینه
 الحاج محمد اسمعیل دیواران. اولان برجسته بی. وینه
 یازانده و ز او غلی قاضی الحاج سلیمان دیواران. اولان
 چینه بی. وینه مدینه نمز بود. ده اوز بول الله

مسجد نه قریب لیلان د یوازنده اولان برچشمه بی ^{کوینه}
 مدینه مزبور ده بابا احسین بیک د یوازنده اولان برچشمه
^{کوینه} مدینه مزبور ده الحاج محمود جامعی یوازنده
 اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه مزبور ده ضابطه الحاج
 د یوازنده اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه مزبور ده فرحیدر
 صوفی غنچه علی ازبکی د یوازنده اولان برچشمه بی ^{کوینه}
 الحاج حسن د یوازنده اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه
 فیضان پاشا شامی رشتوسنده اور ته اسکلا ده د رتبه
 عزیزان محرم د یوازنده اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه
 احمد اغا جامعی خطیب عبدالرحمن اذدی د یوازنده اولان
 برچشمه بی ^{کوینه} مدینه مزبور ده د فوینه لی الحاج عیسی
 اولان برچشمه بی ^{کوینه} مدینه مزبور ده الحاج حسین
 فزید اولان برچشمه بی ^{کوینه} مدینه مزبور ده شاه قلی

دوبی

دروچی الحاج محمد سنجوری مقابله سنده اولان برچشمه بی
^{کوینه} علامه مزبور ده مسلا قونیه الحاج صفایا و غلام یوازنده
 اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه مزبور ده الشیخ مصطفی
 د یوازنده اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه مزبور ده غنی غلام یوازنده
 اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه مزبور ده تنکلی غلام یوازنده
 اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه مزبور ده غلام یوازنده
 صفایا و شریح یوازنده اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه مزبور ده
 محمود اذدی جامع شریفه مقابل اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه
 علامه مزبور ده د سینه عصر د یوازنده اولان برچشمه بی ^{کوینه}
 مدینه مزبور ده حسن خواجه علامه سنده حسن خواجه
 مکتبی یوازنده اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه مزبور ده
 لیلی خان فیروز سنده متصل اولان برچشمه بی ^{کوینه} علامه مزبور ده
 علامه قونیه الحاج ابوبکر مکتبی د یوازنده اولان برچشمه بی

[illegible]

١٠٠٠
 ١٠٠١
 ١٠٠٢
 ١٠٠٣
 ١٠٠٤
 ١٠٠٥
 ١٠٠٦
 ١٠٠٧
 ١٠٠٨
 ١٠٠٩
 ١٠١٠
 ١٠١١
 ١٠١٢
 ١٠١٣
 ١٠١٤
 ١٠١٥
 ١٠١٦
 ١٠١٧
 ١٠١٨
 ١٠١٩
 ١٠٢٠
 ١٠٢١
 ١٠٢٢
 ١٠٢٣
 ١٠٢٤
 ١٠٢٥
 ١٠٢٦
 ١٠٢٧
 ١٠٢٨
 ١٠٢٩
 ١٠٣٠
 ١٠٣١
 ١٠٣٢
 ١٠٣٣
 ١٠٣٤
 ١٠٣٥
 ١٠٣٦
 ١٠٣٧
 ١٠٣٨
 ١٠٣٩
 ١٠٤٠
 ١٠٤١
 ١٠٤٢
 ١٠٤٣
 ١٠٤٤
 ١٠٤٥
 ١٠٤٦
 ١٠٤٧
 ١٠٤٨
 ١٠٤٩
 ١٠٥٠
 ١٠٥١
 ١٠٥٢
 ١٠٥٣
 ١٠٥٤
 ١٠٥٥
 ١٠٥٦
 ١٠٥٧
 ١٠٥٨
 ١٠٥٩
 ١٠٦٠
 ١٠٦١
 ١٠٦٢
 ١٠٦٣
 ١٠٦٤
 ١٠٦٥
 ١٠٦٦
 ١٠٦٧
 ١٠٦٨
 ١٠٦٩
 ١٠٧٠
 ١٠٧١
 ١٠٧٢
 ١٠٧٣
 ١٠٧٤
 ١٠٧٥
 ١٠٧٦
 ١٠٧٧
 ١٠٧٨
 ١٠٧٩
 ١٠٨٠
 ١٠٨١
 ١٠٨٢
 ١٠٨٣
 ١٠٨٤
 ١٠٨٥
 ١٠٨٦
 ١٠٨٧
 ١٠٨٨
 ١٠٨٩
 ١٠٩٠
 ١٠٩١
 ١٠٩٢
 ١٠٩٣
 ١٠٩٤
 ١٠٩٥
 ١٠٩٦
 ١٠٩٧
 ١٠٩٨
 ١٠٩٩
 ١١٠٠
 ١١٠١
 ١١٠٢
 ١١٠٣
 ١١٠٤
 ١١٠٥
 ١١٠٦
 ١١٠٧
 ١١٠٨
 ١١٠٩
 ١١١٠
 ١١١١
 ١١١٢
 ١١١٣
 ١١١٤
 ١١١٥
 ١١١٦
 ١١١٧
 ١١١٨
 ١١١٩
 ١١٢٠
 ١١٢١
 ١١٢٢
 ١١٢٣
 ١١٢٤
 ١١٢٥
 ١١٢٦
 ١١٢٧
 ١١٢٨
 ١١٢٩
 ١١٣٠
 ١١٣١
 ١١٣٢
 ١١٣٣
 ١١٣٤
 ١١٣٥
 ١١٣٦
 ١١٣٧
 ١١٣٨
 ١١٣٩
 ١١٤٠
 ١١٤١
 ١١٤٢
 ١١٤٣
 ١١٤٤
 ١١٤٥
 ١١٤٦
 ١١٤٧
 ١١٤٨
 ١١٤٩
 ١١٥٠
 ١١٥١
 ١١٥٢
 ١١٥٣
 ١١٥٤
 ١١٥٥
 ١١٥٦
 ١١٥٧
 ١١٥٨
 ١١٥٩
 ١١٦٠
 ١١٦١
 ١١٦٢
 ١١٦٣
 ١١٦٤
 ١١٦٥
 ١١٦٦
 ١١٦٧
 ١١٦٨
 ١١٦٩
 ١١٧٠
 ١١٧١
 ١١٧٢
 ١١٧٣
 ١١٧٤
 ١١٧٥
 ١١٧٦
 ١١٧٧
 ١١٧٨
 ١١٧٩
 ١١٨٠
 ١١٨١
 ١١٨٢
 ١١٨٣
 ١١٨٤
 ١١٨٥
 ١١٨٦
 ١١٨٧
 ١١٨٨
 ١١٨٩
 ١١٩٠
 ١١٩١
 ١١٩٢
 ١١٩٣
 ١١٩٤
 ١١٩٥
 ١١٩٦
 ١١٩٧
 ١١٩٨
 ١١٩٩
 ١٢٠٠
 ١٢٠١
 ١٢٠٢
 ١٢٠٣
 ١٢٠٤
 ١٢٠٥
 ١٢٠٦
 ١٢٠٧
 ١٢٠٨
 ١٢٠٩
 ١٢١٠
 ١٢١١
 ١٢١٢
 ١٢١٣
 ١٢١٤
 ١٢١٥
 ١٢١٦
 ١٢١٧
 ١٢١٨
 ١٢١٩
 ١٢٢٠
 ١٢٢١
 ١٢٢٢
 ١٢٢٣
 ١٢٢٤
 ١٢٢٥
 ١٢٢٦
 ١٢٢٧
 ١٢٢٨
 ١٢٢٩
 ١٢٣٠
 ١٢٣١
 ١٢٣٢
 ١٢٣٣
 ١٢٣٤
 ١٢٣٥
 ١٢٣٦
 ١٢٣٧
 ١٢٣٨
 ١٢٣٩
 ١٢٤٠
 ١٢٤١
 ١٢٤٢
 ١٢٤٣
 ١٢٤٤
 ١٢٤٥
 ١٢٤٦
 ١٢٤٧
 ١٢٤٨
 ١٢٤٩
 ١٢٥٠
 ١٢٥١
 ١٢٥٢
 ١٢٥٣
 ١٢٥٤
 ١٢٥٥
 ١٢٥٦
 ١٢٥٧
 ١٢٥٨
 ١٢٥٩
 ١٢٦٠
 ١٢٦١
 ١٢٦٢
 ١٢٦٣
 ١٢٦٤
 ١٢٦٥
 ١٢٦٦
 ١٢٦٧
 ١٢٦٨
 ١٢٦٩
 ١٢٧٠
 ١٢٧١
 ١٢٧٢
 ١٢٧٣
 ١٢٧٤
 ١٢٧٥
 ١٢٧٦
 ١٢٧٧
 ١٢٧٨
 ١٢٧٩
 ١٢٨٠
 ١٢٨١
 ١٢٨٢
 ١٢٨٣
 ١٢٨٤
 ١٢٨٥
 ١٢٨٦
 ١٢٨٧
 ١٢٨٨
 ١٢٨٩
 ١٢٩٠
 ١٢٩١
 ١٢٩٢
 ١٢٩٣
 ١٢٩٤
 ١٢٩٥
 ١٢٩٦
 ١٢٩٧
 ١٢٩٨
 ١٢٩٩
 ١٣٠٠
 ١٣٠١
 ١٣٠٢
 ١٣٠٣
 ١٣٠٤
 ١٣٠٥
 ١٣٠٦
 ١٣٠٧
 ١٣٠٨
 ١٣٠٩
 ١٣١٠
 ١٣١١
 ١٣١٢
 ١٣١٣
 ١٣١٤

[illegible]

[illegible]

تفسير النشور والبروري في قوله مع شرحه النشور في عظامه عدد مرة (١٥)
 في عظامه الصريح (١٦)
 المصحح في النشور والامام والبروري في النشور المصاحفي في عظامه عدد مرة (١٧)
 في عظامه الصريح (١٨)
 في عظامه الصريح (١٩)
 في عظامه الصريح (٢٠)
 في عظامه الصريح (٢١)
 في عظامه الصريح (٢٢)
 في عظامه الصريح (٢٣)
 في عظامه الصريح (٢٤)
 في عظامه الصريح (٢٥)
 في عظامه الصريح (٢٦)
 في عظامه الصريح (٢٧)
 في عظامه الصريح (٢٨)
 في عظامه الصريح (٢٩)
 في عظامه الصريح (٣٠)

[illegible][illegible]

التلويح بخطوط مختلفة ^١ مختصرا في الحاجب بخط عبد الرحمن ^٢
 ابن محمد المرواني ^٣
 المصنف شرح الحاشية بخط المصنف ^٤
 خط لطيف ^٥
 بحقه فيها كتاب الجمل والكشاف وكان لا يشاءه وسأله ^٦
 كمالا لأمام محمد الدين الرازي بخط عتيق بن ^٧
 الخليل ^٨
 خرج إلى يوسف بخط محمد بن كمال الدين في بخط عبد الرحمن ^٩
 محمد الوقي ^{١٠} بن قاسم ^{١١}
 شرح الكفر بالله بخط الشيخ ^{١٢} أبو البراء شرح الكفر بالله ^{١٣}
 في الجمل من كلامه بخط ^{١٤} بخط الشيخ أبي جعفر علي بن زكريا ^{١٥}
 وأحمد ^{١٦}
 انبأ الشيخ شرح الكفر بالله بخط محمد بن ^{١٧}
 علاء بن محمد بن محمد بن ^{١٨}
 شرح الكفر بالله على القديس في دار محمدات الأولى ^{١٩}
 بخط محمد بن هادي ^{٢٠} والثاني في بخط شمس الدين ^{٢١}
 والثالث في بخط الشيخ أبي جعفر علي بن زكريا ^{٢٢}
 والآدمي ^{٢٣}
 فطلب من هذا إلى كتاب الزكوة ^{٢٤} شرح المديني في سنن محمد ^{٢٥}
 محمد بن محمد بن الشيخ ^{٢٦} كلها بخطه وأما الشيخ عبد الله ^{٢٧}
 السليفي المكنى بكري في الجمل ^{٢٨}
 حاشية الهداية لسعد بن هادي ^{٢٩} مقنونة والشيخ ^{٣٠}
 بخط حوزة ناصر الدين ^{٣١}
 حاشية ابن الكمال على الهداية ^{٣٢} معون المصنف بخط عبد الرحمن ^{٣٣}
 حاشية التلويح ^{٣٤} المصنف بن محمد بن ^{٣٥}
 مهابت المصنف لا في كتاب محمد ^{٣٦} وكان الشيخ ^{٣٧} مرقون في علو ^{٣٨}
 بخطه في محمد بن أبي ^{٣٩} ^{٤٠}
 حاشية صدر الشريفة في كتاب ^{٤١} حاشية صدر الشريفة في كتاب ^{٤٢}
 بخط صدر بن بن محمد بن ^{٤٣} ^{٤٤}

الدور والمزور في شرحه وشرح محمد ^١ والمصنف بخط المصنف ^٢
 على ظهر ^٣ ^٤
 الدور والمزور في شرحه وشرح محمد ^٥ والمصنف بخط المصنف ^٦
 بخطه في كتابه الحاشية على ظهر ^٧ أيضا خطه في كتابه ^٨
 حاشية عمر بن زاهد على الدور ^٩ حاشية في كتابه ^{١٠} ^{١١}
 محمد بن مصطفى ^{١٢} ^{١٣}
 محمد بن أبي البراء ^{١٤} ^{١٥} ^{١٦} ^{١٧} ^{١٨} ^{١٩} ^{٢٠} ^{٢١} ^{٢٢} ^{٢٣} ^{٢٤} ^{٢٥} ^{٢٦} ^{٢٧} ^{٢٨} ^{٢٩} ^{٣٠} ^{٣١} ^{٣٢} ^{٣٣} ^{٣٤} ^{٣٥} ^{٣٦} ^{٣٧} ^{٣٨} ^{٣٩} ^{٤٠} ^{٤١} ^{٤٢} ^{٤٣} ^{٤٤} ^{٤٥} ^{٤٦} ^{٤٧} ^{٤٨} ^{٤٩} ^{٥٠} ^{٥١} ^{٥٢} ^{٥٣} ^{٥٤} ^{٥٥} ^{٥٦} ^{٥٧} ^{٥٨} ^{٥٩} ^{٦٠} ^{٦١} ^{٦٢} ^{٦٣} ^{٦٤} ^{٦٥} ^{٦٦} ^{٦٧} ^{٦٨} ^{٦٩} ^{٧٠} ^{٧١} ^{٧٢} ^{٧٣} ^{٧٤} ^{٧٥} ^{٧٦} ^{٧٧} ^{٧٨} ^{٧٩} ^{٨٠} ^{٨١} ^{٨٢} ^{٨٣} ^{٨٤} ^{٨٥} ^{٨٦} ^{٨٧} ^{٨٨} ^{٨٩} ^{٩٠} ^{٩١} ^{٩٢} ^{٩٣} ^{٩٤} ^{٩٥} ^{٩٦} ^{٩٧} ^{٩٨} ^{٩٩} ^{١٠٠}

[illegible][illegible]

الشفا من العانة في العلماء اعلم ان تاريخ ابن خلكان في جملة خطا
 مجدول بخطه العيون **١٠٠** **١٠١** **١٠٢** **١٠٣** **١٠٤** **١٠٥** **١٠٦** **١٠٧** **١٠٨** **١٠٩** **١١٠** **١١١** **١١٢** **١١٣** **١١٤** **١١٥** **١١٦** **١١٧** **١١٨** **١١٩** **١٢٠** **١٢١** **١٢٢** **١٢٣** **١٢٤** **١٢٥** **١٢٦** **١٢٧** **١٢٨** **١٢٩** **١٣٠** **١٣١** **١٣٢** **١٣٣** **١٣٤** **١٣٥** **١٣٦** **١٣٧** **١٣٨** **١٣٩** **١٤٠** **١٤١** **١٤٢** **١٤٣** **١٤٤** **١٤٥** **١٤٦** **١٤٧** **١٤٨** **١٤٩** **١٥٠** **١٥١** **١٥٢** **١٥٣** **١٥٤** **١٥٥** **١٥٦** **١٥٧** **١٥٨** **١٥٩** **١٦٠** **١٦١** **١٦٢** **١٦٣** **١٦٤** **١٦٥** **١٦٦** **١٦٧** **١٦٨** **١٦٩** **١٧٠** **١٧١** **١٧٢** **١٧٣** **١٧٤** **١٧٥** **١٧٦** **١٧٧** **١٧٨** **١٧٩** **١٨٠** **١٨١** **١٨٢** **١٨٣** **١٨٤** **١٨٥** **١٨٦** **١٨٧** **١٨٨** **١٨٩** **١٩٠** **١٩١** **١٩٢** **١٩٣** **١٩٤** **١٩٥** **١٩٦** **١٩٧** **١٩٨** **١٩٩** **٢٠٠** **٢٠١** **٢٠٢** **٢٠٣** **٢٠٤** **٢٠٥** **٢٠٦** **٢٠٧** **٢٠٨** **٢٠٩** **٢١٠** **٢١١** **٢١٢** **٢١٣** **٢١٤** **٢١٥** **٢١٦** **٢١٧** **٢١٨** **٢١٩** **٢٢٠** **٢٢١** **٢٢٢** **٢٢٣** **٢٢٤** **٢٢٥** **٢٢٦** **٢٢٧** **٢٢٨** **٢٢٩** **٢٣٠** **٢٣١** **٢٣٢** **٢٣٣** **٢٣٤** **٢٣٥** **٢٣٦** **٢٣٧** **٢٣٨** **٢٣٩** **٢٤٠** **٢٤١** **٢٤٢** **٢٤٣** **٢٤٤** **٢٤٥** **٢٤٦** **٢٤٧** **٢٤٨** **٢٤٩** **٢٥٠** **٢٥١** **٢٥٢** **٢٥٣** **٢٥٤** **٢٥٥** **٢٥٦** **٢٥٧** **٢٥٨** **٢٥٩** **٢٦٠** **٢٦١** **٢٦٢** **٢٦٣** **٢٦٤** **٢٦٥** **٢٦٦** **٢٦٧** **٢٦٨** **٢٦٩** **٢٧٠** **٢٧١** **٢٧٢** **٢٧٣** **٢٧٤** **٢٧٥** **٢٧٦** **٢٧٧** **٢٧٨** **٢٧٩** **٢٨٠** **٢٨١** **٢٨٢** **٢٨٣** **٢٨٤** **٢٨٥** **٢٨٦** **٢٨٧** **٢٨٨** **٢٨٩** **٢٩٠** **٢٩١** **٢٩٢** **٢٩٣** **٢٩٤** **٢٩٥** **٢٩٦** **٢٩٧** **٢٩٨** **٢٩٩** **٣٠٠** **٣٠١** **٣٠٢** **٣٠٣** **٣٠٤** **٣٠٥** **٣٠٦** **٣٠٧** **٣٠٨** **٣٠٩** **٣١٠** **٣١١** **٣١٢** **٣١٣** **٣١٤** **٣١٥** **٣١٦** **٣١٧** **٣١٨** **٣١٩** **٣٢٠** **٣٢١** **٣٢٢** **٣٢٣** **٣٢٤** **٣٢٥** **٣٢٦** **٣٢٧** **٣٢٨** **٣٢٩** **٣٣٠** **٣٣١** **٣٣٢** **٣٣٣** **٣٣٤** **٣٣٥** **٣٣٦** **٣٣٧** **٣٣٨** **٣٣٩** **٣٤٠** **٣٤١** **٣٤٢** **٣٤٣** **٣٤٤** **٣٤٥** **٣٤٦** **٣٤٧** **٣٤٨** **٣٤٩** **٣٥٠** **٣٥١** **٣٥٢** **٣٥٣** **٣٥٤** **٣٥٥** **٣٥٦** **٣٥٧** **٣٥٨** **٣٥٩** **٣٦٠** **٣٦١** **٣٦٢** **٣٦٣** **٣٦٤** **٣٦٥** **٣٦٦** **٣٦٧** **٣٦٨** **٣٦٩** **٣٧٠** **٣٧١** **٣٧٢** **٣٧٣** **٣٧٤** **٣٧٥** **٣٧٦** **٣٧٧** **٣٧٨** **٣٧٩** **٣٨٠** **٣٨١** **٣٨٢** **٣٨٣** **٣٨٤** **٣٨٥** **٣٨٦** **٣٨٧** **٣٨٨** **٣٨٩** **٣٩٠** **٣٩١** **٣٩٢** **٣٩٣** **٣٩٤** **٣٩٥** **٣٩٦** **٣٩٧** **٣٩٨** **٣٩٩** **٤٠٠** **٤٠١** **٤٠٢** **٤٠٣** **٤٠٤** **٤٠٥** **٤٠٦** **٤٠٧** **٤٠٨** **٤٠٩** **٤١٠** **٤١١** **٤١٢** **٤١٣** **٤١٤** **٤١٥** **٤١٦** **٤١٧** **٤١٨** **٤١٩** **٤٢٠** **٤٢١** **٤٢٢** **٤٢٣** **٤٢٤** **٤٢٥** **٤٢٦** **٤٢٧** **٤٢٨** **٤٢٩** **٤٣٠** **٤٣١** **٤٣٢** **٤٣٣** **٤٣٤** **٤٣٥** **٤٣٦** **٤٣٧** **٤**

[illegible]

بعد صلوة الجمعة بخوابت بقرنیه و احاطت بقرنیه
جماعت بلبس و زینت مستعینه و غط و وضع و امر بالمکوف
و نه عن المنکوب و به منادایند بهر شهرتانی است که
غرضش یکی است از وظیفه به تصرف اولاد و بر
مرد نجیب جامع مذکور و خطیب مولیه مناسبت به
البلخ و فتنی انکسیر خطبات اید و با دل جلا صلاح
اوقات ختمه امام اولوب خطابت و امامت مقابله
خطابت و در اسدی غرضش برع اسدی امامت
یکی بجای اسدی غرضش وظیفه به تصرف اولاد و بر
اوقات واقف و انا احسن لصورته و الصدا یکی غرضش
اولوب هر بری خدمت لری مقابله سند بهر شهرتانی
یکی بجای اسدی غرضش و مودن تانیه یکی اسدی غرضش
و بر بلبل و مجتود و اهل قلل اوج کمسه دو و خول

اولوب هر بری و همده و محفل جمع اولوب قرآن عظیم و
قوان کوبید و هر بری و همده اعلی وجه التزیل و قاف
تلا و قیاد و تهر برینه بهر شهرتانی است که غرضش
و بر بلبل و بر بر جلا صلاح قیم اولوب لازم جامع حفظ
و خراست اید نقد ایلوب بهر شهرتانی است که غرضش
و بر بلبل و بر بر جلا حاجی حس و حاشا کذا و لایه
و یاد اید و بر شرفی مقابله سند بهر شهرتانی است که
و بر بلبل و بر بلبل و بر نفرا کیش اولوب بهر شهر
بر اسدی غرضش یکی است که و بر بلبل و علم بنادان
بر بر جلا مرم اولوب مستغفات محتاج اولاد بهر شهرتانی
بهر شهرتانی غرضش یکی است که اسدی بهر تصرف اولاد
و بر کمسه و خلی کل اولوب جامع و حرم و منشا نظیر
اید و بر بهر شهرتانی غرضش بهر تصرف اولاد

وجامع و مناره و خاندان و صرفا و انا و ز و غن و باغ و
 و شمع و عمل و حصو و قال و کلام و چون قایم مقام منزلت باد
 اسراف صرف و ابد و بقیض و انیمه و و برجل و هیکل و
 متدین و صداقت و شعار جانی و لو بیداد و اله و به
 شهنشاهی و سدی و غروشه و متصرف و اوله و علم و خطه
 ما هر کاتبه فاد و بر کمنه کاتب و لو بیا و اود و اوله
 ایثار و مضار و قایم مقام متولی حضورند و ثبت و زخم
 ابد و بیهوش و بیهوشی و سدی و غروشه و متصرف و اوله
 و صاحب رای و زین بر مرقد قایم مقام خونی و لو بیتی
 رای مقدار ایاج و نه متصرف و اوله و معلم و کتب
 آیه ای و غروش و خلیفه و دخی آید و براسدی و غروش و
 و بیلده و مدینه و لغزات و اولان و دارالقرآن و مجربانه
 عالم و سلسله ای و مضبوطه و محمود و رع شفیق الفرائد

طلبه و علم و نبوی و تعلیم ابد و ب و دارالقرآن و واقع کندی
 ایچونا اعدا و اوانا و ناز و نرساکی و لو بیا و اود و الفی و سکی
 غروش و کتب و سدی و متصرف و اوله و وجود و خانی
 حلیه و رایان و علی و کمنه و باغ و خلیفه و و وصفه و حاله
 دیانت و بیدار و کمنه و ایچ و خلیفه و و بر مستعد و متدین
 کمنه و ایچ و خلیفه و اوله و طلبه و و سایر و قبله و لیون
 بهوش و هروری و براسدی و غروشه و متصرف و اوله و
 و بر عالم و صاخ و کمنه و دارالقرآن و اوقات خسته و و اما
 ابد و بیهوش و تراوج و سدی و برکت و سدی و غروش و طلبه
 متصرف و اوله و ایچ و غروش و اوله و بیهوش و هروری
 براسدی و غروشه و متصرف و اوله و دارالقرآن
 اول و درت و حیرت و هرورند و طلبه و علل و بر و صاخ
 کمنه و شفیق الفرائد و ناز و نرساکی و اوله و بر و هروری و بهوش

براسدی و برتک است غرضه متصرف اوله ^و
 دارالفراد برکسته موقوف ایل اولوب دارالفراد ^{اوله}
 قندیلین حتی ایضا داید و بر شهر کی کت است غرضه
 متصرف اوله ^و و مدینه مزبور ده واقع اولان کتاب
 درون و بیرون و عمارت اولان قنادی برکسته
 ایضا داید و بر شهر نصف اسدی غرضه و خطبه و خط
 اوله ^و و دارالفراد خانک ایچری و طش سندن و شش
 ایضا اولان قنادی باغ و قنادی ایچری کتاب مقدس
 و بریل ^و و دارالفراد حصه و حرابینا کی طوفند کی
 کجانی الموی هر کجه ایضا و ایکی کبر بال سوی لیاة
 مبارکه معهوده لره ایضا دارالفراد حصه و طش
 کتابت نهادی و بریل ^و و برستقیم و دنیا رکسته
 جانی و معدن اولوب بلنزد اولان مسقفات جاراتی

جمع و مستوفی ایضا داید و بر شهر کی اسدی غرضه و خطبه
 متصرف اوله ^و و برلستان کسته موقوف اولوب محتاج اولیجه
 مسقفات و قافی موقوف اید و بر شهر براسدی غرضه و خطبه
 اوله ^و و ایکی اسناد کسته صوبوللی اولوب خطبه و شاد
 صوبولین محتاج اولیجه موقوف اید و بر شهر هر بریل
 اسدی و برتک است غرضه و بریل ^و و برکسته قنادی
 اولوب دارالفراد خانق فرانشاید و بر شهر نصف
 غرضه متصرف اوله ^و و برکسته زبیل کشل اولوب
 دارالفراد خانک زبیلین بریل به کتور و بر شهر بریل
 غرضه متصرف اوله ^و و برکسته کتور اولوب بر شهر
 نصف غرضه متصرف اوله ^و و قدیه قلعه سند
 جامع شریفین خطیف و ادبی علم و مصالح برکسته خطبه
 ایام جمعات و اعیاد و خطبه اید و بر شهر بریل

و نصف اسدی غرض و طیفه به منصرف اوله و بر عالم
و مجود کسکه امام اول اولو کند یچون تهنه اولان
منوله ساکنی بهر شهر پیشین چینی اسدی غرض و طیفه
منصرف اوله و بر عالم دین ملی جامع منکر و ده
اولوب اوله غرض و طیفه سی اولان منوله ساکنی اولان
پیشین چینی اسدی غرض و طیفه به منصرف اوله
و پیشین نظر اهل قرآن جامع مذکور و در و غرض بهی بر پیش
اولوب بعد الداد و ده عاء خیزاید و به منصرف اولان اوله
بر اسدی غرض و در و در نیکه او بر جمع اسدی غرض و پیش
 و بر کسکه منور اول اولوب آید اوچ اسدی
و بر کسکه منور اول اولوب آید اوچ اسدی غرض و پیش
منور اول اولوب آید اوچ اسدی غرض و پیش
و طیفه به منصرف اوله و بر کسکه دخی منور
ناله

اولوب بهر شهر اوچ اسدی بر جمع اسدی غرض و پیش
اوله و بر کسکه قیم اول اولوب بهر شهر آید اسدی
منصرف اوله و بر کسکه قیم اول اولوب بهر شهر آید
غرض و اوچ جمع اسدی غرض و طیفه به منصرف اوله
و اوچ کسکه فرانسو جامع اولوب بهر برینه آید بر چینی
اسدی غرض و برینه و بر کسکه هم فرانسو اولوب
بهر شهر بر اسدی بر جمع اسدی غرض و طیفه به منصرف
اوله و بر کسکه هم فرانسو اولوب بهر شهر بر چینی
غرض و طیفه به منصرف اوله و بر کسکه هم فرانسو
اولوب جامع و مناره ده اولان قنادی ایضا آید
بهر شهر آید اسدی غرض و طیفه به منصرف اوله
و بر استاد کسکه هم اولوب بهر شهر قنادی و قنادی اولان
موتاید بهر شهر اوچ جمع اسدی غرض و طیفه به منصرف

اولا **و** بر کسسه صوبی و لوب حذقی لایق
 اوزن کور و پهر شهر بر اسدی غروشه تقو
 اولا **و** حساب کلاه قادر اسلو بر قدم مامتر
 بر کسسه کاتب و لوب و جیره کردید و براد و مضارقی
 قایم مقام متو و حضور و ترقیم و تخریر و پهر شهر لوب
 اسدی و لوب ربح اسدی غروشه و وظیفه و متصرف و لوب
و خوانند و آب بر کسسه جایی و لوب و غدا و جارا
 جمع و قایم مقام متو و تسلیم و پدید آید و آب بر کسسه
 وظیفه و متصرف و لوب **و** معلم مکلف و لوب و آید و لوب
 غروش و لوب ربح اسدی غروشه و ویریل **و** وظیفه و مکلف
 اولا **و** آید و آب بر کسسه و غروشه و ویریل **و** و جارا
 محرابان یکی طوفان و ادا و لوب و جمع و جارا و شریف
 اولا **و** آید و لوب و غروشه و ویریل **و** و جارا

صوب اوله **و** و استغفار و علم ازانی و جند و متو و لوب
 مدبر و خاقل و جند و کاه و قایم مقام متو و لوب و متو و لوب
 رانی و تعدادی و وظیفه و متصرف و لوب **و** و نصیب و کسسه
 والد و ماحدم و عایشه و خاتون سلیمان الله فانی و لوب و قایم مقام
 ایچون و خدایه و اوقاف و جند و پهر شهر و لوب و کسسه و غروشه
 و ویریل **و** وینه و نصیب و مذکور و و مجد و آید و لوب
 مدرسه و و طایفه و هفت و و لوب و کسسه و لوب
 آید و لوب و غروشه و وظیفه و متصرف و لوب
و و مدرسه و لوب و لوب و کسسه و لوب
 طلبه و لوب و کسسه و لوب و لوب و کسسه و لوب
و و مدرسه و لوب و لوب و کسسه و لوب
 امام اول و لوب و لوب و لوب و لوب و لوب
و و بر کسسه و غروشه و لوب و لوب و لوب

غرض وظیفه به مقتضای اوله **و** برکنه نیم و کتابت و
 بواب اولوب بهر شهر ریختی اسدی غرض وظیفه به مقتضای
 اوله **و** در سنه نازک و شمه و حصید و شمع و غرض
 و قیام ایچون بهر شهر ریختی اسدی غرض و بریل **و** بریل
 معصا و غرض کورده جمله و قافله مستغنیانند و بریل **و** بریل
و قیام قلمه سنده اولان جامع شریف و عالم **و** بریل
 و مکمل خطیب اولوب بهر شهر ریختی اسدی و بریل **و** بریل
 وظیفه به مقتضای اوله **و** برامل قرآن و مجوز کسکه نام **و** بریل
 اولوب آتک اوج اسدی و اوج اسدی غرض وظیفه به مقتضای
 مقتضای اوله **و** برکنه امام نانی اولوب آتک اوج **و** بریل
 اوج اسدی غرض وظیفه به مقتضای اوله **و** بریل
 و بریل و مصالح کسکه معصیان اولوب **و** بریل
 و اعدا و دن ماعدا آباد مدام و ستا و زب صبیان **و** بریل

شاه حکیم بهین و نین و حیدر العالمین ابد و بهر شهر ریختی
 اسدی اوج اسدی غرض وظیفه به مقتضای اوله **و** بریل
و وظیفه سکینه اولان آتک براسدی و بریل **و** بریل
 و بریل **و** اوج شوره و رستوران اولوب ایام جمعا **و** بریل
 قرآن عظیمه در هر روز علی و حله التزیل بر قاج عشرت **و** بریل
 تبار و بریل هر روز بهر شهر ریختی اسدی غرض وظیفه به مقتضای
 مقتضای اوله **و** بریل و قافله واقف **و** بریل
 کسکه مؤذن اولوب بهر شهر ریختی و بریل **و** بریل
 وظیفه به مقتضای اوله **و** بریل کسکه قیام اولان **و** بریل
 حفظ و جامع و منار و قندیل و بقیه اید و بهر بریل
 اکثر اسدی غرض وظیفه به مقتضای اوله **و** بریل
 اکثر اولوب بهر شهر ریختی و بریل **و** بریل
 وظیفه به مقتضای اوله **و** بریل کسکه قافله و آتک **و** بریل

بهر شهر یکی اسدی غرورش و طیفه پیشتروان اوله
 و برکنه موم و برکنه کاسل و لوبیهری بهر شهر بر
 اسدی و بر ربع اسدی غرورش و طیفه بهر شهر بر
 و صیبا نیکین این خطب و کور بها بهر شهر یکی
 بنی اسدی غرورش و بریله و بریله و بریله
 و حصیر و کلیم بها این کتایت مقلاری شیخ بریله
 و بر مستقیم جایی و لوبی بهر شهر ده اولان غلانی تحویل
 و قایم مقام متولی تسلیم آید و بهر شهر بر اسدی بریج
 اسدی غرورش و طیفه بهر شهر اوله و بریله
 اولوب حصیر و قایم مقام متولی ابراد و مضار
 خیر آید و بهر شهر بر اسدی و بر ربع اسدی غرورش
 متصرف اوله و اوج نغزین و دیندار و مستقیم
 صاحب و قارکنه لواحظ کتایت و لوبیها لفظ کتایت اول

اولان آید و بدی بنی اسدی و نانی سی آید و اوج اسدی
 و اوج ربع اسدی و نانی آید و اوج اسدی و اوج ربع
 غرورش و طیفه بهر شهر اوله و بریله و بریله
 آید و یکی بنی اسدی غرورش و بریله و بریله
 آید و اوج ربع و بریله و حافظ کتایت بریله
 خواجه شرط و اقف و ضعیف ظهور آید و سه عزلا اولوب
 برینه بر مستقیم کتایت و فصل اوله و بدینه ارمین
 برکنه قایم مقام متولی و لوبی بهر شهر بدی بنی اسدی
 غرورش و طیفه بهر شهر اوله و بریله و بریله
 انامد نکره آید و یکی بنی اسدی غرورش و طیفه بهر شهر
 اوله و بریله و بریله و بریله و بریله
 غرورش و طیفه بهر شهر اوله و بریله و بریله
 خدمتی انامد صکر آید و آن اسدی غرورش و طیفه

متصرف اوله **۱۰** و بر کسسه دخی بر مایخی اولوب بدیده **۱۱**
 تر بودده اولان عنصار فی محتاج اولدوقه مرقات ابدن
 آبدانی مایخی غروش و طیفه به متصرف اوله **۱۲** و بود
 نفر کسسه دخی خاندن بواب و موقد قادیل باسیان و
 زینل کش و کاسل و لوبه بر بری بهوش و کسسه دخی غروش
 و طیفه به متصرف اوله **۱۳** و ایکی کسسه دخی چار شوره
 باسیان و بواب و موقد قادیل و لوبه بر بری کاسل کسسه
 اسدی غروش و طیفه به متصرف اوله **۱۴** و جملة قادیل
 بهوشه بهوش و شریفی الموزن افزا اولوب کسسه دخی
 قنتراسنه **۱۵** و بیشوز الموزن دخی مدینه منوره و قنتراسنه
 ارشال اولنه **۱۶** و بیشوز شریفی الموزن دخی قادیل
 بدیل طبله علوم و قنتراسنه صناعه بدلا اوله اونا الموزن
 زیاد به بر کسسه به اعطا و انفاق اولوبه مکرر **۱۷**

اوله **۱۸** و مصارعت مذکورده فن فضل قادیل مستغنی
 و قنتراسنه و المومین ایها عایشه خاتون حضرت زینب
 اولدوقه ولی و قنتراسنه کیستکی سزال اولره اعطا اولنه **۱۹**
 بعد و قنتراسنه کیستکی سزال اولره اعطا اولنه **۲۰**
 حرمین الشریفین قنتراسنه قنتراسنه و قنتراسنه قنتراسنه
 و قنتراسنه آخر دخی طبله علوم و قنتراسنه صناعه قنتراسنه
 بیشوز الموزن **۲۱** اولنه **۲۲** و بود بر جملة مصارف و قنتراسنه
 فضل قادیل غلامی ولی و قنتراسنه اولان افرارینه سوار
 بره و کند و لرینه انفاق قدرد معرو فی قنتراسنه اولان
۲۳ اکی قنتراسنه قنتراسنه و قنتراسنه **۲۴** و قنتراسنه
 و اعضا رغات و قنتراسنه مزبور به مومین شریف و قنتراسنه
 صرفه ادا شایم مایع اولوب بر جمیع غلام قنتراسنه
 تصدیق و انعام اولونه دیو قنتراسنه اصول و فروع و قنتراسنه

و نهید شریط مسلمانان الحاقه ختام و ربوبیت
 مسلمانان شرب و انقطاع اقام سبقتیاد و ربوبیت
 شریطه و ستم الاوصاف فارغ عن الشراغل المانعه و ستم
 عن البراعش المانعه متولی مومی الیه بودند ان قدیم
 اولدی کما هو لازم تسلیم و سایر ستمی که با اختلاف
 الیه دی و دیوانه کلامه ختم ختم بیور و قطارند متولی
 دخی و جاتاً غشوق و شفاها تصدیقاید و ربوبیت
 تمام و حال جلیل انجام برایش یکی فایده موی الیه
 مصطفی بیک افندی حضرت تلوی عنای کلام متولی
 عاطف اولوب و وقف عقار کوجه مختار ائمه اخیان
 اولان امام اعظم و صفاء قدم ابوحنیفه الکوفی
 جوزی خیلانز او کوفی حضرت تلوی مذهب حطیر لوی
 صحیح و جایز و لکی منزله عادی و لیس شرف لوی

جایز اولد و عند ماعدا وقف کتب دخی جمهور و کتب
 مذہب شریطانز صحیح و ایوب خصوصاً و انقضای و حق
 نفقه شریطه تکلیف عادی امام محمد بن الحسن الشیبانی
 رأی تطبیق لوی او زره و وقف باطل اولد و جمع المتخرج
 اولمین اوقاف نریور مدون و جمع الیهم عقاراً و تبریر
 الیک کتب مذکور بی بیه ملکه داخل این مملکت و در
 متولی نریور جواب باصل بترورع ابد و کوجه مال بسط
 منزلت او زره اولد و غی جانی شکال کمال و لکی فاضل
 امام بی یوسف الشیخیر الامام الشافعی نریور او زره
 وقف مذکور شریطه نریور و مضار و فلول و رسد و اقب
 مجود و نفقت و تکلیف و امام محمد بن الحسن الشیبانی فاضل
 الی المتولی بولغنه و نفقه لوی لازم و وقف متولی
 امام محمد بن حسن تلوی فاضل صحیح و لوی مازالذکر کتب بلیات

سحر الخطا هم اقدس ابراهيم عماد ارباب الخيرة والقدس عبد الله بن عبد الرحمن
 ابراهيم ١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ٨ ٩ ١٠ ١١ ١٢ ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ ١٧ ١٨ ١٩ ٢٠ ٢١ ٢٢ ٢٣ ٢٤ ٢٥ ٢٦ ٢٧ ٢٨ ٢٩ ٣٠ ٣١ ٣٢ ٣٣ ٣٤ ٣٥ ٣٦ ٣٧ ٣٨ ٣٩ ٤٠ ٤١ ٤٢ ٤٣ ٤٤ ٤٥ ٤٦ ٤٧ ٤٨ ٤٩ ٥٠ ٥١ ٥٢ ٥٣ ٥٤ ٥٥ ٥٦ ٥٧ ٥٨ ٥٩ ٦٠ ٦١ ٦٢ ٦٣ ٦٤ ٦٥ ٦٦ ٦٧ ٦٨ ٦٩ ٧٠ ٧١ ٧٢ ٧٣ ٧٤ ٧٥ ٧٦ ٧٧ ٧٨ ٧٩ ٨٠ ٨١ ٨٢ ٨٣ ٨٤ ٨٥ ٨٦ ٨٧ ٨٨ ٨٩ ٩٠ ٩١ ٩٢ ٩٣ ٩٤ ٩٥ ٩٦ ٩٧ ٩٨ ٩٩ ١٠٠

ÖZGEÇMİŞ

Murat Sayın 1979 yılında Gaziantep’te doğdu. Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 2008 yılında mezun oldu. Yüksek lisans derecesini 2011 yılında “Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Vakıfları” konulu tezi ile Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı’ndan aldı. Gaziantep Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı bünyesinde 2009-2010 ve 2010-2011 Eğitim- Öğretim yıllarında “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri” ile “Türk Kültür Tarihi” adlı dersleri okutmuştur.

VİTAE

Murat Sayın was born in Gaziantep in 1979. He graduated from the Department of History, Faculty of Art and Science at Erciyes University in 2008. He took his master degree from the Gaziantep University Social Sciences İnstitution, Division of History with “ The Foundations of Köprülü Fazıl Ahmet Pasha” subjected thesis, in year 2011. Within the Gaziantep University Turkish Music State Conservatory in 2009-2010 and 2010-2011 academic years, he taught “ Research and Methodology Techniques in Social Sciences” and “Turkish Cultur History” lessons.